

Specimen historico-politicum inaugurale de Casparo Fagelio, consiliario

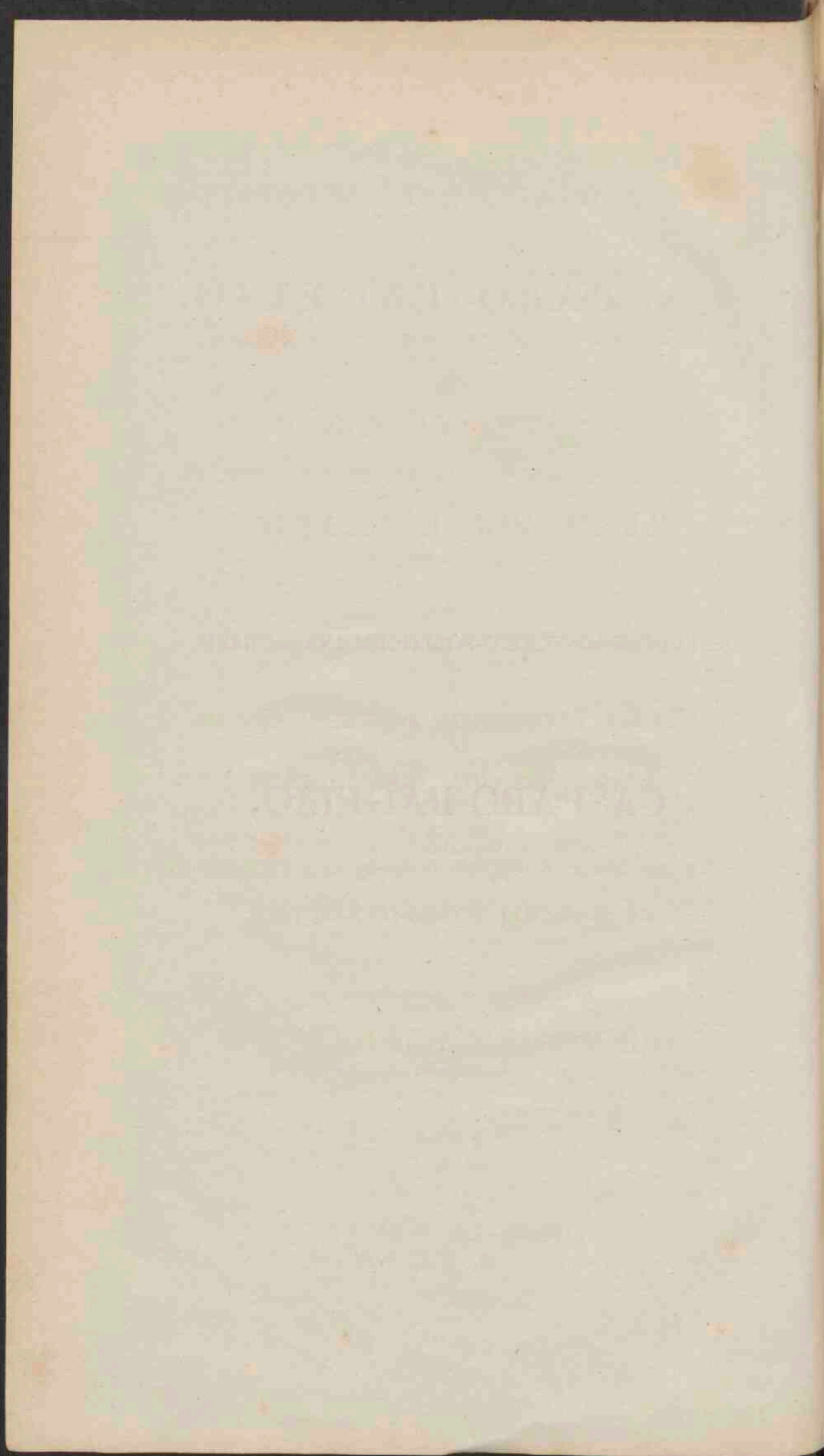
<https://hdl.handle.net/1874/321384>

SPECIMEN HISTORICO-POLITICUM INAUGURALE

DE

CASPARO FAGELIO,

CONSILIARIO.

110
SPECIMEN HISTORICO-POLITICUM INAUGURALE

DE

CASPARO FAGELIO,

CONSILIARIO,

QUOD,

ANNUENTE SUMMO NUMINE,

EX AUCTORITATE RECTORIS MAGNIFICI

HERM. JOH. ROYAARDS,

THEOL. DOCT. ET PROF. ORD.,

NRC NON

AMPLISSIMI SENATUS ACADEMICI CONSENSU

ET

NOBILISSIMAE FACULTATIS JURIDICAE DECRETO,

Pro Gradu Doctoratus

SUMMISQUE IN

JURE ROMANO ET HODIERNO HONORIBUS AC PRIVILEGIIS

IN ACADEMIA RHENO-TRAJECTINA

RITE AC LEGITIME CONSEQUENDIS,

ERUDITORUM EXAMINI SUBMITTIT

LAMBERTUS EDUARDUS LENTING,

Indo-Batavus.

DIE XXX M. JUNII A. MDCCCXLIX, HORA II.

TRAJECTI AD RHENUM,
APUD J. G. BROESE.

MDCCCXLIX.

STAMMEN VERBODEN POLITIEK INVESTITIE

CASPARO FAORLLO

VERVOLGDE

WETGEVINGEN EN BESLUITEN

DE VERVOLGDE WETGEVINGEN EN BESLUITEN

HENRY JOH. POTLARS

DEEL VAN DE RECHTEN AANVAARDINGE OVERNOMMEN

WETGEVINGEN EN BESLUITEN VAN HET NEDERLANDSCH PARLEMENT

De Grooten Postkantoor

VERVOLGDE

DE WETGEVINGEN EN BESLUITEN VAN HET NEDERLANDSCH PARLEMENT

IN AANBINGE MET DE WETGEVINGEN EN BESLUITEN

DE WETGEVINGEN EN BESLUITEN VAN HET NEDERLANDSCH PARLEMENT

DE WETGEVINGEN EN BESLUITEN VAN HET NEDERLANDSCH PARLEMENT

DE WETGEVINGEN EN BESLUITEN VAN HET NEDERLANDSCH PARLEMENT

DE WETGEVINGEN EN BESLUITEN VAN HET NEDERLANDSCH PARLEMENT

TYPE K. J. GIEBEN.

PARENTIBUS OPTIMIS, CARISSIMIS,

SUMMA PIETATE COLENDIS,

NEC NON

VIRO DOCTISSIMO

H. POLMAN KRUSEMAN,

PHIL. THEOR. MAG. LITT. HUM. DOCT.

PRAECEPTORI DILECTISSIMO,

HAS STUDIORUM PRIMITIAS

D. D. D.

AUCTOR.

PARADOXUS OTTINIS CALIBRIS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

CHICAGO, ILL.

1910

H. POLYMERIZATION

BY

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

CHICAGO, ILL.

1910

PRAEFATIO.

Summos jamjam in Jure Romano et Hodierno capturus honores, lubenter hanc solemnem arripio occasionem, ut iis gratum significem animum, quorum benevolentiam cum in puerili aetate, tum vero in hoc Academico curriculo quam maxime expertus sum.

Et quidem primum me in Vos convertere, PARENTES! jubet et animus meus et pietas. Nam non tantum inde a teneris et a quo possum repetere tempore summo amore me amplexi estis, optimique vitae duces castitistis, verum etiam omnibus, quibus puerilis aetas impertiri debet, doctrinis erudiendum curastis, et egregiis ad bene vivendum praeceptis veraeque humanitatis sensu me imbueri studuistis. Desunt verba, quibus pro sollicitudinis et curarum magnitudine, aequae et satis digne gratam vobis testificer mentem meam. Scio tamen iis non opus esse, ut bene teneatis me vos diligere, venerari. Quantum vobis supersit vitae spatium, utinam longum, felix sit, favente quidem Deo, quem precor; quod ad me attinet, beatum reddatur meo amore et cultu.

Tibi quoque, una cum Parentibus, hasce qualescumque studiorum primitias mihi liceat dedicare, Vir Spectatissimo, POLMAN KRUSEMAN! qui cum humanitate et liberali tua

institutione, bonarum literarum atque disciplinarum amorem incendisti, tum vero familiaritate et hospitio ita me tibi devinxisti, ut magis amicus, quam discipulus viderer.

Me huius jucundissimi temporis nunquam immemorem invenies; illam vero tuam amicitiam mihi non deneges, est quod etiam atque etiam rogo.

Officio et pio et dulci fungor, Vobis, Viri Clarissimi! quos mihi in hac Academia versanti Praeceptores habere contigit, gratias, quas possum maximas, agens pro egregia vestra institutione; liceat mihi aliquando factis monstrare non plane inutiles mihi evasisse lectiones vestras.

Tibi praesertim, Vir Clarissime VREEDE, Promotor Aestumatissime! quantum debeo vix effari possum. Nam in elaborando meo specimine tanta fuit tua benevolentia et humanitas, ut, quid magis admirer, vel doctrinam, qua me adjuvasti, vel comitatem, qua quotiescumque te adierim me excepisti, plane nesciam. Persuasum tibi habeas me per totam vitam ob insignem hancee tuam benevolentiam tibi devinctum fore.

Vos omnes, qui vel consiliis vestris, vel librorum aut MSS. usu mihi adjuvistis, grato animo me ea recordari pro certo habeatis.

Vos denique, Amici Carissimi! quorum familiaritate et quotidiana fere consuetudine, per longum annorum spatium, frui mihi licebat, sive vos vitae civili jam immisceatis, sive adhuc in hac Academia versemini, Valet, mei memores estote.

INTRODUCTIO.

Si verum est, quod dixit CICERO, *historiam esse lucem veritatis et magistram vitae*¹⁾, quid magis dignum est, quod indagetur, quam historia Patriae nostrae? Romanorum erat mos majorum imagines in atrio ponere, ut incitaretur juvenus ad virtutem. Ita majorum nostrorum facta praeclara, illorum probitas et virtus nos incitant ut exempla sequamur. Quid, quaeso, jucundius, quam pristinae Reipublicae gloriam contemplari? quid utilius, quam causas inquirere incrementorum illius ac floris, et internam temporum historiam cognoscere? Sane ex antiquiorum temporum consideratione multa recentiora explicantur.

Quodsi historiae patriae studium magni momenti est ei, qui causarum et eventuum rerum explicationem quaerit, majoris certe est momenti illorum virorum cognoscere vitas,

1) CICERO de Orat. II. c. 9. (ed. Orellii) »Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita (via) memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis, qua voce alia, nisi oratoris immortalitati commendatur?»

qui variis temporibus, summa gerentes munera, magnam habuerunt auctoritatem, magnamque exercuerunt vim in aequales. Nam saepius illa inquisitio novum lumen praebere potest historiae illorum temporum, quibus vixerunt. In Republica Belgii Foederati, Advocatum, qui dicebatur, dein Consiliarium Hollandiae et Westfrisiae, excelso quin primario loco fuisse, quis est qui neget? Illorum virorum, qui hoc gravissimo munere functi sunt, fata et res gestas memoria tenere, ideo perutile est. Saepe arcanorum depositarii erant, quae non nisi magno cum detrimento, ratione habita regiminis, cum aequalibus communicabantur ¹⁾. Qua rerum notitia expertes hi accurate de multis rebus deque earum auctoribus judicare non potuerunt; nam ea est hominum conditio, ut melius de rebus gestis posterius judicare possint, quippe a partium studio immunes, neque excitati animi perturbationibus, quibus majores movebantur.

Equidem ductus studio historiam patriae, saltem quamdam memorabilium rerum abundantem periodum indagandi, consilium cepi vitam GASPARI FAGELII describere: gravitas aetatis, praeclara majorum facinora, spes fore ut eo modo historiam illius temporis accuratius intelligerem et quod plus est, ut FAGELII imaginem, ingenium, summamque eius praestantiam cum mihi ipse informarem, tum aliis proponerem, me ad scribendum appulerunt. Sed ne mirum cui videatur me in elaborando illo difficili argumento, cum immensa fere sit rerum narrandarum copia, tantaque negotiorum moles, perseverasse, erigebat me spes fore ut aliquid, quod ipse sentio quam sit exiguum, afferrem ad illustrandam vitam summi illius viri, de quo tam variae cum inimicorum, tum amicorum et adulatorum, in utramque partem opiniones ac

1) De munere Consiliariorum vid. VESTEL *Comment. de Rep. Bat.* II. 374. cet.

judicia prodita sunt¹⁾. Ac profecto quam maxime memorabilis est FAGELII aetas. Per sedecim et quod excurrit annos, per quos summa in Republica dignitas ei delata fuit, patria nostra victrix e periculoso certamine cum Gallorum dominatione decedens, semper, eius imprimis opera, pristinam gloriam servavit; et non tantum eximie floruit re militari, mercatura et navigatione, sed excelluerunt illo tempore plures viri, quorum merita celebrantur in rebus politicis: »Il n'y a de diplomatie, scripsit quondam insignis historicus, idemque rerum politicarum experientia clarus, en Europe au dix-septième siècle, qui paraisse égale à la diplomatie française, que la diplomatie hollandaise. — »Les ministres de JEAN DE WITT et de GUILLAUME D'ORANGE, »de ces illustres Chefs du parti de la liberté civile et religieuse, sont les seuls qui paraissent en état de lutter »contre les serviteurs du grand Roi absolu²⁾.» — Et revera tempore FAGELII Consilarii abundat historia patriae politicis viris consummatae peritiae; florebant BEUNINGIUS, BEVERNINGIUS, DIJKVELDIUS, VAN CITTERS, AMERONGAE toparcha nobilissimus VAN REEDE, JAC. HOP, alii. — Sed vigeabant tum tanta partium studia, ut perdifficile sit, verum a falso discernere: itaque inquisitionis fructus in lucem edens, benevolum lectorem, si quem invenerit libellus, etiam atque etiam rogo, ut memor sit me juvenem esse et juvenilia dare.

1) Scriptor Historiarum, quibus titulus est. *Hedendaagsche Historie of tegenwoordige staat van alle volkeren* t. XIV, p. 145. haud scio an non partium studio ductus, de Fagelio pene tacendum esse existimavit: »Mr. GASP. FAGEL wordt nog tenzelfde dage (quo perierunt WITTHI fratres) tot zijnen opvolger aangesteld. Hij is in 't jaar 1688 overleden.» p. 145.

2) Vid. GUIZOT, *Cours d'histoire moderne* 14^e leçon.

GASPAR FAGEL generatus ab antiqua nobili gente, quae originem ducebat e Flandria¹), natus est a°. 1629 Hagae Comitum. Patrem habuit FRANCISCUM, Senatui Supremo (Hooge Raad) adscriptum, matrem BEATRICEM DE BYEMONT²). Fratres erant HENRICUS, qui postea ei successit in munus quod erat ab Actis et Secretis Ordinum Gener.³), NICOLAUS qui magistratum gessit Noviomagi et postarum publicarum fuit administer generalis (Postmeester generaal), item telonei exactor (receveur de péage), FRANCISCUS, qui a°. 1677 electus fuit Praeses Supremi Senatus⁴), denique BENJAMIN, qui fuit in Camera Rationum ab Actis et Secretis (Kamer van Rekening) et postea Curiae Provinciae Hollandiae (Hof van Holland) adscriptus a°. 1674⁵).

Omnes igitur CASPARI fratres amplis muneribus ornati sunt: an fratris opera et auctoritate? Affirmat suspectae fidei testis WICQUEFORTIUS⁶).

1) Vid. apud SANDERUM I. 338. *Flandria Illustrata* (Coloniae Agrippinae, A°. 1641) *Elenchus nobilium aliquot virorum, qui a°. 1470 pendencia immediate et mediate ab Iprensi sala (castella) beneficialia bona, seu feuda possidebant cum taxa et oneribus eorundem feudorum; ex archivis ejusdem Castellanae sub Carolo Audace; quo elencho nomen nobis occurrit GEORGII FAGELII.*

2) Vid. SCHELTEMA, *Statk. Nederl.* voce FAGEL. — Cf. etiam WICQUEFORT *Hist. des Prov. Unies* (M. S. penes ampliss. virum J. A. GROTHE, cuius liberalitati rarissimi operis usum debeo) l. 18, p. 205. «Il étoit fils d'un conseiller de Justice, qui l'ayant procréé d'une servante, l'avait légitimé par un subsequent mariage, avec plusieurs autres enfants, qu'il avoit eus de sa concubine.»

3) Vid. KOK, *Vaderl. Woordenboek*, nomine FAGEL.

4) Vid. SIMON V. LEEUWEN, *Batavia Illustrata*, p. 1483.

5) Vid. KOK, *Vaderl. Woordenb.* l. l.

6) Lib. 21 p. 48 (m. s.) «Je n'aurois jamais fait, si j'entrais dans le détail de tout ce qu'il a fait pour tous ses autres parents et amis. Après ce que je viens de dire, on peut bien dire, ce me semble, que ce n'est pas pour néant que Job craint Dieu.»

Duas sorores nuptas habuit, alteram nob. GUILIELMO VAN HEUKELUM, qui Noviomagi, alteram PETRO ROSAE, qui Trajecti ad Rhenum magnos honores gerebat ¹⁾.

Nihil fere de puero FAGELIO scimus: patrem mature amisit, cum ipse quintum decimum vix ageret aetatis annum (a°. 1644). In Academia Rheno-Trajectina jurisprudentiae diligentem operam navavit, ubi summos petiit honores a°. 1653, dissertatione defensa de *Appellationibus*, Promotore Clar. HENRICO MOREELSE, Rectore celeberrimo ANT. MATTHAEO ²⁾.

Juris doctor creatus Hagam-Comitis rediit, ubi causarum patroni munus suscepit. Nomen eius saepius nobis occurrit subscriptum variis responsis juris (adviesen), maxime civilis, mercatorii ac maritimi, quae acuminis et doctrinae non dubia sunt testimonia ³⁾. Et eius praestantiam aliquid valuisse apud aequales certe ex eo patet, quod a°. 1659 electus est e numero centum et trium advocatorum cum sex aliis, ut cum Senatu Supremo quereretur de illius curiae decreto, honoraria advocatorum spectante ⁴⁾.

1) Vid. WAGENAAR, *Vaderl. Historie* XIV. p. 345, 347.

2) Ut patet ex Albo promotorum Academiae Rheno-Trajectinae. — Cf. LUISCIUS, *Algemeen Hist.- Geograph.- en Geneal. Woordenboek* voce FAGEL. »De minister hadde in zijne jengd met eene bijzondere neerstigheid, zijne studiën in de regten op de Academiën voltrokken, en eenige jaren met groote lof, als advocaat voor de hoven van justitie in's Gravenhage gepraktiseerd.» — Cf. КОК, *Vaderl. Woordenb.* voce.

3) Vid. VAN DEN BERG, *Nederl. Advysboek* II. p. 2, 43 sq., 219 ssq. et imprimis p. 303 seq. et p. 319, ubi eius sententia de quaestione juris privati praevaluit, non obstante nonnullorum Professorum juris, qui contrariam tuebantur opinionem, iudicio. Vid. porro III, p. 418, 454 sq. — Cf. quoque *Consulatien, Advysen en Advertissemerten, gegeven en geschreven bij verscheide treffelyke Rechtsgeleerden in Holland*, etc. VI. 673. 751.

4) Vid. VAN DER KOP, *Nieuw Nederl. Advysboek*, p. 242 ssq.

Tempus, quod in hoc advocati munere gerendo degit, semper in ulteriori vitae periodo, magna cum voluptate in memoriam revocare solebat ¹⁾. Neque inutile hoc tempus ei fuit: nam usui illi forensi partim tribuenda esse putamus illud acutum ingenium, in omnibus suis orationibus conspicuum, illamque eloquentem dicendi rationem, quam praeclaram ei fuisse multi affirmant ²⁾.

Et certe bonum erat FAGELII consilium se eo conferendi, quo erat omnium rerum tam publicarum quam forensium sedes. Nusquam enim melior erat opportunitas Reipublicae, imprimisque Provinciae Hollandiae, internam conditionem omnemque regiminis formam cognoscendi, quam in eo loco, quo Civitatum foed. nec non Provinciae Hollandiae, in Ordinum Gener. vel Provincialium conciliis gravissima negotia quotidie agebantur.

A°. 1663 cives Harlemenses, FAGELII fama ducti, dignum

»Grieven jegens de ordonnantie van den H. Raad, op 't stuk van 't salaris der advocaten de Anno 1659, door de advocaten van dien tijd aan denzelven H. Raad overgegeven in Meij deszelven jaars 1659'' de quo libello, quo dignitas ordinis advocatorum strenue vindicabatur, a°. 1692 ali advocati in novo libello eidem Senatui oblato, monuerunt »hetzij dat UEd. Gr. Mog. particulierlijk gelieven te considereeren, dat onder de voorsz. zeven gecommiteerden, onder anderen zijn geweest Mrs. PIETER BURGERSDIJK, REIN VAN LIMBORG ende GASPAR FAGEL, door de welke de voorsz. grieven geformeert, ende naderhand bij de andere advocaten gearresteerd zijn geworden.'' Ibid p. 234.

1) Cf. LUÏSCIUS l. I. »Men verhaalt dat hij, raadpensionaris zijnde, nog altoos met genoegen gedacht, en sprak van den tijd zijner advocatie.»

2) Cf. LUÏSCIUS ibid. »De raadpensionaris was — volgens bericht van alle, die hem gekent hebben, de welsprekendste man die er ooit in 't land was: zijne harangues waren zeer krachtig en tegelijk lief-tallig en minnelijk.'' — Cf. BURNET, *Hist. of his own time* l. 458. »He had a copious eloquence, more popular than correct, and was fit to carry matters with a torrent in a numerous assembly.''

eum existimarunt, cui Consiliiarii urbani vel Syndici munus (Raad en Pensionaris) deferretur¹⁾; ad quam dignitatem plerumque illi viri vocabantur, qui non solum doctrina et sagacitate, sed imprimis qui eloquentia eminent, cum essent ministri urbis et nomine magistratuum in Senatu orare deberent, et ad Comitia sive Generalia sive Provincialia non raro delegarentur. Ita FAGELIUS ab urbe Harlema quoque missus est in Ordinum Provinciae Hollandiae concionem²⁾, in qua, secundum WICQUEFORTIUM mox conspicuus fuit » par » les oppositions continuelles, qu'il formoit contre le sentiment du premier ministre (DE WITT); de sorte, que se » rendant fort incommode à tous ceux, qui sous le nom de » Partisans de la liberté, empechoient le Prince d'ORANGE » de rentrer dans les emplois de ses predecesseurs, ils n'at- » tendoient qu'après l'occasion de l'en pouvoir faire sor- » tir³⁾»; quod tamen non concinit cum eo, quod a°. 1668 egisse dicitur FAGELIUS. Legimus enim eum eo anno missum fuisse in Frisiam et ad Ommelandos, ut famosum illud *Edictum perpetuum* civibus illarum provinciarum suaderet.

Sed et privatorum hominum civium Harlemsium, iurium urbis, Consiliarius fuit vindex acer, idem tamen prudens, neque prisini muneris advocati, collegarumque, quorum Hagae familiaritate utebatur, immemor. Cuius rei documentum habemus in consilio juris, quod FAGELIUS a sex advocatis petiit, in causa alicuius ADRIANI VAN LAAN⁴⁾.

1) Cf. LŪSCIVS l. l. »Ook is zeer waarschijnlijk dat de reputatie van zijne bequaamheid en welsprekendheid, hem genoegzaam alleen in de gunste van de magistraat van Haarlem zoo verre gebracht heeft, dat deselve hem tot raad en pensionaris van haar stad heeft verkoozen.»

2) Vid. *Resol. v. Holland* 9 Julij 1664.

3) Cf. WICQUEFORT, l. 18, p. 206 (m. s.).

4) Cf. VAN DEN BERG, *Nederl. Advysb.* III, 737. »Op de monde-

Mortuo Ordinum Gener. Graphiario NICOLAO RUIJSCH a°. 1670 (d. 5 m. Nov.), successor designatus est FAGELIUS, praecipuis auctoribus WITTIO et Ordinibus Hollandiae ¹⁾, quod munus per duos annos gessit; nam WITTIO se munere suo abdicante et paulo post interfecto, Consiliarius Hollandiae et Westfrisiae electus est ²⁾.

Cum vero de FAGELIO inde ab eius adolescentia, usque ad annum 1668, praeter ea quae retulimus, nil fere nobis innotuerit, deficientibus fontibus, utile duximus in hac nostra introductione, tantum temporum historiam, quae FAGELIUM Consiliarium proxime praecesserunt, breviter enarrare, ut eo modo de causis belli, quod a°. 1672 inter Gallos cum Anglis conjunctos et Rempublicam Belgii foed. gestum est, inquiramus.

Recte dicere possumus, ab a°. 1667 omnia mala, quae postea Rempublicam vexarunt, initium cepisse. Eo enim anno LUDOVICI consilia, Hispanorum provincias dominationi suae subjiciendi, magis magisque patefacta sunt. Metu huius invasionis triplex ictum est celebratissimum Foedus inter Anglos, Suecos et Civitates foed.; quod ipsum foedus, alta mente repostum, causa LUDOVICO fuit, cur a°. 1672 Rempublicam hostiliter aggredereetur.

Scilicet LUDOVICUS, pace Pyrenea composita, filiam prin-

linge proposita. bij den Heer en Mr. CASPARUS FAGEL, pensionaris der stad Haarlem — aan ons onderschreven gedaan" cet.

1) Cf. WICQUEFORT, (m. s.) l. 18, p. 206. WAGENAAR XIII. 437 sq.

2) Postea, mortuo VAN DUIVENVOORDE, Custos magni sigilli et Gubernator feudorum Hollandiae (Groot-zegelbewaarder en Stadhouder van de Leenen) creatus est; vid. KOK in voce. — Item memoratur a°. 1678 fuisse Chomarcha Rhenolandiae (Hoogheemraad van Rijnland), vid. v. LEEUWEN, *Batav. Illustrata*.

LIPPI IV Hispanorum regis, uxorem duxerat. MARIA THERESIA tamen, per instrumentum matrimonii solemniter renuntiaverat omni juri in successionem patris, sub conditione magnae dotis (500,000 écus d'or), solvenda ab Hispania¹⁾. Hanc renuntiationem rex LUDOVICUS jurejurando confirmavit. Attamen hic jam inde ab eo tempore ambitiosum consilium cepisse videtur, fines regni extendendi et Hispanorum provincias subigendi²⁾.

Verum JOANNES WITTIUS, magnus Hollandiae et Westfrisiae Consiliarius, praeclarus Reipublicae Rector, dignus erat adversarius, qui cum potentissimo Rege collectaretur, cuius consilia ille dudum perspexerat. Etenim a°. 1664 Gallus legatus d'ESTRADES ei, proponenti ut conjunctis viribus provinciarum Belgii Hispanici incolas incitarent, ad libertatem sibi vindicandam et ut Reipublicae forma utentes liberi essent sub regis LUDOVICI et Civitatem foed. tutela³⁾, jura quae Rex haberet in eas provincias, late explicare conatus est: nimirum pax Pyrenea Regi non obstare videbatur, quia renuntiatio uxoris MARIAE THERESIAE juri naturali contraria esset, quo reginae non licuerit sibi ipsi, vel progeniei suae detrimentum afferre, dein quod renuntiatio facta esset *sub conditione dotis*, quae nunquam soluta esset, postremo quod renuntiatio neque a Rege, neque a Regina confirmata esset in Gallia⁴⁾. Hinc salvum et intactum mansisse perhibebat

1) Vid. MIGNET, *Négociations relatives à la succession d'Espagne* I. 42, 52 ubi instrumentum matrimonii invenitur.

2) LUDOVICUS legatum suum Archiepiscopum d'EMBRUN monuit, ne apud PHILIPPUM praestandae dotis mentionem injiceret, nimirum ut deficiente conditione nulla esset MARIAE THERESIAE renuntiatio. MIGNET I. L.

3) Vid. MIGNET I, Pars II, p. 183—290, ubi relatio eorum, quae inter LUDOVICUM et WITTIUM acta sunt, invenitur.

4) Vid. epistola Regis ad DESTRADEUM missa apud MIGNET I. l. 224.

jus devolutionis, quod oriundum est ab antiqua consuetudine in quibusdam Belgii provinciis, e quo jure liberi e priore matrimonio ad hereditatem bonorum immobilium parentum vocabantur, exclusis liberis e secundis nuptiis natis ¹⁾).

Hoc jure LUDOVICUS uti volebat, et subtili ratiocinatione persuadere conatus est, illas provincias, in quibus haec consuetudo valeret, reginae competere, cum esset filia PHILIPPI e prioribus nuptiis ²⁾), dum facile unus quisque intelligebat illas provincias non esse peculiare PHILIPPI patrimonium, sed pars imperii, quod non heres, sed successor teneat ³⁾). Hisce rebus factum est, ut WITTIUS recte animum Regis jam tum temporis perspexisset ⁴⁾).

Cum igitur CAROLUS II infans a°. 1665 patri successit, LUDOVICUS, contempta solemnii renuntiatione, jura uxoris Reginae vi armisque tueri conatus est, et paratis magnis militum copiis, mox provincias adortus est.

1) Vid. STOCKMANS, *Tractatus de jure devolutionis*, qui illius juris definitionem dedit: «est, inquit, vinculum quod per dissolutionem matrimonii, consuetudo injectis bonis immobilibus superstitis conjugis, ne ea ullo modo alienet, sed integra conservet eiusdem matrimonii liberis, ut in ea succedere possint, si parenti suo superfuerint vel ipsi vel qui ab ipsis nati fuerint, exclusis liberis secundi vel ulterioris thori.»

2) MIGNET, l. l. 159 sq.

3) Cf. *Dissert. Hist. Polit. de bello propter successionem Regni Hispanici gesto*; a°. 1829 publ. defensa a S. C. KLINKHAMER, Traj. ad Rhenum p. 9.

4) Scripsit BEUNINGIUS, a°. 1665. Reipublicae legatus Parisiis degens, «t Desseyne op de Spaensche Nederlanden staedt ende influert in alle raedtslagen van den Koning van Vrankryck, als een oogmerck, met welcken alle andere sooveel doenlyck is, moeten werden overeengebraght.» — Vid. *Dissert. Hist. Polit. de legationibus a CON. BEUNINGIO gestis*, a°. 1847 Lugd. Batavorum publice defensa a Cons. H. J. VAN DER HEIM, pag. 101.

Et certe tempus LUDOVICO opportunum erat: Hispania ipsa exhausta nullo fere modo ei resistere poterat¹⁾; provinciae, quas habebat in Belgio, misera utebantur conditione, nam nulla erat pecunia in aerario, militum copia parva, plures urbes omnibus indigebant rebus necessariis ad bellum gerendum et nullae fere, exceptis quibusdam in finibus sitis, obsidionem ferre poterant²⁾.

Respublica Belgii foed. bellum gerebat cum Anglis, quod tamen medio a. 1667 pace Bredana finitum est. In hoc bello LUDOVICUS, etiamsi foedere conjunctus esset cum Batavis, iis nullum fere auxilium tulerat, eo consilio ut exhausto utroque populo, expeditio, quam meditabatur, ei facilius procederet³⁾.

Neque omiserat LUDOVICUS ceteros Principes, quorum ditio adjacebat provinciis Hispanorum vel quorum intererat, eas Hispanorum dominationi obnoxias esse, omnibus artibus sibi conciliare. Ita Episcopus Monasteriensem et Coloniensem subsidii nomine, auro corruptit, et cum Imperatore Germaniae clandestinum foedus iniit, quo convenerunt ut mortuo CAROLO sine prole legitima, hereditatem inter se dividerent, ita ut provinciae Belgii obtingerent Regi, haberetque Imperator Hispaniam⁴⁾.

1) Vid. MIGNET II, 126 sq. Epistola legati d'EMBRUN ad LUDOVICUM missa (2 Jun. 1667).

2) Vid. WICQUEFORT, (m. s.) l. 16, p. 329.

3) Legatus de RUVIGNY jussus est a LUDOVICO affirmare CAROLO "que quand Elle (sa Maj^e. le Roi de France) a été enfin forcée par son honneur à faire une déclaration de guerre (au Roi de la Grande-Bret.) ça n'a été qu'un parchemin — sans jamais avoir voulu faire joindre ses vaisseaux à ceux des Hollandais." — Vid. DE JONGE, *Gesch. v. h. Nederl. Zeevezen* III. I, p. 117 sq. in ad not. — Cf. BURNET, *Hist. of his own time* I, p. 352.

4) Vid. MIGNET II, 325—482.

In Anglia CAROLUS Rex cum populo de justis imperii finibus certabat: Rex LUDOVICI partibus favebat, cuius dominandi cupidinem metuebant populus et parlamentum¹⁾. LUDOVICUS tamen id effecit, ut CAROLUS pacto promitteret, se intra anni spatium nulla arma suscepturum esse in favorem alterutrius belligerantium²⁾.

Non poterat quin haec LUDOVICI invasio vicinos populos quam maxime agitare; Elector Brandenburgii, Dux Luneburgi, Sueci mox cum Civitatibus foed. egerunt, ut resisterent LUDOVICO³⁾; imprimis vero Civitates foed. ipsae, licet hucusque Gallorum amicitia plerumque fructae, LUDOVICI vicinitatem metuebant, et Hispanorum provincias optimum propugnaculum duxerunt; in Anglia Comes ARLINGTON jam antea id urserat, ut Hispanis auxilium ferretur contra Gallos, quo factum est, ut tandem a°. 1668 inter Anglos et Civitates foed. ictum sit illud inclytum foedus, quod admissis et Suecis, nomine *triplicis foederis* venit, cuius rei honor tribuendus est WITTIO⁴⁾, TEMPLIO et Comiti DOHNAE. Convenerunt

1) Vid. epistola legati de RUVIGNY ad LUDOVICUM missa 22 Sept. 1667, apud MIGNET II, 514 sq.

2) MIGNET, l. l. 529 ssq.

3) Cf. WICQUEFORT, (m. s.) l. 16, p. 347.

4) Vid. *Resol. v. Holl.* 20 Jan. 1668. — *Secret. Resol. v. Holl.* 21 Jan. 1668. »De Raadpensionaris heeft ter vergadering gerapporteert, dat hij, op het goetvinden van de Heeren haer Ho. Mo. gedeputeerden tot de secreete saecken, bij *maniere van visite en conversatië*, met den Heer TEMPLE, Extr. ord. Envoyé van den Koning v. Gr. Britt., hadde geconcipieert ende op 't papier gebracht seecker project van alliance defensive, midsgaders een project van Tractaet van mutueele verbintnisse, tusschen den hoogstgemelten Koningh ende deze Staet, aen te gaen, om te mogen bekomen een seeckere en spoedige uytkomst van den oorlogh in de Spaensche Nederl.» Cf. porro *Secret. Resol. van Holl.* 24 en 25 Jan. 1668. Vid. SIMONS: *Johan de Witt en zijn tijd* T. III, p. 16 sq.

contrahentes, partim articulis foederis publicis, partim arcanis, ut conarentur belligerantes conciliare pacemque componere conditionibus justis, vel LUDOVICUM, si recusaret pacem facere, armorum vi, terra marique cogere¹⁾.

Ita Europae aequilibrium servatum est; mox enim pax Gallos inter et Hispanos Aquisgrani conclusa est, inprimis immortalis opera BEUNINGII Parisiis et BEVERNINGII Aquisgrani legatorum degentium.

Non opus est ut amplis verbis iram narremus LUDOVICI; VOLTARIUS regem, dixit, quam maxime indignatum fuisse, quod tam exigua Respublica audax consilium cepisset victoriis eius obsistendi, quin ei legem imposuisset triumphanti: quapropter jam tum statuit rex se ulcisci²⁾.

Hocce bellum igitur magni momenti erat Reipublicae, quia ex eo suspicari licebat, quo tenderet LUDOVICI libido, nec minoris ponderis erat Principi Arausiaco GULIELMO III: nam Edictum ita dictum perpetuum ex eo originem duxit. Cum enim Episcopus Monasterii bellum contra Rempublicam gereret, Ordines Gener. de quibusdam conferendis altioris gradus in militia muneribus egerunt. Nonnullae provinciae, praesertim Frisia et Zeelandia, summam Praefecturam (Kapitein-Generaalschap) Principi deferre voluerunt. Ordines autem Hollandiae, metuentes potestatem Gubernatoris, quippe quae inprimis in illa summa Praefectura militari cerneretur, statuerunt (d. 5 m. Aug. 1667), impellente WITTIO, ut haecce duo munera, *Gubernationem* dico et *summam Praefecturam terra marique* (Kapitein-generaal,

1) MIGNET II, 549 ssq. — Cf. Dissertationes, altera de *triplice foedere* defensa ab A. MACKAY Traj. ad Rhen. 1829 — altera G. VAN HOGENDORP, de *Gulielmo III*, p. 23 sq. contrariam de foederis illius laudibus sententiam tuentes.

2) VOLTAIRE, *Siècle de Louis XIV*, I, 134. Edit. Stereot.

en Admiraal-generaalschap) in posterum non aliter nisi separatim gererentur, ita ut Gubernator cuiusdam Provinciae simul summus Praefectus exercitus esse non posset, decreveruntque eodem edicto, ut in ipsa Hollandia Gubernatoris dignitas abrogaretur ¹⁾. Huius edicti non tantum strenui adjuutores, sed et auctores faisse perhibentur CASPAR FAGELIUS et AEGIDIUS (GILLES) VALKENIER, Consul Amstelodami ²⁾. Res tamen dubio non caret: consilium sane huius edicti non novum erat. Mortuo enim Mareschalco BREDERODE a^o. 1655, plures hocce militiae munus petebant, in quorum numero etiam erat GULIELMUS Princeps Nassoviae, Gubernator Provinciarum Frisiae et Groningae. Hic autem electus erat a parte Ordinum Transisalaniae (nam dissociati erant hi Ordines), ut vices ageret GULIELMI III minoris, quem Gubernatorem creaverunt: litibus paulo post compositis, convenerunt Ordines inter se, ut duplex illa electio GULIELMI III, item Principis Nassoviae, pro non facta haberetur: Cum vero Princeps Frisius postea munus Mareschalci peteret, nondum deposita dignitate quam in eum Ordines Transisalaniae antea detulerunt, factum est ut WITTIUS suaderet cavere, ne munera Mareschalci et Gubernatoris ab uno eodemque viro gererentur ³⁾.

Quocirca jam tum (a^o. 1655) existimamus, consilium

1) Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 2 Julij 1667. *Resol. v. Holl.* 5 Aug. 1667. — WICQUEFORT, (M. S.) l. 16, p. 378 sq. — WAGENAAR XIII, 288 ssq.

2) Cf. oratio cuiusdam magistratus (BONTEMANTEL) habita in Senatu Amstelodami et laudata a WAGENARIO, XIV, 85. »welk (Eeuwig Edict) door den griffier FAGEL en iemand uit Amsterdam (VALKENIER) uitgevonden en den Raadpens. DE WITT overdrongen was." — Cf. WICQUEFORT, (M. S.) l. 9, p. 330. »FAGEL non content d'avoir fait supprimer un Edict qu'il avoit bâti lui même" etc.

3) Vid. WAGENAAR, XII, 416. — WICQUEFORT, (M. S.) l. 9, p. 376 ssq. AITZEMA III, 1190 sq.

WITTIO fuisse, munera Gubernatoris et Summae Praefecturae terra marique in posterum sejungere; unde cum, flagrante bello Monasteriensi, nonnullae Provinciae id agerent, ut Praefectura illa deferretur Principi Arausiaco, tempus idoneum putavit, quo in Hollandia saltem Gubernatoris dignitas in perpetuum aboleretur.

Huius igitur Edicti FAGELIUS auctor non fuisse videtur, quamquam constat, eum illa occasione cum WITTIO consensisse, ejusque partibus favisse. Hoc edictum omnes Magistratus, Nobiles, Ordines jurare debuerunt: et miratus est Aitzema, quod omnium fere consensu illud jusjurandum praestitum sit; rem et genium hominum lepide explicat. » Niet weynigh, ait, waren der gesurpreneert, dat » den Eed tot mortificatie van het stadthouderschap soo promptelyk ende sonder tegenspreecken voortging; maar de reden » was, dat de pluraliteyt daer zijnde, de anderen niet *dorsten* » haer stellen tegens de plausible namen van *Liberteyt, Privilegien*. — — Het nectar autocraticum hadde oock bevangen » 't geheel ligchaam van de regeringh. Men bevondt dat die » meest geroepen hadden om aen den Heer Prins te geven de » eminent Charges van zyne Heeren Voor-Ouders, waren gemeenlyck soodane, die in de steeden haar reeckening niet » vonden en onder lagen; de boven leggende swegen stil en » deden wat sy wilden; alle die nu afkeerigh waren van den » Eedt, vreesden uyt de Vroedschap geworpen te worden ende » de blame van te willen contrariceren de goede Vryheyt » en de Privilegien van 't Vaderland, om welckers krenkinge » men de wapenen hadde aengenomen tegen Spaengien. — — » Voorts dacht een yeder, die in de Vroedschappen was, dat » hy wel was, dat hy ondertusschen mede dronck van het » *nectar autocraticum*. Ende 't was *aut bibe aut abi*" 1).

1) AITZEMA, *Saeken van Staet en Oorlogh* T. VI, p. 169.

Non potuit non hoc Edictum nonnullis provinciis displicere. Provinciae tamen Gelria, Trajectina et Transisalaria congruerunt cum Hollandia, ita ut paulo post etiam in iis Gubernatoris dignitas abolita sit. Provinciae Zelandia, Frisia et Ommelandi, rem aegre tulerunt. Quapropter Ordines Generales delegatos miserunt qui edictum illud iis suadere conarentur. Ita in Frisiam et ad Ommelandos missi sunt FAGELIUS¹⁾, J. NIJENBURGIUS et CASPAR SCHADEUS, qui die 3 m. Martii a^o. 1668 Leovardiae in conventu Ordinum Frisiae orationem hujus fere modi habuerunt: Ordines Generales maximopere dolere, quod foederatae Civitates dissentirent de summis muneribus, cum politico, tum militari disjungendis: opinionum diversitatem saepius lites gignere et vinculum amoris, fidei et concordiae dissolvere, quae, Dei numine, Reipublicae hactenus prosperitatem et gloriam attulissent, quae

1) Ordinibus Hollandiae res quam maxime cordi erat, quod ex eo imprimis patet, quod miserunt FAGELIUM, etiamsi non esset delegatus ad Ordines Gener. Vid. *Resol. van Holland* 23 et 24 Jun. 1668. "Is na voorgaande deliberatie goedgevonden en verstaan, dat van weegen haer Ed. Gr. Mog., ter Generaliteit de sacke daarheen gedirigeert sal werden, ten einde bij hare Ho. Mo. tot uitvoering van de commissien, den 17 dezer loopende maand bij dezelve gedecerneert, na de Prov. v. Zeeland, Vriesland en Stad en Landen, omme de gemelde Provincien, met de andere Bondtgenooten in een en hetzelfde sentiment te brengen, noopende de separatie van het Capitein en Admiraal Generaalschap van de Stadhouderschappen, — en de introductie van den Heere Prince van Oranje in den Raad van Staate, onder anderen gedeputeert en geïmplojeert moogen werden, *deselve Heeren, die voorheen over hetzelfde subject van wegen haer Ed. Gr. Mog. gelyke besendingen bekleed hebben*; en dat mitsdien — moge werden gezonden — na de gemelde Provincie van Vrieslandt en Stad en Landen, de Heer Mr. GASPAR FAGEL, *Pensionaris der stad Haarlem, met iemand van de gemelde Heeren haer Ed. Gr. Mog. ordinaris gedeputeerden ter Generaliteit*, en een of twee van de voorsz. andere Provincien, die haer Ed. Gr. Mog., in hetgeen voorsz. is, hebben geadjustipeert."

eo magis augerentur, quo minus unusquisque foederatorum juris aequalitatem assereret¹⁾, quoque magis Societati concederet: deinde nonnullos, qui Rempublicam diligenter, clare ostendisse, summam Praefecturam terra marique non in vitam deferendam esse, cum experientia cognitum sit, fieri posse, ut ille, cui Reipublicae tuendae cura mandata esset, auctoritate in se delata abuteretur et se ipse omnium rerum dominum faceret: talem virum eo majorem auctoritatem habere, quo per plures annos continuos dignitatem gesserit: eam ob causam Reipublicae magis commodo fore, si illud munus summae Praefecturae unius expeditionis gratia mandaretur, vel in quoddam tempus: alios tamen rectius existimasse, milites, si scirent Praefectum in tempus electum esse, non talem obedientiam praestituros esse, qualem oporteret.

Delegati porro variis alius generis argumentis ostenderunt, quantum detrimenti Respublica caperet, collato duplici munere Gubernationis et Summae Praefecturae terra marique, in unum eundemque virum; et operae pretium esse puto, quaedam ex eorum oratione hinc referre: Summam, dixerunt, Reipublicae curam esse eniti ne Libertas et Privilegia pessumdarentur, et id agere, ut certa remedia huic malo adhiberentur: jam vero Rempublicam magnopere periclitari, delata in unum virum tanta potestate, ut ei, imperii avido, facile esset negotium summa rerum potiri: eum enim politica auctoritate Gubernatoris uti posse non ad bonum publicum promovendum, sed potius in suum commodum, dum exercitum idem copiarum Praefectus in promptu haberet, quo voluntati suae vim adderet: hominem esse, qui ad illa munera vocaretur, et nihil hu-

1) »Met een inbeeldingh van evenveel rechte.»

mani alienum ab eo esse: eum adhortationibus adulatorum et assentatorum non raro incitari ut majorem sibi auctoritatem vindicaret, praetendentem causas, quas quotidie inveniret, in illa, non bene descripta, forma regiminis ¹⁾: praeterea fieri posse, ut ea, quae ab Ordinibus decreta essent, ei displicerent, quibus se laesum esse existimaret, ita ut subinde parum propensus esset ad mandata exsequenda: omnia haec mala difficile caveri posse, nam etiamsi summa prudentia Ordines uterentur in eligendo quodam viro, tamen eligendum esse ex hominibus: non sufficere quod nonnulli dicere soleant confidendum et sperandum esse fore, ne hae difficultates locum obtineant, sed curandum esse in praesentia, posteritatis causa, quominus haec omnia fieri possent: Ordines Generales non latere nonnullas Provincias oculos conjicere in Principem Arausiacum; eos quoque existimare in eum, qui ex tam nobili gente natus sit, talem dignitatem conferendam esse, aetati convenientem, quali aliquando, rerum peritior factus, ad summa munera perveniret: Praefecturam vero terra marique nondum ei mandari posse, propter aetatis defectum, quia istiusmodi immaturae promotiones plerumque damno fuissent, non commodo, cum juvenis non recte verum a falso discernere posset: eumque a purpuratis incitatum, facile opinari sibi jure hocce munus competere, dum tantum favore Ordinum Gener. illud consecutus esset ²⁾: eam ob causam

1) »En onder quade en gepuileerde pretexten, die in een Republicque ligtelijck gevonden konnen werden, hem anmeereen om quansuijsten voordeele van 't gemeenebest, soodanige veranderinge in den Staet te maecken, daerdoor sijn aansien en macht tot nadeele van den Lande vermeerderd, ende sij in haer particulier oogmerck geholpen souden werden.»

2) »Omdat... seer waren geëxposeerd aen allerley flatteries ende

Ordines Generales decrevisse, ut Principi daretur sessio in Concilio Status, quo imbueretur rerum cum militarium tum politicarum, imprimis tributorum ac vectigalium scientia, ut politica qualitate ornatus, Concilio Status adscriptus exercitum comitari posset, quo idoneus fieret, cui aliquando summa Praefectura terra marique mandaretur ¹⁾.

Eodem fere modo apud Ommelandos exposuerunt legati mala, quae a conferendis gravissimis illis muneribus in unum virum et ab electione Principis metuerentur. Caruit vero res sperato eventu; noluerunt cum Frisii tum Ommelandi de illa re convenire. Perfecerunt tamen ceteras res, quae iis mandatae erant; scilicet ab Ordinibus Frisiae et ab Ommelandis petere debebant, ut rati haberentur conditiones foederis cum Rege Angliae icti (23 Jan.), et Tractatus navigationis cum eodem Rege (17 Febr.); praeterea ut consensum non recusarent Provinciae illae, ad extruendas et parandas quadraginta et octo naves bellicas, et ad armanda duodecim millia militum; denique, ut praefectis militum stipendia, ab illis Provinciis debita, solverentur ²⁾.

Huius legationis si non fructuosae, certe laudabiliter gestae FAGELIUS princeps fuisse videtur, qui eius rei relationem

adulation, en wetende dat sij door haer eige merites tot soodaanige digniteijten of designatien niet waren geklommen, lichtelijck een impressie nemen konden, van dat deselve digniteijten aen haer met enig regt toequamen; hetwelck dan aen d'een sijde niet anders konde causeren, als een imminutie in de deference ende het respect, dat sij aen de Hooghe Regeeringh schuldig waren voor het *faveur*, dat sij buiten eenigh recht, alleen uit een pure gunst te verwachten hadden, ende daerdoor sij dan van trap tot trap geïnviteerd souden kunnen werden, om haer meer en meer te dispenseren van de gehoorsaemheid."

1) Vid. AITZEMA I. I. VI, 490.

2) Vid. AITZEMA I. I.

exhibuit in concione Ordinum Hollandiae die 23 m. Martii¹⁾).

Longius sit omnia enarrare, quae FAGELIUS delegatus Harlemi in concione Prov. Hollandiae egit; sufficiat mentionem fecisse eorum, quae ad historiam belli a. 1672 pertinent²⁾).

BEUNINGIUS e Gallia in patriam redux, legationis relatione exhibita, mentem iratam LUDOVICI depinxit, omniaque eius consilia exposuit, Reipublicae mercaturae maxime exitiosa. Adhortatus est ille ut Ordines Gener. Regem anteverterent prohibendis quibusdam in Gallia confectis mercibus, non quidem directo modo, verum oblique, ferendis legibus sumptuariis, ut eo modo animus Reipublicae lateret. Quum vero, ut id efficeretur, necesse esset ut etiam quaedam merces vetarentur, quae Harlemi et in aliis Provinciae Hollandiae urbibus conficerentur, hae urbes quarum inter fuit, decreto obstiterunt³⁾. Huius negotii inquisitio mandata est delegatis Harlemensibus aliisque⁴⁾, et, secundum WICQUEFORTIUM, primas huius rei partes sustinuerunt FAGELIUS

1) Vid. *Resol. v. Holl.* 23 Mars 1667. — Cf. epistola WITTHI ad FAGELIUM missa in appendice A.

2) Eos qui plus scire cupiant, remittimus ad acta Ordinum Hollandiae hisce locis: d. d. 15, 24 Jul. 7 Aug. 15, 16 Oct. a^o 1663, aliis.

3) Vid. WICQUEFORT (m. s.) l. 17, p. 35. »VAN BEUNINGUE en revenant de Paris avoit fait un très véritable raport de l'intention, que les ministres de cette Cour avoient de ruiner le commerce des habitans de ces Provinces. Pour le prévenir il vouloit qu'on défendit les étoffes et les autres manufactures de France, non directement, mais indirectement, en faisant des lois somptuaires, contre les dépenses superflues, et que pour cet effet on défendit l'usage de toutes sortes d'étoffes de soie, même les satins et les panes, qui se font à Harlem et ailleurs dans le País, mais c'est à quoi on ne put pas faire consentir les villes, qui y étaient intéressées.» — Cf. dissert. s. laud. Nob. VAN DER HEIM, p. 122 ssq.

4) Vid. *Resol. v. Holl.* 11 Nov., 21 Dec. 1669.

et BEUNINGIUS 1), quorum opera annis 1670 et 1671, repressaliarum decreta lata sunt de portoriis augendis in vina et alias merces e Gallia in Civitates foed. introducendas 2).

Non nostrum est consilium, quod egregie exsecutus est celeberrimus Galliae historicus MIGNET, omnia LUDOVICI conamina et artes enarrare, quibus et CAROLUM II et Succos ceterosque Europae Principes in suas partes trahere studuit; non nisi breviter de illis loquemur.

Ac primum quidem CAROLUS Rex dudum ad Gallorum partes inclinans, triplici foederi fere invitus subscripserat; nam Rempublicam Belgii foed. vehementer oderat, neque minus incitatus erat in ipsum WITTIIUM, quia asyllum ei olim exsulanti recusavisset, et quia GULIELMUM affinem e majorum dignitatibus arceret, neque immemor fuit clarae illius expeditionis in Tamesin; Concilium tamen regis, quod a literis initialibus Administrorum CLIFFORD, ARLINGTON, BUCKINGHAM, ASHLEY et LAUDERDALE nomen *Cabal* habebat, in diversas abibat sententias; ARLINGTON enim, qui antea diu in Hispania versatus erat, et uxorem duxerat Batavam, magis Hispanis et Belgis, BUCKINGHAM vero, quippe qui commercio epistolarum cum Gallis uteretur, LUDOVICO favebat. Accipiebant ceteri magna munera et beneficia a Gallorum Rege 3) — Variis artibus legatorum DE RUVIGNY et COLBERT DE CROISSY, nec non Ducissae AURELIANENSIS et mulieris cuiusdam DE QUEROUELLE, quae postea CAROLI amica, Ducissa creata est PORTSMOUTH, tandem a°. 1670 pactum est compositum inter

1) Vid. WICQUEFORT, (m. s.) l. 17, p. 37. — FAGELIUS in Comitibus Holl. huius negotii rationes reddidit d. 8 m. Feb. et d. 26 m. Apr. a°. 1670. — Vid. *Resol. v. Holl.* l. c.

2) Vid. *Secr. Resol. van Holl.* 1, 2 Aug. 1670.

3) Cf. MIGNET III, 9 sq. — BURNET I, 430. — ARMAND CARREL, *Histoire de la contre-revolution en Angleterre etc.* p. 130 sq.

duos illos Reges, quo convenerunt Civitates foed. aggredi terra marique; porro, ut LUDOVICUS magnam pecuniam (350,000 livr. sterl.) per annum CAROLO daret et classem mitteret; denique, ut devicta Republica Belgii foed. Anglus haberet Provinciam Zeelandiam, Princeps GULIELMUS Hollandiam, ceterasque Provincias Gallus¹⁾.

Ita quoque LUDOVICUS, nullis neglectis artificiis, Suecos, promisso magno auro, a°. 1672 sibi adjuunxit²⁾.

Quum ita undique bella pararentur, FAGELIUS, die 5 m. Nov. a°. 1670, mortuo NICOLAO RUIJSCH, creatus est Ordinum Gener. Grapharius, faventibus Ordinibus Hollandiae³⁾. WICQUEFORTIUS, de hac eius promotione »ils (scil. Ordines »Holl.), inquit, lui firent venir l'envie de solliciter la charge »vacante de Greffier, la seconde de l'État et la plus lucrative de toutes, lui promettant la faveur et le suffrage »de la Province d'Hollande; — — — DE WITT y emploia ses »amis et son crédit et lui fit donner une charge, où il »lui a fait plus de mal et à l'État, qu'il n'en auroit pu

1) Vidd. quae de hoc negotio acta sunt inter CAROLUM et LUDOVICUM apud MIGNET III, p. 1—268. In instrumento huius pacti (Art. 3) dicitur bellum geri »pour mortifier l'orgueil des États Généraux.... et abatre la puissance d'une nation qui.... même a l'audace de se vouloir aujourd'hui ériger en souverain arbitre et juge des autres potentats.»

2) Vid. MIGNET III, 365 ssq.

3) Cf. *Resol. v. Holl.* 5 Nov. 1670. »Verklaarende voorts de Leeden *eenpariglijk* de persoon van de gemelde Heere FAGEL, tot bekleeding van de voorgeroerde Charge, voor aangenaam te houden, en is derhalve goedgevonden en verstaan, dat ter Generaliteit, alle vereischte devoirs nader zullen worden aangewend, ten einde voorsz. saake aldaar nog op huijden, is het doenlijk, tot een gewenscht besluit gebragt, en den meergemelde Heere FAGEL tot bekleedinge van het voorsz. ampt bij haar Ho. Mo. geelingeert moge werden.» Cf. *Resol. Gen. Stat.* 5 Nov. 1670.

»faire à l'un et à l'autre, en celle d'une ville, qui même
 »sans lui, avoit toujours été fort passionée pour les inte-
 »rêts de la maison D'ORANGE ¹⁾»

Hocce munus Graphiarum merito censebatur inter illustriores Reipublicae dignitates, et secundo habebatur post magnum Consiliarium Hollandiae loco; complectebatur enim cum unionis Foederatorum Civitatum domestica, eaque multiplicis generis, negotia, tum omnia, quae cum potestatibus exteris quotidie agebantur. Igitur quamquam, magna honorario accedebant emolumenta, omnium certe Graphiarum munus erat molestissimum ²⁾.

1) Vid. WICQUEFORT (m. s.) Lib. 18, p. 206.

2) Quanti ambitus munus Graphiarum eo tempore fuerit, patet ex actis Hollandiae die 25 Aug. a^o. 1672, quum in Comitibus Provinciae decreta sit disjunctio illius muneris (*Resol. v. Holl. 25 Aug. 1672*) »Is goedgevonden en verstaan.... dat tot het employ van den eersten Griffier particulierlijk moogen werden geaffecteert, alle saaken van handelingen en negotiatien met het gunt daarvan dependeert, en tot bevorderinge en voortsettinge van alle goede vruntchap, intelligentie en confederatien met uitheemsche Koningen, Prinzen, Potentaaten en Staaten eenigsints dienen kan, en tot het employ van den tweeden Griffier alle binnenlandsche saaken met het gunt daaraan dependeert; dat voorts aan den eersten Griffier mooge blijven het Tractement van vier duisend guldens jaarlijks, en de drie honderd guldens huishuur, jeegenwoordig tot het Griffiers-ampt staande, mitgaders het gunt bij de Oost- en West-Indische Compagnien ter somme van drie honderd guldens jaarlijks althans werd betaald; en dat aan den tweeden Griffier mooge werden toegevoegt, het Tractement van twee duisend vierhonderd guldens jaarlijks, althans bij den Commis getrokken werdende, en dat alle de verder emolumenten van de Griffie, soowel van depechegeld, als schrijffoonen, tusschen den voornoemden eersten en tweeden Griffier mogen werden verdeelt.» etc. quod igitur in posteram a duobus viris agendum esset, a solo FAGELIO agebatur. — Vidd. quae attulit centum et quod excurrit annis post, a^o. 1790, Ordinum Gener. Graphiarum HENRICUS FAGELIUS in libello ipsis Ordinibus oblato (quem laudat opus »*Staat der Financien van de*

FAGELIUS jam paulo ante hoc tempus aliquantulum a partibus WITTH deflexisse videtur, et exemplum BEUNINGH et BEVERNINGH secutus esse ¹⁾. — Nam cum ineunte hoc anno, omnibus Provinciis consentientibus separandis muneribus Gubernatoris et Praefecturae militaris, quaestio ab Ordinibus Hollandiae ageretur, utrum Principi concederetur sessio in Concilio Status cum jure suffragii nec ne, FAGELIUS, teste WICQUEFORTIO, pro Principe verba fecit, allatis maxime tribus argumentis, quae GULIELMUM commendarent, scilicet amore populi, magnis bonis, et necessitudine, quae eum inter et gentes regias Europae intercederet ²⁾. Quae WICQUEFORTII narratio confirmatur eo, quod biennio post Scabinus quidam Amstelodamensis, (II. BONTEMANTEL) in oratione, qua Edicti perpetui abrogationem suadebat, de FAGELIO dixisse legitur: » Welk (Eeuwige Edict) —

Republiek;” Amsterd. 1791 T. III) »de Griffie geconsidereert als een generaal Secretarie van Staat voor de zeven bondtgenoten” p. 173. »Een omslagtig en waarlijk onophoudelijk ampt” p. 190. — Acerbius quam verius WICQUEFORT (m. s.) l. 21, p. 38 sq. »Une charge où il gaignoit plus de douze mille livres par an, où il n’avoit autre peine que celle qu’il vouloit prendre et où il n’étoit, ni l’auteur, ni l’exécuteur des Résolutions des Etats.”

1) De hisce celeb. duumviris ita WAGENAAR (XIII, 423): »Sommingen verzekeren dat van BEUNINGEN en BEVERNINGK, sedert eenigen tijd meer genegen waren geworden, om den Prins van Oranje te bevorderen, dan zij voorheen geweest waren.”

2) Vid. WICQUEFORT (m. s.) l. 18, p. 129. »De toutes les villes il n’y avoit que celle d’Harlem, qui fut d’avis, qu’on donnât au Prince d’Or. une voix décisive. Le Pensionaire, qui portoit la parole pour elle, étoit le même, qui en l’an 1668 avoit si fortement harangué contre le Prince, — et marquoit, qu’il y avoit trois choses, qui recommandoient extrêmement le Prince, savoir: l’affection que le peuple avoit pour lui, les grands biens, qu’il possédoit dans le Pais et les illustres alliances, qu’il avoit au dehors.” — Cf. *Resol. v. Holl.* 28 Maart et 24 Mei 1670.

»FAGEL, nog Pensionaris van Haarlem, in het jaar 1670 reeds »had willen doen vernietigen, zo men den Prins geen be- »slissende stem in den Raad van Staate wilde toestaan¹⁾.”

Quibus rebus moti FAGELIUS, BEUNINGIUS et BEVERNIN- GIUS, sententiam mutaverint et WITTIUM deseruerint, non constat: intelligebant, ni fallor, salutem patriae GULIELMO indigere, temporibus esse cedendum, discordia ac dissen- sionibus patriam perdi. Et sane non tolerabilis erat rerum conditio; plebs Principi quam maxime favebat et acerrime Edictum perpetuum tulerat. Inde odia in magistratus WIT- TIANOS, quae mox magna cum vi eruperunt, et causa fue- runt caedis WITTIORUM fratrum. — Quidquid sit, TEMPLIUS, legatus Anglorum refert, FAGELIUM Principem praetulisse, quia patriae esset amantissimus, et ab eo unice salutem ex- spectaret, in hoc rerum desperato fere statu²⁾.

WITTIUS igitur intelligens se longius populi desiderio et amicorum monitis resistere non posse, statuit sua sponte agere, quod alioquin vi coactus debuisset, scil. GULIELMI promotioni favere incepit. Sed constituta certa quadam muneris norma, omni ope curare conatus est, ne Principis electio Reipublicae esset detrimento. Per totum fere an- num Ordines Gener. deliberaverunt, utrum munus militaris Praefecturae mandaretur ad tempus an in vitam. Ordines WIT- TIO obsecuti, Principem in tempus eligere maluerunt³⁾, qui tandem mense Febr. a. 1672 summus Praefectus creatus est⁴⁾.

1) WAGENAAR XIV, 85 sq.

2) Sir WILLIAM TEMPLE'S *Works* II, (*Memoirs from 1672 to 1679*) p. 263. »Whose love to his country made him a lover of the Prince, as believing it could not be saved by any other hand.”

3) Vid. *Resol. v. Holl.* 19 Jan. 1672. »Tot kennelijk wederseg- gen van de respectieve Bondtgenooten.”

4) Vid. WAGENAAR XIII, 480 ssq. — WICQUEFORT (m. s.) l. 19, p. 299—308.

Officiū, quod ipsi committebatur, acuratius describendi cura WITTIO, BEVERNINGIO et FAGELIO mandata est ¹⁾.

Ordines Gener. interea tempus non inutile egerunt. Legationes ad diversas gentes miserunt; sed vana erant conamina BEUNINGII in Anglia, cuius Rex vera sua consilia ipsi celabat, saepius ei affirmans, se triplex foedus sancte servaturum esse. Ita PETRUS GROTIUS nihil in Gallia efficere potuit ad avertendum periculum. Felicior tamen fuerat legatio BEVERNINGII in Hispania ²⁾, qui indefessus erat Regnam, eiusque Consiliarios monendo et urgendo ³⁾, ita ut eius imprimis opera pactum compositum sit exeunte a°. 1671, de sibi invicem ope et auxiliis ferendis. Magni enim momenti erat Hispaniae conservatio Civitatum foed., nam hisce a Gallis subactis, LUDOVICO facile foret, Hispanorum provincias subjicere.

Ita quoque Ordines Gener. mense Majo a°. 1672 aliud ejusdem generis foedus inierunt cum Electore Brandenburgico ⁴⁾.

Longum esset negotium et a proposito nostro alienum, omnes obsidiones et proelia narrare belli cum Gallis, Britannis et Episcopis Coloniensi et Monasteriensi gesti: sufficit dicere, Rempubicam paucis hebdomadibus perdidisse, quae octoginta annis sibi vindicaverat.

Principi a latere erant delegati ex Ordinibus Gener.

1) Vid. LE CLERC, *Hist. des Prov. Unies.* III, 263 — Ipsa officii norma legitur in opere Sylvii, *Vervoly op Aitzema* I, 185 sq.

2) Vidd. eius mandata *Resol. v. Holl.* 3 Dec. 1670.

3) Vid. Epistola Archiepiscopi Tolosani DE BONSEY, (laud. apud MIGNET III, 639). »L'ambassadeur de Hollande continue fortement ses instances, et tourmente fort ces gens-ci; il les tarabuste de sorte qu'ils l'appellent le perturbateur du repos public, ne les laissant ni manger, ni dormir' etc.

4). Vid. HELWING, *Gesch. des Brandenburgisch-Preussischen Staats* p. 660 sqq.

(gedepuſcerden te velde) qui cum eo de optima patriam defendendi, eamque muniendi ratione agerent, vel in aliis locis summam curam militiae haberent ¹⁾. Praeterea Ordines Gener. nonnullis Collegii Sociis mandarunt, ut de arcanis militiae cum Principe deliberarent (Commissie tot de secreete militaire Besoignes); hi erant imprimis Consiliarius WITTIUS, FAGELIUS et SLINGELANDTIUS. Hostibus magis magisque appropinquantibus, Ordines Hollandiae peculiarem militiae illius provinciae curam (Hollandsche Besoigne) commiserunt quibusdam delegatis ex iis urbibus, quae maxime belli periculis essent obnoxiae, unaque delegatis e Concilio Status, tandem FAGELIO et SLINGELANDTIO, quibus mandatum erat:

» te overweghen — — wat tot securiteit van den Staet in
 » het generaal, en specialyk mede van de Provincie Holland
 » ende West-Vrieslandt in 't particulier, gedaen en in het
 » werk gestelt soude kunnen ende behooren te worden, in
 » cas de vyand aen den IJssel kwame door te breeken 2).”

Putabant enim omnes a tuendo flumine Isala, salutem patriae pendere. Hinc FAGELIUS fertur in castra Principis venisse cum collegis ut de custodiendo illo flumine mone-
 ret, et in hoc conventu ita fere orasse: » dat zy zeer wel
 » konden begrypen de groote ongelegenheden, zoo van het
 » verloop van de wateren van den IJssel, als van de schrik-
 » kelyke magt van den vyand, aan de eene, ook wel con-
 » sidereerden den staat van het leger van hunne Ho. Mo.
 » aan de andere zyde; maar als zy daartegen weder hunne
 » gedachten lieten gaan op de ongemakken en schadelyke
 » consequentien, welke onvermydelijk zouden moeten vol-
 » gen op het verlaten van den IJssel en het versparren van

1) Cf. S. VAN SLINGELANDT, *Staatk. Geschriften* IV, p. 77.

2) *Resol. v. Holl.* 10 Junij 1672. — Cf. VAN WIJN XIV, p. 32 en 44.

»de militie, en als te gemoet zagen, wat generale consternatie daardoor zoude veroorzaakt worden over het geheele land, en in de harten van alle ingezetenen van dien, »dat zy noodzakelyk van advis moesten zyn, dat men den »vyand aan den IJssel moest afwachten, en van Gods genade verhoopen, dat hy de regtvaardige wapenen van hunne »Ho. Mo. tegen het geweld van hunne vyanden zal zegenen; dat met het verlaten van den IJssel de deuren aan »alle kanten voor hen geopend werden, om tot in het hart »van het land in te trekken en den geheelen Staat te renverseren, — — — 't welk in allen geval het kwaadste »was, 't geen men andersints te vreezen had; verzoekende »de gedeput. Zyne Hoogh. dat met een onversaagd gemoed »aan den vyand het hoofd wilde bieden, en zich verzeekeren, dat hunne Ho. Mo. alles zouden contribuieren, wat »in hun vermogen was, zoo om het leger te versterken, »als om het te voorzien van alle noodwendigheden ¹⁾.”

At vero magna celeritas, qua LUDOVICUS triumphans procedebat, tantum terrorem militum et civium animis iniecit, ut unusquisque stupesceret; trepidabant omnes, et suo quisque metu pericula metiebatur; vacabant in academiis auditoria, armisque cedebant togae; tabernae et fabrum officinae claudebantur, in foro jus non dicebatur, templa supplices fere continere non poterant ²⁾; Ordines Gener. ipsi communi moerore affecti erant, nonnulli adeo lacrymas profundebant; in hac calamitate Hispanorum legatus in Ordinum Gener. conventu eos supplicavit, ne ita terrori subjacerent, quo malum darent exemplum populo, eosque monuit ut laeto prodirent vultu ³⁾. Tantus erat communis angor ut Civitatum foed.

1) Vid. SCHOTEL, *Iets over Hier. van Beverningh* etc. p. 37.

2) VALKENIER, *Verwerd Europa* I, 636.

3) BURNET I, 453.

thesaurus Hagae Comitum non sine periculo esse putaretur, isque Amstelodamum translatus sit ¹⁾).

Tales tantaeque difficultates humanas vires superare videbantur. Longe majus tamen Reipublicae imminere periculum, quam ab invadentibus hostibus; nimirum plebs exclamabat se proditam esse a magistratu; discindebantur et ipse magistratus et populus mutuo odio ac diffidentia.

Unus FAGELIUS fertur non desperasse de salute, quamquam ei non contingeret Ordinibus Gener. vel Hollandiae animum addere ²⁾). Narrant WITTIUM, summa moestitia afflictum, quadam nocte hora quarta ad FAGELIUM venisse, in eiusque animum omnes curas quibus premebatur effudisse, se nullum finem videre hisce calamitatibus; FAGELIUS autem respondit: Rempublicam antea majoribus periculis actam, a Deo servatam fuisse; Deum nunc quoque patriam servaturum esse, si desperationi non cederent eo temporis momento, quo forti consilio capiendi impedire possent hostes, quominus ulterius procederent et Hollandiam occuparent: se de patriae salute non desperare; gubernaculum relinquendum non esse ante, quam navis fracta sit ³⁾).

Quis est, qui in hisce praeclaris verbis non admiretur virtutem viri constantis, in rebus adversis animum non despondentis? Sane, mirum quantum haec fortitudo distat a iudicio quod de FAGELIO tulit BURNETUS: »he had much heart, when matters went well, but had not the courage

1) Cf. VAN WIJN ad WAG. XIV, p. 30.

2) Vid. WICQUEFORT (m. s.) l. 20, p. 432. »Non obstant cela le Greffier ne voulut pas désespérer, mais trouvant seul de la raison, où il n'y avoit point, il ne put la faire comprendre, ni à l'assemblée des États Généraux, ni à celle d'Hollande.»

3) Vid. VAN WIJN ad WAGENAAR XIV, 42.

»that became a great minister, on uneasy and difficult occasion 1).”

Communi timori frustra obstitit FAGELIUS; Ordines Hollandiae ad Regem legatos mittere decreverunt, qui pacem precarentur 2). Hoc consilio communicato cum Ordinibus Gener., hi mox de illa re consenserunt, exceptis delegatis Zeelandiae, qui omni legationi mittendae fortiter restiterunt 3). Sed neque WITTIUS hoc Senatus-Consultum litteris mandare voluit, neque Ordinum Gener. Praeses decreto adhaerere, neque FAGELIUS ei subscribere nomen 4).

LUDOVICI ministri LOUVESIUS et POMPONIUS cum Civitatum foed. legatis agere noluerunt, quia non haberent mandata expressa pacis concludendae 5). GROTIUS redux ad ea obtinenda, in concione Hollandiae rogatus sententiam,

1) BURNET l. 1., p. 458.

2) Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 14 Junii 1672.

3) Vid. VALKENIER l. 1. Bijl. no. 37 et 48. — *Secr. Resol. v. Holl.* 26 Junii 1672.

4) WICQUEFORT (m. s.) l. 20, p. 434. »Cette résolution, qui protégeait indignement la réputation de l'État, . . . ne passa pas sans opposition. GILBERT VAN DER HOOLCK, député de la Prov. d'Utrecht, quoique âgé de 74 ou 75 ans, y contredita avec chaleur et le Président de semaine refusa de conclure. Le Greffier, qui avait eu la complaisance d'aller voir les députés des Provinces chez eux, pour les disposer à s'accommoder aux sentiments des États d'Hollande, fit difficulté de la signer: comme DE WITT, qui avait accoutumé de mettre les Résolutions des États d'Hollande sur le papier, n'avait pas voulu toucher à celle-ci, quoiqu'on jugeât, qu'il était inutile de faire le difficile, lorsqu'il falloit mettre par écrit une Résolution, qui avait été prise sur sa conclusion.”

5) Cf. *Secr. Resol. v. Holl.* 25 Junij 1672, ubi PETR. GROTIUS legationis rationes reddidit »dat de hoogstged. Koningh als nog daerbij persisteerde, dat de conditien bij haer Ho. Mo. moesten werden gepresenteert, en dat Sijne Maj. oock niet anders verstonde te traecteren als met *gevolmachtigden.*”

melius esse existimavit cum hostibus agere et ita Rempublicam servare, quam omnia perdere incerto certamine. Ordines Hollandiae eius sententiam secuti, statuerunt apud Ordines Gener. ita rem gerere, ut GROTIUS auctoritas daretur concludendi cum rege LUDOVICO iis conditionibus, quibus posset ¹⁾. Gelria de illo negotio cum Hollandia consensit; Zeelandia nulla mandata habuit; Provincia Trajectina noluit sententiam dicere; Frisia negotio obstitit, Ommelandi et Transisalani abfuerunt. Attamen, urgentibus Hollandis, consultum captum est de offerendis Regi pacis conditionibus, ea mitigatione, ut verbis *in omni modo* substituere*nt in meliori modo* ²⁾.

Mirum non est, FAGELIUM huicce illegitimo Senatus-Consulto subscribere noluisse ³⁾. Fertur tanta ira incensus fuisse, ut GROTIUS, in castra LUDOVICI profecturo, haec verba diceret: Patriam tuam vendere quidem potes, sed perdifficile tibi erit, emptori illam tradere. GROTIUS respondenti, melius esse partem servare, quam omnia perdere, FAGELIUS, non opus est, inquit, tantam curam habere agrorum tuorum, qui enim mox sale serentur, ne progenies tua fructus percipiat ⁴⁾.

Interea plebs magis magisque omnibus illis calamitatibus agitabatur, quas WITTIO eiusque amicis tribuebat, qui Prin-

1) Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 26 Junij 1672. »Bij resumptie gedelibereert zijnde op het rapport door den Heer DE GROOT ter vergadering van h. Ed. Gr. Mog. gedaan, is goetgevonden en verstaan, dat van wege h. Ed. Gr. Mog. de saake ter Generaliteit daarheenen sal werden gedirigeert, ten eijnde aan de Heeren h. Ho. Mo. gedeputeerden naar den Koningh van Vranckrijk moge werden gegeven een *ample auctorisatie* ende *ongelimeerde*n *pouvoir*.”

2) Vid. WICQUEFORT, l. l. 444.

3) Vid. WICQUEFORT, l. l. 443. — WAGENAAR XIV, 55 et VAN WIJN, ad eum locum.

4) Vid. WICQUEFORT, l. l. 444.

cupis promotioni intempestive summa ope obstitissent. Quo factum est, ut primum quaedam urbes Edictum perpetuum abrogarent, postea Ordines Gener. et tandem Hollandicum Gubernatorem proclamarent, die 4 m. Julii a. 1672, postquam se mutuo consensu jurejurando olim praestito liberavissent ¹⁾, auctore imprimis FAGELIO, si fides habenda WICQUEFORTIO ²⁾. Quae suprema, in GULIELMUM collata dignitas, fractis partibus WITTIANIS, viam aperuit qua et FAGELIUS per gradus velut ascendens, ad munus Consiliarii Hollandiae perveniret.

1) Vid. *Resolut. v. Holl.* 3 et 4 Julij 1672.

2) L. 9, p. 380. »Parce que FAGEL, en grand *casuiste* juge que les États l'Hollande peuvent absoudre d'un serment solennel, que l'on a fait sous le nom et l'invocation de l'Éternel. Ensuite le même FAGEL non content d'avoir fait supprimer un Edit qu'il avoit bâti lui même, porte l'assemblée à un attentat, qui outrage toute la posterité." — WICQUEFORTIUS alio loco (l. 21, p. 17) hoc decretum memorans de FAGELIO haec adjungit. »DE GROOT, rencontrant dans la gallerie, qui sert de communication de la salle des États de Hollande avec celle des États-Général, GASPARD FAGEL, qui a presentement la seule confidence du prince D'ORANGE, ce dernier (i. e. FAGEL) dit à l'autre: *qu'il croyoit sans doute avoir fuit un coup d'État, en faisant declarer le prince D'ORANGE Gouverneur de la Province, et pour lui, qu'il auroit souffert plutôt qu'on l'eut déchiré en mille pieces, que de consentir à cette résolution.* On savoit cependant que le Prince ne se gouvernoit que par ses conseils, et que c'étoit à lui principalement que le Prince devoit sa promotion, et l'État la perte de sa liberté," Vid. v. WIJN XIV; 46 ad hanc locum.

CAPUT I.

DE REBUS A FAGELIO CONSILIARIO GESTIS USQUE AD PACEM NEOMAGENSEM.

§ 1. 1672—1674.

Eodem illo die nefasto, 20 Aug. 1672, quo caesi sunt WITTHII fratres, GASPAR FAGELIUS Consiliarius creatus est Provinciae Hollandiae et Westfrisiae. Ipse JO. WITTIUS jam antea praedicaverat, se neminem FAGELIO digniorem cognoscere, qui illo munere fungeretur ¹⁾. — Inter eos, qui una cum FAGELIO hac occasione Principi commendati sunt, erant duo alii viri, qui variis gestis honoribus et officiis de patria eximie meruerant, CONRADUM BEUNINGIUM dico et HIER. BEVERNINGIUM ²⁾. Ita quoque BURGERSDYK Consiliarius Lugduno-Batavus, et RUDOLFI Roterodamensis in censum venerunt ³⁾; tulit tamen FAGELIUS omnia suffragia, et Ordines eum tanti aestimarunt, ut honorarium, quod semper sex mille florenorum fuerat, mox ad duodecim millia

1) Vid. KOK, *Vaderl. Woordenb.* in voce. — WICQUEFORT (m. s.) L. 21, p. 38 sq.

2) Vid. *Resol. v. Holl.* 18 et 19 Aug. 1672.

3) Vid. WICQUEFORT l. l.

auctum sit ¹⁾. — Officii norma, quam ab Ordinibus habuit, eadem fuit atque ea, quae a^o 1668 confecta erat in WITTH usum, ea tamen mutatione, ut res magni momenti communicare deberet cum Principe ²⁾.

Paucis diebus post, Nobiles quoque cum Consilium creaverunt Equestris Ordinis ³⁾.

In eius locum duo creati sunt Grapharii, quorum alter erat frater HENRICUS FAGELIUS, qui Curiae Brabantinae adscriptus (Raad Ordinaris van den Raade van Brabant), im-

1) *Resol. v. Holl.* 20 Aug. 1672: »Zijnde geprocedeert tot de hegevinge van de Raadpensionarisplaatse van Holl. en Westfrieslandt — — — hebben h. Ed. Gr. Mog. uit de personen, den 18 daaraanvolgende ten dien einde voorgelagen, tot bekleedinge van de voorschreeve functie, met eenparige stemmen van alle de Leeden, geëligceert de Heer CASPAR FAGEL; — — — en daarnevens in achtig genoomen zijnde, dat het Tractement van den Raadpensionaris, bij de instructie maar alleen wezende begroot tot ses duizend Caroli guldens in het jaar, hetselve gantsch niet geproportioneert is na het revenu, hetgeen den gemelde Heer FAGEL jegenswoordig van zijn permanent griffier-ampt profiteert is goedgevonden en verstaan, dat omme den gemelde Heere FAGEL dienthalve eenigermaate te dedommageeren, aan deselve booven de ses duizend Caroli guldens — — — nog eene somme van gelijke ses duizend Caroli guldens extraordinaris sal werden toegevoegt, — — — en dat in cas den gemelde Heere FAGEL de voorschreeve Raadpensionarisplaatse 't eeniger tijde quame te verlaaten, aan deselve jaarlijks sal werden uitgereikt een pensioen van vier duisent Caroli guldens, — — — tot er tijd en wijle toe den gemelden Heer FAGEL, wederomme met een ander charge of bediening na sijn contentement sal weesen voorsien.»

2) *Vid. Resol. v. Holl.* 19 Aug. 1672.

3) *Vid. Resol. v. Holl.* 25 Aug. 1672: »de Raadpens. heeft in den name en van weegen de Heeren van de Ridderschap en Edelen ter Vergadering bekend gemaakt en voorgedragen, dat de gemelde Heeren van de Ridderschap goedgevonden hadden, hem Raadpens., in conformité van voorrige gewoonte, mede te emploojjeeren als Pensionaris van de Ridderschap en Edelen, in saaken de orde concernerende, etc.»

primis a Principe erat commendatus ¹⁾, alter vero JOHANNES SPRONSSEN, vir magnae experientiae. Munus igitur Graphiarum, forsàn auctore CASPARO FAGELIO, in duas partes divisum est, ita ut fratri rerum exterarum, collegae SPRONSSEN rerum internarum mandaretur cura ²⁾.

Narrat nobis WICQUEFORTIUS, nonnullos fuisse in Ordinibus Holl., qui Consiliarii munus magis ad res domesticas Provinciae restringere vellent, ita tamen, ut thesauri generalis cura alii, alii rerum politicarum et diplomaticarum totius Reipublicae committeretur, qui sub titulo *Reipublicae ab Actis* (*Secretaris van Staat*) mandatum ab Ordinibus Gener. acciperet; Ordines vero FAGELIUM, Principi gratum, tanti habuisse, ut muneris officia sejungere nollent ³⁾.

1) Vid. *Resol. v. Holl.* 26 Aug. 1672.

2) Vid. *Resol. v. Holl.* 25 Aug. 1672.

3) WICQUEFORT (m. s.) l. 21, p. 39: « — — — il y eut des Députés; qui jugerent que les fonctions de ce ministre, de la façon, que DE WITT les avoit exercées, étoient capables d'occuper trois hommes et des plus habiles. Que ce n'étoit pas fait d'un Conseiller-Pensionnaire que les Finances, et qu'il falloit faire pour cela un Trésorier Général, suivant l'avis de Mr. DE WITT; que pour les correspondances étrangères on pourroit créer un Secrétaire d'Etat, qui prit sa commission des États-Généraux, et que tout ce que le Conseiller-Pensionnaire pouvoit faire, c'étoit de se bien acquitter de l'administration des affaires de la Province. Mais on avoit une si grande déférence pour l'estime, que le Prince faisoit de ce nouveau ministre, qu'on avoit garde de partager avec un autre les fonctions de sa charge.» — Princeps et FAGELIUS ipsi consilio novi creandi muneris Praefecti aeriario favisse videntur. Vid. *Resol. v. Holl.* 7 Oct. 1673: «de Raadpensionaris heeft ter Vergaderinge voorgedraagen dat den Heere Prinse VAN ORANJE geoordeelt hadde, dat het voor den Lande zeer dienstig zoude weesen, indien h. Ed. Gr. Mog. konden resolveeren tot het aanstellen van een Thesaurier Gener., in consideratie dat sijn Hoogh. daardoor te bequamer gelegenheid soude kunnen hebben, om door denselven Thesaurier te doen observeeren verscheide goede

FAGELIUS munus oblatum suscepit, modeste affirmans, sibi non esse illas animi facultates, quibus antecessor excellisset, et quae illum, etiamsi optime meritum de patria, tegere non potuissent contra populi iram: dignitatem Consularii invisam et odiosam esse et plebi et magistratibus, se tamen Ordinum voluntati obsecurum ¹).

Non opus est ut amplius dicamus, eum ad hocce auctoritatis fastigium pervenisse tristissimis temporibus; nam non tantum hostes quinque fere Provincias sibi subjectas habebant, sed quod miserrimum erat, in plerisque urbibus Hollandiae, plebs novis studebat rebus, et multa sibi sperabat GULIELMI promotione; ubique seditiones erant, ubique fere magistratus in invidiam et offensionem vulgi incurrebant. FAGELIUS videns severitate nihil agendum fore, et metuens ne munus Gubernatoris nimis restringeretur, dum factionis Wittianae fautores magistratum in urbibus gererent, existimavit et habita in comitiis Hollandiae oratione suavit, magistratum electionem extra ordinem esse festinandam, etiamsi hocce privilegium contrarium esset, ne multitudo jam ad iram proclivis, iis vim afferret; crudelem WITTIORUM caedem exemplo esse monens; opportunitatem quidem adesse, saeva edicta edendi; illa tamen rerum conditioni non convenire ²). Quapropter FAGELIUS Ordinibus

orders op het stuk van de betaalinge van 's Lands militie, te doen hooren de klagten die sijne Hoogheid daaromtrent daagelijks voorquaamen, de Capiteinen en Officieren te houden tot het presteeren van haare capitulatiën en verdraagen mitsgaders tot het observeeren van de orders op het stuk van de monsteringe gesteld, en dat S. Hoogh. althans daar omtrent niet soo wel konnende doen vigileeren, vermits die voorz. saaken niet van een, maar aan verscheide personen waren gedemandeert" etc.

1) WAGENAAR XIV, 187.

2) Vid. WAGENAAR XIV, 183, 191 (*Aanteek. van de Pens. VIVIEN en*

auctor fuit, ut Gubernatori potestas daretur » om sig in soo-
 » danige steeden, in dewelke de voorsz. diffidentie en mur-
 » muratie albereids was ontstaan, aanstonds, en sonder af te
 » wachten dat de saake aldaar tot eenige tumulte, disordre
 » of confusie quaaame uit te bersten, op het versoek van de
 » Heeren Burgemeesteren en Regeerders, of van de Burge-
 » ren en Ingezeetenen van dien, of ook anderzinds *uit eigene*
 » *beweginge*, te informeeren op de redenen en oorsaaken,
 » die tot de voorsz. diffidentie en murmuratione occasie en aan-
 » lyding hadden gegeven, te laboreeren, omme de voorsz.
 » diffidentie en murmuratione op de beste, bequaamste en dis-
 » creetste maniere weg te nemen en te doen cessereren, en
 » de gemoederen van de Heeren Burgemeesteren en Regeer-
 » ders voornoemt met de voorsz. Burgeren en Ingezeetenen
 » te consolideeren en te verbeelen, de voorsz. Burgeren en
 » Ingezeetenen aantewysen en te remonstreeren de ongefon-
 » deerdheid van de voorsz. hare diffidentie en murmuratione, en
 » te exhorteeren tot het respect, dat sy aan haare Overigheid
 » schuldig zyn; — — dat Zyne Hoogheid verders soude be-
 » hooren te werden geauthoriseerd, om sodanige Regenten,

HOP van 27 Aug. 1672 mss.): » dat de verandering in de Regeeringe buitens
 tyds en door den Stadhouder behoorde te geschieden, omdat het volk an-
 derszins niet te vrede zou zijn, hebbende men hier, toen het execrabel
 faict aan DE WITTEN uitgevoerd werd, voorgegeven, dat de Prins te goed
 was, en dat men daarom 't werk verrigten moest, eer hy in den Haage kwa-
 me. Dat de voorgeslagen' verandering wel aanliep tegen de gewoone orde
 der Regeeringe, mogende de Vroedschappen zelfs niet verlaten worden,
 maar dat het beter ware, dit voor eene reize door de vingeren te zien, dan
 af te wachten, dat het volk zelfs orde stelde: dat zyne Hoogh. ongetwyfeld
 bescheidenlyk handelen, en de Regeeringe zoo veel in stand houden zou,
 als mogelyk ware: dat er stof genoeg was om scherpe Plakaaten te ma-
 ken, doch dat de tyden zulks niet gehengden, zullende het volk maar hard-
 nekkig worden, zoo men 't door strengē middelen dagt te verbaazen.' »

» tegens de welke de voorsz. diffidentie en murmuratie meest
 » soude moogen wesen ontstaan, op de discreetste en be-
 » quaamste maniere te persuadereen, dispooneeren, en desnoods
 » te obligeeren, om haar van de bedieninge van hare magis-
 » trature — — — te ontslaan, en anderen in haare plaatsen
 » aan te stellen, soo nochtans, dat hetselve soude geschieden
 » alleen voor deze reize, sonder eenige prejuditie of conse-
 » quentie voor het toekomende, en mede onvermindert en
 » sonder eenig nadeel voor het toekomende, ten aanzien van
 » de Privilegien, Vry- en Geregtheden de voorsz. Steeden
 » in het gemeen, of in het particulier competeerende ¹⁾.”

FAGELIO itidem urgente, mense post lex oblivionis promulgata est ²⁾.

Memoriae tamen proditum est, FAGELIUS, in urbe Harle-
 mo tanta etiam nunc auctoritate valuisse, ut ibi nullae fere
 mutationes necessariae judicatae sint ³⁾.

Sed quod plerumque fit, inter calamitates, quas civiles
 dissensiones secum ferre solent, non minimum hoc malum
 est, quod homines ignari rerum publicarum, nulloque modo
 periti, ad summas dignitates et honores perveniant; quod
 nunc quoque accidit: multi sapientissimi et honoratissimi
 cives, refert BURNETUS, qui haecenus bene magistratum

1) Vidd. *Resol. v. Holl.* 26 et 27 Aug. 1672. Cf. *Hist. Verhaal der onwettige behandeling de Prov. en Stad van Utrecht aangedaan in den jaare 1672*, 73, 74, cuius scriptor anonymus, tale iudicium fert de FAGELII agendi ratione (p. 32) »DE WITTEN dus van kant en een creatuur van Z. H. tot staatsdienaar van Holl. aangesteld zijnde, kon niet anders, dan een geheele omwenteling in het generaal bestuur in dat gewest — — — ten gevolge hebben. — FAGEL niet minder bedacht zijns meesters grootheid, dan zijn eigen invloed uit te breiden, raadde den Vorst zijn gezag onafhankelijk te maken.”

2) Vid. *Resol. v. Holl.* 24 et 27 Sept. 1672.

3) Vid. WAGENAAR XIV. 202.

gerebant, vel muneribus exuebantur, vel sponte se iis abdicantes, procul a negotiis privitam vitam agebant, dum turbarum auctores actoresque, qui se amicos Principis profitebantur, licet inscientes et rerum potius suarum, quam salutis publicae studiosi, in eorum locum succedebant, quorum superbia et lubido mox civibus hilem moverunt ¹⁾).

Non nostrum est consilium devastationes, incendia aliaque nefaria hostium gesta describere; Ordines Gener. veram harum rerum relationem, dederunt in epistola ad Imperatorem Germaniae, anno 1673 missa: »dat de oorlog, aiunt, door den Koningh van Vranckryck op eene meer, »dan barbarische wyze wert gevoert, so met het ruineren »ende verbranden van huizen ende dorpen ten platte lande, »als met het vermoorden van stockoude ende onweerbare »mannen ende vrouwen, mitsgaders van onnozele kinderen, die men zelfs in het vuyr heeft doen werpen, alsmede »door de vrouwen en dochteren op eene onmenschelyke »wyze te schenden ende schoffieren, soodanig dat in oorloghen onder geciviliseerde natien gevoert, daervan byna »geen exempelen syn, ende dat de ingesetenen van de plaatsen, door syne Maj. geoccupeert, ten alleruyterste geschat, »geschooren ende gepersecuteert worden ²⁾».

Verum non obstantibus tot tantisque calamitatibus, electio GULIELMI civium animos restituit. Erat enim Principi tantus amor patriae, a majoribus veluti hereditate relictus, tantaque animi fortitudo et robur, ut non solum pulchras sibi a Gallis et Anglis oblatas condiciones indignabundus recusaret, sed etiam suo exemplo omnes ita excitaret, ut po-

1) Vid. BURNET, l. 1. 460.

2) Vid. VAN WIJN XIV p. 93.

tius extrema experiri, quam inhonestam et turpem pacem sibi obrudi mallent.

Novo igitur Consiliario ante omnia incumbere rerum exterarum cura ac militarium et maritimarum.

Inter Principes, qui jam tum id agere inceperant ut LUDOVICO, in dies magis magisque progredienti, frena injicerent, fuit primo loco Magnus Elector Brandenburgicus: hic summa ope nitentur, ut Imperatorem Germaniae a partibus Gallorum averteret, et ita feliciter rem gessit, ut mox cum illo (d. 23 m. Jun. 1672) pactum inierit, quo contrahentes, confirmata pace Westphalica, Pyrenea, et Aquisgranensi, invicem promittebant omnia conari, ut Belgium foed. liberarent a copiis Episcoporum Monasteriensis et Coloniensis 1). LEOPOLDUS ipse cum Republica foedus iniiit Hagae Comitatus de auxilio mutuo praestando 2).

Alia quoque foedera, illa tempestate icta, memorantur, quae PAGELIO, ratione habita eius muneris, magnam partem tribuenda sunt; veluti cum Daniae Rege CHRISTIANO V (d. 20 m. Aug. 1673) auxilii et defensionis pactum factum est 3).

1) Vid. MIGNET IV 75—88. HELWING *Ges. des Brandenb. Preuss. Staats*, 662 ssq.

2) Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 25 Jul. 1672. Hoc pactum ratihabuit est in concione Holl. d. 25 m. Aug. 1672. Vid. *Secr. Resol.* eo die. Paulo post tamen numerus militum, qui primum fuit duodecim mille auctus est: »de Raadpens. heeft ter vergaderinge gerapporteert dat — — »het eerste, tweede en derde articl soodanigh was gecoucheert, dat »S. Maj. soude belooven de voorschreeve Troupen, die met den Heere »Churfurst souden werden geconjungeert, te brengen op sestien duiscent man, en deselve voorts met soo veel meerder militie te ver»grooten — — — om het volle getal van vier en twintig duisent man»nen uyt te maken." Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 17 Sept. 1672.

3) Vid. WAGENAAR I. 1. 274. — *Secr. Res. v. Holl.* 21 Sept. et 9 Dec. 1673. — Cf. DE REEDTZ *Repertoire des Traités conclus par la Couronne de Dannemarc* p. 124.

Ita quoque arctius foedus memoratur, cura FAGELII confectum, quod, socios deserente paulo post Electore Brandenburgico, compositum est inter Imperatorem Germaniae, Hispanorum Regem, Civitates foed. et Ducem Lotharingiae 1). Sequenti anno Ordines Gener. cum Ducibus Brunsvico-Luneburgicis, nec non cum Duce Episcopo Osnabrugensi se junxerunt 2). At quod majus est, FAGELIO auctore, Hispani tandem permoti sunt, ut bellum indicerent Gallis et Anglis. Postulaverat enim antea legatus EMMANUEL DE LIRA, ut Ordines Gener. ceterique foederati promitterent, provincias Belgii Hispanici eum in statum redintegrare, quo fuerant tempore pacis Pyreneae 3). Adsentientibus Ordinibus Gener. compositum est foedus d. 30 m. Aug. 1673, quo non tantum convenerunt nullam pacem facere cum LUDOVICO, nisi prius restitutis omnibus terris, urbibus et locis, quae Hispani possidebant tempore pacis Pyreneae, sed etiam traditio urbis Trajecti ad Mosam promissa est, imo vero sponderunt Hispani id agere, ut separatam pacem cum Anglis efficerent 4).

1) Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 27 Jul. 1673 »de Raadpens. heeft ter vergaderinge gecommuniceert seecker Tractaat, geconcipieert ende op 't papier gebraght, om tusschen den Keyzer, den Koning van Spangien, haer Ho. Mog. en den Hertogh van Lotharingen te werden aangegaan tegens de vyanden van dezen Staat.»

2) WAGENAAR, l. 1. 305 sq.

3) *Vidd. Secr. Resol. v. Holl.* 17 Sept., *Resol. v. Holl.* 22 Sept. et *Secr. Resol. v. Holl.* 18 Nov. 1672.

4) Art. XVIII. »Lesdits États Général. promettent outre cela de céder et donner à sa Maj. Catholique la ville de *Maestricht* avec la Comté de *Vroonhoven*, et tout ce qui en dépend dans le Pays d'Outre-meuse. — — — Mais en cas, tant par la part, que Sa Maj. prend en cette guerre, que par la suite des armes communes, ou en quelque autre maniere que ce puisse être, les affaires fussent remises en un tel état, que lesdits États Général. ne fussent pas obligés à faire leurs

FAGELIUS hisce negotiis intentus, non minorem navavit operam rebus navalibus ¹⁾. Ac revera in classe hisce temporibus unice sita erat Reipublicae salus. Non levis enim erat metus, ne Angli Hollandiam vel Zeelandiam invaderent; sed praecrant navibus nostris fortissimi illi viri RUTERUS, TROMPIUS, alii, quorum res gestae aeterno splendore celebrabuntur, qui tam bene littora custodiebant, ut Angli frustra conati sint naves ad terram appellere. — Memoriae prodidit BRANDTIUS epistolam a FAGELIO ad RUTERUM, d. 30 m. Jul. 1673 missam fuisse, quae eo lectu dignior est, quia inde probatur, quantum studii ille rebus impenderet navalibus, quantaque essent eius constantia ac pietas.

Epistola huiusmodi fere erat: »Ik ontfange soo aanstondts een missive van den Heere Prince VAN ORANJE — — — — nevens welke Zijn Hoogh. my toezendt eene missive van eene zekere en vertrouwde handt, geschreeven uit Londen, den 24 van deselve maandt, meldende dat de Konink van Groot Britt. dessein hadde, om syne vloote wederom in zee te zenden, en het gevecht voor de derde maal te hervatten; dat syne Maj. met eenen ordre hadde gegeven om een goede quantiteit infanterie in klein vaartuigh te embarqueeren, met intentie om eene landinge te doen, en voorts te rooven en te branden, — — — — en wel

efforts pour procurer la Paix, lesdits États accorderont à Sa Maj. d'un commun consentement ou la dite ville de *Maestricht*, ou quelque autre de leurs États" etc. — Vid. DEMONT *Corps diplom.* T. VII. P. I. 240 ssq.

1) Vid. *Resol. v. Holl.* 15 Sept., 22 Dec. 1672, 13 April, 16 Jun., 12 Jul. 1673 alia. Vidd. diversa decreta Principis Archithalassi, inter alia edictum latum d. 24 m. April 1673 de melius ornanda classe, VALKENIER *Verwerd Europa* T. II p. 148 ssq. App. p. 23. — *Groot Placaat-Boek* III 209—216.

»voornamentlyk zoo men konde omtrent Scheveningen, om
 »den Haag in confusie te brengen. — — — — Ik zal be-
 »zorgen dat nog van deese middagh aan alle de collegien,
 »inzonderheid van de Maas en van Amsterdam geschreeven
 »magh worden, dat deselve Uw Weled. Gestr. toezenden,
 »'t geen nog zoude mogen deficieren. Godt de Heer Al-
 »machtig, die weet wat mocite wy gedaan hebben om d' En-
 »gelschen te appaiseren, en hoe geerne wy hadden ont-
 »gaan, met onse geloofsgenooten in een nieuw gevecht te
 »komen, en die weet met hoe grooten onrecht wy van
 »haar aangegrepen zyn ende vervolgt worden, hoope ik
 »dat in de dage des stryds een rechtvaardige rechter zal
 »weesen: en gelyk — — — — 't voorschreeve advis, uyt
 »Engelandt geschreeve, brengt mede dat dit het laatste
 »effort is, dat men doen zal, en zoo 't zelve kan werden
 »gestuit, dat men haastelyk een vrede met Engelandt zal
 »hebben; Uw WelEd. Gestr. kan hieruit wel bevroeden,
 »dat naast den zeegen van Godt den Heere Almachtig — —
 »de behoudenis van ons lieve Vaderlandt aan die van
 »'s Landts vloot hangt — — — — en magh ik daarom
 »niet nalaaten Uw WelEd. Gest. te bidden, dat Uw WelEd.
 »Gestr. uyt eenige apprehensie voor landinge, 's Landts vloote
 »niet en wil verzwakken; ik zal daarvoor te lande, zoo veel
 »ordre zien te stellen, als het mogelyk zal zyn, en bidde
 »dat de goede Godt, de Heere der Heerschaaren, Uw WelEd.
 »Gestr. ende de andere Hoofden en gemeene officieren van
 »de vloote, ende hoofden van haar alle kroonen met eene
 »victorie over onze onrechtvaardige vyanden, en dat wy
 »den anderen, in goede lichaamelyke gezondheid ontmoe-
 »tende 't geluk moogen hebben om aan de goede conduitte,
 »belcidt, ende mannelyke dapperheid, van Uw WelEd.
 »Gestr. en van de andere hoofden ende officieren, naast

» Gods genade, dank te weeten de behoudenisse van ons » lieve Vaderlandt ¹⁾." »

Hac epistola, nec non iis, eadem mente conscriptis ab Ordinibus Gen. et Principe, animus militum et nautarum quam maxime auctus est ²⁾. Neque haec FAGELIO sufficiebant, qui jussu Ordinum se ipse in classem, quae stabat prope pagum Scheveningen, contulit, ibique in Concilio nautico orationem habuit, qua periculum ostendit, quo versaretur mercatoria classis ex India Orientali rediens et quanti interesset eam conservare, cum divitias veheret, quae huic omnium rerum inopiae succurrerent ³⁾. Adeoque vehementer praefectos aliosque duces illos navales allocutus est, ut fere omnes sententiam tulerint, confligendum esse cum Anglis et Gallis, ut vacuum esset mare hostibus, quo factum est, ut pugna navali commissa, naves illae securae et incolomes redierint.

Neque minus FAGELIUS incumbabat in res militares terra bene gerendas, Ordinum delegatos ad exercitum (gedeputeerden te velde) et copiarum praefectos sive pecunia, sive consiliis ac continuo epistolarum commercio instruens, tum vero hostes, quantum posset, detrimentis afficiens, vel iis impedimenta omnis generis parando ⁴⁾.

1) Vid. BRANDT *Leven van de Ruyter* p. 839. — DE JONGE *Gesch. v. h. Nederl. Zeewezen*, T. III. P. I. p. 278 ssq.

2) Vid. BRANDT l. l. p. 842 sq. — DE JONGE l. l.

3) Ibidem. — Vid. *Resol. v. Holl.* 9 et 11 Aug. 1673.

4) Vid. inter alia *Resol. v. Holl.* 18 Nov. 1672: »de Raadpens. heeft ter Vergaderinge bekend gemaakt, dat hem Raadpensionaris voorgekomen was, dat binnen de prov. van Utrecht by de jeegenswoordige tydgelegentheid, schaarsheid van Buspulver gevonden werde, en dat dientvolgende zeer noodig was, voor te koomen, dat geen Buspulver aan de ryanden van desen Staat toegevoert sonde mogen werden." Vid. *Secr. Res.* 25 Nov. 1672: »de Raadpens. heeft gecommuniceert seecker

Itaque prudentia et vigilantia FAGELII, nec non fortitudine GULIELMI et rebus feliciter ab eo gestis, factum est, ut sensim paulatimque jam ante exitum a. 1673, hostes e devictis Provinciis decedere cogenter, totaque mutata sit rerum facies 1).

Interea Sueci, quamquam cum Gallis sociati, nimiam LUDOVICI armorum prosperitatem verebantur, ita ut declararent se numquam passuros esse, Gallos Rempubliam Batavam perdere, sufficere dicentes ejus auctoritatem et vires esse fractas 2). Merito enim metuebant, ne alioquin eorum navigatio, quae magna illis intercedebat cum Batavis, pessumdaretur. Huic bello igitur suis commodis contrario finem imponere cupientes, se belligerantibus Mediatores obtulerunt. Designata est urbs Colonia Agrippina, in qua de pacis conditionibus ageretur.

Propositae sunt mox induciae, quas omnes partes quidem desiderabant, nolebant tamen Ordines Gener. eas inire in tres menses, quia temporis spatium brevius esset, quam quo impensis bellicis parcere possent 3), auctore imprimis Principe, qui inducias nisi in annum dissuadebat et in concione Hollandiae, vacillantibus nonnullis, sententiam suam copiose exposuit 4).

advis — — — houdende dat metten eersten nog ses honderd voer Hoy — — — na Utrecht stonden gebracht te werden, met byvoeging, dat ingevalle van dese zyde het voorschreeve Hoy, mitsgaders den Turf, aldaar zynde, wierde wegghemaal, de Franschen alsdan binnen Utrecht geen Hooy of Turf meer souden weeten te bekoomen, ende by gevolge meede haare paarden niet konden voeden" etc. — Vidd. *Resol. v. Holl.* 15, 20, 26 Dec. 1672, 14 Febr., 8 Maart, 16 Junij, 19 Julij 1673, alia.

1) Vid. WAGENAAR l. l. 280.

2) Vid. MIGNET IV, 273.

3) Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 12 Jan. 1673.

4) Vid. WAGENAAR l. l. 247. — *Secr. Resol. v. Holl.* 29 Maart 1673. — Princeps jam ineunte hoc anno consilium habuisse videtur, quemdam

Missi sunt Coloniam BEVERNINGIUS, ODYKIUS, VAN HAREN et YSBRANDTIUS legati ¹⁾. Huius rei cura FAGELIO, interea Hagae degenti, imprimis commissa erat ²⁾. Cuius prudentiae certe tribuendum est, quod Ordines Gener. illis temporibus, quamquam belli periculis fatigati, non turpem pacem fecerint ³⁾. Intolerabiles enim erant Gallorum et Anglo-

in Angliam mittere, qui de induciis ageret, »voor den tyd van een jaer, »ofte vroeger, is 't doenlyck, en te dien eynde uyt te looven ende »spenderen een millioen guldens" etc. Hoc documentum amplissimus DE JONGE e gentis FAGELII arcanis depromsit. Instrumentum mandatorum, quae hanc in rem accepit is, qui in Angliam mittebatur, correctum est manu FAGELII. Vid. DE JONGE Op. c. T. IV, P. I, p. 59 in notis.

1) Vid. *Resol. v. Holl.* 28 Maart 1673.

2) *Secr. Res. v. Holl.* 13 April 1673: »Is goedgevonden en verstaan dat van weegen h. Ed. Gr. Mog. de saake ter Generaliteit daarheen sal werden gedirigeert, ten eynde door eenige Heeren uyt de respectie Provincien daartoe te deputeeren, met den Heere Prince v. ORANJE, alsmeede met de Heeren Plenipotentiarissen, — — — by forme van deliberatie ende beraadslagingen mag werden overleyt ende overwoogen, op wat wyse ende maniere, ende op wat conditien de voorschreeve onderhandeling draaghyck ofte ondragelyck, ende sulks voortgeset ofte afgewezen souden kunnen ofte moeten werden; — — — ende dat daartoe van wegen dese Provincie ter Gener. sullen werden voorgedragen den Heere v. BEUNINGEN, met de Raadpensionaris; dat voorts om de saaken van de voorsch. vredehandelingen ten aanzien van h. Ed. Gr. Mog. ten besten te helpen beleyden, een Heer uit de Orde der Ridderschap, mitsgaders uyt jeder van de respectie steeden sal werden gecommitteert, — — — om gedurende de voorschreeve onderhandeling continuelyck en altoos alhier in den Haag present te syn, op de saken van de voorsch. vredehandeling met den Hooghgem Heere Prince v. ORANJE te delibereeren, den voornoemden Heer v. BEUNINGEN ende den Raadpens. met raadt ende daad te assisteeren ende by te staan" etc. v. WIJN ad WAGEN. XIV p. 252, 253.

3) Vid. epistola missa Amstelodamo ad Gallos apud MIGNET IV, 149 spq.

rum postulationes; nam non tantum permagnam territorii partem, sed gravem admodum bellicarum impensarum restitutionem exigebant ¹⁾).

Hae deliberationes vero Colonienses vanae fuerunt et mox, facta separata pace cum Anglis, ruptae sunt.

CAROLUS scilicet, Rex Britannicus ut supra diximus, bellum susceperat contra populi voluntatem, in cuius odium et invidiam pervenerat, lato illo Edicto Tolerationis, quo Romano-Catholicis plus nimio faveret. Impetratis magnis a Parlamento subsidiis, odiosum quidem illud edictum mox abrogatum est, in eiusque locum latum edictum fidei (bill of test), ex cuius vi omnes, qui muneribus fungi vellent, religionis Reformatae cultum publice profiteri deberent. Sensim paulatimque tamen Angli bello Batavo resistere inceperunt, et Regem ad pacem faciendam adigere. Ipsum CAROLUM belli sic taedebat, ut a Civitatibus foed. pacem obliqua via petierit, per Hispanorum legatum DEL FRESNO ²⁾).

FAGELIUS, huius rei certior factus, Ordinibus Hollandiae communicavit »dat verscheyde particuliere brieven jongst uyt Engelandt aangekomen, waren mede brengende, dat haar Ho. Mo. saken aan het Hof van Engelandt soo qualyck niet en stonden, als by sommige wel wierde voorgegeven, ende dat mogelyck met succes yets onder de handt soude kunnen werden genegotieert, indien deselve sikh van een getrouw ende habil Persoon aldaar konden laten bedienen ³⁾».

1) Vidd. *Secr. Resol. v. Holl.* 18 April, 9 Julii, 27 Juli, 18 Sept. 1673 alia. Vid. MIGNET IV, 141 ssq.

2) Vid. TEMPLE *Memoirs* 250. — BURNET *Op. cit.* I, p. 513: »So Lord ARLINGTON pressed the Spanish ministers to prevail with the States and the Prince of ORANGE, to get a proposition for a peace to be set on foot.»

3) Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 24 Maart 1673.

Ordines Gener. mox epistolam submissam ad Regem Britanniae miserunt, qua, expositis omnibus modis, quibus bellum vel prohibere, vel inchoato finem imponere conati essent, de injusta Regis agendi ratione copiose questi sunt: »Wy hebben, ajunt, niet te min met groote bedroefdheid »gesien, dat alle dese redenen even swak syn geweest, en »dat uwe Maj. door geenderhande motieven, heeft kunnen »werden bewoogen, om yets van syn eerste rigeur aftestaan, »sulks dat men in plaatse van een favorabel antwoord op »onse gedaane ouvertures, ons tot Keulen verklaart heeft, »dat er geen vrede te hoopen was, tenzy wy niet alleen aan »uwe Maj. en den Koningh van Vrankryk, maar ook aan den »Keurvorst van Keulen en aan den Bisschop van Munster »inwilligden conditien, die men noyt van een vry volk »heeft geveergt, en die soo weinig tot articulen van vrede »kunnen werden voorgesteld, dat ze niet anders mede bren- »gen als een absolute conqueste van den Staat, ende sub- »versie van de Christelyke Gereformeerde Religie, daarvan »uwe Maj. en de Koningen desselfs Doorluchtigste Prede- »cesseurs, altijd geweest zijn de meeste stut ende bescher- »mers, en die ook met eenen met sich sleepten niet alleen »onze totale ruine, maar ook die van de Spaansche Neder- »landen 1).”

Ut supra jam diximus, spoponderant Hispani foedere aⁱ. 1673 arcanis articulis id agere, ut separatam efficerent pacem cum Rege Angliae. Hisce itaque mediantibus, ineunte anno sequente d. 19 m. Feb., Ordines Gener., data Hispanorum legato DEL FRESNO potestate, pacem cum Anglis composuerunt, de qua pulchre celeb. KLUIT: »Quae, ait, causae Regem Angliae ad subitam hanc pacem, pau-

1) Vid. VALKENIER Op. laud. II p. 745 ssq.

»cas inter horas conclusam, sancte deinde servatam et
 »novo commercii foedere eodem anno constabilitam, im-
 »pulerint, dissentiunt scriptores. An ex Belgii turpiter af-
 »flicti commiseratione? ex metu increscentis nimium Gal-
 »lorum potentiae? ex insigni mercaturae cum Belgis decre-
 »mento? ex populi Britannici et Parlamenti refragantis
 »impulsu? an ex favore WILHELM III, qui post rescissum
 »edictum perpetuum a°. 1667, in proavorum dignitatem re-
 »stitutus? an multae simul causae concurrerunt 1)?" Quid-
 quid sit, inter huius pacti condiciones indigna erat lex, qua
 Ordines Generales expressis verbis (art. IV) »debite ex
 »sua parte *jus agnoscentes* Seren. Dom. Magnae Britanniae
 »Regis ut vexillo suo in maribus — — — *honor habeat-*
ur, declarant", se vexillum et summum aplustre submis-
 suros esse, Anglicis navibus obviam venientes 2).

§ 2. 1674—1678.

Ita pax composita est cum Anglis. — Paulo ante, magnis animis agitata est ac sopita quaestio Juris Publici, quam cognoscere non inopportunum est, imprimis cum FAGELIUS in ea dirimenda primarias habuisse partes dicatur.

Quum enim hostes Provincias Gelriam, Transisalanam et Trajectinam a°. 1672 invasissent et occupassent, Ordines Generales, itemque Hollandiae saluti patriae conveniens esse judicaverant »ten eynde de gedeputeerden van de Pro-
 »vincien Gelderlandt, Utrecht en Overysseel by provisie, en
 »op de civielste en op de bescheydenste manier van de

1) Vid. KLUIT, *Hist. fed. Belg. fed.* I, 211 sq.

2) Vid. DUMONT, *Corps Diplom.* VII, I, p. 253. — *Secr. Resol. v. Holl.* 2 Maart 1674. — Cf. G. R. BOER *Diss. Jur. Gent. de dominio gentium aquatico*, p. 54. sqq.

» sessie aldaer (ter Generaliteit) mitsgaders ook in de Generaliteits Collegien mogen werden geexcuseert ¹⁾”

Et erat hoc justum, nam regiones illae devictae desinebant esse Civitates Unione foederatae cum ceteris; sed expulsis Gallis ceterisque hostibus, non tantum in Unionis Societatem jure postliminii redire potuerant, sed quaeque in suo territorio jus summi imperii exercere. Non ita opinati sunt Ordines cum Generales, tum vero Hollandiae. Nam accepta epistola ab Ordinibus Trajectinis, qua hi nuntiabant, Gallos discessisse, quaque petebant ut locum, quo antea gavisii essent in Foederatorum consessu, recuperarent, Hollandi mox decreverunt: » dat van wegen haar Ed. Gr. » Mog. de saake ter Generaliteyt daarheen sal worden » gedirigeert, — — — dat naer de Stadt Utrecht aanstondts » en sonder eenige tydtverlies, gesonden moogen werden » eenige Heeren Gecommitteerden uyt haar Ho. Mo. Vergaderinge, omme by provisie ende tot dat, behoort het » advis van hooghem. S. Hoogheyt, naader sal weesen ge- » disponeert, aldaar door alle minnelijcke officien en per- » suasien, ende is 't noodt, oock door krachtige en efficacieuse middelen te besorgen, dat — — — moogen ces- » seeren en ophouden alle Vergaderingen van Staaten, Geë- » ligeerden, Ridderschap, Burgermeesteren, Scheepen, » Vroedtschappen, Hof van Justitie en andere diergelycke ²⁾.”

Hoc igitur decreto, uti et illo, quod (18 Nov. 1673) Ordines Generales tulerant, spretum est postliminii jus, secundum quod Provinciae Trajectina, Gelria et Transisalanica in pristinum statum redire debebant ³⁾.

1) Vid. *Resol. v. Holl.* 4 Aug. 1672.

2) Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 24 Nov. 1673. — v. D. WATER, *Groot Utrechts Placaat-boek* I, p. 111 ssq. — Vid. *Hist. verhaal saepius laud.* p. 36.

3) Vid. BYNKERSHOEK, *Quaest. j. publ.* I, C. XVI. 115, ssq. — Vid.

Eodem die, quo Galli Trajectum deseruerant, milites Batavi urbem ingressi sunt, duce Comite DE HORNES, cui eodem decreto Ordinum Gener. supra laudato (18 Nov.) expressis verbis mandatum erat, »dat hy de gemelde Heeren haar »Ho. Mo. gedeputeerden in de executie van hetgeen voorsz. »is, de behulpzame, en is 't nood, *de sterke hand op het »allervigoureuste sal geven* 1).” Huic intranti quinquaginta octo viri libellum obtulerunt de novis creandis magistratibus. Et erat imprimis hic libellus, quo Ordines Hollandiae itemque Generales usi sunt, veluti populi Trajectini votis ac clamore.

Inter delegatos FAGELIUS quoque missus est 2), qui ad Ordines hanc orationem habuit :

» Dat de Regeering hadde te beloven van hare functien »en bedieningen te desisteren tot nader order, fundeerende »dat versoeck op het articul van hun accoord met Vrank- »ryk, by 't welke de Regeeringe by Zyne Maj. continuatie »en maintien in hare respectieve bedieninge hadde geob- »tineerd, uit kracht van welk articul de Vroedschap, in »hare functie zittende, op dien voet niet gevoeglyk gecon- »tinueerd konde worden, en dus dat by provisie en tot »anders by haar Ho. Mo., naar voorgaande advis van Zyne »Hoogh., zoude worden gedisponceerd, cesseeren en ophou- »den zouden alle functien en bedieningen van de Regee- »ring, van Politie en Justitie, onvermindert en zonder pre- »juditie van privilegien en voorregten, die aan de Provincie »en ingeseetenen van dien in 't gemeen, en aan de Stad

epistola ampliss. HENR. VAN MEERKERK ad delegatos Ordinum Gener., in *historisch verhaal*. App. p. 135.

1) Vid. *Res. v. de Gen. Stat.* 18 Nov. 1673, laud. in *opusculo historisch verhaal*, App. Litt. A, 3.

2) Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 24 Nov. 1673.

» en ingeseetenen van dien in 't byzonder, zouden mogen
» toebehooren;” addita quoque hac ratione » dat het voorsz.
» cesseeren van de functien maar voor een korten tyd van
» dagen zoude duuren 1).”

Huic orationi similis epistola ad absentes magistratus missa est ab Ordinum Generalium delegatis, qua rationes, quibus ducerentur, copiose exposuerunt 2). FAGELIUS, rebus ibi qualicumque modo constitutis, Hagae Comitum negotii gesti relationem exhibuit in concione Hollandiae 3).

Porro deliberatum est de eo, an Provincia Trajectina iterum in foederis societatem reciperetur? an Hollandia quamdam eius territorii partem sibi vindicaret? vel quo loco sederent in Generali conventu delegati Trajectini? — Cui opinioni FAGELIUS faverit, mihi non satis liquet. Praevaluit Principis mitior sententia, Provinciam Trajectinam, non nisi summa injuria foedere excludi; Hollandiae non licere eius partem quamdam sibi arrogare 4). Mox libello, a quinquaginta civibus Trajectensibus duci HONNIO oblato,

1) Vid. *Hist. verh.* p. 50.

2) Hacc epistola, cum pro certo habeamus eius auctorem fuisse FAGELIUM, in appendice exhibita est, Litt. B. — WICQUEFORT (m. s.) L. 22, p. 128, de hac epistola loquens: »sur quoi, ait, il y a à remarquer, que c'étoit de la plume du Conseiller-Pensionnaire FAGEL que les Députés s'étoient servis dans cette lettre, que c'étoit lui, qui donnoit la forme aux Résolutions des États d'Hollande, aussi bien qu'à celles des États Génér. en soutenant l'esprit, et en conduisant la main de leur Greffier, son frère.”

3) Vid. WAGENAAR XIV, 310, sq. qui h. l. laudat, *Aanteek. van den Pens.* HOP.

4) Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 23 Jan. et 2 Febr. 1674. — Vid. WICQUEFORT (m. s.) L. 23, p. 128. . . »on ne peut voir sans étonnement dans les Régistres des États Génér. du 29 Jan. 1674, que le Prince d'ORANGE avoit dit à FAGEL, que puisque la Prov. d'Utrecht avoit été delivrée de la domination d'un Prince étranger,” cet.

utentes Ordines Hollandiae censuerunt, deferendam esse GULIELMO amplissimam, auctoritatem, » om van nu af in de » hooghemelde Provincie van Utrecht, mitsgaders in de » steeden en plaatsen van Gelderland en Overysse, by de » Unie gekomen, mitsgaders in de steeden en plaatsen van » dien, soo haast die meede onder de magt van de Unie » gekoomen zullen zyn, diegeenen, die de Regeeringe in » de hooghemelde Provincien of in de steeden van dien » hebben gecomposeert of eenige ampten, hetzy van Policie, » Justitie of anderen hebben geexerceert of bekleed, in de » functie van de voorsz. haare ampten te continueeren, te » herstellen of ook daarvan te verlaaten, en sodanige ande- » ren in haare plaatsen te stellen, als S. Hoogh. oordeelen » sal, daartoe de bequaamste, capabelste en den Lande » meest geaffectioneert te wezen." 1).

Quibus decretis Frisii et Ommelandi paululum reluctati sunt; quapropter missa est epistola ad illos, qua misera rerum conditio depicta est vivis coloribus; quae epistola, teste WICQUEFORTIO, itidem a FAGELIO profecta esse videtur 2). Qua factum est, ut tandem Ordines Gener. die 20 April. a°. 1674 deferrent Principi illam, quam res postulare, auctoritatem, et Provinciae illae, imperio aliquantum minuto ac gradu, reciperentur in foederis societatem.

Hoc decretum duplici laborabat vitio; nam ab una parte eo statutae sunt conditiones, quibus Provinciae redirent in gratiam cum sociis, et ab altera parte, Ordines Gener. sibi arrogarunt summum imperium, tribuentes Principi fa-

1) Vidd. *Resol. v. Holl.* 3 et 13 Febr. 1674.

2) WICQUEFORT (m. s.) l. 23, p. 130. » Cette lettre étoit encore du stile et de la façon de CASPAR FAGEL, qui étoit celui qui avoit le plus conseillé l'interregne et qui s'étoit fait commettre pour l'établir sur le lieu" etc. Vid. epistola in appendice litt. C.

cultatem mutandi magistratum; nam nemo est, qui ignoret, hanc auctoritatem nonnisi ipsis Ordinibus Provinciarum competiisse. WAGENARIUS rem narrans: »ook dagt men »mogelyk,» inquit, »in Holland, dat de nieuwe regeering »van 't Stigt ligter, dan de geschorste, bewilligen zou in »de voorwaarden, op welken men de Provincie wederom »wilde aannemen in 't Verbond 1).»

Quidquid sit, Princeps interea hocce decreto munitus, Trajectum ad Rhenum profectus, ibi mox nonnullos veteres magistratus a muneribus movit, novosque in eorum locum creavit, in quorum numero plures erant, qui vel nunquam antea magistratum gessissent, vel cum Consiliario FAGELIO sanguinis affinitate, aut aliis modis conjuncti essent 2). Praeterea famosam illam tulit legem de ordinando regimine Provinciae et Urbis Trajectinae (Reglement over de Regeering der Provintie van Utrecht), quae FAGELIUM auctorem habuit 3), et cujus hic erat tenor: »de Regeering dezer Provincie als van ouds soude blyven bestaan in drie Leden,

1) WAGENAAR l. l. 325.

2) Auctor anonymi opusculi *hist. verhaal* eos in Appendice, p. 174, enumerans, de hisce, »de meesten, ait, dan waaren Predikantszoons of handeldrijvende ingeseetenen, wier naamen nimmer op Utrechts achtbaare Regeerings Rolle gestaan hadden, en hunne verheffing of aan hunne laage denkwijze, of aan den invloed van sommige Regenten te danken hadden." Inter eos erat PETR. ROSA, sororis FAGELII maritus; praeterea [memoratur JONATH. V. LUCHTENBURG, cum cuius uxore FAGELIUS consuetudinem stupri habuisse ferebatur. — Vid. quoque WICQUEFORT l. l. 132: »Il donna la Charge de secrétaire des États à un homme, dont la soeur avoit autrefois servi au divertissement du Conseiller-Pens. de Hollande."]

3) Vid. *Grondwettige herstelling van Nederl. Staatswezen*, T. I, p. 114: »CASPAR FAGEL — — — die zich bezig hield met het ontwerpen van het berucht Reglement, waarvan het oorspronkelijk door hem zelve geschreven, nog voorhanden is."]

» *de Geëligeerde Raaden, de Edelen en Ridderschappen,*
 » *mitsgaders Stad en Steeden;* dat de Geëligeerde Raaden
 » nu by S. Hoogh. aangesteld, en die in 't toekomende aan-
 » gestelt wierden, haar bediening drie achtereenvolgende
 » jaaren souden bekleeden, — — — alle dewelke of
 » eenigen van dien hy, (de Stadhouder) zoude mogen con-
 » tinueeren voor gelycke drie jaaren, of ook andere in hunne
 » plaatsen stellen, of die verkiesen uit het geheele ligchaam
 » der Proosten, Dekens en Kanonikken der 5 Capittelen,
 » zonder eenige *nominatie* of *contradictie*. — — — Dat
 » de Stadhouder zou hebben de begeevening van de Proost-
 » dyen, als die vaccerden, zonder eenige *nominatie* of *con-*
 » *tradictie*; dat hy ook de *vrye dispositie* van alle de Cano-
 » nesyen zoude hebben, die in de ses Staaten-maanden va-
 » ceerden: dat de Decanyen en Canonesyen der 5 Capitte-
 » len, niet verhandelt souden moogen werden, dan met goed-
 » vinden van den Stadhouder; dat de Stadhouder een vrye
 » dispositie over de inkomsten van alle de vicaryen zoude
 » hebben, dependeerende van de Proosten, Dekens en 5
 » Capittelen, zoo haast die vaccerden: dewelken dan hier-
 » over een Rentmeester stellen zoude, om dese inkomsten
 » uyt te keeren aan arme predikanten, haare weduwen, of
 » diergelyke pieuse saaken in de Provincie; dat vastgesteld
 » wierd, — — — dat de Stadhouder, *als hy goed vond*, de
 » Ridderschap door beschryving te vermeerderen, daarin ab-
 » solut zou mogen beschryven, die hy allerbequaamst oor-
 » deelde; — — — dat 8 dagen voor de verkiezing by de
 » magistraat der stad en respective steden, nominatie van
 » een dubbel getal soude worden gedaan en aan den Stad-
 » houder gesonden, om by denselven daaruit Burgermees-
 » teren en Scheepen verkoozen te werden; — — — dat de
 » Stadhouder, *sonder eenige nominatie*, de Schouten, Hoofd-

» officieren van de respective Steeden, en Maarschalcken
 » der respective Quartieren sal kiezen; — — — dat hy
 » mede *sonder nominatie of contradictie* den Secretaris der
 » Provincie soude aanstellen; — — — dat ten aanzien van
 » de deputatie in de Vergadering van de Heeren Staaten
 » Generaal, de Raad van Staaten, Collegien ter Admiraliteyt,
 » Generaliteyts Rekenkamer, of andere Collegien of Societeyten van de Generaliteyt, onder de Leden van de
 » Provincie geobserveerd sullen werden de tourbeurten
 » voor ses jaaren, en dat het Lidt wiens tourbeurt het is,
 » *de Persoon, daartoe te committeeren, aan den Stadhoudersoude moeten presenteeren, die het dan vry soude
 » staan te verklaaren of deselve hem aangenaam of onaangenaam is, zonder dat daar van reden behoefde te
 » geven* 1).”

Hanc legem paulo amplius descripsimus, quia inde explicari potest, quare Provincia Trajectina in posterum semper partibus Principis favorit.

Ita quoque FAGELIUS similium legum conditor fuit, quas Princeps paulo post in Gelriam et Transisalaniem, FAGELIO comitante, profectus, ibi pertulit, quaeque in his regionibus eius auctoritatem, uti et illam gentis Arausiacaec seculo post, delata GULIELMO IV ejusque liberis potestate hereditaria, stabiliverunt 2).

1) Vid. haec lex apud VALKENIER o. l. II, Append. p. 92. — Cf. *Grondwettige herstelling van het Nederl. Staatsbest.* I, 116 ssq.

2) Vid. WAGENAAR XIV, 358 sq. — VAN HATTUM, *Gesch. van Zwolle* IV, p. 87 sq. — De harum Provinciarum admissione uberrime et egregie scripsit G. VAN HEECKEREN TOT KELL, *Dissert. Hist. jur. de jure, quo Gelriae, Trajecti et Transisalaniae regiones, postquam a. 1672 ab hoste fuerant occupatae, in antiquum foedus recipi debuissent.* Traj. ad Rhenum a. 1839. — Cf. et J. J. TEDING VAN BERKHOUT, *Dissert.*

Dum haec agebantur, apud Ordines Hollandiae de deferenda GULIELMI III potestate hereditaria deliberabatur. Suspiciari licet, illud FAGELIO esse tribuendum¹⁾). Delegati enim Harlemenses, in quorum urbe magna florebat auctoritate, in comitiis Hollandiae d. 23 m. Jan. 1674 ita fere locuti sunt: » dat de Heeren Burgermeesteren en Vroedschap der » selver stad, aandagtelyk hebbende geconsidereert den staat » en constitutie van de Regeeringe deeser landen, en parti- » culierlyk meede, het gunt seedert drie of vier en twintig » jaaren herwaarts daar in gepasseert en voorgevallen was, » gesien en ondervonden hadden, — — — dat de droevige » experientie hadde geleert, dat de — — — innerlyke dis- » sentien oorsaak en aanleidinge aan de vyanden van den » Staat hadden gegeven, om daarop telkens van nieuws te » insulteeren, wetende dat die onbequaam maakte om met » een gewenschte cendragt, by de voorouderen tot een » fundament van deese Republicque geleid, — — haar de- » fensie en bescherminge te betragten; — — — dat de ge- » melde Heeren Burgermeesteren en Vroedschappen, daarom » eenpariglyk hadden gemeent, dat niets beeter of heilzamer » te denken of te hoopen was, dan dat aan de eene zyde, » het gunt occasie tot de voorsz. discrepantien gegeven » hadde, t' eenemaal in de grond weggenoomen en geamoveert » mogte werden, opdat men daardoor niet weederom mogte

Hist.-Polit. de mutata a GULIELMO IV, regiminis forma in Reipubl. foed. Belgii Provinciis. Lugd. Bat. 1839.

1) Vid. WAGENAAR XIV, 312 (qui laudat *geschreeven aanteeck. van dezen tyd*, et *Lettre de Mr. DE GROOT*). Cf. quoque » *Hist. verhaal v. d. onwelt. handeling de Stad en Prov. Utrecht aangedaan* p. 36." — WICQUEFORT, l. 23, p. 167 — » mais FAGEL voulant achever son ouvrage, et préparer les esprits à lui déférer la souveraineté, ou à souffrir au moins qu'il l'usurpât, avoit disposé le magistrat de Harlem, qu'il gouvernoit, à en donner à leurs députés de faire la proposition."

» vervallen in soo swaare ongelegendheid, als men tegenwoordig
 » hadde uitgestaan, en dat aan de andere zyde erkent mogten
 » werden de diensten, die het doorlugtige huis van Oranje
 » tot vaststelling van den Staat hadde gedaan, — — en dat
 » de digniteit van Stadhouder, Capitein en Admiraal Generaal
 » van deese Provincie mitsgaders van Capitein en Admiraal
 » Generaal, na het overlyden van hoogstgem. S. Hoogheid —
 » ook soude erven, succedeeren en devolveeren op de man-
 » nelyke wettige descendentes, in wettigen huwelyk te pro-
 » creëeren 1).”

Ordines Hollandiae, Harlemensium probata rogatione, die 2, m. Feb. eiusdem anni, decretum tulerunt, quo Gubernatoris potestas nec non summae Praefecturae dignitas terra marique hereditariae Principi delatae sunt 2), quod exemplum secutae sunt paulo post ceterae Provinciae, ipsique Ordines Gener.

Ita paucorum annorum intervallo Civitates foed., diversis impellentibus Rectoribus, diversam ingressae sunt viam. Ut antea WITTIUS, libertatis patriae amantissimus, in exclusione Arausiaca gentis supremam Reipublicae salutem constitutam esse arbitrabatur; ita FAGELIUS contra, eodem in patriam amore ductus, id agebat, ut Principis auctoritas magis magisque augetur. Ita Ordines horum virorum monitis obtemperantes, nunc huc nunc illuc acti, vel odio et suspitione in Principem, vel amore et benevolentia moti, blanditiis in gratiam cum eo redire cupiebant; sic Amstelodamenses eum liberarunt magno aere alieno, et Nobiles Principi matrimonium incundum suaserunt 3).

1) Vid. *Resol. v. Holl.* 23 Jan. 1674.

2) Vid. *Resol. v. Holl.* 2 Febr. 1674.

3) Vid. *Resol. v. Holl.* 10, 20, 24 Maart 1674.

Ita ubique crevit Principis potestas. At qui in Gelria GULIELMI partibus favebant, tempus adesse rati, ulterius progressi sunt ¹⁾. Hi nempe, ineunte a^o. 1675, Principi summum imperium dignitatemque obtulerunt Ducis Gelriae et Comitis Zutphaniae.

Huius rei quoque praecipuus auctor FAGELIUS dici potest, a qua ipse BEVERNINGIUS fertur non fuisse alienus ²⁾. Fratres enim NICOLAUS, sororisque maritus GULIELMUS HOEKELUMIUS, qui Noviomagi Magistratum gerebant, nec non HOEKELUMI gener CONRADUS CLERK, Noviomagensis Tetrarchiae Ordinum (de staaten van het kwartier van Nieumegen) ab Actis ³⁾, suadente FAGELIO, qui superiore anno ipse in Gelriam venerat ⁴⁾, legem ea de re rogarunt, et cum in Ordinum conventu, tum in senatu urbano, quam fructuosa foret Provinciae illius summae potestatis delatio, ostendere conati sunt, festinandum esse, dicentes, ne Hollandi eos anteverterent. Adsistentibus ceteris Gelriae Tetrarchiis, d. 29 m. Jan. 1675 decretum latum est eum in finem ⁵⁾.

Non potuit non hic honor habitus Principi ipsi perquam gratus accidere; noluit tamen dignitatem accipere, nisi de voluntate ceterarum Provinciarum certior factus. Eventu

1) Vid. WICQUEFORT, l. 24, p. 202.

2) Vid. WAGENAAR l. l. 245. Cf. TEMPLE *Memoirs*, 306: »for none doubts of Monsieur FAGEL's having been for it; and Monsieur BEVERNING.... told me himself, that he had advised the Prince to accept of it.»

3) WICQUEFORT, l. 24, p. 202: »CONRAD DE CLERC.... étoit l'entremetteur de cette négociation. — FAGEL le jugea fort propre, pour disposer les États de son quartier, aussi bien que ceux du quartier de Zutphen et du Velau, à offrir au Prince la souveraineté de la Province.»

4) Vid. *Resol. v. Holl.* 9 Mei 1674.

5) Vid. delationis instrumentum in *Resol. v. Holl.* 7 Febr. 1675.

res caruit, Hollandia et Zeelandia, sententiae suae rationibus copiose expositis, negotium quam maxime dissuadentibus; quibus factum est, ut Princeps imperium detrectaret 1).

Ac revera non tantum illi, qui fautores fuerant regiminis formae, qualis tempore WITTI constituta erat, sed fere omnes harum Civitatum incolae, imprimis Hollandiae, abhorrebant monarchiam, et exitiosam aestimabant libertati, quam majores octoginta annorum certamine sibi vindicassent.

Praeterea eo magis invidiosa haec delatio debebat videri, cum ipse Princeps vix per duos annos gessisset Gubernatoris munus, honores ampliores, quam quibus gavisus esset proavi, adeptus. Auctum est hoc negotio desiderium pacis, cum facile unusquisque intelligeret, eam potestatem bello in dies crescere 2). Quibus omnibus factum est, ut cum Princeps ipse, tum vero FAGELIUS iterata vice, libellis famosis in vulgus sparsis, acriter perstringerentur, et quidem adeo, ut Consiliarius palam de illis querendum esse existimaret, die 19

1) Vid. rationes Hollandiae in *Secr. Res. v. Holl.* 9 Febr. 1675. Vid. de causis, quae Gelriam moverint summam illam potestatem Principi offerendi, J. H. VAN BOLHUIS, (*verspreide Letterarbeid*) *Verhandeling: Welke waren de drijfveren van de aanbieding der souvereiniteit van Gelderland aan WILLEM III in 1675?* pag. 323, ubi memorabilia verba laudantur Gallici scriptoris DE QUINCY, *Histoire milit. du règne de Louis le grand*, T. I, p. 428: »La Cour de France aussi habile dans les négociations, que dans les projets de guerre, suscita l'affaire du monde la plus délicate au Prince d'ORANGE; elle fit insinuer à la Prov. de Gueldre, qu'elle seroit toujours malheureuse tant qu'elle seroit dependante de la Hollande, ce qui la détermina à envoyer des députés de la part du corps de la Noblesse et les villes, — — — pour offrir au Prince d'ORANGE la souveraineté de toute la province.» Hisce verbis tamen nullam fidem tribuendam esse putamus.

2) Teste WAGENAAR (XIV, 352,) BEVERNINGIUS, illa tempestate in Angliadegens, dixisse fertur »dat de vrijheid van den Staat in gevaar was, zoo men geen haast maakte met het sluiten der vrede.»

m. Sept. 1675 1). Visum est Ordinibus Hollandiae Edicto »profiteri: dat haar Ed. Gr. Mog. haar op het hoogste »verheugen en bedanken in de, en van de persoon van »syne hooghgem. Hoogh. en van desselfs hoogwyze, cou- »ragieuse en glorieuse actien en conduiten, die selfs met »expositie van syn dierbaar Persoon, Lyf en Leeven, »met opsetten van goed en bloed in alle periculen en oc- »casien, ten dienste het lieve Vaderland — — — aan- »gewend, aangeleid en gedaan zyn. — — Als mede dat haar »Ed. Gr. Mog. insgelyks van het beleid en directie van »den gemelden Heer Raadpensionaris, in desselfs employo, »haar volkomentlyk houden vergenoegt en gecontenteert;

1) Vid. *Resol. v. Holl.* 19 Sept. 1675: »De Raadpens. heeft ter vergadering gecommuniceert een missive, innehoudende als geschreeven uit Amsterd. op den 17 der voorsz. maand Sept. en geteekent J. ROTHE, daariinne gesloten was eene andere missive, houdende adres en superscriptie aan haar Ed. Gr. Mog. — — — — — En heeft denselven Raadpensionaris verhaalt, dat deselve presumeerende, dat den gemelden tweeden of anderen brief meede van soodanigen inhoud soude syn, als verscheiden andere brieven en missiven waaren geweest, die by denselven J. ROTHE, of op desselfs naame en onder syne signature en superscriptie, nu sedert een geruimen tyd geleeden, soo aan verscheiden Leeden en Heeren van de Regeeringe en gedeputeerden in de respectieve Collegien, als magistraten in de Steeden, en aan andere particuliere persoonen syn gesonden en bestelt, daarby den persoon, actien en conduiten van S. Hoogh. den Heere Prince VAN ORANGE, mitsgaders hy Raadpen. en desselfs doen en laten, omtrend de saken van den Lande, met veel schandcleuse, hatelyke en calunnieuse expressien waren en nog dagelyks wierden gedecrieert en getraduceert.”

In epistola, cuius mentio supra facta est, inter alia hoe quoque dictum est: De Raadpensionaris FAGEL is ontrouw aan den Staat. »soo let naauw op syne conduiten; hy is een slaaf van den Prins en »gaat syn eed te buiten; — de Prins VAN ORANGE speelt met de vry- »heid van syn Land, en de Pensionaris FAGEL helpt hem; soo wordt »het Land verraden door syne dienstknechten.”

» dat h. Ed. Gr. Mog. tot derselver uiterste leedweesen
 » en bedroevenisse verneemen — — — dat den geseide
 » ROTHE, deszelfs adherenten, complicen, en andere boos-
 » aardige, malitieuze, en qualyk geïntentioneerde Persoonen;
 » tot soo groote en baldadige boosheid zijn uitgebarsten en
 » losgegaan, dat hebben derven onderneemen by verschei-
 » den seditieuze geschreeve, en gedrukte brieven, missiven
 » en andere libellen den persoon van hooghem. S. Hoogh.
 » en deszelfs hooggemelde hoogwijze en glorieuse actien en
 » conduiten, mitsgaders den persoon en directie van den
 » voorsz. Raadpens. in saaken conceerneerende het gemeene
 » vaderland te culpeeren, traduceeren, calumnieeren en met
 » onverdragelyke en onlydelyke injurie te bekladden en de-
 » nigreeren.” Eodem Sen.-Consulto decretum est, ut omni
 severitate in eos animadverteretur, qui istos libellos scrip-
 sissent aliaque contumeliosa scripta ederent ¹⁾.

Ut supra monuimus, paulo post conclusam pacem cum Anglis, deliberationes Colonienses ruptae sunt, imprimis capto GUILIELMO FURSTENBERGIO, Gallorum partibus plus, quam oportebat, dedito; praeterea LUDOVICUS pacem generalem sibi commodo non esse judicabat, seque facilius meliores condiciones postulare posse a singulis: quapropter separatam pacem cum Civitatibus foed. cupiebat. Eam tamen jam tum BEVERNINGIUS fortiter rejecerat, dicens talem inhonestam esse Reipublicae, se capite periclitaturum, si eam proponeret Ordinibus Gener. ²⁾.

1) Vid. *Resol. v. Holl.* 19 et 26 Sept. 1675. — Cf. *Dissert. Hist. jur. de juribus typographorum et bibliopolarum in Regno Belgico* auctore J. T. BODEL NIJENHUIS, Lugd. Bat. 1819, p. 155 sq. — Itemque *Diss. Hist. jur. de libertate preli* auct. F. DE GIJSELAAR, Lugd. Bat. 1818, p. 67.

2) Vid. MIGNET IV, 300.

Et revera LUDOVICUS solus vix belli vim ferre poterat contra omnes fere Europae populos; Belgae enim suae causae adjunxerant Imperatorem Germaniae, Hispaniam et diversos Principes Germaniae. Ita quoque Elector Brandenburgicus, qui paulo ante fatigatus infelici bello, cum LUDOVICO in gratiam redierat, nunc mutato consilio, medio a°. 1674, se rursus cum Civitatibus foed. sociavit ¹⁾. Ipsum LUDOVICI regnum exhaustum erat variis tributis, et vectigalibus, quibus indigebat, cum ad bellum gerendum, tum ad liberalitatem et largitiones, quibus socios ad se allicere studebat: ubique in regno erant seditiones et turbae: quin etiam nonnullae provinciae inter se sociatae, mox cum Belgio foed. et Hispania egerunt de auxilio praestando ²⁾.

LUDOVICUS pacem itaque omnibus modis quaerebat ³⁾, sed qualis suis consiliis in Hispanorum provincias non noceret; inde explicandum est, eum cum Hispanis noluisse pacisci, nisi ratione pacis Aquisgranensis habita: contra singularem

1) Vid. *Actes et Memoires de la paix de Nimègue*, I, II, p. 655. — WAGENAAR, I. I. 306.

2) Vid. *Secr. Res. v. Holl.* 20 Jul. 1675. »De Raadpens. heeft ter vergaderinge gerapporteert, dat soo nu en dan eenige advisen waren ingekomen, medebrongende dat misschien wel soude kunnen gebeuren, dat de ingezetenen van den Koning van Vranckryck, haar in Bretagne geopposeert hebbende tegens de executien van de nieuwe edicten en de impositionen aldaar, van haer Ho. Mo. souden mogen versoecken eenige hulpe ende assistentie. — Waarop gedelibereert zynde is goetgevonden en verstaan, dat van wegen haar Ed. Gr. Mog. ter Generaliteyt sal mogen werden geconsenteert ende bewillight, dat aan de voorschreve gemiscontenteerde ingezetenen des versoeckende, sal mogen werden gedaan eene reedelycke assistentie van Wapenen, Kruyt, Loot ende andere Munitie van Oorlogh.“ — Cf. MIGNET, IV, 364. — WAGENAAR, I. I. 368.

3) Vid. TEMPLE, *Memoirs*, 301: »Whatever was the occasion, France had this winter an extreme desire of a peace.“

volebat cum Civitatibus foed. qui in hocce bello certe primarias gessissent partes. Quid vero hae amplius desiderare poterant? nonne exhaustae ipsae? nonne bellum navigationi damnosum? nonne libertatem recuperaverant?

Post infructuosas igitur Colonienses deliberationes statim per aliam viam, illam singularem pacem quaesivit Rex, et cum Principe et FAGELO agere conatus est. DESTRADEUS enim, cum antea legati functus esset munere apud Ordines Gener., cum quodam ex aulicis Principis epistolarum commercio inito, per eum effecit ut mitteretur quidam, qui de conditionibus ageret ¹⁾. Missus est PESTERS Trajectum ad Mosam, munitus mandatis a Principe confectis et a Consiliario probatis, in quibus inter alia legebatur: »on lui pro-
»posera peut-être de me séparer des Espagnols et des traités,
»que j'ai faits avec mes alliés, mais il (PESTERS) répondra,
»que rien au monde ne peut m'obliger à manquer à ma parole, ni aux traités que j'ai faits ²⁾." Haec colloquia tamen exitu caruerunt: et ineunte a°. 1675 iis finis impositus est; nam non conveniebant legati de restituendis locis

1) Vid. MIGNET IV, 302 ssq. et p. 309. Lettre de M. DE LAUNOY au Comte D'ESTRADES, 1 Sept. 1674: »Le soir je dis à son Altesse, que j'avais reçu une de vos lettres. il voulut que je la lui lusse et il me dit: Je suis bien persuadé que M. le Comte D'ESTRADES m'aime et qu'il ne me conseillerait pas de faire quelque chose contre mon honneur, mais les affaires sont présentement bien engagées, pour demeurer sans rien faire. Je ne laisserai pas d'écrire à M. le Pens. FAGELO, de lui envoyer quelqu'un à Maëstricht, de ma part, pour voir comment nous pourrions entamer cette négociation. — — — Voilà ce qu'il m'a dit, et dès le soir, j'ai dépêché un courrier audit Sieur FAGELO pour vous envoyer le Sieur PESTERS, Greffier et Pens. des États d'Utrecht." — Videtur hic PESTERS idem fuisse quem TEMPLIUS memorat: »one who had been Pensioner of Maestricht" (*Memoirs*, 302); quemque fuisse PESTERS dixit v. WIJN ad WAGENAAR XIV, 344.

2) Vid. MIGNET, I. l. 309.

urbibusve, neque de ordinandis commerciis ac navigatione, de quibus Princeps et FAGELIUS urgebant, ut ante omnia ageretur, dicentes » que c'était l'expédient pour regagner l'esprit » des peuples de Hollande ¹⁾»

Interea CAROLUS, ut primum pax Westmonasteriensis composita fuit, se mediatorem obtulit. Accipiebant eum mox Galli, Civitates foed. earumque socii; quapropter TEMPLIUS missus est, qui Hagam Comitum, theatrum, in quo illae res majoris momenti deliberabantur ²⁾, profectus, ibi intellexit Civitates foed. vehementer pacis desiderio teneri, ne FAGELIO quidem excepto, qui tamen putavit, injustum fore partes sociorum deserere, qui auxilio armisque prohibuissent, quominus Respublica perderetur a duobus potentissimis Regibus, cum quibus socii conventum esset, nullam pacem cum Gallia facere, nisi reductis provinciis Hispanicis in pristinum statum ³⁾. Ita Princeps quoque nullam pacem bonam et securam esse judicavit, nisi qua servaretur propugnaculum firmum, in Belgii meridionalis provinciis ⁴⁾.

Quapropter hic et FAGELIUS de modis, quibus bellum honeste

1) Lettre du marquis de LOUVOIS au Comte D'ESTRADES 9 Mars 1675. Scripsit idem » que tout le monde y (in Civitatibus foed.) souhaitait également la paix et que si M. le Prince D'ORANGE et M. FAGEL étaient du même avis, elle serait bientôt conclue." MIGNET, l. l. 329.

2) »Which was indeed the present scene of that affair, as well from his Majesty's mediation, as the great weight of the States in the Confederacy." TEMPLE, *Memoirs*, p. 286.

3) Vid. TEMPLE, 270, 276, »That it was impossible for the States to leave them, who had saved their country from ruin, when two so great Kings had invaded them, or to break the treaties, which they had made offensive with the Emperor, Spain, and Brandenburg; that the terms stipulated with Spain obliged them, to reduce France to the treaty of the Pyrenees."

4) TEMPLE, l. l. p. 290.

componi posset, meditantes, matrimonium proposuerunt juvenis Regis Hispanorum CAROLI II cum filia ducis Aurelianensis: hisce nuptiis pax niteretur: Rex enim LUDOVICUS urbes in Flandria captas tamquam dotem daret, haberetque CAROLUS Rex Britanniae magnam pecuniam (200,000 Libr. Sterl.) pro meritis in componenda pace, quam eo modo firmam et securam aestimabant fore Hispaniae, Civitatibus foed. et Anglis, nec non tolerabilem Galliae ¹⁾. Noluit tamen CAROLUS illas condiciones LUDOVICO offerre, cum sibi persuasum haberet, cum numquam urbes Flandriae redditurum esse. Interim CAROLUS, missis duobus aliis legatis, Comitibus ARLINGTON et D'OSSORY, nihil neglexit, ut Principi pacem illam singularem suaderet, obtulitque ei uxorem filiam JACOBI fratris, Ducis Eboracensis: Princeps vero et foedus illud separatum cum Gallis et matrimonium detrectabat, respondens, neque suis rebus, neque temporibus convenire, uxorem ducere. FAGELIUS coram his quoque professus est, se vehementer pacem velle; Civitates foed. non amplius pro suis aris et focis bellum gerere, sed sociorum gratia: gratam sibi fore occasionem, qua cogrentur Hispani ad pacem ²⁾.

Hoc eius desiderium imprimis patet ex epistola, quam scripsisse fertur ad familiarem PESTERS eo tempore, quo Prin-

1) Vid. TEMPLE, *Memoirs*, 303: »His scheme was this: that a match should be made between the King of Spain and Mademoiselle: that France should give with her in dowry, the late conquered places in Flandres; that the King (Britanniae) should make this match, and upon these terms, and that he should have two hundred thousand pounds for his good offices in it.»

2) Lettre du marquis de RUVIGNY à LOUIS XIV, du 21 Janv. 1675, qua huius legationis rationes exhibens, FAGELIUM dixisse narrat »que les États ne faisaient plus la guerre pour eux, mais seulement pour leurs alliés, et qu'ils seraient bien aises d'avoir bientôt une occasion d'obliger l'Espagne à la paix.»

ceps in gravem morbum inciderat¹⁾, (d. 21 m. April 1675),
 » Optabile nobis esset scire, quibus conditionibus honorifice
 » redire possimus in gratiam cum LUDOVICO." Neque cessa-
 vit FAGELII sollicitudo, GULIELMO e morbo erecto; nam die
 3 m. Maji, » Angor me capit, scripsit ad eundem, si co-
 » gito, Principem in paucos dies profecturum esse in castra,
 » nosque relicturum sine capite, et minimum malum, quo
 » afficeretur ille, nos perditurum esse. Utinam Deus nobis
 » det pacem, quae sola et Rempublicam et nosmet ipsos
 » servare potest²⁾."

Quidquid est, paulo ante illam posteriorem epistolam
 (d. 26 m. Mart.) Ordines Gener. incitavit, ut decretum
 ferrent, quo statuerunt nullam pacem faciendam esse, nisi
 salvis foederibus Westphalico et Pyreneo, postulantes, ut Duci
 Lotharingiae restitueretur Ducatus; Regi Hispaniae regio
 Franche-Comté et Flandria; Civitatibus foed. urbs Trajec-
 tum ad Mosam et regiones cis flumen Mosam, foedere
 a¹. 1673 tradendas Hispanis³⁾.

Interea ubique, rursus hoc anno arma parabantur; Sueci,

1) Vid. WAGENAAR, 370. — TEMPLE, l. l. 309.

2) Vid. apud MIGNET IV, 355 sq. Hoc etiam efficitur ex epistola
 Principis missa ad FAGELIUM (laudata apud MIGNET, l. l. 363) d. 10
 m. Aug. 1675: »Je suis de votre avis, que la paix seroit plus utile
 et profitable, que la guerre, mais aussi, avant de rompre cette grande
 liguë, il faut en profiter et tirer des conditions, qui nous puissent
 assurer à l'avenir contre cette grande puissance de la France. — — —
 Ne vous laissez pas persuader, comme je vois, que vous l'êtes, par vos
 lettres, mais croyez que le plus sûr moyen, que nous ayons de par-
 venir à une bonne et sûre paix, est de continuer la guerre avec nos
 alliés sans nous séparer. — — — Je vous prie d'aller dans les
 villes et insinuer aux Bourgmestres ces sentiments, non pas comme
 venant de moi, mais de vous."

3) Vid. *Res. v. haer Ho. Mo.* 26 Maart 1675. — *Actes et Mémoires
 de la paix de Nimègue*, I, 1, 17 ssq.

LUDOVICI auro corrupti, tandem Electori Brandenburgico bellum indixerunt, eiusque regiones invaserunt; et ipse LUDOVICUS, ut Hispanorum vires frangeret, seditioni, quae orta erat in urbe Siciliae Messina, non tantum consiliis et adhortationibus, sed armis quoque ceterisque rebus necessariis et imprimis classe missa, quam maxime favebat ¹⁾. Hispani et hanc urbem et vero insulam omni pretio servare cupientes, posthabitis ipsis provinciis Belgicis ²⁾, rogaverunt per legatum DE LYRA Ordines Gener. auxilium, quod hi debebant e foedere anni 1673. Erat difficile negotium Ordinibus Gener. persuadere, ut opem Hispanis ferrent; nam exhaustae erant Provinciae magnis impensis, quas fecerant. FAGELIO autem res quam maxime cordi erat; et intelligens Civitates foed. Hispanis succurrere omnino oportere, quantam potuit operam negotio dedit. In secreto Ordinum Gener. conventu, die 4 m. Jun. 1675 sententiam suam exposuit, »hoeveel den Staet daeraen gelegen legt, »dat de voorsz. stadt Messina niet mach blyven onder de »macht van den Coninck van Vranckryck, ende dat syne »Maj. in Italien geen verdere progressen mach doen: de »wyle sulx niet alleen soude connen strecken tot een seer »groot nadeel ende prejuditie van de navigatie ende com- »mercie deser landen in de Middellandsche Zee, maer in- »sonderheyt oock de conditien van de Vreede, ten aensien »van de Spaensche Nederlanden, des te swaerder ende erger »maecken, dewyl S. Coninckl. Maj. van Vranckryck het »quiteren van de conquesten, in Italien gedaen off noch te »doen, seer hoogh soude aanreekenen, ende daerdoor te »difficilder soude wesen, om alhier in de Nederlanden yets

1) Vid. MIGNET IV, 341.

2) Vid. DE JONGE, *Geschied. v. h. Nederl. Zeevezen*, III, II, p. 105 sq.

»toe te geven; — — — alles tot een irreparabel preju-
 »dicie van desen Staet, sonderlingh daer dan nogh alle de
 »schult dienaengaende aen haere Ho. Mo. soude werden
 »geimputeert, als die geweygert souden hebben de saecken
 »van Messina voorsz. door het doen van de voorsz equi-
 »page te helpen redden 1).”

Collegia Archithalassica misera utebantur conditione, nulla
 quippe diu collata pecunia a Provinciis. Collegium tamen,
 quod erat Amstelodami, aliquantulum melius se habebat,
 propter magna lucra, quae e navigatione et mercatura per-
 cipiebat 2). FAGELIUS igitur ita rem gessit, ut impensae, quae
 erant faciendae 1,504,000 florenorum, partim ab Hispanis,
 partim a Civitatibus foed. solverentur: quam partem fere
 totam Collegium Amstelodamense sustinuit 3). Rara saga-

1) Vid. *Secr. Res. v. h. Ho. Mo.* 4 Juny 1675. — Cf. et *Secret. Resol. van h. Ho. Mo.* 13 Jul. 1675. »Dat daerenboven oock hierinne ver-
 seert een particulier interest van dese landen, namenlyck de conser-
 vatie van de commercie in de Middell. Zee, ende dat den Coninck
 van Vranckryck *aldaer niet magh crygen, hebben, houden en maintineeren*
een absolute overmacht.”

2) Vid. DE JONGE, l. l.

3) Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 13 July 1675: »de Raadpens. heeft ter
 Vergad. gerapport., dat den Heer DON MANUEL FRANCISCO DE LIRA,
 extraordin. Envoyé van den Koningh van Spagne, geinsisteert heb-
 bende, ten eynde een Escadre van achtien Scheepen van Oorloge
 soude mogen werden gedaan naar de Middellandsche Zee, — — om
 daarmede te reduceeren die van Messina, ende dat de voorschreve
 equipage soude werden gedaan, half tot kosten van S. Koningl. Maj.,
 half tot kosten van desen Staat; — — — dan dat de Heeren h. Ho.
 Mo. Gedeputeerden tot de buitenlandsche Zaken, ten respecte van de
 voorschreve onkosten gesproken hebbende met het gemelde Collegie
 ter Admiraliteyt, het voorschreve Collegie hadde verklaart de equipage,
 voor soo veel de helft van desen Staat aangaat, te sullen op sich ne-
 men, mits daartegens gesubsidieert werdende met een somme van
 driehondert duisent guldens, ende ten respecte van de Prov. v. Hol-

citatie FAGELIUS hac in re egit; nam eo modo et naves citius paratae erant, et facilius negotium procedebat 1).

Expeditio tamen haecce non prospera fuit; nam non tantum cum multis et magnis calamitatibus certare debuit RUTENSI, imprimis cum Hispanorum socordia et ignavia, sed ipse quoque, pugna navali prope insulam Siciliam commissa, ex accepto vulnere obiit.

Iisdem temporibus, bello Suecico fervente, incumbere Civitatibus foed., uti et Regi Daniae, Electori succurrere; noluit tamen Danus bellum gerere in Suecos, nisi conjunctis viribus cum Belgio foed.; et Ordines Generales, intelligentes, quanti momenti esset, contra Suecos feliciter rem gerere, mox statuerunt, classem in mare Balticum mittere, etiamsi hocce quam maxime iis onerosum esset, quippe qui et auxilio Hispanis praestando premerentur 2).

landt ende West-Vriesland met haar quote, in plaats van de voorschreve driehondert duisent guldens."

1) Ita Ordines Gener. postea professi sunt »dat die uitrusting gemelde »Admiraliteyt genoegzaam over den hals gedrongen was." Vid. *Secr. Res. v. de Staten Gener.* 5 Aug. 1675.

2) Vid. *Secr. Res. v. Holl.* 21 Jan. et 13 Julii 1675: »De Raadpens. heeft ter Vergaderinge gerapporteert, dat haer Ho. Mo. ende derselver hooge Geallieerden den Koningh van Denemarken hebbende gesommeert, om — — — te treden in rupture met S. Koningh. Maj. van Sweeden, hoogstged. S. Kon. Maj. van Denemarken, sulcks hadde gedeclineert, ten ware men met eenen quam vast te stellen de Equipage van eene Vloote, die bequaam soude kunnen syn om aan den Koningh van Sweeden te water het hoofd te kunnen bieden: dat daarop by h. Ho. Mog. goedgevonden was, ten voorschreven eynde te laten geschieden een Equipage van vijf en twintigh Schepen van Oorlogh, te weten sestien van Oorlogh, door den Koningh van Denemarken, ende negen Schepen van Oorloge door desen Staat, des dat den hoogstged. Koningh van Denemarken daartegens tot subsidie soude genieten sesmaal hondert duisent guldens;" quae pecunia partim ab Hispanis conferenda erat.

At ne hocce bellum cum Suecis navigationi, quae inter eos et Rempublicam magna intercedebat, nimium noceret, curandum erat. Legimus (d. 2 April a° 1675) Hollandos, cum de bello Suecis indicendo ageretur, decrevisse, »dat »de saecke ter Generaliteyt van weegen h. Ed. Gr. Mog. »daar heenen sal werden gedirigeert, ten eynde deselve navigatione en commercie niet gestremt, maer haaren vryen en »onverhinderden cours, gelyck tot nogh toe is geschiedt, »moge blyven behouden." Imo vero paulo post (d. 26 m. Nov. a° 1675), quod memoratu dignum est, foedus commercii causa cum hoste factum est, quo, »subditis ac incolis »Sueciae simul et foeder. Belgii plena commerciorum atque navigationis hinc inde, ita durante hoc bello, ut ante »hac, libertas erit 1)." Et huius gravissimi negotii certe FAGELIUS auctor haberi potest; facile enim intellexit, mercaturam solam miserae rerum conditioni subvenire posse, cum primarius divitiarum fons sit, et ea prohibita et interdicta, idem Civitatibus foed. detrimentum atque Suecis afferretur.

Interim auctore TEMPLIO, designata est urbs Noviomagum, in qua de pace deliberaretur 2). Negotium pacis, ut antea a° 1673, mandatum est quibusdam ex Ordinibus Holl. Collegio delegatis, qui cum FAGELIO de conditionibus agerent 3). Dicti sunt ab Ordinibus Generalibus iidem legati, qui antea Coloniam Agrippinae missi fuerant, BEVERNINGIUS, ODIKIUS, V. HAREN, et ISBRANDTS; Gallorum legati erant Comes DESTRADEUS, COLBERT DE CROISSY, et Comes DAVAUXIUS; Anglorum erant

1) Vid. DUMONT, *Corps dipl.* VII, 1, 316. Hoc foedus ratihabutum est ab Hollandis d. 19 Feb. 1675. Vid. *Secr. Resol.* eo die.

2) Vid. *Actes et Mémoires de la paix de Nimègue*, I, 10, 13; *Resolutie van h. H. M.* 9 Martii 1675.

3) Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 9 et 28 Jul. 1676.

TEMPLIUS, JENKINS et BERRLEY. Convenerunt primum hi Noviomagum; ceteri Reges et Principes belli eventum expectare, et Gallos ad pacem cogere maluerunt, quam inopportuno tempore, cum LUDOVICI dominandi lubido nondum satis fracta esset, sibi conditiones obtrudi ¹⁾). Non ita Civitates foed., quae pacem sibi utilissimam esse judicabant; magnum enim erat tributorum onus, quod imprimis Hollandia ferre debebat: ita ut Ordines vix ausi essent nova subditis onera imponere, metuentes seditiones et turbas, quarum exempla in nonnullis urbibus non deerant ²⁾).

LUDOVICUS autem vota sua ita dissimulare studebat, ut magis ex indulgentia pro Rege CAROLO agere videretur. Legatis suis imperavit, ut non modo Civitates foed. ab Hispanorum partibus detraherent, sed etiam Principi GUILIELMO, multis magnisque promissis, persuaderent, ut pacem faceret ³⁾). Hi Regis jussis obedientes, BEVERNINGIUM et Anglorum legatum TEMPLIUM assidue adibant, eosque blanditiis et assentatione ad se allicere conabantur ⁴⁾). Quin etiam Principi offerebantur et urbs Trajectum ad Mosam, et Ducatus Limburgi, quae summo imperio haberet ⁵⁾). DESTRADEUS ope et interventu saepius memorati PESTERS cum FAGELIO agebat;

1) Vid. WAGENAAR, l. l. 404.

2) Ibidem.

3) Vid. MIGNET, l. l. 393.

4) Vid. WAGENAAR, l. l. 406 ssq. — TEMPLE, *Memoirs*, 352 ssq.

5) Lettre du marquis DE POMPONE au marechal D'ESTRADES 10 Oct. 1676, «de lui faire connaître par les voies secrètes, que vous avez auprès de lui, qu'en cas, qu'il put disposer les États-Généraux à faire une paix séparée de l'Espagne et à rentrer dans l'amitié de Sa Maj., — Sa Majesté voudrait bien remettre en propre à M. le Prince D'ORANGE la ville de Maëstricht, la ville et le duché de Limbourg, pour les posséder en souveraineté, dans la quelle le roi s'obligerait de le maintenir.»

aspernatus tamen est Princeps omnes illas pulchras conditiones, nefas esse dicens, socios relinquere ¹).

Hispani, quorum imprimis causa pax illa fieri non poterat, nihil fere faciebant, nullamque pecuniam conferebant, et magna erat eorum socordia, cum sibi persuasum haberent, Civitatum foed. nec non Angliae interesse, regiones Belgicas servari. — Hinc FAGELIUS, die 18 m. Sept. 1676, ad BEVERNINGIUM scripsit: »Het Fransche leger was menschelykerwyse, voorleden woensdag acht dagen, seeckerlyck geslagen geweest, indien de Spaensche gewild hadden. Wy hebben veel vrintschap van haer ontvangen, maer sy en kunnen, ofte willen niet alleen haer selven niet helpen, en syn ook oorsaeck, dat S. Hoogh. niet kan uytvoeren, 't geen hy sonder haer seeckerlyck tot syn groote cere en dienst van den Staat soude hebben ²).»

1) Vid. TEMPLE, *Memoirs*, 356. »But the Mareschal D'ESTRADES immediately after began to turn his battery another way, which was upon the Pensioner FAGEL, by the intervention of a person of Maestricht, many of whose letters the Pensioner shewed me upon the same occasion; and with all the offers that could be made of consideration and advantage of the interests of the Prince of ORANGE.» — Cf. Lettre du Comte D'ESTRADES au marquis de POMPONNE, 4 Nov. 1676, apud MIGNET, l. 1. 410.

2) Vid. apud Doct. SCHOTEL: *Iets over H. van Beverningh*, p. 53. — Cf. et *Secr. Resol. v. Holl.* 10 Sept. 1676: »De Raadpens: heeft ter Vergaderinge gerapporteert, dat de Heeren haer Ho. Mo. Gedeputeerden tot de buytenlandsche saecken, siende dat alle devoiren, aangewent om Syne Koninklyke Maj. van Spaigne te disponeeren tot het versterken van de Vloote, in de Middellandsche Zee ageerende, waren van geen het minste effect, ende dat hoogstged. S. Maj. niet konde werden gedisponeert, om daar toe de noodige ordre te stellen, en veel min om de vereischte penningen te besorgen, — — — de saecken daarheenen hadden gedirigeert, dat aan den Schout-bij-nacht ALMONDE ordre gegeven was, om met de voorschreeve Scheepen, te verzeylen

Ita quoque Princeps infelici successu Trajectum ad Mosam obsidebat, et recte DESTRADEUS judicavit scribens »si expugnetur illa urbs, Civitates foed. ad pacem minus pro-pensae erunt; si vero res male procedat, Principis aucto-ritas diminuetur, et minus fortiter paci resistere poterit 1).” Quod et accidit; Princeps enim, ommissa obsidione, vehementer laceratus est famosis libellis, quod fatum FAGELIUS quoque patiebatur 2).

Quibus rebus motus Princeps, bello defessus, iratus in socios, qui nihil fere contulissent ad rem bene gerendam, incunte a°. 1677, conscio FAGELIO, colloquia cum DESTRADEO, intercedente PESTERS, instauravit, quae vero iterum parum erant fructuosa 3). Eodem tempore TEMPLIO respondisse fertur: »se mox pacem facturum esse, si honorifice Hispanis satisfieri posset 4).”

Lentum vero erat negotium cum Gallis; quapropter tum

na Cadix, ende dat mede goetgevonden was, daar van kennisse te doen geeven aan hoogstged. S. Maj. met verklaringe, dat in geval deselve niet soude kunnen resolveeren, de voorschreve Vloot — — — te versterken, ende also bequaam te maken om den vyandt het hoofd te bieden, mitsgaders betere ordre tot de betalinge van de noodige onkosten te stellen, h. Ho. Mo. de voorschreve Schepen verder souden doen repatrieren ende te rugge keeren.” — Paulo post Ordines Hollandiae decreverunt, nulla in posterum subsidia sociis solvenda esse, quum hi bellum gerere impendio Civitatum foed. mallent, quam paci operam navare. — Vid. *Resol. v. Holl.* 10 Dec. 1676.

1) Vid. WAGENAAR, l. l. 398.

2) Vid. WAGENAAR, l. l. 419 sq.

3) Vid. WAGENAAR, l. l. 420. — Vid. acta et gesta apud MIGNET, IV, 414-423.

4) TEMPLE, *Memoirs*, 371: »and, for his own interests or advantages, let them find a way of saving his honour by satisfying Spain, and nothing of his concerns should retard the peace an hour.”

Ordines Generales cum Suecis separatim egisse videntur ¹⁾. Memorabilis est epistola FAGELII, mense Novembri, a°. 1676, ad BEVERNINGIUM scripta, quam, ut documentum quantae molis tota illa res fuerit, quamque spinosa, hic referre non inopportunum duxi:

» Tot antwoord van U WelEd. Gestr. missive van den 29
 » der voorlede maent Octob., sal ick alleen seggen, dat ick
 » aan de Heeren haer Ed. Groot Mo. Gecommitteerden tot
 » de buytenlantsche saecken gecommuniceert hebbende het
 » discours, dat ick de eere hadde gehadt met U WelEdel
 » Gestr. op den huysen van Lockhorst te houden, omtrent
 » het subject van de vredehandeling, de gem. heeren mede
 » eendrachtigh van opinie syn geweest, dat die voors. saecke
 » soo vol difficulteyten ende speculatie was, dat men naëw-
 » lyck weet, wat voet men daerin sal kunnen volgen; dat
 » het best was, dat de Co. Maj. van Engel°. als mediateur
 » eenige voorslagen van vrede quam te doen, waerop men
 » dan voorts soude mogen in onderhandeling treden, en sien
 » hoe men de gemoederen van de geallieerden daertoe best
 » soude disponeren, maer dat het seer onwaarschynlyck was,
 » dat syne Maj. daertoe eenige resolutie soude nemen, om-
 » dat deselve tot noch toe seer geporteert geweest synde
 » voor de intressen van Vr., naer apparentie niets soude
 » willen voorslaan, dat hij soude meynen Vr. te sullen des-
 » obligeren, en aan d' andere kant, ontsiende syn volcken
 » de leden van het parlement, die hoe langer hoe meerder
 » tegens Vr. gaende worden, niet soude willen de voor-
 » slagen, die hem by syn volck voor all' te seer Fransge-
 » zint soudon doen passeren; dat het daerenboven seer dif-
 » ficiël was iets uit te dencken, dat tot contentement van

1) Vid. WAGENAAR, I. I. 421.

» alle de geallieerden gesaementlijk soude kunnen wesen;
 » — — — — — dat een particuliere vrede met Sweden
 » wel niet verwerpelyck was, maer ons niet alleen niet en
 » soude redderen uyt de ongemacken van den oorlogh,
 » daarmede wy nu soo seer en boven maecte syn belast,
 » en bovendien soude doen verliesen de faculteyt, om iets
 » favorabelder ten opzigte van de Nederlanden te conse-
 » queren; dat het ook gantsch niet apparent scheen, dat
 » Sweden soude willen maecken een particuliere vrede, by
 » dewelcke die Croon alle syne geoccupeerde plaetsen aen
 » de geallieerden soude willen cederen, off dat de gealli-
 » eerden iets van 't genomene soude willen restitueren, jae
 » haer met het genomene laeten contenteren, en dat het
 » minste disconvenient, dat van onse syde soude voorkomen,
 » capabel soude syn eenige van de geallieerden onse partye
 » te doen quiteren, sonderling daer Vr. by alle middelen
 » laboreert, om maer yemant uyt deselve daarvan te de-
 » tacheren. — — — — Syn Hoogheyd heeft ondertusschen
 » gemeynt, dat het van niet veel dienst soude wesen, dat
 » men sigh onder ses of acht oogen onder de heeren NEUGH
 » en ELASPIEL ¹⁾ soude eclaircisseren maer (vóór) dat men
 » wist, wat Sweden aen Denemarken, Brandenburg en Lu-
 » nenburg by een separaet tractaet soude willen toestaen en
 » dat men wederom sagh, waarmede Denemarken, Bran-
 » denburg en Lunenburg bij een separaet tractaet haer sou-
 » den willen laeten vergenoegen, om daer uyt dan nadere
 » mesuren te kunnen vatten, of men de generale vrede des-
 » peraet werdende, een particuliere vrede met Sweden soude
 » kunnen verkrygen; want oft wel de generaele vrede buy-

1) JUSTUS HEUGH erat Daniae legatus, et WERNER WILHELM ELASPIEL
 Brandenburgicus.

» ten controverse de beste voor den Staet is, soo soude
 » het dolligheyt wesen in den oorlogh met twee partyen
 » te blyven, als men van den eenen afraccken konde. Ick
 » sal dan opsoecken de papieren, die dienen, om te toonen,
 » dat men getragt heeft aan de zyde van Vr., Brandenburg
 » en Lunenburg te winnen. — Van Denemarken en Swe-
 » den weet ik niets posityffs als alleen, dat de ministers
 » dat menigmael hebben verclaert, en dat de gewesene
 » Cantzlier vry groote intrigues met de Franse gehouden
 » heeft. Van een separaet tractaet tusschen die twee Cronen
 » hebbe ick noyt iets kunnen vernemen, noch by Uw schry-
 » ven, noch van andere, en de hartige sollicitatien, die De-
 » nemarken, soo wel hier, als by Brandenburg heeft laeten
 » doen en noch doet, om die garantie van syne conques-
 » ten, tegens andere avantages by hem aen de Sweden te
 » cederen, te bekomen, dunckt my, dat geen teykenen
 » van een separaet tractaet met Vr. syn. d' Hr. VAN WERC-
 » KENDAM heeft my dese naermiddagh ook verhaelt, dat hy
 » in een particuliere conversatie, heden met den heer HEUGH
 » gehouden, uyt hem hadde verstaen, dat Denemarken well
 » genegen was in een particuliere onderhandeling met Swe-
 » den te treden, sonder dat hy echter expliceerde op wat
 » voet 1).”

Neque minus memorabile est colloquium, quod TEMPLIUS
 ineunte anno 1677 cum FAGELIO se habuisse narrat. Scilicet,
 FAGELIO eum roganti, num secum ferret pacis spem, his
 verbis Anglus respondit: »Si, ignoras, ait, quid fiat No-
 viomagi, ego tibi dicam, Belgas astutos esse (*habiles
 gens*), qui ut sociis grati sint, multum tempus nugis terunt,
 negotium in longum ducentes.” Cui TEMPLII exprobrationi

1) Vid. Doct. SCHOTEL op. l. p. 53.

FAGELIUS tristi vultu respondit, eum neque res, neque conditionem Reipublicae cognoscere, saltem ea ignorare velle videri; Civitates foederatas non tantum vehementer pacem cupere, sed ea etiam quam maxime indigere; eas jamjam de ea agere voluisse, si modo Galli legatis suis plenam auctoritatem (plein-pouvoir) optima forma dedissent. Belgas non insistere iis, quae socii postulent, *imo vero se non affirmare, Rempublicam pacem peculiarem non facturam esse.* TEMPLIO ironice objicienti, negotium tam ponderosum esse, ut in alium annum talem deliberationem Ordines Gener. dilaturi essent, FAGELIUS rursus, eos jam satis de illo negotio cogitasse, dixit, sed explorata re, invenisse *immedicabile vulnus*; se utique multum Hispaniae debere, quae arma susceperit pro Belgio foederato; at Belgas se non ingratos praestitisse, cum Hispanorum causa per tres annos continuos bello perseverassent; se adhuc per annum bellum gerere velle, dummodo socii faciant quod debeant; Hispanos classem Batavam e Sicilia dimisisse, nulla pecunia soluta; Civitates foed. ne obolum quidem ab iis expectare; saepius Hispanos admonitos esse, ut haberent in promptu magnam militum copiam ad defendendas urbes, dum Princeps cum exercitu Reipublicae hostes ab earum obsidione arceret; ab Hispanis nihil responsi se tulisse; frustra quoque ab iis petiisse, ut reciperent milites Germanorum Principum, qui eorum urbes defendere possent.

Ita FAGELIUS questus est non tantum de Hispanorum sordida, sed etiam de Imperatoris negligentia qui, non majorem sollicitudinem haberet servandarum provinciarum Belgicarum, quam Civitates foed. sollicitae essent de Hungaria, et quem saepius monuissent, ut invaderet Galliam, ut Gallorum vim detraheret ex Flandria, vel ut dumtaxat exercitum duceret in Alsatiam; praefectos Austriacos maluisse

in locis amoenis Germaniae hiberna agere, quam in vastata Alsatia, ita ut flumen Rhenum transgressi, perdiderint belli fructus, jam perceptos; addidit quoque, se nisi cum magno et acerbo dolore pacem peculiarem facturum, at se ignorare, quo modo illa evitari posset. — **TEMPLIO** porro quaerenti quid fieret de Belgica, si Ordines Generales facerent pacem illam, respondit **FAGELIUS**, illas regiones uno alterove proelio perditum iri; quaedam certe loca in finibus sita, ut Cameracum, Valentinium, Namurcum et Montes Hannoniae brevi captum-iri a Gallis, antequam Imperator copias suas ex hibernis adduxerit. — Civitates foed. numquam de pace peculiari deliberaturas esse, si Hispani ipsi provincias suas tueri possint. Melius tamen esse eas pace perire, quam bello; eo enim modo et pecuniae, et vero dignitati Principis parci. Sed et questus est de Anglis, quorum interesset **LUDOVICI** lubricum compescere, saltem prohibere, quominus illae regiones, praesertim insula Sicilia, Gallorum potestati subjacerent, propter navigationem Anglorum in mari Mediterraneo. Addidit **FAGELIUS**, Regem **CAROLUM** per duos annos pacem veluti in manu habuisse; potuisse eum justas condiciones Gallis imponere, quas recusare hi non ausi essent; at **BEUNINGH** eo tendentis conamina vana fuisse; hisce omnibus factum, ut Ordines Gen. magis magisque in pacem separatam inclinarent ¹⁾.

1) Vid. **TEMPLE**, *Memoirs*, p. 331—336: »This was discoursed with such vehemence and warmth, that he was not able to go on.” — Posterioris colloquii eadem de re mentio fit, p. 391 sq. »I had one conference more with the Pensioner, who told me he was still of opinion it must come to a separate peace; — — — he should come to it with as much regret, as the Prince himself; but that his Highness himself might be forced to it by the ill conduct of his allies, — — — and the mutinies of the people, to which they were already, but too much disposed at Amsterdam.”

Ex hisce colloquiis merito efficias, ipsum FAGELIUM paci omnino fuisse, quod de Principe negandum est, qui ei, quoad potuit, obstitit ¹⁾.

Falso igitur nonnulli ex aequalibus FAGELII putabant, Consiliarium bellicoso GULIELMI animo nimium indulsisse ²⁾. Galli enim, cum viderent negotium Noviomagense male procedere, recta via cum Reipublicae legatis agere inceperunt, navigationis leges, quales a^o. 1662 fuerant, offerentes, unaque propugnaculum firmum et securum in Hispanorum provinciis. BEVERNINGIO hac de re referente (d. 31 Jul. 1677) Ordines Holl., decreverunt: »de sake van wegen h. Ed. »Gr. Mog. ter Generaliteyt daarheen sal werden gedirigeert, ten eynde de Heeren extraord. Ambassadeurs ende »Plenipotentiarissen op de voorschreeve Vredehandelinge »magh werden aangeschreven, dat deselve met allen ernst »ende yver willen continueren, de differenten, die tusschen »S. Konink. Maj. v. Vrankr. en desen Staet openstaan, »uyt de weegh te leggen, ende tot een goet eynde te brengen, ende daartoe alle eenigsints bequame gelegentheden »te capteren; dat deselve vooral oock willen besorgen, »dat de differenten over het stuck van de commercie, nogh »openstaande, mogen werden afgedaan ende getermineert; »dat sy Heeren Ambassadeurs van desen Staet oock willen »continueren tydigh ende ontydigh, alle devoiren aan te »wenden bij de Heeren Ministers van de hooge Geallieerden, ten eynde deselve haer willen verklaren op de conditien

1) Vid. TEMPLE, l. 1. 386 ssq.

2) Vid. epistola cuiusdam VAN DEN BOSCH (JACOBI, qui erat antea ab Epistolis Consiliario DE WITT, Vid. *Brieven van DE WITT* V, 335) ad DESTRADEUM (27 Jun. 1677) laudata apud MIGNET, T. IV, 451, — »qu'on étoit persuadé, qu'il ne portoit pas l'esprit de M. le Prince d'ORANGE à la paix."

» van Vreede, die na de jegenswoordige tydtsgeleghenthey
 » *dragelyck* souden mogen syn, — — ende dat deselve ten
 » dien eynde vooral willen waarnemen den tydt van de je-
 » genswoordige Campagne, dewyl haer Ho. Mo. met het
 » eyndigen van de voorschreven Campagne, den oorlogh
 » oock moeten sullen termineeren ende eyndigen, *als niet*
 » *langer kunnende niet alleen in de ondragelyke lasten,*
 » *maar oock in de ongemacken van dien, sonder haere ruïne*
 » *ende ondergangh continueren* ¹⁾.”

Hocce decretum igitur non concinit cum eo, quod qui-
 dam Consiliario injuste exprobraverunt. At FAGELIUS volebat
 pacem securam ac firmam. Prudenter igitur agebat lente
 et caute rem gerens, ut eo modo et socios prouiores in
 pacem redderet, et fatigaret Gallos, qui tandem meliores
 conditiones oblaturi essent.

Interim praeterlapso quinquennio, in quod, ut mos erat,
 creabantur Hollandiae Consilarii, munere se abdicare vo-
 luit FAGELIUS. Princeps tamen, intelligens quanti momenti
 esset, talem virum sibi ac bono publico servare, hoc con-
 silium ei dissuadere studuit, et Ordines in Comitiiis Hollandiae
 d. 13 m. Martii 1677 adhortatus est, ut omni ope eum impel-
 lerent, iterum in quinque annos munere illo amplissimo fungi,
 publiceque professus est, » dat deselve (S. Hoogh.) verstaan
 » hadde uit den mond van den Heer Raadpensionaris, dat hy
 » van meening was, ter expiratie van syn vyfjarigen dienst, — —

1) Vid. *Secr. Res. v. Holl.* 31 July 1677. — Cf. epistola supra
 laudati JACOBI VAN DEN BOSCH, ubi legimus: »Le Pensionnaire — dit, qu'il
 avoit ordre de Son Altesse, — — de témoigner à l'assemblée, qu'il
 ne souhaitoit qu'une paix honorable et qui soit de durée; que pour y
 parvenir, il faut savoir quelle satisfaction on donnera à leurs alliés,
 de qui les États Généraux ne se peuvent pas séparer, et quelle bar-
 rière on mettra entre la France et cet État.”

» sig te excuseeren van verdere continuatie in denselven
 » dienst; dat S. Hoogh. — — oordeelende, dat den voorsz.
 » Heer Raadpensionaris, na de jeegenswoordige gelegenheid
 » van tyden, sonder grooten ondiens van den Lande, sig
 » van het voorsz. employ niet soude konnen ontslaan, aan
 » h. Ed. Gr. Mog. in bedenken stelde, of den voorsz. Heere
 » Raadpensionaris niet soude behooren te werden gedispo-
 » neert, sig in dier voegen te verklaaren, dathij de voorsz.
 » synen dienst niet zal verlaaten of sig daarvan excuseeren,
 » anders dan met een volkoomen bewillinge van h. Ed. Gr.
 » Mog., en dat deselve dienaangaande voor syn vertrek gaerne
 » soude syn gerust gesteld.”

Ex quibus verbis manifestum est, quanti Princeps fide-
 lem, strenuumque consiliorum adiutorem aestimaret. Qua
 tamen honorifica ac blanda oratione non ita statim FAGELIUS
 a proposito suo destitit, dicens: » dat hy van eene absolute
 » meening was, soo haast de voorsz. synen vyfjarigen dienst
 » soude wesen geëxpireert, haer Ed. Gr. Mog. te bedanken;
 » — — dat hy meende daartoe overvloedige reedenen te
 » hebben, vermits hy evidentelyk sag, dat aan veele van de
 » Ingezeetenen van den Lande den voornoemde synen dienst
 » was onaangenaam, endat die aan hem vervolgens verwekte
 » seer veel haat en opspraak, en mitsdien ook minder gene-
 » gendheid, omme te acquiesceren aan het goedvinden van
 » den Staat, omdat het door syn handen en dienst passeerde
 » of gepassert was; dat den voorsz. dienst daarenboven ver-
 » eischte een meer als gemeene vigeur en applicatie, en sulcks
 » alle de kragten van een volkoomen sterk en gesont Man,
 » en dat syne dispositie soodanig was vermindert, dat de
 » continuatie van den voorsz. dienst hem dreigde met veel
 » accidenten en toevallen in syne gesontheit, die niet anders
 » dan door rust konden werden geremedieert; dat hij daarom

» oock syne domesticque sacken daarna hadde gedirigeert,
 » omme buyten alle omslag syn leeven, soo lang het God
 » Almachtig gelieven soude hem dat te laten, in stil en ge-
 » rustheid te eyndigen.”

Ac profecto rationes quas protulit FAGELIUS, graves et idoneae dici poterant; neque tamen impediverunt, quominus Principis et Ordinum votis tandem cederet, qui unanimi voce declarare non dubitaverunt: »dat h. Ed. Gr. »Mog. en Syne Hoogh. haar *volkomentlyk in allen deelen* »gecontenteert hielden van den dienst, die hy Heer Raad- »pensionaris gedurende syn employ tot nog toe hadde ge- »daan ¹⁾.” Imo vero omnibus suffragiis paulo post ipsi iterum in quinque annos Consiliarii munus detulerunt ²⁾.

Mox Princeps se in Angliam contulit, cuius itineris duplex erat finis. CAROLUS enim, quamquam Mediatoris partes gerens, plus justo LUDOVICI causae favebat: quin etiam Parlamento diffidens, patriaeque causam prodens, ineunte a° 1676 clam cum Galliae Rege turpe pactum iniit, cuius instrumento nemo Administrorum subscribere audebat, quodque propria manu conficere coactus est. Convenerunt Reges; nullam pacem, imprimis cum Belgio foed. facere nisi mutuo consensu ³⁾. — Princeps igitur hujus negotii non ignarus consilium habuisse videtur, Regem a LUDOVICI partibus detrahere, et ut Gallus sibi in Parlamento facti-

1) Vid. *Resol. v. Holl.* 13 Maart 1677.

2) Vid. *Resol. v. Holl.* 2 Jul. 1677, »met eenpaarige en consonante advisen van alle de Leeden — by continuatie geelingeert denselven Heer en M^r. CASPAR FAGEL.”

3) Vid. MIGNET, l. l. 382 ssq., Art. 5: »mais aussi de ne faire, conclure, ni signer aucun traité avec M. M. les États Généraux des Provinces Unies, ni avec quelque couronne, prince ou état, que ce puisse être, que de notre participation et mutuel consentement.”

onem parabat, ita GULIELMO, grato Anglis, non defuerunt, qui libertatem Europae ipsiusque Angliae tuerentur; nimirum legati BEUNINGIUS, REEDE et ODYKIUS, statim post conclusum foedus cum Anglis missi, nulla conamina et artes hunc in finem neglexerant, publice proclamantes bellum esse indicendum Gallis, ut cum populo suo in gratiam rediret Rex¹⁾.

Quidquid sit, Princeps mens. Octobri d. 8 a° 1677 Ordinibus Hollandiae, FAGELIO verba faciente, nuntiavit: »dat »S. Hoogh. — — wel weetende, hoe veel aan desen Staat »importeerde cenmaal uyt desen luctueusen oorlogh te ge- »raken, — — ende geconsidercert hebbende, wat Syne »Koninghl. Maj. van Groot Britannien tot het bereycken »van eene soodanige vrede soude konnen contribuieren, — — »onophoudelyck hadde gearbeyt, om hoogstged. S. Maj. »te permoveren tot eene vigoureuse resolutie. — — — »Dat Syne Hoogheyt nu jongst met den Heer Ambassadeur »HYDE over het subject van deselve Vrede in conversatie »geweest zijnde, — — de gemelde Heer Ambassadeur aan »Syn Hoogheyt hadde betuyght, dat hoogstgedachte S. »Maj. dienaangaande geerne mondelingh met hooggem. S. »Hoogheyt soude willen confereren 2).” *Propositum igitur huius itineris, cuius veniam ab Ordinibus petebat, fuisse dicitur, cum CAROLO de justis pacis conditionibus agere; aliud tamen consilium accedebat, ut nempe sibi peteret filiam JACOBI Ducis Eboracensis in matrimonium; et erant hae nuptiae et Principi et Civitatibus foed. maximi momenti;*

1) Cf. MIGNET, I. I. 317. BEUNINGIUS prope Westmonasterium aedes suas habebat »afin d’y recueillir plus facilement les plus factieux, pour les persuader par ses discours, ses présents et sa bonne chère.” — Dépêche du Marquis de LUVIGNY 11 Mars 1675 (MIGNET I. I. 334). — Cf. MAZURE, *Hist. de la révol. de 1688 en Angleterre* (Ed. Brux.) I, 86.

2) Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 8 et 13 Oct. 1677.

nam cum nulla esset CAROLO proles legitima, MARIA natu major filia, patris JACOBI futura erat haeres ¹⁾. Sed et Reipublicae tam arcta Regem Angliae inter et Belgii Gubernatorem intercedens necessitudo, commodo et lucro esse poterat: imprimis hisce temporibus, quibus expediret molestissimo illo bello evadere.

Neque spem fefellit eventus. Princeps, initis nuptiis confestim cum CAROLO de pacis conditionibus egit, quae erant, ut LUDOVICUS restitueret Imperatori omne quod in hoc bello perdidisset; Duci Lotharingiae Ducatum, haberentque Hispani urbes Athum (Ath), Caroloregium, Aldenardum, Corteriacum, Tornacum, Condaeum, Valenceum, Fanum Guislandi et oppidum Binch, et Civitates foed. urbem Trajectum ad Mosam ²⁾.

Memorabilia sunt quaedam epistolarum fragmenta, quae FAGELIUS misisse dicitur ad BEVERNINGIUM illa tempestate, quaeque debemus curae doctiss. SCHOTEL. Ita die 15 m. Nov. »Alles,» scripsit, »is myns oordeels in Engelandt wel »overleyt, indien het maar soo geëxecuteert wert, daertoe »ik seer goede hoope hebbe, hoewel de Heer VAN BEUNINGEN »hy eene missive van den 10de desen middagh ingekomen »segt, dat de Franssen op Valenciennes en Tournay diffi- »culteeren, maar dat de Coninck en de Hertogh bij haer »opinie blijven.» Sic quoque post reditum Principis, ad BEVERNINGIUM retulit (12 Decemb. 1677). »Synne Hoogheyt

1) Gallorum legatus DE RUVIGNY quasi vaticinans jam dixerat a^o. 1674, quo filia JACOBI GULIELMO oblata fuerat, ab eo tum spreta: »que de fortes raisons l'oblignaient à craindre comme la mort la conclusion de ce mariage; qu'il devait regarder le Prince D'ORANGE comme l'idole de l'Angleterre, et qu'un tel gendre serait infailliblement sa ruine.» (MIGNET, IV, 323).

2) TEMPLE, l. 1. 434 ssq. — MIGNET, IV, 512 ssq.

» heeft mij dan geseget de saecken in Engelant soodanig te
 » hebben bevonden, dat Syne Con. Maj. ronduyt heeft ver-
 » claert niet te sullen treden in eenighen oorlogh met
 » Vranckryck, maer well de Hoogbgem. Con. Maj. disponeeren
 » tot conditien van Vrede, en dat S. Maj. sich absolut daer-
 » mede flatterde, dat Vranckryck de condescendentie soude
 » hebben van deselve conditien intewilligen ¹⁾.”

Pauci admodum CAROLI consilarii, hisce arcanis colloquiis
 aderant, qui erant TEMPLIUS, illo tempore in Anglia degens,
 et DANBY thesauri Administer ²⁾. Quarum deliberationum
 fructus hic fuisse videtur, ut ineunte a° 1678, FAGELIO et
 Principe auctoribus, foedus inter Anglos et Belgas concilia-
 torium ictum sit, ad promovendam pacem cum Gallis, His-
 panis aliisque, et cum designatione locorum a Gallis resti-
 tuendorum ³⁾.

Non contigit tamen FAGELIO neque Principi, illud ab Or-
 dinibus Gener. ratum haberi, qui imprimis artibus DESTRADEI
 legati moti, metuisse dicuntur, ne hac conventionione nimis
 cresceret GULIELMI auctoritas ⁴⁾. Aliud tamen eiusdem fere

1) Vid. doct. SCHOTEL op. I. p. 56. — Princeps ipse in Comitibus Hol-
 landiae d. 17, m. Dec. 1677 de itinere suo retulit. Vid. *Resol. v.*
Holl. eius diei.

2) Cf. TEMPLE, l. I. 434. — Scripsit FAGELIUS ad BEVERNINGIUM:
 » Syne Hoogheyt heeft mij dit (sc. eas conditiones) in de uysterste
 » secretesse verhaelt, en ik weet wel datter niemant is, of aan 't Hof
 » of in den Staet, die tot nogh toe daervan eenige kennisse heeft.” —
 Vid. SCHOTEL l. 1.

3) Vid. KLUIT, Index Chron. No. 701.

4) Vid. MIGNET IV, 546 sq. ibique epistola missa a VAN DEN BOSCH
 ad DESTRADEUM, huius negotii rationes continens: » Jè vous dirai que
 les États Généraux ont refusé de ratifier ledit traité. — L'autorité de
 Son Altesse est venue à un si haut point, et la plupart des gens les
 plus accredités sont si intimidés par l'exemple de Mr. DE WITT, qu'il

generis foedus, mense Martio, cum Anglis initum et confirmatum est ¹⁾).

Non ignorabat FAGELIUS illas DESTRADEI ceterorumque Galliae legatorum fraudes et machinationes, quibus metum apud Optimates de nimia Principis potestate quotidie alebant. Ita ad BEVERNINGIUM querens scripsit (d. 5 m. Jan. 1678), »ick weet, dat de Heer D'ESTRADES particuliere correspondentie heeft tot Amsterdam, en door syne brieven de men»schen daer opset ²⁾." Imo vero paulo post in concione Hollandiae de injuriis et calumniis, quibus Princeps afficeretur, copiose egit ³⁾.

Longius sit, neque proposito nostro conveniens, omnia, quae Noviomagi inter diversos legatos acta sunt, hic referre.

y a à douter, s'ils demeureront fermes dans le refus de la ratification. Ce qui fait encore craindre la colère du Prince est qu'on a decouvert, que M^r. DE BEVERNING est dans sa disgrâce, pour avoir trop pressé les villes de Hollande, de conclure le traité de Commerce et de declarer, qu'elles ne pouvaient plus fournir aux dépenses de la guerre et des subsides. Le pensionnaire FAGEL, qui est ennemi de M. DE BEVERNING, a decouvert l'affaire au Prince D'ORANGE."

1) Vid. DUMONT, *Corps diplom.* VII, l. 348. — *Secr. Resol. v. Holl.* 23 Maart 1678.

2) Cf. SCHOTEL, op. l. p. 56.

3) Vid. *Resol. v. Holl.* 28 Maart 1678. »De Raadpensionaris heeft ter vergaderinge bekend gemaakt, — — — dat den Heer Ambassadeur D'ESTRADES aan eenige van syne correspondenten tot Amsterdam, soude hebben geschreven, dat Syne Hoogheyd den Heere Prince van ORANGE diegene was, die de vrede wederhiel of niet begeerde, en dat den voornoemde correspondent sulcks binnen voorsz. stad was debiteerende, niettegenstaande hetselve eene grove en vuile onwaarheid en calumnie was, nergens anders toe tenderende, dan om de gemoederen van de ingezetenen tegens de Regeeringe te exacerbeeren en verbitteren. En dat hy ook was geadverteert, dat eenen PHARO, zynde van de Joodsche natie, seer vuile, schandaleuse en seditieuse discoursen, tot groot nadeel van het gemeen, was voerende."

Sufficit igitur dixisse, rem tam molestam et intricatam fuisse, GULIELMO negotium impediante, ut vix ad finem perducere potuerit. Ipse FAGELIUS cum quibusdam aliis ad Principem, degentem Antverpiae, missus est, qui cum eo de pacis conditionibus, nec non de diminuendis tributorum et belli impensarum oneribus agerent ¹⁾. Tantum erat desiderium pacis, ut Ordines Hollandiae mox publice declararent, »dat het haar »Ed. Gr. Mog. seer leet is, dat de constitutie, daarin de- »selve haer bevinden, den Staet obligeert om gehoor te »geven aan voorslagen van vrede, die hooghem. S. Hoogh. »schadelyck en ruineus aght, en van herten wenschen, dat »sy capabel en maghtig moghten syn, die van de handt »te kunnen wysen ²⁾." Quin etiam, oblatis a Gallis probabilius pacis conditionibus ³⁾, BEVERNINGIUM jusserunt se conferre in Gallorum castra, ut de induciis in sex hebdomades ageret; quibus ictis Ordines Hollandiae mox decreverunt, pacem omnino esse acceptandam, qualem proposuerit Rex LUDOVICUS ⁴⁾.

Post multas longasque ambages, illa pax tandem conclusa est die 17 m. Sept. a. 1678 ⁵⁾, de qua fuerunt diversa judicia ac opiniones.

Si in hoc negotio merito magnas egisse partes BEVERNINGIUS fertur ⁶⁾, non minorem profecto operam FAGELIUS ei navavit.

1) Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 25 Maart 1678.

2) Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 6 April 1678.

3) Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 27 et 30 April, et *Secr. Resol. v. Holl.* 3 Mey 1678.

4) Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 15 Jan. 1678, dat de voorschreve Vrede in soodaniger voegen, als deselve by S. Maj. van Vranckryck aen desen Staet gepresenteert werdt, *absolutelyck en sonder eenige haesitatie sal werden aangegaan, en geaccepteert.*"

5) Vid. DUMONT, *Corps diplom.* VII. r. 350 sq.

6) Cf. WICQUEFORT, *l'Ambassadeur et ses Fonctions*, pag. 443, »aussy

Nam, ut silentio transeamus ea, quae in Comitibus Hollandiae quotidie fere agere solebat, BEVERNINGIUS cum eo non tantum, ut supra monuimus, epistolarum commercio utebatur, sed etiam de eo negotio colloquia singulis hebdomadibus habuisse videtur¹⁾.

Non tamen ea pax FAGELIO omnino probata et accepta fuisse videtur, qui forte cunctando et negotium in longum ducendo, meliores Reipublicae et sociis speraverat conditiones. Memorabilis est epistola supra laudati JACOBI VAN DEN BOSCHI ad DESTRADEUM (8 Jun. 1678): » on prépare bien » des affaires à ceux qui ont gouverné, et vous en entendrez parler à la première assemblée de Hollande. Les » députés seront chargés de demander le compte de l'emploi de cinquante millions par an, qui ont été levés et » délivrés depuis neuf ans. On demandera aussi la réforme » des troupes, qu'on diffère d'exécuter, quoique résolue. » Plusieurs se trouveront embarrassés de répondre sur les » deux articles. — — — M. le Pensionnaire FAGEL, son » Altesse étant présente, dit dans l'assemblée, qu'il allait » quitter sa charge, mais M. HOORT, bien bon ami, lui répondit qu'on ne la quittait pas de cette manière, qu'il fallait voir, comment il l'avait exercée, et qu'il rendit compte » de ses actions. M. le Pensionnaire FAGEL ne repartit rien

lui a-t-on confié toute la négociation, qui s'est faite à Nimègue, et c'est lui, que les Etats ont choisy, pour l'aller achever avec le Roy Tres-chrestien auprès de Gand (Wetteren).” Cf. et SCHOTEL, *Jets over Hier. van Beverningh* etc. p. 48 ssq.

1) Vid. apud SCHOTEL, op. l. p. 52, epistola FAGELII ad BEVERNINGIUM (5 Oct. 1675), qua eum invitavit, ut colloquium haberet, » over verscheyde saecken van importantie, het maniemment van den vreedt concerneerende. — — — Ick bidde u, dat de jalousie, die den Heer VAN HAREN uyt onse conferentie soude mogen opvatten, magh werden gemenageert, want wy sullen die, so ick vreedt, alle week eens moeten houden. Godt geve dat die van goed effect mogen syn.”

» et se retira de l'assemblée. M. HOOFT dit tout haut de-
 » vant son Altesse, que s'il eût parlé, il aurait lu publique-
 » ment treize articles d'accusation, qu'il avait déjà tirés de
 » sa poche. — — — Dès le soir même M. le Pensionnaire
 » FAGEL se mit au lit avec la fièvre et est très mal; il court
 » un bruit, qu'il a voulu s'empoisonner, comme fit le gref-
 » fier MUS (MUSCH) 1)."

Qualem FAGELIUS sententiam de illa pace tulerit, postea maxime videbimus, cum semper aegerrime de ea loqui so-
 leret; efficitur etiam e declaratione Ordinis Equestris, qui FAGELIO utebatur Consiliario: » de Heeren van de Ridder-
 » schap ende Edelen moeten haer dan ten uysterste bekla-
 » gen, dat den Staet is gebraght in een soodanigh labyrint,
 » dat deselve niet konnende missen de vruntschap ende
 » alliantie van andere Potentaten ende Rycken, in haren
 » noodt beswaarlyck getrouwe vrunden vinden sal, die haer
 » sullen willen assisteeren, dewyl men van dese syde al te
 » evidente ende beklaagelycke preuven gegeven heeft, van
 » dat men capabel is alle convenientien van anderen aan
 » een syde te stellen, als men meynt de syne te konnen
 » bekomen 2)."

1) Vid. haec epistola apud MIGNET IV, 584. — CORNELIUS MUSCH
 erat Ordinum Gener. Graphiarius tempore GULIELMI II, et auctor
 fuisse dicitur libelli, quo Gubernator rationes exposuit expeditionis
 in Amstelodamum a°. 1650. Vid. WICQUEFORT, (in. s.) I. VII, 240.

2) Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 19 Sept. 1678.

CAPUT II.

DE FAGELII CONSILIARII REBUS GESTIS INDE A PACE NEOMAGENSI USQUE AD ANNUM 1688.

§ 1. 1679—1688.

Pervenimus ad alteram FAGELII vitae partem. Vidimus quantum navaverit ille studium, suscepta tristissimis temporibus Consiliarii dignitate, ut bellum gravissimum honesto modo componeretur; et revera biennio post delatum ei amplissimum honorem, non tantum Anglia coacta erat pacem a Civitatibus foed. petere, sed etiam FAGELII prudentia effectum est, ut cum diversis Regibus vel Principibus foedera inirentur, quibus LUDOVICI lubidini frena injici possent.

Non minus hocce ultimum FAGELII vitae decennium abundat rerum memorabilium, imprimis cum cogitamus immortalē GULIELMI expeditionem in Angliam; sed ab altera parte non minor est difficultatum moles, ita ut non sine angore ad illa tempora enarranda progrediamur; nam deficientibus primariis fontibus, quales sunt epistolae ad amicos et familiares, ex quibus animus et cogitationes sincere, quasi e speculo, redduntur, vir publicus e rebus publice

gestis judicandus est; et eo molestius est de FAGELII rebus gestis rectum iudicium ferre, quod in tanta opinionum varietate verum a falso distingui fere non possit; nam cessante belli metu, mox partium factionumque studia resuscitabantur; et praesertim FAGELIUS hac periodo quam maxime obnoxius erat aequalium vituperationibus et exprobrationibus. ¹⁾

DAVAUXIUS Civitates foed. divisas fuisse docet in duas potissimum factiones, quarum altera constaret ex iis, qui a GULIELMO donati honoribus et muneribus, eius partibus quam maxime faverent; altera vero esset eorum, qui antea WITTIANAE factionis fuissent participes et regiminis formae, qualis WITTHI tempore fuerat, adhaerent. Hi, teste Gallo, erant numero quidem pauci, verum natalium splendore aut munerum gestorum memoria insignes ac conspicui; nonnulli a^o 1672 seditionibus et turbis coacti, loco suo moti fuerant, alii vero se in dignitatibus suis sustinuerunt, aut a Principe fuerant restituti. Vel sic tamen hi omnes Principi erant infensi, cum metuerent, ne eius potestas plus quam conveniret patriae saluti ac libertati, augetur.

Quin etiam auctor nobis est DAVAUXIUS, aliquot ex iis metu crescentis illius auctoritatis, eo fuisse abreptos, ut non abhorrerent a renovati belli calamitatibus, et jam cum

1) Ad cognoscendam horum annorum historiam plurimum faciunt Memorabilia Comitis DAVAUXII, Gallorum legati, (*Négociations du Comte D'AVAUX*). Ille enim magna valens vitae civilis experientia et multorum Batavorum commercio ac necessitudine usus, recte iudicare poterat de vero rerum statu. Attamen eius scripta non nisi prudenter legenda sunt, et imprimis ubi iudicium fert de FAGELLO; erat enim hic acerrimus legati adversarius, cum id perpetuo studeret, ut eius consilia et machinationes frangeret, quo factum est ut DAVAUXIUS eum saepius injuriosius tractaret.

Gallorum legato de invocando LUDOVICI interventu et auxilio agerent ¹⁾. Huius factionis principes erant Amstelodamenses ; ceterae Hollandiae urbes Principis consilia sequi solebant. Ita quoque dominabatur GULIELMUS in Provinciis Zeelandia ²⁾, Trajectina, Gelria et Transisalanica. Acerbius quam verius D'AVAUXIUS de his Principis asseclis: » ce sont tous gens, » ait, » si on en excepte cinq ou six personnes, qu'il a élévées de la poussière, pour mettre dans la Régence, qui n'ont nul crédit que celui, que leur place leur donne, » et qui, n'ayant d'autre subsistance, que celle, qu'ils tirent de leurs charges, sont par conséquent intéressés à maintenir le gouvernement de l'État dans la dépendance du Prince D'ORANGE ³⁾.

Hocce partium studium jam in deliberationibus de pace Neomagensi manifestum erat ; at depositis armis, magis magisque crevit discordia. Ita paulo post magnis animis quaestio agitata fuit, orta inter Frisios, Ommelandos et Ordines Generales, utrum hisce, an vero singulis Provinciis jus competeret dimittendi milites, qui apud illas Provincias stipendia mererent ?

Quae sane controversia non erat nova ⁴⁾. Jam vero Ordinum Gener. decreto de exauctorandis quibusdam militum copiis, nunc iterum Frisii et Ommelandi fortiter obsti-

1) Cf. D'AVAUX *Négociations* I, 139 sqq. » que s'il leur falloit en avoir un, il aimait mieux avoir un grand Roi, qui les peut protéger, qu'un petit prince, qui les opprime. » Cf. et p. 143, alia.

2) Vid. MICHEL MICHIELSZON, *Burlesque notulen der Staten v. Zeeland*, in opere doct. JAC. SCHELTEMA, *Geschied- en Letterk. Mengelwerk*, T. II, 1. p. 110 ssq.

3) Cf. D'AVAUX I, 2.

4) Vid. de illa quaestione S. VAN SLINGELANDT, *Staatk. Geschriften*, T. IV, 50 ssq.

terunt, putantes hocce jus sejungi non posse a summo imperio, quod singulae Civitates in suis regionibus haberent¹⁾. Querela ipsa mox tantam exseruit vim, cum Provinciae illae obstinate perseverarent in sua contumacia, ut Principi et Ordinibus Gener. periculosum videretur de quaestione ulterius agere²⁾. Et in quantam Amstelodamensium suspicionem Princeps inciderit, cum occasione illius controversiae, tum universe ex procuranda re militari, inprimis patet e verbis publice in concione Hollandiae dictis: »dat de for-
»tificatie van Naarden maar soude kosten driehonderd dui-
»send guldens, edoch dat den tijdt wel soude konnen komen,
»dat Amsterdam om drie millioenen wel soude wenschen,
»dat die noyt gemaect was geweest³⁾».

Ex foedere a° 1673 cum Hispanis facto, urbem Trajectum ad Mosam iis tradere promiserant Ordines Generales⁴⁾; quapropter composita pace et restituta illa urbe Civitatibus foed., Hispani eius traditionem etiam atque etiam rogarunt. Sed, mirabile dictu, Ordines Hollandiae, itemque Generales eam urbem se reddituros esse uno alterove responso negarunt, nisi Hispani satisfacerent Principi in eo, quod secundum foedus 1648 genti Arausiaca, et ob impensas nuper factas Collegiis Archithalassicis deberent⁵⁾.

1) »Dat de dispositie over de militie in 't stuk van de cassatie een recht is, immediatlyck van de souverainiteyt dependeerende ende mitsdien de respective Bondtgenoten eygen" Vid. *Resol. van h. Ho. Mog.* 28 Octob. 1678.

2) Vid. *WAGENAAR*, XV, 35.

3) Exciderant illa verba urbis Amstelodamensis Consiliario CONRADO VAN HEEMSKERK; Amstelodamensium excusationem ob illa Principi factam, legimus in *Secr. Resol. v. Holl.* 10 Maart 1679.

4) Cf. supra p. 41.

5) Cf. *Resol. v. h. Ho. Mo.* 5 Aug. et 3 Octob. 1679. — *Resol. v. Holl.* 25 April, 13 et 20 Sept. 1679. — *Actes et Mémoires de la paix de Nimègue*, T. IV, II, p. 604 ssq. — *MIGNET* IV, 702 sq.

Profecto urbs Trajectum magni erat pretii Civitatibus foed., cum ea capta facilis esset via in intestinas regiones Reipublicae; et experientia cognitum erat, quanta socordia Hispani urbes et castra munire solerent; praeterea debebant Hispani magnam pecuniam pro ope et auxilio classium, missarum in mare Mediterraneum. Sed ab altera parte sancte et solemniter illius urbis traditio promissa erat. Porro Hispani, bello Gallis indicto, mox Civitatibus foed. succurrerant, quatenus ex inopia potuissent. — Quidquid sit, ipse Princeps urbis traditioni quam maxime obstitit ¹⁾. Non tantum justitiae, verum etiam prudentiae civilis praeceptis parum consentanea videri debebat ista Civitatum foed. agendi ratio, cum earum perquam interesset Hispanos sibi amicos habere, et metuendum esset, ne Galli aliquando ambitiosa consilia exsequerentur ²⁾.

Neque eventus metum fefellit. Nam LUDOVICUS, etiamsi et bellum gestum et conditiones pacis ei profuissent, regni finibus prolatis, tamen non destitit a pristinis consiliis, et quiete, qua omnis fere Europa tum fruebatur, abusus est, ut de novo vires suas colligeret. Magni autem momenti ei erat Civitates foed. secum conjunctas habere. Superbia tamen non sivil, ut primus parvam Rempublicam, quam oderet et aspernaretur, adiret de tali foedere ineundo. Sed Ordines Gen. legatis suis BOREELIO, DYKVELDIO et ODYKIO mandaverunt, ut Regi offerrent quidem Reipublicae amicitiam, verum novi foederis mentionem nullam injicerent: et merito a foedere abhorrebant cum Rege, cuius ambitioni

1) Vid. WAGENAAR, XV, 13.

2) Centum et quod excurrit annis post recocta est lis illa a JOSEPHO II Imperatore, ac tandem sopita foedere d. 8 Nov. 1785, art. 14, 15. Vid. KOCH, *Abrégé de l'histoire des traités de paix*, II, 224.

neque Pax Pyrenea, neque Aquisgranensis vel Neomagensis satisfacere potuissent ¹⁾: hac igitur prudenti agendi ratione, quae tribuenda est FAGELIO ²⁾, periculum effugerunt, ne Respublica foederis vinculis ligata, impediretur, quominus prosperitati ac commodis suis consuleret. Quin etiam Princeps id agebat, ut esset cum Anglia aliud foedus, quo non tantum pacis Neomagensis robur ac fides confirmaretur, sed LUDOVICI quoque dominandi lubido compesceretur. Quapropter intelligens, Ordines Gener. non facile tali foederi aures praebituros esse, clam in Anglia egisse fertur, ut ipse CAROLUS Civitatibus foed. illud proponeret ³⁾.

Non opus est ut longe quaeramus, cur ille Regem Anglorum sibi socium vellet, etiamsi dubia CAROLI fides ei pernota esset, nam primum concluso tali foedere, non dubitabat, quin et consociato Imperatore, multi alii Germaniae Principes, quorum interesset tranquillitatem Europae tueri ⁴⁾, foederi essent accessuri. Ita brevi Unio magna contra LUDOVICUM conderetur; praeterea inter alias causas, quibus Princeps ducebatur, non minimo erat loco amor, quo Angli eum prosequabantur, cum haberetur Religionis Reformatae vindex et defensor, quam illius pupuli voluntatem sibi conservare cupiebat, cum propter necessitudinem, qua recentibus nuptiis Britanniae devinctus erat, tum vero propter spem, quam ipse colebat, quamque TEMPLIUS, SIDNEY aliique alebant ⁵⁾, fore ut aliquando, si non CAROLO, JACOBO tamen

1) Cf. WAGENAAR, XV, 41.

2) Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 24 Sept. 1678: »de Raadpensionaris heeft ter Vergaderinge gerapporteert — — dat hy Raadpens. by de gemelde Heeren gedeputeerden daartoe verzocht zynde, hadde concipieert ende op 't papier gebraght de instructie" etc.

3) Cf. D'AVAUX I, 14 sq. 17.

4) Cf. D'AVAUX I, 13. — WAGENAAR XV, 46.

5) Cf. D'AVAUX I, 44, 115.

succederet in regnum. Probabilis est D'AVAUX opinio, metuisse eum ne foedere concluso cum Gallis, amitteret illum Anglorum favorem ¹.)

FAGELIUS, ab intimis Principis consiliis numquam fere alienus, negotio illi quam maxime favebat: ita ut, Hispanis petentibus, ut paci Neomagensi fides praestaretur, foedere concludendo Anglos inter et Civitates foed. ²), de tota re ad Ordines Holl. arcano conventu retulerit, foedus faciendum esse suadens ³). Imo vero fertur hoc artificio usus esse: singulis enim urbium delegatis nuntiavit, se propositurum esse conventionem cum Gallis; Regem LUDOVICUM tum contentum fore, ita ut iis liceret cum Anglia quoque pactum inire; quo utrimque Civitates foed. securae esse possent; sed oportere foedus cum Rege Britannico praecedere ⁴). Eo modo adsequi conatus est finem, nec mirum, (nam nota est eius persuadendi vis,) si Ordines Hollandiae victi essent, nisi Gallorum legatus dolum dolo superasset. Hic enim a sua parte quoque singulos urbium delegatos adiit eosque strenue alia omnia docuit, Regis iram iis comminatus. Non opus est, ut amplius dicamus, FAGELIUM hanc

1) Cf. D'AVAUX I, 11 sq.

2) Cf. *Resol. v. Holl.* 13 Sept. 1679.

3) Cf. *Secr. Resol. v. Holl.* 6 Oct. 1679: »de Raadpens. heeft ter Vergaderinge gerapporteert, dat de Heeren h. Ed. Gr. Mog. Gecommitteerden — hadden geexamineert de memorie bij den Heer DON MANUEL FRANCISCO DE LIRA extraord. Envoyé van S. Kon. Maj. van Spaigne, — raakende het maken van een guarantie van de Vrede, jongst met S. Kon. Maj. van Vrankrijk geslooten, en versoeckende, dat de acte van dien, — hoe eerder soo beter tot perfectie soude mogen werden gebraght, ende dat de gemelde Heeren h. Ed. Gr. Mog. Gecommitt. van advyse souden syn, dat by hoogstged. S. Kon. Maj. van Groot Britannic en desen Staat soude behooren te worden gepasseert een akte van guarantie." —

4) Cf. D'AVAUX, I, 27: »une ruse qui n'étoit pas mauvaise."»

legati inusitatam agendi rationem aegre tulisse ¹⁾. Iisdem fere argumentis allatis ipsum Gallum circumducere studuit, dicens Civitates foed. non aliam ob causam illud foedus iniisse, nisi quod essent obstrictae illud facere, quo icto demum liceret iis se conjungere cum LUDOVICO ²⁾.

Proposito igitur illo foedere a CAROLO ³⁾, Rex LUDOVICUS, timens ne tandem illud concluderetur, legato suo mandavit ut non tantum huic negotio obstaret, sed etiam idem fere offerret cum Gallia ineundum; cui jussui DAVAUXIUS obtemperans, mox delegatis Amstelodamensibus tam copiose comoda, quae e tali foedere proventura essent, exposuit, ut hi statuerint in proximo Ordinum conventu de ea re agere, quod tamen consilium impeditum est eloquentia et cura BEUNINGII, qui hac tempestate partes Principis secutus esse videtur ⁴⁾. Ita Ordines Hollandiae itemque Generales in duas abibant sententias; Amstelodamenses et qui eorum partibus contra Principem favebant, imprimis Frisii et Gronin-

1) Cf. D'AVAUX I, 28, 31: «Le Prince d'ORANGE et le Pens. FAGEL furent très fâchés. — — Le Pens. FAGEL en parla avec beaucoup d'emportement dans l'assemblée, qui se tint le lendemain, et dit que c'étoient des choses sans exemple et qui étoient d'une trop dangereuse conséquence, pour les souffrir.» —

2) Cf. D'AVAUX I, 37: «Le Pension. FAGEL me témoigna que les États n'auroient jamais songé à faire l'acte de garantie, s'ils n'y étoient obligés; — — qu'il n'avoit dressé cet acte, que pour faciliter l'alliance avec la France; qu'il l'avoit regardé, comme une espèce de préliminaire, puisqu'il falloit commencer par satisfaire à ce qu'on devoit au Roi d'Angleterre, après quoi les États seroient libres de s'engager avec le Roi (de France).» —

3) WAGENAAR XV, 42.

4) Cf. D'AVAUX I, 23: «VAN BUNING — fit tant d'efforts dans le Conseil de Ville pour faire connoître, qu'il étoit de peu d'importance de différer de six semaines la proposition de l'alliance, qu'enfin la ville d'Amsterdam consentit de n'en pas faire l'ouverture dans cette assemblée.»

gani, foedus volebant cum Gallia, considerantes pacta, antea cum illo regno icta, Reipublicae magno lucro fuisse¹⁾. Erat tamen forte alia causa, quare illud foedus urgerent, scilicet pro certo habebant potestatem Principis, conjuncti cum CAROLO, detrimento fore libertati patriae.

FAGELIUS et DAVAUXIUS in hoc negotio omnes vires intendebant, hic ut obstaret foederi inter Civitates foed. et Angliam, fieretque illud cum Gallia, ille ut irritas redderet Gallorum legati artes: in quo calliditatis solertiaeque certamine FAGELIUS mihi non impar DAVAUXIO dicendus videtur: sane quanta fuerit illius auctoritas in tota Republica, e pluribus ipsius DAVAUXII memorabilium locis patet²⁾.

Verumtamen DAVAUXIUS negotium tam feliciter agebat, ut FAGELIUS nec non Princeps vix ejus conatus superare possent. Accepta tamen epistola a DYKVELDIO e Gallia missa, rerum facies mutata est; scripsit enim hic: Regem, quidquid facerent Civitates foed., pacem servaturum esse; eum tamen omni ope Gallorum mercaturae fauturum, etiam cum damno nostratum³⁾.

1) Cf. WAGENAAR, XV, 49.

2) Cf. inter alia T. II, p. 26: »Les États Généraux ne consistaient plus que dans le Prince D'ORANGE et le Pens. FAGEL." T. II, p. 58: »La direction qu'a le Pens. de Hollande dans toutes les affaires, lui (FAGELIO) donne un grand avantage; on a attribué un pouvoir aussi étendu à sa charge, pour le mettre plus en état de s'opposer aux entreprises des Princes D'ORANGE, et pour maintenir la liberté publique; ce que les prédécesseurs de FAGEL ont toujours fait avec beaucoup de fermeté. — Mais le Pens. FAGEL, abusant du crédit de sa charge, ne s'en est servi que pour opprimer la liberté des Hollandois et relever l'autorité du Prince. Ainsi j'eus le malheur de trouver contre moi le pouvoir du Gouverneur et le savoir-faire du Pension. de Hollande, joints ensemble; en sorte, qu'il n'étoit presque pas possible de réussir dans aucune affaire."

3) Cf. D'AVAUX, I, 78: VAN BUNING et le Pens. FAGEL le déter-

Ex illa epistola, cuius argumentum plane contrarium erat magnis DAVAUXII verbis et pollicitationibus, satis patebat, Reipublicae non tantum optabile esse foedus cum Anglis, sed etiam omnino ipsi cavendum esse ab injuriis et iniquitate LUDOVICI. FAGELIUS utiliter hac epistola, nec non iis, quas scripserat legatus VAN LEEUWEN Londino, et monitis Angli SIDNEY¹⁾ usus est, ita ut DAVAUXIUS ad Regem scriberet: »ainsi la face des affaires fût absolument changée²⁾.”

Merito LUDOVICO FAGELIUS ac Princeps nullam fidem habuerunt. Ille enim in arbitratorum conventu, qui Corteriaei habebatur et in quo de Belgii Hispanici limitibus agebatur, in dies majora contra jus postulabat. Quin etiam, vim justitiae simulatione tegens, curias instituit sive tribunalia Metis (Metz), Vesuntione (Besançon) et Brisaci (Breisach), quibus nonnisi Galli erant adscripti iudices. Haec tribunalia LUDOVICO jure accessionis adjudicabant omnes terras, urbes vel loca, quae pependissent ab urbibus vel locis, pacis novissimo foedere Regi concessis. Quibus fretus sententiis, Rex illa loca mox armorum vi occupavit. Ita Argentoratum cepit, obseditque Luceburgum; tantaque erat LUDOVICI injustitia et mala fides, ut ei resistere videretur belli casus³⁾.

Quapropter GULIELMUS, cum negotium foederis cum Anglia omni eventu caruisset, inde ab eo tempore a proposito suo non destitit, ut nempe foedus firmum inter diversos Principes et Reges contra Gallorum Regem pangeretur. —

minerent à attendre les lettres de leurs Ambassadeurs, pour voir de quelle manière le roi se seroit expliqué.” — Cf. et p. 80.

1) Cf. *Resol. v. Holl.* 19 Dec. 1679.

2) Cf. D'AVAUX I, 79 (Lettre du 3 Jan. 1680). — Cf. *Secr. Resol. v. Holl.* 12 et 13 Jan. 1680.

3) WAGENAAR XV, 50. — VOLTAIRE, *Siècle de Louis XIV*, I, 198.

Ita ad Electorem Brandenburgicum, qui statim post pacem Neomagensis cum Ordinibus Generalibus questus erat de damnis, quibus et bello gesto et praesertim nuperrima pace afficeretur ¹⁾, missus est VAN REEDE Amerongae Toparcha, velut de iis querimoniis acturus, revera, teste D'AVAUXIO, ut ex secretis mandatis eum averteret a foedere cum Gallis, et eum invitaret ad societatem cum Principe ineundam ²⁾. Quae D'AVAUXII sententia eo probabilior videtur, quod Nob. VAN REEDE legatus est simul ad Episcopos Monasteriensem et Osnaburgensem, nec non ad Duces Brunsvicenses, Lunenburgensem dico, Cellensem et Guelpherbytanum (Wolfenbittel) ³⁾; imo vero narrat Gallus, Principem matrimonium meditatam esse inter filium Ducis Lunenburgensis et Prin-

1) Vid. WAGENAAR, XV, 18 ssq. — Cf. *Resol. van h. Ho. Mo.* 25 Jul. et 18 Aug. 1678. — Vid. HELWING, *Gesch. des Brandenb. Preuss. Staat*, p. 716.

2) Cf. *Resol. v. Holl.* 20 Sept. 1679: „De Raadpensionaris heeft ter vergaderinge gerapporteert, — — — — — dat de Heeren h. Ed. Gr. Mog. Gecommitteerden van advise waren, dat het van den dienst van den Lande soude syn, dat sijne Churf. Doorluchtigheid soude mogen werden geïnformeert van de reedenen, die h. Ho. Mo. hebben gehad, om de yreede met S. Kon. Maj. van Vranckryk te maken, en dat deselve geen reedenen heeft, om sig daarover tegens dezen Staat te beswaaren, en omme vervolgens alle goede intelligentie en vrantschap tusschen h. Ho. Mo. en syne Churf. Doorluchtigheid te stichten, en meer en meer te cultiveeren.” — Cf. D'AVAUX I, 45.

3) Vid. *Seer. Resol.* 12 Oct. 1679: „De Raadpens. heeft ter Vergaderinge gerapporteert, dat de Heeren h. Ed. Gr. Mog. Gecommitt. — — — — — hadden geconcipieert ende op het papier gebracht eene instructie voor diegeene, die als extraord. Envoyé soude mogen worden gesonden aan S. Churf. Doorl. v. Brandenburg, Bisschop van Munster, en Hertogen van Brunswyck en Lunenburgh, Bisschop van Osnabrugge, Cell en Wolfenbittel. Waarop gedelibereert synde is goedgevonden — — — — — dat tot de voorschreeve besending magh werden gemployeerd den Heer VAN AMERONGEN.”

cipem Anglicam ANNAM, uxoris sororem, quibus nuptiis compositis, eundem Ducem Lunenburgicum sibi successorem designaturus fuisset; quae eius consilia probasse feruntur FAGELIUS et BEUNINGIUS ¹⁾). Ita quoque egisse fertur in Anglia de foedere simili inter Regem CAROLUM et Electorem Brandenburgicum ceterosque Germaniae Principes, quo facilius esset Reipublicae in eam societatem intrare ²⁾). Et pactum, quod medio a°. 1680 ictum est inter Anglos et Hispanos, ejus potissimum opera perfectum esse dicitur ³⁾).

Neque vero solae Civitates foed. illam LUDOVICI cupidinem metuebant; Sueci quoque, teste DAVAUXIO, iisdem temporibus foedus meditabantur, quo, sociatis omnibus Europae Principibus, quies servaretur et confirmaretur vis pacis Westphalicae et Neomagensis. FAGELIUS et Suecorum legatus de eo negotio tam secrete egisse feruntur, ut, exceptis nonnullis, nemo rem sciret ⁴⁾). Metuebat enim FAGELIUS, ne legatus DAVAUXIUS negotii certior factus omnem lapidem moveret, quo res illa successu destitueretur. Quidquid sit, FAGELIUS rem in arcano concilio ad Ordines Hollandiae die 21 m. Aug. detulit ⁵⁾, et Amstelodamensibus

1) Cf. D'AVAUX I, 100, 107. — VAN WIJN ad WAGENAAR XV, 59. Hocce GULIELMI consilium LUDOVICUS vanum reddidit; nam nupsit ANNA Principi Daniae.

2) Cf. D'AVAUX, I, 91. De qua ic WAGENARIUS dubitat XV, 59.

3) Cf. D'AVAUX, I, 51, 99. — Cf. DUMONT, *Corps dipl.* T. VII, II, p. 2.

4) Cf. D'AVAUX, I, 135, 174.

5) Cf. *Secr. Resol. van Holl.* 21 Aug. 1681: »de Raadpens. heeft ter Vergaderinge bekend gemaakt, dat hy Raadpens. met den Heer GULDENSTOLPE, extraordin. Envoyé van S. Kon. Maj. van Sweeden, verscheyde maalen hebbende gesproken over de jegenswoordige constitutie van saecken, en van het gunt tot conservatie van de gemeene rust, sonder offensie van yemandt soude kunnen werden gecontribueert, cyndelyck na verscheyde advertentien en ordres, die den gemelde Heere GULDENSTOLPE van het Sweedsche Hof hadde bekoomen, geformeert

objicientibus non licere sine LUDOVICI consensu tale foedus inire, reposuit, foedus esse conservandae pacis causa Westphalicae et Neomagensis, cui omnes Reges, ne LUDOVICO quidem excepto, accedere jure possent; quibus rationibus auditis, Ordines Hollandiae mox consensum dederunt ¹⁾. Sed et in Ordinum Gener. conventu Frisii et Groningani negotio restiterunt, ita ut FAGELIUS, morae tandem impatiens, foedus concludendum curaverit quinque sociorum suffragiis (d. 10 m. Octob. a°. 1681) ²⁾.

Huius foederis tenor hic erat: »ten eynde de Tractaaten »van Vreede tot Munster en Osnabrugge in den jaare »1648, en tot Nimwegen in de jaaren 1678 en 1679 geslooten, getrouwelyck geobserveert ende alle infractien »van deselve voorgekomen en geweert, en alle questien »en differenten, die over den genuinen sin van deselven »mogen ontstaan, in der minne vergeleeken en opgebeeven »mogen werden, en indien (dat God verhoede) het soude »mogen komen te gebeuren, dat met verbreeckinge van »de voorgedachte vredenstractaten, een nieuw vuur van »oorlogh in Europa tusschen de Potentaten en de Staaten,

was het project van conventie, — — — hetwelck tusschen hoogstged. S. Kon. Maj. van Sweeden en haar Ho. Mog. soude kunnen werden aangegaan."

1) Vid. *Secr. Resol. van Holl.* 21 Aug. 1681. Cf. D'AVAUX, I, 170 sq. Neque minorem operam BEUNINGIUS huic negotio navaverat (D'AVAUX I, 177). »Il avait tellement étourdi Messieurs d'Amsterdam de ses raisonnemens, qu'il les avait entièrement persuadés de deux choses; l'une qu'il étoit impossible que sa Maj. pût être véritablement offensée des traités d'association, l'autre, que la conclusion de ces traités étoit le seul moyen de conserver la paix."

2) Cf. D'AVAUX 199. — WAGENAAR, XV, 61. — Missi sunt in has Provincias BEUNINGIUS, BECKER et LYCKLAMA à NYEHOLT. — Cf. VAN WIJN ad WAGENAAR, XV, 101.

» die deselve Tractaten hebben aangegaan, of eenige van
 » deselve, soude mogen werden ontsteeken, dat in sulcken
 » gevalle hooghstged. S. Maj. en haar Ho. Mo. met alle
 » noodige spoedt en applicatie — — — — sullen labo-
 » reren, om door minnelycken officien de strydende partyen
 » te bevreedigen, en den opgaanden brandt in syn geboorte
 » te blusschen; en des niet te min teffens met den ande-
 » ren zorghuldelyck sullen overleggen en tydelyck beraad-
 » slagen, wat by ontstentennisse van een goedt effect vande
 » voorzs. minnelycke officien, soo by haar afsonderlyck,
 » als met hulpe en gemeene maght van Vrienden en Geal-
 » lieerden en andere vredelievende Potentaten en Staaten
 » meer nadrukkelyk gedaan soude konnen en behooren te
 » werden, om diegeene, by dewelcke sachter middelen van
 » geen operatie bevonden werden, door middelen van meerder
 » effect en nadruck tot reden en justitie te disponeeren. — —
 » — — — En nademaal een zoo Christelyck voornemen
 » — — — vertrouwt werd in alle Christengemoederen een
 » volle approbatie te sullen vinden, en dat hetselve vereischt
 » by allen Christen en vredenlievende Potentaten met deselve
 » sinceriteyt en goeden yver opgenomen en ingevolgt te
 » werden, — alle Christen Potentaten en particulierlyk die-
 » geene, tussehen dewelcke de meergeroerde Tractaaten van
 » Munster, Osnabrugge en Nymegen syn aangegaan, sullen
 » versocht en genoodigd werden om in deselve verbintenissen
 » in te treden" 1).

Ita hoc foedus, DAVAUXIO frustra renitente, conclusum est,
 quod accedentibus postea quoque Imperatore (d. 28 m.
 Feb. 1682) et Rege Hispaniae (d. 2 m. Mag. eiusdem anni)

1) Vid. *Secr. Resol. van Holl.* 21 Aug. 1681. — Cf. DUMONT, *Corps
 diplom.* VII, II, 15.

nomine foederis Consociationis pernotum est 1); et magnam similitudinem habebat cum inelyto illo Foedere Triplici, opera WITTII icto. Neque dubia erat FAGELII mens: nam, quum secundum art. IV omnibus Principibus liberum esset huic conventioni accedere, LUDOVICI consilia diu latere non poterant: quippe manifestum erat, eum oblatam societatem respicientem, vetera moliri consilia: contra, socius factus, solemni pacto obstringebatur.

Ordines Gener. DAVAUXIO de hac Consociatione querenti pulchre et digne responderunt, et si verum est, quod supra teste WICQUEFORTIO monuimus 2), FAGELIUM plerumque illorum instrumentorum auctorem fuisse, jure ei hunc quoque libellum tribuere possimus 3).

Interea Princeps gravibus hisce negotiis intentus, res Angliae non negligebat. Hoc regnum inde ab a°. 1678 turbatum erat, conjuratione magna patefacta, quae Catholicis tributa est, et a qua ne Dux quidem JACOBUS alienus fuisse putabatur 4). Ipse Rex in magnam populi suspicionem venit; Dux vero Eboracensis in exilium ire debuit; quem Principem tanto odio Parlamentum prosequabatur, ut lex rogaretur de eo excludendo a successione in regnum 5). Rex ut placaret Parlamenti hostilem erga fratrem animum, mox potestatis Regiae limitationem obtulit; proposuitque ut filia Ducis MARIA, regnante patre procuratrix regni (Regentes) diceretur 6).

1) Electores Bavariae et Saxoniae medio A°. 1682 quoque in societatem intraverunt. — Cf. D'AVAUX; I, 249.

2) Vid. supra p. 52, not. 2.

3) Vid. WAGENAAR, XV, 67.

4) Vid. de hac conjuratione BURNET, II, 34 sqq. — MAZURE I, 100—134. — S. M. PHILLIPS, *State Trials*, I, 351 ssq.

5) Cf. BURNET II, 80.

6) Cf. MAZURE I, 137 ssq. — DALRYMPLE, *Memoirs of Great Britain and Ireland*, T. II, Appendix, 301.

LUDOVICUS hasce rixas Regem inter et populum omni ope aluit, modo incitans Parliamentum in Regem, modo Regem monens ut perseveraret: quin etiam Duci JACOBO auxilium promisit, si aliquando seditionem suscitare vellet ¹⁾.

Princeps tristi ista rerum conditione uti voluisse videtur. Nam antequam novum Parliamentum conveniret, missus est (m. Sept. a°. 1680) iterum legatus LEYDEN VAN LEEUWEN in Angliam, qui Parliamentum cum Rege reconciliaret, sed, si D'AVAUXIO fides habenda, cum alia ei fuerunt mandata, tum imprimis ipsi incumbere hoc, ut verteret Anglorum animos in Principis favorem ²⁾. Quae conjectura non longe a veritate abesse videtur, cum FAGELIUS, cui Principis commoda adeo cordi erant, eodem fere tempore, illum memorabilem libellum scripserit, quo probare conabatur, JACOBUM, Religioni Catholicae deditum, excludendum esse a successione in Regnum: quippe quae successio periculosa foret quieti et tranquillitati Europae ³⁾.

Erant, qui dicerent illius libelli auctorem SUNDERLANDUM fuisse. Pro certo tamen habere possumus, illud confectum

1) Vid. DALRYMPLE, l. l. p. 278. — MAZURE I, 154.

2) Vid. *Resol. van Holl.* 14 Sept. 1680: »Synne Hoogh. den Heere Prince VAN ORANGE heeft haar Ed. Gr. Mog. voorgedragen, dat S. Kon. Maj. van Groot Britannien geresolveert heeft syn Parlement te laten sitten teegens of op den eersten van den aanstaanden maand van November toekomende, en vervolgens in bedenken gegeven of het niet seer dienstig, ja noodig soude syn, dat den Heer LEYDEN VAN LEEUWEN, Burgermeester der Stad Leyden, den dienst van den Staat aan het Hof van hooghstged. Maj. jongst waargenomen hebbende, soude mogen werden versogt en geconmitteert omme wederom derwaarts te vertrecken.» — Cf. WAGENAAR, XV, 24. — D'AVAUX I, 104 ssq.

3) Cf. D'AVAUX, I, 118: »Cette fameuse insinuation; qui a tant fait de bruit en Angleterre.» — Cf. WAGENAAR, XV, 80. — DALRYMPLE, I, 56. MAZURE, I, 154.

esse a FAGELIO; sed conveniunt scriptores, cum, non nisi SUNDERLANDO instigante, scripsisse, imo vero Ducissam DE PORTSMOUTH, amicam Regis, FAGELII consilium non ignorasse¹⁾. Rex CAROLUS in hoc turbato Angliae statu, ope et auxilio LUDOVICI quam maxime indigebat, qui a sua parte quoque id metuebat, ne ille tandem ab Anglis cogeretur, deserere fratrem JACOBUM: quo factum est ut tandem d. 24 m. Mart. a°. 1681 pactum inter eos initum sit, quod tamen numquam litteris vel chartis mandatum est, quasi CAROLUM tantae venalitatis puderet. Erat pactum verbale, quo CAROLUS spondit: »à se dégager peu à peu de l'alliance avec l'Espagne, et à se mettre en état, de ne point être contraint » par son parlement, de faire quelque chose d'opposé aux » nouveaux engagements, qu'il prenoit." Ab altera parte LUDOVICUS promisit CAROLO magnam pecuniam, quotannis solvendam. Mox Parlamentum dissolutum est et usque ad mortem sine eo CAROLUS regnavit²⁾.

Princeps harum machinationum forte non ignarus, medio

1) Cf. BURNET, II, 118: »Lord SUNDERLAND and SIDNEY's means engaged the States into it." — MAZURE, I, 154: »Leurs (les États Généraux) intervention fut certainement l'ouvrage de SUNDERLAND; — la duchesse de PORTSMOUTH n'y fut pas étrangère, et lorsqu'elle se fut reconciliée avec le Duc d'YORK, elle lui avoua, qu'elle n'avait rien fait sans les ordres du Roi, dans le seul but, disoit-elle, de pénétrer plus avant dans les secrets et dans les véritables desseins des mécontents." — Cf. D'AVAUX, I, 98, 150 (Lettre du 13 Mars 1681) »on me confia un autre (secret). . . . qui étoit que le Prince d'ORANGE obligeoit Mylord SUNDERLAND à faire semblant d'abandonner ses intérêts, et de conserver par conséquent le plus de liaison avec Mad. de PORTSMOUTH."

2) Cf. DALRYMPLE, *Memoirs*, Vol. I, Part I, Book I, p. 11, Vol. II. *Append.* p. 301. Foedus, cuius mentio fit in hoc pacto, ictum erat superiore anno. Vid. quae monuimus p. 87.

fere anno 1681 ipse se in Angliam contulit 1), ibique frustra conatus est Parlamentum cum Rege conciliare. Verum tamen huius itineris consilium latebat. Probabile est eum id egisse, ut Regem a Gallorum partibus detraheret, tum vero ut Anglorum animos sibi benevolos redderet 2).

Magni momenti erat Reipublicae, Regem Anglorum Conso-
ciationis supra memoratae participem habere. Missus est eo consilio BEUNINGIUS 3), qui adjutus a legato VAN CITTERS foedus Regi persuadere studuit. Scripsit tamen BEUNINGIUS Regem nimis LUDOVICO esse deditum, nihil ab eo expectandum esse, vana esse promissa olim data 4). Res eventu caruit 5).

Detrectaverat et Elector Brandenburgicus illam societatem; imo vero fertur ineunte a. 1681 clam cum LUDOVICO, nec non cum Rege Daniae et Episcopo Monasteriensi foedus iniisse, qui magna subsidia a Rege accipiebant 6).

LUDOVICUS itaque non tantum hos Reges et Principes liberalitate sua ad se adlexerat, sed etiam GULIELMUM quoque

1) Vid. *Resol. v. Holl.* 30 Julij 1681.

2) Cf. DALRYMPLE, *Memoirs*, l. l. p. 9: "The Prince, perceiving he could not succeed with the King, paid court to the popular party." — MAZURE, I, 174. — D'AVAUX, I, 159. — E. J. THOMASSEN A THUES-SINK VAN DER HOOP, *Specim. Hist. Polit. quo exponitur et dijudicatur GULIELMI III agendi ratio in rerum Anglicarum mutatione.* Gron. 1834, p. 23 sqq.

3) Vid. *Resol. v. Holl.* Ho. Mo. 15 Oct. 1681.

4) Antea enim legato LEIJDEN VAN LEEUWEN testatus est, regia fide data. »dat hy alles voor de securiteyt van den Staet van h. Ho. Mo-
soude opsetten." Vid. v. WIJN ad WAGENAAR XV, 50. Cf. et *Secr. Res. van Holl.* 21 Aug. 1681, ubi Principis relatio exhibetur.

5) Vidd. BURNET, II, 114. — MAZURE, I, 157, et epistola legati VAN CITTERS exhibita apud VAN WIJN ad WAGENAAR XV, 64.

6) Vid. WAGENAAR, XV, 100, 126. — DUMONT, *Corps diplom.* VII, II, 36. — HELWING, *Gesch. des Brandenb. Preuss. Staats*, p. 718.

et Consiliarium FAGELIUM, magnis oblatis donis corrumpere tentavit. Principi enim obtulisse dicitur titulum Comitis Hollandiae, et Summam copiarum Gallicarum Praefecturam, (Generalissime), adjectis compluribus millionibus, itemque FAGELIO magnam pecuniam (2,000,000 fl.), si Principem permoveret ad illas condiciones accipiendas; FAGELIUS autem integritatem animi servans, Galliae legato respondisse dicitur, » Rempublicam, cui ipse inserviat, sat potentem ac generosam esse pensandae operae et curae, quas ipse in exercendo sibi commisso munere suscipiat; sed nec fidem, quam Deo et patriae juraverit, permittere, talia proponere Principi generoso et magnanimo, qui non minus quam ipsius majores, gloriam e virtute, non ex opibus affectatus sit ²⁾».

LUDOVICUS igitur, re irrita, aliam viam ingressus est, et Principem omnibus modis vexare statuit; urbem enim arcemque Arausiacam mox occupavit, devastavitque muros et eos funditus demolitus est. Qua de re Reipublicae legatus WASSENAER inutiliter questus est, frustra quoque Gallorum legatus D'AVAUXIUS Regem monuit, ne nimis Principem lacerasset ³⁾. Ipse GULIELMUS in Ordinum Hollandiae conventu palam ita de illata sibi injuria dixit, » dat haer Ed. Gr. Mog. » maar al te wel wisten, uit wat redenen en motiven die voorschreeve proceduren voortquamen, en daardoor (sich) te egerust stelde, van dat deselve niet souden onderlaaten Syne Hoogh. in syn goed en onwedersprekelyk regt, tegen soo onverantwoordelyken ondernemen, in alles te maintinceren » en behulpzaam te zyn ⁴⁾» Imo vero, teste D'AVAUXIO, FAGELIUS justa indignatione commotus pulchram orationem habuit,

1) Vid. PUFENDORFIUS, *de rebus gestis Frid. Will. Elector. Brandenburg.* p. 1167.

2) Cf. D'AVAUX, I, 240 ssq.

3) Vid. *Resol. van Holl.* 26 Sept. 1682.

qua eos, qui hac occasione commodis Principis non fave-
rent, inimicos hostesque ejus declaravit ¹⁾. Quibus rebus
factum est, ut tandem Ordines Hollandiae, auctore imprimis
FAGELIO, decreverint ut mitteretur quidam in Galliam, qui
de illis injuriis cum Rege ipso quereretur. Missus est AN-
TONIUS HEINSIUS ²⁾.

Secundum foedus, quod Civitates foed. a°. 1673 fece-
rant cum Hispanis, conventum erat (art. IV), ut sibi invi-
cem auxilium praebere, definito numero militum octo
millibus hominum, additaque est ea lex ut ille, qui non in-
vasus esset, teneretur intra tres menses post belli declara-
tionem, bellum indicere communi hosti. Hispani jam ineunte
a°. 1682, cum LUDOVICI consilia longius simulari non pos-
sent, hoc promissum auxilium vehementer urgebant ³⁾; et
Princeps nihil negligebat, ut impelleret Ordines ad illud

1) Cf. D'AVAUX, I, 243: »Le Pens. FAGEL y parla avec un empor-
tement, qui ne se peut exprimer, et dit que ce seroit se déclarer en-
nemi personel du Prince D'ORANGE, que ne pas appuyer ses intérêts
en cette occasion.»

2) Vid. *Resol. van Holl.* 3 Octob. 1682: »Is goedgevonden en ver-
staan, dat van weegen h. Ed. Gr. Mog. de saake ter Generaliteit daar
hoenen sal werden gedirigeert, ten einde door h. Ho. Mog. aan Hoogst-
ged. S. Konink. Maj. van Vranckryck in de civilste en bequaamste,
dog niet te min ook in de kragtigste en ernstigste termen mag werden
gerepresenteert het ongelyk, dat hooggem. S. Hoogh. door de voorsz.
proceduren, zoo wel ten aanzien van de materie, als ten aanzien van
de forme is aangedaan, — — — en dat die representatie door iemand
aan hoogstged. Syne Maj. expres en onder den Titul van extraord.
Envoyé, mag geschieden, en dat daartoe van weegen h. Ed. Gr. Mog.
sal werden voorgedragen de Persoon van den Heer ANTONY HEYNSIUS,
Pension. der Stad Delft.» — *Resol. v. h. Ho. Mo.* 6 Nov. 1682. —
Cf. WAGENAAR, XV, 99 sq. — D'AVAUX, I, 240—248, 283 sq. — A. J.
VAN DER HELM, *Diss. Hist. Polit. de ANTONIO HEINSIO* (Lugd. Bat.
1834) p. 11.

3) Vid. WAGENAAR, XV, 84.

auxilium praestandum ¹⁾. Non nostra est opinio eum tanto belli amore ductum fuisse, ut hanc cupidinem salutis Reipublicae praetulerit; contra statuimus, nullo alio modo eum injustitiae et ambitioni LUDOVICI limites ponere potuisse. Facile unicuique apparebat, quam parvi Rex pacis leges et conditiones haberet; luce clarius erat, nihil ei tam cordi esse, quam Hispanorum provincias subigere. Pro certo habemus GULIELMUM pacem voluisse, sed firmam et securam ²⁾. Princeps igitur et FAGELIUS recte agebant strenue urgentes Ordines Gener. itemque Hollandiae, ut mitterent auxilium, quod e foedere deberent, et ut se pararent ad bellum. Diu resistentibus imprimis Amstelodamensibus, tandem decretum est ab Hollandis, ut mitteretur illud auxilium octo millium hominum, omni tamen ante adhibita opera ad controversias illas dirimendas ³⁾.

LUDOVICUS interea, qui et olim id egerat ut separatam faceret pacem, putans se eo modo optime suis commodis consulturum, nunc quoque seorsim cum Hispanorum Rege et Germaniae Imperatore agere volebat litesque, quas habebat cum Hispania, componendas tradidit Regi CAROLO (m.

1) Vid. D'AVAUZ, I, 204.

2) Princeps fertur Brandenburgico legato VAN DIEST respondisse: »se pacem quaerere, sed non ejusmodi, quae velut vicis pro imperio impingatur." Vid. PUFENDORFIUS o. l. p. 1166 sq.

3) Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 20 Maart 1682. — Cf. D'AVAUZ, I, 211: »Malgré toutes ces instances du Prince D'ORANGE, il y avoit toujours trois avis dans la Prov. de Hollande, un à donner les huit mille hommes; l'autre à déclarer, que le cas de les donner n'étoit pas échu; le troisième à les refuser, sans entrer dans aucune discussion. Enfin Mess. d'Amsterdam, pressés par les vives sollicitations du Prince D'ORANGE, prirent un quatrième avis, qui étoit de déclarer, que le cas de donner les huit mille hommes, étoit échu; mais que la paix étant toujours préférable à la guerre, il étoit bon de tenter les voies de douceur, avant que de donner les huit mille hommes."

Martio 1682), quem tamen Hispani non nisi inviti adsumserunt. FAGELIUS autem illi LUDOVICI consilio obstitit, et auctor fuit Ordinibus, ut de iis negotiis uno eodemque tempore et loco ageretur, metuens, ne alioquin, compositis litibus cum una parte, arma susciperentur in alteram ¹⁾).

Neque hic substitit FAGELII alacritas. Non intermittebat vetera quae agitaverat consilia. Ita D'AVAUX nobis narrat, eum nec non Principem ineunte anno 1682 sollicitos fuisse de foedere, quod Ordines Generales inirent cum Imperatore aliisque Principibus Germaniae, quo cogerent Regem LUDOVICUM non tantum ad restituendam urbem Argentoratum, quam contra omne jus occupaverat, sed etiam omnes urbes locave, quae non possideret e pace Monasteriensi. Quod FAGELII propositum, ut solebant, Amstelodamenses impedisse dicuntur ²⁾), Quidquid huius rei sit, ineunte anno 1683 imprimis FAGELII opera speciali pacto foedus confirmatum est Consociationis in viginti annos, quo contrahentes de numero militum et navium praestando convenerunt ³⁾).

1) Vid. *Resol. v. Holl.* 2 Oct. 1682. — *Secr. Resol. v. Holl.* 11 Dec. 1682: »dat sy en de hooghgemelde Geallieerden niets soo seer verlangen, als dat het voorsz. te maken accommodement soude weesen universeel; — — — en dat haar niets soo seer bekommert, als dat gelaboreert soude kunnen werden, om het voorschreeve accommodement separaat en stucksgewyse te maaken en onder de hooghgem. geallieerden alsoo diffidentie te verwekken en haar eyndelyk van den anderen te scheyden; want dat sy het voor ten hoogsten nadeeligh, ja ruineus souden achten, indien door afzonderlycke accomodementen de differenten — — — separatelyck souden werden getermineerd; — — — gemerckt hoogstged. S. Konink. Maj. van Vr. in soodanigen gevalle syne magt soude kunnen gebruycken teegens die geene, welke dan laatst haare differenten soude komen te accommoderen, en dat diegeene die soo van haar geallieerden souden werden geabandonneert, sigh met recht daarover souden mogen beswaaren.» — Cf. D'AVAUX, I, 261.

2) Cf. D'AVAUX, I, 224, 234.

3) Cf. D'AVAUX, I, 232: »l'Envoyé de Suede avait concerté avec le

Interim in regionibus Septentrionalibus belli flamma brevi eruptura videbatur inter Danos et Suecos. FAGELIUS et Princeps igitur hortabantur, ut pararentur viginti quatuor naves, mercaturae tuendae causa; suberat fortasse aliud consilium, nempe ut in promptu esset classis bene instructa et ornata, ad bellum gerendum, si res id postularet. At obstiterunt denuo Amstelodamenses, qui tandem victi nuntio, non tantum Regem Danorum arma suscepisse, sed Electorem quoque Brandenburgicum ei succurrere contra Suecos, consensum dederunt ¹⁾.

Ne putes tamen rem omnium consensu probatam esse, nam in Hollandiae comitiis urbes Horna, Enchusa et Monachodamum rei obstiterunt ²⁾; in Generalium conventu Frisii et Groningani, nonnisi tardo pede et missis delegatis, cum ceteris congruerunt ³⁾. Non obstantibus hisce, Princeps et FAGELIUS negotio omnem operam dederunt; nam non tantum ipsi omnia Collegia Archithalassica visitabant, sed etiam missis epistolis illorum moderatores adhortati sunt, ut festinarent ⁴⁾.

Verus finis huius armaturae latebat; opinabatur D'AVAUXIUS

Pens. FAGEL les articles d'un nouveau traité en conséquence de celui d'Association." Cf. et *Secr. Resol. v. Holl.* 22 Dec. 1682, 22 Jan. et 13 Febr. 1683. — Vid. WAGENAAR XV, 123.

1) *Vidd. Resol. v. Holl.* 17 Dec. 1682, 20 Febr. et 16 Maart 1683. — Cf. D'AVAUX I, 266. — DE JONGE, *Gesch. v. h. Nederl. Zee-voeren*, III, II, p. 320 ssq.

2) *Vid. Res. v. Holl.* 16 Maart 1683.

3) *Vid. DE JONGE l. l.* — Cf. D'AVAUX, I, 302.

4) Cf. D'AVAUX, I, 308: Il y faisoit travailler jour et nuit, avec une application incroyable; il alloit dans toutes les amirautés visiter les vaisseaux." Cf. et p. 301: »Le Prince d'ORANGE et le Pens. FAGEL allèrent dans toutes les amirautés pour presser cet armement." — Cf. *Res. v. Holl.* 21 Mey 1683.

classem missam fuisse, ut succurreretur Suecis contra Danos ¹⁾.

Quidquid sit, classis, re infecta, paulo post rediens in patriam, orta tempestate, magnam partem fracta est; naves ipsae caducae dicebantur, procellis undisque impares ²⁾. Quod malum aliquantum contulit ad civium animos eo magis agitandos, qui jam satis commoti essent in Principem et FAGELIUM ³⁾.

Interim, Gallis Hispanorum provincias invadentibus, et petentibus hisce auxilium, Princeps summa ope Ordines Hollandiae excitabat, putans sine magna injuria illud negari non posse; neque defuit FAGELIUS, cuius opera tandem factum est, ut, etiamsi Amstelodamenses negotio adversarentur, decretum sit in Ordinibus Hollandiae, itemque Generalibus, ut mitterentur octo mille hominum ⁴⁾.

Princeps, his copiis missis, statim per Concilium Status delectum proposuit (d. 29 m. Sept. 1683) sedecim millium hominum, in quatuor menses, cuius impensae faciendae 1,960,500 florenorum ⁵⁾.

1) Cf. D'AVAUX, I, 309 (Lettre du 21 Juin 1683). Cf. *Resol. v. Holl.* 10 July 1683: »De Raadpens. heeft uit den naam en van weegen S. Hoogh. ter Vergaderinge voorgedragen, of, ten aansien de advisen van alle kanten meer en meer inkomen, van dat veertien Fransche oorlogsscheepen met eenige branders en advisjagten het kanaal souden syn gepasseert en haar in de Noord-Zee onthouden, en voorts willen conjungeeren met de vloot by S. Kon. Maj. van Denemarcken ge-equipeert, niet dienstig soude syn s'Lands vloot onder equipage weesende, te versterken met nog twaalf scheepen.»

2) Cf. DE JONGE, I. I., p. 401 ssq. — D'AVAUX, I, 388, — WAGENAAR, XV, 126 ssq.

3) Cf. D'AVAUX, II, 5 sq.

4) Vid. WAGENAAR, XV, 131 (*Aanteek. van een Regent van Delft*, 9 et 15 Sept. 1683). Cf. D'AVAUX, I, 321—326.

5) Vid. *Resol. v. Holl.* 7 Oct. 1683, — WAGENAAR, I. I. 140.

Narrat nobis D'AVAUXIUS, FAGELIUM clandestinos habuisse conventus cum quibusdam Ordinum Holl. delegatis eosque adhortatum fuisse, ut consensum non denegarent: et DYKVELDIUM Amstelodamum profectum, Consuli HUDDE negotium persuasisse 1).

Haece Concilii Status rogatio (Petitie) in Comitibus Hollandiae permagnas rixas et odia genuit; Amstelodamenses clamabant, aerarii inopiae non convenire tantam pecuniam impendere; scilicet metuebant, ne, delectu militum facto, Civitates foed. bellis Gallos inter et Hispanos involverentur. Praeterea Hispanos difficiliores fieri putabant, in accipiendis a Gallis oblati conditionibus, melius esse rati eos, cogere ad dirimendas lites quovis meliori modo, quam belli periculum facere.

Inter Amstelodamenses BEUNINGIUS praecipuus erat auctor magistratibus, ut perseverarent in contumacia 2), et Princeps tam infensus erat ei et universe Amstelodamensibus propter commercium, quo cum D'AVAUXIO utebantur, ut, oratione habita a BEUNINGIO, qua Ordinibus delectum dissuaderet, diutius animi indignationem continere non posset, et publice exclamaret: Galliae legatum non aliter locuturum fuisse; BEUNINGIUM capite periclitari, si omnia accurate investigarentur; intolerabile esse, se accommodare ad BEUNINGIUM et totius Collegii Amstelodamensis arbitrium et nutum. Quem irae impetum postea sedare conatus est FAGELIUS 3). —

1) Cf. D'AVAUX, I, 252 — 255.

2) Ille nimirum partes Gubernatoris deseruisse videtur. Cf. D'AVAUX, I, 257, 298, alia. — VAN WIJN ad WAGENAAR, XV, p. 120.

3) Vid. WAGENAAR, XV, 143 (*Aanteek. van een Regent van Delft*, 4 Nov. 1683). — Cf. D'AVAUX, I, 378 sq. 380: »Le Pensionnaire FAGEL, qui au contraire est un homme très-violent, reconnut que le Prince D'ORANGE s'étoit trop emporté; il voulut raccommoder les

Et omnino expediebat hanc urbem consensum dare, cum esset omnium opulentissima, maximamque impensarum partem conferre deberet. Quapropter Ordines Consiliarium jusserunt, ut epistolam ad eam mitteret; quae epistola eo memorabilior est, quia inde et FAGELII judicium de rerum statu, et rationes, quibus delectum defenderet, cognoscere possumus; quocirca quaedam illius libelli fragmenta, hic referre non inopportunum duximus 1):

» Wy achten dat geen Christenmensche eenige inclinatie
 » kan of behoort te hebben tot een oorlog, maar dat hy
 » die behoort te vermyden, soo veel en soo verre eenig-
 » sinds doenlyck is, en dat sulcks veel meer moet zyn de
 » intentie van Christelyke Regenten, dewelke aanbevolen is
 » de voorsorge van een Republicq, die gegrond is op fun-
 » damenten van rust en vrede, en wiens welvaren voor
 » een groot gedeelte in den Handel en Commercie be-
 » staat. — — — » Wy achten ook aan de andere zyde,
 » dat, hoe seer den oorlog gemyd moet worden, en sonder-
 » ling by een commercieerende Staat, niemand en voor-
 » namentlyk diegeene, aan wien God de Regeeringe heeft
 » aanbevolen, haar kunnen excuseeren, om de goede inge-
 » zeetenen — — te defendeeren en beschermen tegen on-
 » regtvaardig geweld, hoe magtig en groot den geweldenaar
 » ook soude mogen syn, sonderling als die bescherming moet
 » werden gedaan tot conservatie van Vryheid en Godsdienst,
 » de grootste weldaden die den mensch van den Almagtigen
 » God hier op aarde gegeven syn. — — — » Dat niet al

affaires et alléguà à Mess. d'Amsterd. des raisons pour faire une levée."

1) Ipsa epistola Ordinum Hollandiae decretis inserta, constat quatuordecim paginis forma maxima.

» al wat *Vrede* genoemd wert *Vrede* is; dat de veylig-
 » heid van de goede ingeseetenen, en particulierlyk ook
 » van die, dewelke de commercie dryven, niet en bestaat
 » in de benaming van een *vreede*, vergezelschapt met
 » een soodanige ongerustheid, dat men in het voorjaar niet
 » kan zeggen of men in den somer, en in den somer of
 » men in het najaar, in het najaar of men in de win-
 » ter, en in de winter of men in het voorjaar niet in oor-
 » log vallen sal; dat men het geen *vreedigen* of *gerustigen*
 » tyd kan noemen, wanneer men alle dagen feytelykheden
 » siet voorvallen, die by geen menschen tot nog toe andere
 » benamingen hebben gehad, als van *hostiliteiten*, en die selfs
 » in openbaare oorlogen, onder Christenmenschen naauwe-
 » lyks behoort syn; wanneer men genoodsaakt werd syn
 » Militie te versterken, Equipages te water te doen, en soo-
 » danige kosten te moeten supporteeren, die niet anders
 » konnen voortbrengen, als sware belastingen van die Inge-
 » seetenen, die men wel flatteert met de naam van *Vrede*,
 » maar die in die *vreede*, ten aanzien van de continuatie en
 » vermeerderinge van belastingen, de vrugten van dien
 » niet konnen smaaken; — — — » Dat sedert de sooge-
 » naamde *Nimweegsche Vrede* tot nu toe, niet een jaar is
 » gepasseert, daarin men niet heeft gezien de eene over-
 » val of bedreiginge of de andere; — — dat soo wel in
 » de onderhandeling van die soogenaamde *Vrede*, als
 » daarna, toegeventheid, patientie en conniventie niet heb-
 » ben gedient om meerder rust en veyligheid voor het ge-
 » meen te obtineeren. — — — — — » En
 » dat mitsdien by desen Staat, die door het maken van
 » de soogenaamde *Nimweegsche Vrede*, de nabuurschap
 » van *Vrankryk*, by de Voorouders, en vooral by de Regee-
 » ringe der Stad *Amsterdam*, van over soo veele jaaren ge-

»apprehendeert, soo seer hadde doen naderen; die de Barrière
 »in de Spaansche Nederl. tot een soo kleinen staat van
 »defensie hadde gebragt, die aan haar Geallieerden soo veel
 »ongenoegen in het maaken van die soogenaamde Vreede
 »hadde gegeven, en aan haar quaadwillige soo veel stof
 »hadde gesuppeditteert, om dat misnoegen te doen aangroeyen,
 »nu ten minste met de alleruiterste circumspectie moest
 »werden gehandelt omtrent het bevorderen van een rust,
 »die na alle apparentie fatal soude weesen aan dezen Staat,
 »indien men sig blootelyk met de naam van rust conten-
 »teerde; — — dat het bemagtigen van de Spaansche
 »Nederlanden door Vrankryk is, de ruïne en het seekerste
 »verderf en verlies van desen Staat; — — — — dat de
 »conduite, die genoegsaam alle de andere Leeden van Onse
 »Vergaderinge meenen, dat men moet houden, is conform
 »de loffelyke maxime van de Voorouderen, die onder Go-
 »des genadigen zeegen deesen Staat hebben gebragt in die
 »constitutie, daar in Wy haar met soo veel moeyten naauw-
 »lyks konden conserveeren, die wel met veel sorgvuldig-
 »heid hebben getragt haar uit den Oorlog te redden, maar
 »die haar niet hebben ontsien ook de uiterste gevaaren
 »van Goed en Bloed, om te maintineeren haar Vryheid en
 »Religie, en die haar, onder de soete schyn van Vreede,
 »niet hebben willen laten bedriegen, als sy maar meen-
 »den, dat haar verderf met 'er tyd daardoor te seekerder
 »soude werden. En dat mitsdien de argumenten genoomen
 »van de constitutie van Spagnen en van de Spaansche
 »Nederlanden, van de swakheid van deesen Staat, van de
 »onmagt en onwille van de Nabuuren en Geallieerden,
 »niet te pas kunnen koomen of applicabel zyn, wanneer
 »questie valt van Onse eigen defensie, spruytende uit een
 »onvermydelyken noodweer; dat die onvermydelyken nood-

»weer bestaat in een executie van die volstandige maxime
 »van de Voorouderen, van de Fransche Nabuurschap op
 »alle wyse te eviteeren, sig liever tegens de Fransche
 »overmagt, als men niet anders kan, te setten op een ander
 »mans Land, en met een anders hulp, hoe klein die ook
 »mogt zyn, als in sijn eigen Land, en alleen sig daar tegen
 »liever te kanten, als het soude moeten weesen, op een
 »plaats daar den Staat, ten aansien van de situatie en sterk-
 »ten, nog meer weerstand kan doen, als op een plaatse
 »daar die weerstand seer swak soude weesen, dat is, lie-
 »ver voor de Poorten van Mons, van Aeth, van Charleroy,
 »in Vlaanderen, in Namen, en soo voorts, als in Gelder-
 »land en Overyssel, of in andere Plaatsen van dezen Staat,
 »en misschien voor de Poorten van Utrecht, of ligtelyk nog
 »nader voor de Poorten van Gouda en Leyden en Geer-
 »truydenberg of Heusden, soo als men dat met de uiterste
 »droefheid in het jaar 1672 heeft gesien. — — — —
 »Wy moeten daarby seggen: dat wy niet kunnen be-
 »grypen, hoe dat onvergelykelyk nadeel, 't welck den Staat
 »soude lyden als de Fransche Mogendheid haar paalen in
 »de Spaansche Nederlanden — — — verder quam uit
 »te breyden, voorgekomen soude werden, als die Mogend-
 »heid die uitbreiding obtineerde door de nonchalance van
 »Spagne, en dat Wy, omdat Spagne daarin nonchalant is, het
 »op de Spaansche conduite aldaar lieten berusten; want
 »indien dat quaat, nu meer als ooit uit de voorsz. Fran-
 »sche nabuurschap niet werd vermindert, maar hetselve
 »blyft, indien de Spaansche Nederlanden by manquement
 »van defensie, door toedoen van Spagne verlooren gaan,
 »als het soude wesen, indien die na eene vigoureuse de-
 »fensie verlooren gingen, soo weeten wy niet waarom men
 »niet soo wel soude behooren toe te loopen, om dat te

»weeren, nu de Spaansche nonchalant syn, als men toe-
»loopen zoude, indien de Spaansche zich quamen te
»weeren.” 1)

Ad hanc FAGELII epistolam mox Amstelodamenses non tantum ample responderunt, se offensos esse dicentes de acerbitate, qua FAGELIUS usus fuisset 2), quin etiam, teste DAVAUXIO, delegatis suis ad comitia Hollandiae mandata dederunt, quorum praecipua erant, detrectare delectum et rogare ut inquireretur de erogatae pecuniae usu, quod imprimis spectabat FAGELIUM et Principem, qui aerarium male curasse dicebantur. 3).

Verum illa epistola caruit successu; quapropter legati Amstelodamum missi sunt, inter quos Princeps et FAGELIUS fuerunt 4). Consiliarius in Senatu Urbano omnium nomine orationem habuit, quae in plerisque capitibus similis erat

1) Vid. *Resol. v. Holl.* 6 Nov. 1683.

2) Vid. *Resol. v. Holl.* 11 Nov. 1683.

3) Cf. D'AVAUX, I, 384: »Cet article étoit entièrement contre le Pens. FAGEL et contre le Prince d'ORANGE. Le premier passait pour un fort mauvais financier et l'on croyoit, qu'il avoit souffert que le Prince d'ORANGE détournât à d'autres usages, qu'à ceux du bien commun, une partie de l'argent qu'on avoit levé.” Cf. quoque libellus anonymus, cui titulus: *d'Oude mode van den nieuwen Staat van Oorlogh*. Initio: »Twee dingen syn de meeste oorsaken van het verachten van de Financien van Hollandt; daarvan dat d' eerste is, de disordre in 't exhibeeren van den nieuwen Staat van oorloge; — — — de tweede oorsaak is, dat men (zedert primo January 1673) alle de Zuit-Hollandtsche Comptoiren 's Lands penningen heeft doen brengen aan 't Comptoir Generaal van Hollandt, in den Haag, en vervolgens de betalinge van de Militie van alle 's Lands Comptoiren in de Steeden, heeft gebragt op het Comptoir Generaal in den Haag, onder pretext van dat de Ontfangers mette Penningen speelden; doch is waarlijk geweest om door dat middel meester van 's Lands Cassa en geld te werden.”

4) Vid. *Resol. v. Holl.* 11 Nov. 1683.

epistolae 1). Ex hac oratione imprimis patet, quam aegre FAGELIUS pacem illam Neomagensem tulerit, quamque tristis esset rerum status in Europa 2).

At neque huic ceterisque FAGELII orationibus, neque Principis monitis Amstelodamenses obtemperabant, cum sibi persuasum haberent, delectum facere idem fore atque bello cum Gallia involvi. Quin etiam sententiae suae tam tenaces erant, ut respondisse dicantur se opinionem non mutatu-
 tuos esse, ut posteris constaret, se, ne praesente quidem Principe, libertatem deliberandi ac decernendi despondisse 3).

Itaque et haec legatio vana fuit. Princeps Hagam Comitibus redux, relatione exhibita, sententiam tulit, delectum pronuntiandum esse pluribus suffragiis; melius enim esse docens, unam urbem se accommodare ad duodeviginti urbium iudicium, quam duodeviginti urbes, ad unius opinionem 4).

1) Oratio exhibita est in Ordinum Holl. actis et decretis d. 29 Nov. 1683.

2) »Hoewel doenmaals veel notaeble Leden meenden, dat die onderhandelinghe, niet met soo groote voorbarigheyt, soo ten aanzien van den Staet selfs, als ten aensien van haere Geallieerden behoorde te worden gemanteert, als men die met leedwesen sagh voortdrijven, ende dat de Leden oock al van toen af, als met de handt aanwesen — — — de onheylen en de ongemacken, die de groote voorbarigheyd soude causeeren, ende die daerna gevolgt syn, soo en konden oock dog alle die remonstrantien niet helpen; maar S. Hoogh. en de Heeren h. Ed. Gr. Mog. Gecommitteerden bidden en sommeeeren U Ed. Achtb. of die wel konnen seggen, dat die Vreede nyets anders als den naem van Vreede heeft gehad, en offer wel een jaer naer het sluiten van dien is gepasseert, dat men waarlijk heeft kunnen seggen, de daet van Vreede te hebben gehad?»

3) Cf. D'AVAUX, II, 13 sq. Hoc incivile et inhonestum responsum alii in dubium vocant. Cf. *Politiek Vertoog van het waar systema van de stad van Amsterdam* (VAN GOENS) p. 27.

4) Vid. WAGENAAR, XV, 147. — Cf. et *Resol. v. Holl.* 26 Nov. 1683: »De Raadpensionaris heeft ter Vergaderinge gerapporteert, dat

Videbantur omnino Amstelodamenses ad angustias redacti ; sine auxilio Galli legati sane impares erant Principi et FAGELIO ¹⁾; quapropter a DAVAUXIO petierunt, ut hic libello quodam Ordinibus oblato et auctoritate sua opem ferret. Quod et mox factum est. Ille enim Amstolamensibus quotidie periculum ostenderat, quo versaturae essent Civitates foed. si bello implicarentur cum LUDOVICO; hoc perpetuo metu inter nostrates discordiam larga manu alebat ²⁾.

Hispani interea usurpationum LUDOVICI pertaesi, die 11 m. Dec. 1683 bellum Gallis indixerant, quam declarationem DAVAUXIUS Principis et FAGELII operae tribuebat, ut ita Ordines Hollandiae cogere ad delectum faciendum ¹⁾. Quidquid sit, aegerrime Amstelodamenses illam agendi rationem

de Heeren h. Ed. Gr. Mog. Gecommitt. — — — hadden geëxamineert het rapport, geduan van den uitval van de Deputatie, die S. Hoogh. en de Heeren h. Ed. Gr. Mog. Gecommitteerden — — — hadden afgeleid aan de Heeren Burgemeesteren en Raad van de Stad Amsterdam. — — — En dat de gemelde Heeren h. Ed. Gr. Mog. Gecommitteerden van advise souden zijn, dat de voorsz. werving behoorde voorttegaan en effect te sorteren, — — — hoe eerder soo liever, schoon ook de gemelde Heeren Burgemeesteren en Raad van de voorsz. Stad, buiten vermoeden, souden moogen blijven persisteren, om haar consent daartoe niet te dragen."

1) Cf. D'AVAUX, II, 36: «Ils (scilicet Amstelodamenses) m'envoyèrent encore un homme pour me représenter l'embarras, où ils étoient, d'avoir à soutenir seuls tous les efforts du Prince D'ORANGE et du Pens. FAGEL.»

2) Cf. *Resol. v. Holl.* 30 Dec. 1683. — Cf. quoque D'AVAUX, II, 92: «J'e reçus un billet de Messieurs d'Amsterdam, qui me prioient instamment de délivrer aux États Généraux le mémoire, que je leur avois communiqué deux jours auparavant, en y changeant seulement quelques termes, qui les auroient désignés trop clairement. Ce mémoire fut présenté fort à propos, pour détruire tous les faussetés que le Pens. FAGEL avoit avancées le même jour aux États Généraux.»

3) Cf. D'AVAUX, II, 59. — Cf. *Resol. v. Holl.* 14 Dec. 1683.

tulerunt, et in concione Hollandiac (d. 22 m. Dec.), ore et scriptis vehementer de ea questi sunt ¹⁾. FAGELIUS et Princeps revera hac Hispanorum declaratione, quamquam frustra, usi sunt, ut de novo delectum urgerent ²⁾; frustra Princeps fidem obstrinxit, se copiis non usurum esse, seque contentum fore specie delectus, Ordines supplicans ut servarent aestimationem suam apud exteros; frustra HEINSIUS e Gallia redux affirmavit, jam dudum pacem compositam fuisse si delectus tempore utili factus esset ³⁾. Perseveraverunt Amstelodamenses; ita ut tandem delectus perlatus sit die 31 m. Jan. 1684 pluribus suffragiis ⁴⁾; cui decreto Amstelodamenses intercesserunt declarantes: » dat de Heeren » Burgemeesteren en Vroedschap de voorsz. conclusie niet » anders, als voor nul en onwaerde kunnen aanzien, en » dat sy dies deselve nimmermeer kunnen respecteeren » voor eene wettige resolutie van h. Ed. Gr. Mog., maar » alleen voor eene conclusie, gelyck waertyck is, van de » Heeren van de Ridderchap en vyftien Leden van de

1) Cf. *Summier Verhoog van de Heeren Gedeputeerden der Stad Amsterdam*, apud SYLVIVM, *Vervolg op AITZEMA*, L. XXII, p. 2: » dat by voornamde Leden de voorgeroerde Spaensse declaratie van oorlog — — — — haare voorspraak heeft gevonden. » — Cf. D'AVAUX, II, 64: » Le Pens. FAGEL s'excusa d'enrégister cette proposition, sur ce que l'Assemblée n'étoit pas complète; » — Vid. WAGENAAR XV, 148 sq.

2) Vid. *Resol. v. Holl.* 23 Dec. 1683: » De Raadpensionaris heeft ter Vergaderinge gerapporteert, dat de Heeren h. Ed. Gr. Mog. Gecommitteerden — — — — eendragtelyk (de Heeren Gedeputeerden der Stad Amsterdam alleen uitgesondert,) van advyse souden syn, dat hoe eer soo becter in de bewuste wervinge van sestien duisent man geconsenteert, die tot conclusie gebragt en werkstellig gemaakt soude behooren te worden. »

3) Cf. D'AVAUX, II, 57 sq. 125 cet.

4) Cf. WAGENAAR, XV, 177. — D'AVAUX, II, 157. — Vid. *Resol. van Holl.* 31 Jan. 1684.

» *hooggem. Vergaderinge*; ende daernevens van nu af aan
 » moeten verklaren, *dat sy niet gesint syn yetwes tot verval*
 » *van de kosten der voornoemde werwinge te contribuee-*
 » *ren*”¹⁾.

Ita in dies crescebat discordia; Amstelodamenses in magnam veniebant suspicionem, ita ut Nobiles proponerent illos, qui commercio uterentur cum exteris legatis, concione arcendos esse²⁾. Quam acerbiorum rogationem FAGELIUS, si non suggessit, probasse certe videtur, quippe qui statueret: » dat particuliere besendingen of » deputation, die gedaan souden mogen werden aan de Leden » van de hooggem. Vergaderinge, in het particulier, over » saacken den gemeenen staat der Landen betreffende of » daartoe reflexie hebbende, in den hoogsten graad waren » strydig tegens de wettelyke ordre en vorme van Regeeringe, » — — — — en nergens anders toe strekken konden, » dan om separatie, scheidinge, en consequentelyk dissentie » en oneenigheid te veroorsaaken, daar anders de saacken, » terselver Vergaderinge ordentelyk, en de Leden onge- » prococcupeeret, voorkomende, by wisselinge van reedenen, » door goede onderrigtinge en onderlinge communicatie ten » beste van de gemeene saken, soude kunnen werden ge- » prevenieert”³⁾. — Ab altera parte populus Amstelodamensis magistratibus suis contra Principem favebat; edebantur libelli injuriarum pleni; Principi nimius belli ardor imputabatur⁴⁾; omnes trepidare et metuere ne Princeps

1) Vid. *Resol. van Holl.* 31 Jan. 1684. (*Aanteekening van de Stad Amsterdam*). — Delegati quoque ex urbibus Delphis et Scidamo huic decreto obstiterunt.

2) Vid. WAGENAAR, XV, 161.

3) Vid. *Resol. van Holl.* 31 Dec. 1683 et 18 Jan. 1684.

4) Vid. *Resol. van Holl.* 31 Dec. 1683. — WAGENAAR, XV, 195.

urbem aggredere, portas claudere, moenia custodire, majora nocturna praesidia vigiliisque instituere¹⁾).

Paulo post ira Principis in Amstelodamenses erupit, interceptis literis D'AVAUXII, e quibus manifestum erat, quid hi cum Gallo egissent. Hac epistola recitata in concione a FAGELIO²⁾), mox summa indignatione capti sunt Nobiles ceterique urbium delegati; Amstelodamensium chartae et instrumenta Hagae Comitum domi obsignata sunt; suspecti designabantur, imprimis GERARDUS HOOFT, Senatui Amstelodamensi adscriptus et JACOBUS HOP ejusdem urbis Consiliarius. Harum molestiarum praecipuus auctor habebatur FAGELIUS, qui paulo post peculiari libello defendisse fertur Ordinum agendi rationem³⁾). Cui scriptioni mox Amstelodamenses alio edito libello responderunt, quo »de vuylaar-»digheid en calumniesheit van de beschuldiging« refutare conati sunt⁴⁾). Quin etiam FAGELIUS in Ordinum conventu questus est de illis Amstelodamensium vituperationibus⁵⁾), et universe hac occasione in odium popularium

1) Vid. WAGENAAR, XV, 302. — Cf. D'AVAUX, II, 22, 121, 140.

2) Cf. D'AVAUX, II, 196: »Le Pensionnaire FAGEL fit des commentaires à sa mode à chaque article.»

3) *Missive van een Regent ter Vergadering van haer Ed. Gr. Mog. de Heeren Staten van Hollant en West-Vriesland, op den 16 Febr. 1684 praesent synde geweest, aan een ander Regent, over hetgeen aldaar terselven dage voorgevallen is.* Auctor latebat sub nomine PHILAETHES. Exstat et poema quoddam: *Hollandts koorts*, pag. 32, ubi: »De Raadpens. FAGEL had om de Heeren van Amsterdam swart en doodschuldig te maken, een boekje onder de naam van PHILAETHES uitgegeven, geintituleert *Missive van een Regent* etc., vol goddeloose lasteringen en schrickelijke calumnien, waarom hy naderhand de naam van PHILAETHES heeft behouden.» — Cf. et WAGENAAR XV, 194, sq.

4) *Verantwoording van het beleid der Heeren van Amsterdam*, p. 103.

5) Vid. *Resol. v. Holl.* 16 Maart 1684.

incidit, cujus documento varii sunt libelli famosi, tum editi¹⁾).

Ut in Hollandia litigatum erat de delectu, ita deinde in Ordinum Gener. conventu negotium manebat spinosum et difficile, resistantibus imprimis Zeelandis, Frisiis et Groninganis, ita ut FAGELIUS morae impatiens, in concione Hollandiae suaderet, delectum fieri etiamsi aliae Provinciae consensum denegarent²⁾. Negotium tamen ad finem perductum non est, deliberationibus supervenientibus de induciis ineundis Hispanos inter et Gallos.

Memorable est colloquium, quod FAGELIUS ineunte hoc anno cum Brandenburgico legato FUCHSIO habuisse fertur. Hic enim missus ab Electore, (qui nunc magis Reipublicae

1) Nimis longa esset series libellorum, qui contra FAGELIUM in vulgus spargebantur; sufficiat nonnullos enumerare: *Missive aan N. N. behelsende eenige remarques over de missive van een (soogenaemt) Regent.* »En soude dese onbetamelyke manier van schryven daerom nog te meer te verfoeyen syn, ingevalle dat de voornoemde missive, (gelyk eenige met reedenen meenen te sustinceren,) uyt de penne van den Heer Pension. FAGEL mogt syn gevloeyt, en die wel had behooren te weten, dat een dienstknecht syns Heeren niet moet twisten, (veel min lasterlyk spreekken,) maar vriendelyck syn tegens alle.»

Antwoordt van een Republiquain op het lasterschrift van den nieuwen VARGAS, schuilende onder den naam van PHILALETES.

Trouwhartige aanspraak aan alle Borgers en ingezetenen der Stad Amsterdam p. 7: »doch wie dat dese PHILALETES is, is my onbekend, »maar soo myn onderregt is, soo zoude het een Geldersman syn van »een seer ongeachte familie, die reedelyck door de studie gevorderd, »voor desen als advocaat alhier voor den Hove heeft gepostuleert, en »nu met de aansienelykste Karakter van den Staat is bekleed, hebbende ook meestal syn geslagt, die meerendeels waren behoefteig en »belast met schulden, in goede occasy en profitable ampten gesteld; »ik wil niet twyfelan of de Heer Raadpensionaris sal desen PHILALETES best bekent syn.»

2) Vid. *Resol. v. Holl.* 29 Maart 1654.

partibus favebat, quam Gallorum), ut Principi demonstraret miseram rerum conditionem, qua tota Europa versaretur, et ut Ordines Gener. doceret, in Hispania non magis vires opesve, quam consilia ac prudentiam adesse, ad indictum bellum felici successu proseguendum; unde Electori bonum videretur, ut consilia temporibus accommodarentur, ne in summam perniciem Respublica, discrepantibus ibi sententiis, perveniret¹⁾: »FUCHSIUS inquam, Hagam Comitum profectus, ibi mox FAGELIUM adiit, qui ei de rerum statu disserenti huius fere modi respondit: »Rempublicam certe »in summo periculo et confusione versari, sed priori se- »culo, quum Harlemum amissum, Leida et Alcmaria miro »modo servatae essent, pejus adhuc rem se habuisse: eun- »dem Deum adhuc vivere: justam sibi causam esse: — — »ac satius esse Gallo ad Bruxellas et Antverpnam, quam »ad Bredam aut Dordracum occurrere: calamitates, quas »Galli Civitatibus foed. intulerunt, in recenti memoria »esse; ac praestare milles mori, quam violentiae LOUVOISII, »mortalium immanissimi, aut Questoris cuiuspiam exponi: »Majores pro libertate mortem oppetiisse, immortalis gloria »relicta, quorum exemplum sequi placeat²⁾».

Interim D'AVAUXIUS, iterum libello exhibito die 17 m. Febr., nomine LUDOVICI inducias Imperatori itemque Hispanis obtulit in viginti annos, declarans Regem nulla hostilia acturum esse, dummodo Civitates foed. speciali pacto, cuius fidem praestaret Rex Britannicus, se obstringerent, ut adigerent Hispanos intra duas vel tres menses, vel ad accipiendas conditiones d. 5 m. Nov., vel ad ineundas oblatas

1) Vid. PUFENDORFIUS, op. l. p. 1200. — Cf. D'AVAUX, II, 249, qui hunc legatum nominat *une créature du Prince D'ORANGE.* — Cf. et p. 254.

2) Ibidem.

inducias, hac tamen clausula adjecta, ut, si Hispani hocce temporis spatio non uterentur, Civitates foed. nullum auxilium darent Regi Hispanorum neque contra Regem, neque contra eius socios 1).

Hispani in hoc desperato rerum statu inermes LUDOVICO resistere non poterant; maluerunt tamen fortiter extrema experiri. Iterum ab Ordinibus Gener. auxilium implorabant et petebant, ut e foedere Gallis bellum nostrates indicerent. Missae quidem sunt opera GUILIELMI, medio mens. Martio, novae copiae, recusarunt vero Hollandi bellum indicere 2).

Legati cum Imperatoris, tum Principum Germaniae, dum haec agebantur, Hagae de conditionibus deliberantes, quibus pax vel induciae Gallos inter et Hispanos fieri possent, inducias proposuerant generales in septem vel octo annos, ea lege ut restitueret Rex LUDOVICUS quae post pacem Neomagensem occupavisset, urbes aliave loca 3).

LUDOVICUS hisce recusatis, mox ipse magnis cum copiis Flandriam invasit, urbemque Luceburgum acrius cinxit; nuntiavit tamen eodem tempore Ordinibus Gener. se pacem facturum cum Hispanis, si ei traderetur illa urbs, additis

1) Vid. *Resol. v. h. Ho. Mo.* 17 Febr. 1684. — Cf. et D'AVAUX, II, 189 ssq.

2) Vid. *Res. v. Holl.* 14 Maart 1684: „Is goedgevonden en verstaan dat de voorsz. rupture sal werden gedeclineert, maar dat de secoursen sullen werden vermeerderd. — — — — — Dat het gesonden en nog te senden secours sal werden geëmployeert tot defensie van de barriere, en dat S. hooghgem. Hoogh. daarnevens sal worden versocht, die voorsieninge te doen, dat de Troupes van desen Staet niet mogen werden geëmployeert tot het doen van Brandschattingen, of het vorderen van Contributien op den bodem van S. Kon. Maj. van Vranckryck.”

3) Vid. *Resol. v. Holl.* 4 Maart 1684. — Cf. WAGENAAR, XV, 222 sq. D'AVAUX, II, 231 ssq.

compluribus aliis : praeterea se Civitates foed. hostes habiturum esse, si hae conditiones repudiarentur 1).

Hic libellus D'AVAUXII Principem omnesque ejus assecclas quam maxime affligebat 2). Non ignorabant enim hi, quam difficile esset vel Civitates foed. ad bellum gerendum contra Gallos impellere, vel deliberationes longius ducere. Deinde non levis momenti erat conservatio Luceburgi, per quam urbem via esset Germanis ad Belgii Hispanici provincias. Quanti FAGELIUS eam aestimaret, patet e responso, quod dedisse fertur Brandenburgico legato VAN DIEST: » Gallo perinde esse, utrum invitis an volentibus Hispanis Luceburgum accipiat ; sed suae Reipublicae honestius esse, id per vim exigi, quam interveniente pacto. — Se numquam id acturum esse, ut Hispani ad cedendum Luceburgum compellantur. Ex ea urbe magnam partem Germaniae ac Belgii fata pendere, ac perinde esse, si non manus, sed caput abscindatur, ut servetur corpus ; eius urbis jactura quatuor Electores Gallis tributarios fieri ; — — — — — cives, ubi sana mens redierit, sero questuros esse, quod per falsa blandimenta, aut intempestivam parcimoniam, a veris suis rationibus abduci se passi fuerint ; sibi numquam suasum fore, ut Hispani deserantur, utcumque res cadat ; saepissime Belgas pacis Neomagensis poenituisse, ac si nunc iterum fidem fallent, neminem deinceps in hac Reipublica fiducia quid reponere posse 3).

Ordines Generales interea intelligentes sociis non voluntatem, sed vires deesse, mox, non obstantibus Nobilibus ipsisque sociis, Hispanis conditiones, quales volebat LUDOVICUS,

1) Vid. *Resol. v. h. Ho. Mo.* 29 April 1684.

2) Cf. D'AVAUX, II, 340.

3) Vid. PUFENDORFIUS, Op. I. 1209.

d. 17 Febr. suadere statuerunt¹⁾. At mala Gallorum Regis fides statim manifesta fuit, qui nunc pacem vel inducias noluit, nisi tradita ante urbe Luceburgo, negans Civitates foed. amplius teneri iis, quae ipse d. 17 Febr. ejusdem anni proposuisset²⁾.

Princeps hocce responsum indignatus, se moriturum potius declaravit, quam captam Luceburgum pati. FAGELIUS in singulas urbes profectus est, ut iis ostenderet LUDOVICI fraudes, eum enim offerentem ultima, prioribus non derogasse expressis verbis; et nihil neglexit, ut impediret quominus ultimae illae conditiones acciperentur³⁾. Adeo feliciter rem gessit, ut Ordines Hollandiae tandem decreverint (d. 12 m. Maji), se nullo modo Hispanos ad deditionem Luceburgi coacturos esse⁴⁾.

Ita tempus dictum (usque ad d. 20 m. Maji,) praeterlapsum est variis conatibus, cum Amstelodamensium festinantium negotium de pace vel induciis, tum Principis et FAGELI omnia molientium, ut Civitatibus foed. tale pactum cum Gallis dissuaderent. Venit tandem dies 20 m. Maji. — Convenerunt eo die Ordines Hollandiae tumultuose: Amstelodamenses omnes vires intenderunt, ut fierent induciae

1) Vid. *Resol. v. Holl.* 4, 6 et 7 Mei 1684.

2) Vid. *Resol. v. Holl.* 8 Mei 1684. — Lepide Brandenburgicus legatus hunc LUDOVICI agendi modum, semper plura exigentis, comparat cum SIBYLLA, quae ad TARQUINIUM PRISCUM venisse traditur, cujus libros oraculorum obtulisse, quorum reliquias eodem, quo integros pretio vendere voluit. Vid. PUFENDORFIUS, l. l. 1209.

3) Cf. D'AVAUX, III, 34, 43: »Il n'y avoit point d'obstacle, ni de chicane, dont on se pût aviser, que le Pens. FAGEL ne mit en usage pour empêcher que les États de Hollande ne prissent une résolution conforme aux intentions de sa Majesté.»

4) Cf. *Resol. v. Holl.* 12 Mei 1684. — *Resol. v. h. Ho. Mo.* 12 Mei 1684.

conditionibus ultimis. Fortiter FAGELIUS iis restitit, oratione habita, qua eos monuit ne, induciis factis, amitterent socios; fore ut in posterum iis nihil facere liceret, nisi e nutu Regis. Amstelodamenses, quibuscum tum faciebant undecim urbes, contra exegerunt ut Consiliarius, cuius erat suffragia colligere, decretum ferret; recusavit FAGELIUS, utpote legibus contrarium, cum tale decretum omnium consensu indigeret; negavit et Syndicus Dordracenus, quem, recusante FAGELIO, hoc facere jubebant Ordines. Petierunt Amstelodamenses, ut saltem prius decretum dici 14 m. Mart., quo Principem vetuerant quidquam hostile suscipere in terras Regis LUDOVICI, communicaretur cum D'AVAXIO. Hocce quoque inutile et inhonestum dicens recusavit FAGELIUS, frustra Amstelodamensibus frementibus ¹⁾).

FAGELIUS autem in hoc gravissimo negotio victus, animum non demittebat; contra non tantum rerum publicarum, verum etiam illorum, quae proprie Principis spectarent commoda et utilitatem, curam strenue habere non destitit. Ita urgebat, quamquam inutiliter, nonnullorum delegatorum opera usus, ut in pacto cum LUDOVICO ineundo convenirent, de homagio a Principe Regi non praestando, pro terris quas haberet GULIELMUS in regione Luceburgi, Vianden et St. Vith; porro, ut Principi restitueretur Principatus Arausiacus, aliisque de causis satisfactio daretur ²⁾).

1) Cf. D'AVAX, III, 89 ssq.

2) Cf. D'AVAX, III, 149 sq. IV, 37 — *Resol. van Holl.* 9 Jun. 1684; »dat by deese onderhandelinghe ook behoorden te werden afgedaan de moeyelijkheden, die S. Hoogh. den Heere Pr. VAN ORANGE hadde; dat deselve bestonden in twee saaken, het eerste raakende het Prinsdom van Orange, en de geregtigheden van dien, en het tweede de executie van seekere sententie by het Leenhof van Brabant, gandsch onregtmatic en nulliter geweest ten voordeele van de Vrouwe Gravine

§ 2. 1684—1688.

Sic igitur difficillima illa res absoluta est: superaverunt Amstelodamensium pervicacia et D'AVAUXII artes, auctoritatem Principis, Consiliarii prudentiam, caussae Hispanicae justitiam. Cave, tamen putes sublato discordiarum fonte, cessasse domesticas lites; hominum enim studia semel excitata facile placari non possunt.

Jam ante conclusum induciarum vicennialium pactum, Amstelodamenses consilium cepisse videntur minuendi Principis potestatem, praesertim ut revivisceret in Provinciis Trajectina, Gelria et Transisalaria antiquus modus magistratum creandi; intelligentes vero quanta esset Consiliarii vis in Governatorem, illum muneribus ante omnia movendum esse viderunt; praeterea cum LUDOVICO foedus inire conabantur, quominus obnoxii essent Principi ¹⁾.

LUDOVICUS, cui nihil magis gratum accidere poterat, quam Rempublicam sibi devinctam habere, ut eam pro lubitu regeret, haec consilia quam maxime probavit, et ut antea WITTIUM, nunc quoque FAGELIUM perdere enisus est. Hanc ob rem legato suo strenue mandavit, ut Amstelodamenses incitaret ad exsequenda consilia ²⁾.

van ISENGIEN. — — — Dat hooggem. S. Hoogh. gedurende deselve Treves soude behooren te komen en blijven in de possessie en jouissance van hetselve Prinsdom; — — — en dat ook S. Kon. Maj. van Vrankryk gedurende de voorsz. Treves sullende komen in possessie van het Hertogdom Lutzenburg, en S. Hoogh. in hetselve Hertogdom hebbende eenige Leengoederen, behoorde te worden gedisponeert (*lege gedispenseert*), om gedurende de voorsz. Treves daarvan aan S. K. Maj. van Vrankr. homage te doen en investiture te nemen."

1) Cf. PUFENDORFIUS, l. l. 1209. — D'AVAUX, III, 111 sq. IV, 8 sq.

2) Cf. D'AVAUX, IV, 20. »Que je devois sur toutes choses les fortifier dans la résolution, de perdre entièrement le Pens. FAGEL; que c'étoit le

Qua in re tamen magna cum cautione erat procedendum, cum Amstelodamenses merito considerarent, Principem omnes vires intenturum esse, ut FAGELIUM sustineret. Testem habemus DAVAUXII epistolam ad Regem (28 Sept. 1684) missam: » Le Sieur HOP me dit, qu'il étoit vrai, que Messieurs d'Amst. *connaissant qu'on ne pouvoit, sans faire beaucoup de violence, entreprendre d'ôter les charges au* Pens. FAGEL, — — — — ils avoient cru, qu'il étoit plus convenable au bien de la Republique, de ne pas pousser certaines choses à l'extrémité ¹⁾."

At ita negotii ardore sensim paulatimque minuto, tota res sopita est; certe mala Amstelodamensium consilia primum refrigerata, ad finem perducta non sunt et in fumum abierunt.

Dissensiones tamen inter Principem et factionem ei universe contrariam tam facile componi non poterant. Ortæ sunt paulo post inducias factas novae lites cum magistratu Dordraceno; oblatis enim tabulis eorum, qui a civibus nominati essent (de goede Luiden van den Achten), e quibus eligeret Princeps novos magistratus, ille certior factus, quaedam non optime in illo negotio acta esse, jus inquisitionis sibi competere censuit, renitentibus Dordracenis, et hanc inquisitionem unice suis iudicibus asserentibus, actione instituta ambitus ²⁾. — Res in concione Hollandiæ magna

premier pas, qu'ils devoient faire non seulement pour leur réputation, mais aussi pour donner un bon commencement au rétablissement de leur liberté, que je ne devois leur laisser aucun lieu de douter, qu'elle ne leur donnât pour cela, toute la protection qu'ils auroient besoin." — Cf. quogue p. 40.

1) *Négociat.* IV, 103. Cf. porro pag. 105, 111.

2) Vidd. diversa ab utraque parte oblata documenta, apud SYLVIIUM L. XXIII, 1—42. Cf. WAGENAAR, l. l. 259—279. — *Staatkundige partijen in Noord-Nederlnd.*, p. 202. — Inter Dordraci magistratus imprimis AREND MUYSEN VAN HOLLJ, Burgimagister, Principi contrarius erat.

contentione agitata est. Amstelodamenses Dordracenorum causam suam fecerunt; cum autem plures urbes Principi faverent, negotium paullo post silentio transiit ¹⁾).

Amstelodamenses tamen non quieverunt, sed statim post conclusas inducias exercitum minuere studebant, et recusanda petitione Concilii Status (de Staat van Oorlog), exeunte anno, ut mos erat, proposita, significabant, se invito Principe Gallis fidem dare. In concione Hollandiae primum de intolerabili tributorum onere queri ²⁾, deinde urgere exercitus diminutionem, suadentes castra ac praesidia militaria quaedam deserenda, et potius curam rebus maritimis dandam esse ³⁾, denique strenue monere, ut major parcimonia in rebus publicis adhiberetur; »dat menagie gemaect most werden »omtrent het stuck van defroyementen, specialyck van ordinaris en extraordinaris Ministers buyten s' Lants; van »de post van secrete dingen ⁴⁾; van pensiocnen en appointés »en van servisgelden; en eyndelingh, of men in de trac-

1) Narrat DAVAUXIUS, FAGELIUM Principis agendi rationem non probasse, quod legatus tribuit inimicitiae, quae inter eum intercederet et HALEWYNIUM, qui GULIELMUM strenue incitaverat. *Négociat*, IV, 136.

2) »Bedragende driemaal meer als uyt de gront van de Provincie, »door de lantbouw kon werden getrocken.» Vid. apud SYLVIVM L. XXIII, 41 sq.

3) »Dat om 't Lant ontsachelyck te maecken, het toestellen van 36 »schepen van Oorlogh, voor de quote van Holland, welke 20 of 25 »jaren konde duren, van vrij veel minder onkosten is, als het onderhouden van soo veel fortificatien te Lande, en eene groote kostbare »militie, alzoo (behalve de geringe gagies van weinig Zee-Officiers), »geen betalinge door den Staet in Vreedestijt aan Zeevolek geschiedt.» Vid. *ibidem*.

4) D'AVAUX: »Ce point, ait, regarde directement le Prince d'ORANGE et le Pens. FASEL, qui disposent pour ce sujet d'une grosse somme, sans en rendre compte à personne.» *Négoc.* IV, 198.

»tamenten en de soldy van de Militie in oorlogh's of vreden-tyden geen onderscheyt behoorde te maecken?»

Ad hanc Amstelodamensium rogationem Nobiles fortiter responderunt, et si D'AVAUXIO hac in re fides habenda, rescripti, quo illi rationes suas exposuerunt, FAGELIUS auctor erat ¹⁾. Nimirum clare et manifeste demonstrat, tempora non pati socordem esse; opus esse militia bene ornata; exercitum non unicam causam esse docens tributorum ac vectigalium, sed magnum, quo Respublica premeretur, aes alienum; revera tamen res maritimas non minori, quam militiam cura indigere ²⁾. — Quidquid sit, res paulo post non sine ulteriori altercatione composita est, prudentia et sagacitate Principis et FAGELII ³⁾.

Amstelodamenses enim variis causis moti, sed imprimis periculosa rerum conditione in Europa edocti, tandem cum Principe in gratiam redire coacti sunt. Ipsi dissentiebant, imprimis BEUNINGIO Principis partibus favente; quod certe mirum videretur ignorantibus celeberrimi viri, jam senescentis, vacillantem naturam. Hic vero intelligens, frangenda Principis auctoritate et amovendo Consiliario, Rempublicam brevi Regi LUDOVICO obnoxiam fore, et hanc ob causam pronus in Anglos, Amstelodamensium cum Principe conciliationi omni ope incubuit: »VAN BUNING, scripsit D'AVAUXIUS ad Regem (11 Sept. 1684), est autant que jamais »contre l'alliance de la France, et il voit bien, que si on »pousse le Prince D'ORANGE et le Pens. FAGEL, la République

1) Vid. D'AVAUX, IV, 254.

2) Vid. SYLVIUS, l. l. p. 44.

3) Cf. D'AVAUX, IV, 317: »Il ne m'est pas possible de représenter à V^{re} Maj. les ruses, les meneries et même les menaces, que le Prince D'ORANGE et le Pens. FAGEL ont mis en usage, pour ébranler la fermeté de Mess. d'Amsterdam.» Vid. et imprimis pag. 323.

» sera obligée de s'attacher entièrement aux intérêts de Vte.
 » Majesté; ainsi il voudroit pouvoir chasser le Pens. FAGEL
 » et se raccommo-der avec le Prince D'ORANGE, d'une manière
 » que les États demeurassent dans les intérêts de l'Angle-
 » terre ¹⁾."

Maxime valuerunt ad sopiendas perpetuas illas cum Amstelodamensibus lites, crudelis LUDOVICI persecutio in Reformatos instituta, et injusta eius agendi ratio circa mercaturam Belgarum, de quibus videamus paululum.

Dudum LUDOVICUS (praecipue pace Neomagensi facta), id meditatus erat, ut in regno tantum una, eaque Catholica, religio coleretur. Habebant enim Reformati, inde a tempore HENRICI IV ex Edicto Nannetensi (a. 1598), et religionis libertatem et jura quaedam atque privilegia certa ac secura. — RICHELIVS, MAZARINUS, COLBERTUS, ipse LUDOVICUS eos optimos cives dicere ac habere solebant. Plures eorum non tantum eximie de patria meriti erant, sed ad summas quoque dignitates pervenerant. Ita e. g., ut nonnullos tantum enumeremus, DE RUVIGNY, legatus per longum temporis spatium in Anglia sagacissimus; DU QUESNE, archithalassus peritissimus, SCHOMBERG, TURENNE duces fortissimi, alii. — LUDOVICUS tamen fanatico furore pravisque consiliis impulsus, a proposito suo non destitit. Initio sacerdotum monitis et persuasionibus frustra usus est, postea non puduit eum, abrogato Edicto illo HENRICI, quo in perpetuum gaudere debebant Reformati, armorum vim (Dragonnades) aliasque diras vexationes in insontes subditos adhibere. — Unde innumeri horum misc-

1) *Négociat.* IV, 89, 330 sq. — Cf. quoque PUFENDORFIVS l. l. 1223 ubi ferter BEUNINGIVS FUCHSIO dixisse: »potentiam et auctoritatem, qua (Princeps) ampliore quam majores gaudeat, — imminui absque exitio Reipublicae non posse." Numquam tamen in gratiam acceptus est a GULIELMO. Vid. D'AVAVX, IV, 359, sq. V, 31, 191.

rorum hominum, patriae solo relicto, in Angliam, Helvetiorum regiones, in Germaniam, praesertim vero in Belgium foed. confugerunt¹⁾).

Dici nequit, quantum immanis illa persecutio ipsi LUDOVICO nocuerit. Etenim non tantum complures cives expulit, quorum industria et opes magna lucra in regnum quotidie afferebant, verum imprudenti illo consilio factum est, ut Europae Reges vel Principes, quibus religio Reformata cordi esset, hostes fierent. Ac quidem quo animo allatus nuntius de LUDOVICI crudelitate a nostratibus auditus sit, testem habemus DAVAUXIUM dicentem: «Mais dans le temps que
» Mess. d'Amsterd. se soutenoient avec vigueur, qu'ils avoient
» de leur autorité fait cesser les nouvelles levées de onze
» mille hommes, et qu'ils demandoient opinâtement une
» seconde reforme de quinze mille autres, ce qui arriva aux
» Religioneux en France, fit surseoir leurs poursuites et
» donna un grand avantage au Prince d'ORANGE²⁾." Ita paulo post, Edicto abrogato (20 Sept. 1685), scripsit: «Comme
» il n'y a presque personne dans le gouvernement de Hol-
» lande, qui n'ait un parent ou un ami intéressé dans le
» commerce de France, — — — — cette affaire excite be-
»aucoup de bruit et cause de l'alteration³⁾." Non tantum

1) Vid. de hisce persecutionibus VOLTAIRE, *Siècle de Louis XIV*, éd. stereot. T. III, p. 123 ssq. — LIMIERS, *Hist. de Louis XIV*, T. V, 139 ssq. — Cf. et scriptores, quos laudat vir Ampl. H. J. KOENEN in commentatione praemio ornata, cui titulus: *Geschiedenis van de vestiging en den invloed der Fransche Vluchtelingen in Nederland*.

2) *Négociat.*, IV, 6, sq. — Cf. quoque VOLTAIRE, *Remarques sur les mém. de Mad. de MAINTENON*, IV, 114: «Sans la révocation, GUILLAUME III auroit bien souhaité de regner, mais il n'auroit pas songé à détrôner son beau-père. Et s'il y avoit songé, les Prov. de Hollande et de Westfrise n'auraient pas secondé ses vues ambitieuses."

3) *Négociat.*, V, 146.

ephemerides harum rerum plenae erant, sed continuo edebantur vel tabulae vel nummi, in quibus referebantur victimarum cruciationes, ita ut Ordines Holl. mox peculiari decreto illa prohibere utile judicarent ¹⁾).

GULIELMUS singulari arte hac LUDOVICI imprudentia et perfidia usus est; non tantum per sacerdotes e cathedra vehementer clamantes et ruinam religionis Reformatae vaticinantes id effecit, ut plebis animum exacerbaret in LUDOVICUM, et ita magistratus cogeret sua consilia sequi ²⁾), sed etiam humana eademque sapienti liberalitate profugos sibi devinxit; cujus rei consequens erat, ut Amstelodamenses, Frisii et Groningani tandem cum eo sincere in gratiam redirent ³⁾). Hujus gravissimi negotii haud scio an non primae partes FAGELIO sint tribuendae, qui ab initio perspiciens, quot ac quanti fructus inde in patriam essent redundaturi, jam exeunte a°. 1682 in concione Holl. suavit, ut ubique pecunia colligeretur, qua miseris succurreretur ⁴⁾). Dein saepius cum Ordinibus Hollandiae de illa persecutione Gallica querebatur, et memoriae proditum est, eum de hoc argumento pulcherrimam et eloquentissimam orationem habuisse, qua tristem miseriarum et crudelium poenarum tabulam ob oculos posuit, quas Reformati ferre deberent, LUDOVICUM ne nostrates in Gallia commorantes quidem exceperit. Hac oratione Ordines sic movit, ut non tantum quosdam e numero suo ad DAVAUXIUM mitterent, sed quoque

1) Vid. *Resol. v. Holl.* 28 Febr. 1686.

2) Cf. D'AVAUX, IV, 290, 295 cet.

3) Cf. D'AVAUX, IV, 295, 320; V, 191: »Les Bourgemestres d'Amsterd. firent entendre à leurs amis, que c'étoient les affaires des Huguenots de France, qui les avoient poussés à se raccommoder avec le Prince d'ORANGE.» Cf. porro pag. 215, 223, 231, VI, 287.

4) Cf. D'AVAUX, I, 258.

legato suo mandarent, ut cum Rege ipso de illa saevitia quereretur ¹⁾.

FAGELIUS hanc opinionem jam tum amplexus fuisse videtur, in libera regiminis forma, liberum esse oportere omnium religionum cultum, salvis tamen iis cautionibus, quas recens memoria gravis certaminis cum Hispanis commendaret. Talem libertatem cum justam, tum vero necessariam mercaturae existimabat. Unde omnibus viribus prohibuit, quominus ex consilio nonnullarum Provinciarum, Catholici e Civitatibus foed. expellerentur. Forsan quoque considerabat, quanti momenti esset Principi, ne Catholicos in Anglia vel Catholicos Principes, quorum auxilio ei opus foret, offensos GULIELMO redderet ²⁾. Quidquid sit, prudenti iustaque FAGELII agendi ratione factum est, ut affluente insigni profugorum numero, industria, mercatura, liberales artes et scientiae hinc in dies magis florent. Deinde hinc factum est, ut Princeps magnam militum copiam sibi comparare posset ex hisce profugis, quorum utilitatem in expeditione Anglica postea expertus est ³⁾.

1) Vidd. D'AVAUX, V, 144 sq. 162. — *Resol. v. Holl.* 26 Sept. 1685.

2) Cf. D'AVAUX, I, 266 sq. V, 234, VI, 109 sq. — Attamen a. 1687 Ordines Generales e Civitatibus foed. expulerunt sacerdotes Jesuitas, Franciscanos et Dominicanos; cuius rei iustitiam defendebant argumentantes eos esse perigrinos, novas res molientes, *nullo cum affectu in Rempublicam*. Vid. PUFENDORFIUS, l. l. 1266 et WAGENAAR, XV, 385 ssq.

3) Lubentissime haec verba eruditissimi H. J. KOENEN nostra facimus: »Heeft intusschen een Staatsman als FAGEL het eindlyke voordeel geraamd, dat den Staat uit de opneming van zoo veel deftige, nyverige, vernuftige en werkzame ingezetenen kon voortspruiten, heeft hy voorzien, dat het Land nog hulpbronnen genoeg bezat, om eene grootere bevolking van nyvere inwoners te voeden, en dat de Republiek daardoor in magt en bloei zou stygen, dan mag men die bere-

Haec dum agebantur, magnae mutationes acciderant in Anglia. Ineunte enim a° 1685 (d. 16 m. Febr.) Rex CAROLUS supremum diem obiit, cui frater JACOBUS Dux Eboracensis successit. Post patris luctuosa fata per longum temporis spatium exsul, in Gallia militiam Duce TURENNIO didicerat, et postea cum CAROLO in regnum redux, rebus maritimis tam feliciter incubuerat, ut excellens Archithalassus haberetur. At juvenis Catholicorum placitis imbutus, sacra illa clam amplexus fuerat, quod Anglos diu latere non potuit, et origo fuit malorum, quae in extrema vitae parte passus est. Supra vidimus, eum Anglis suspectum, munere Archithalassi fuisse motum; privatus tamen rebus publicis gnaviter operam dare pergebat, neque defuit ei quaedam ars et ratio, quibus fratrem superaret; erat ei vultus gratus, dictio facilis; natura parcus, dignitatem vero externam conservandi studiosissimus.

Recte quidam historiarum scriptor de eius adventu ad regnum dicit. »No Prince ever mounted the throne of »England, whose first measures of government ingrossed »more the public attention, than those of JAMES the se- »cond 1).»

Et revera diversa mente omnes initia eius observabant, et suo quique metu pericula metiebantur; memores rogationis, ex qua JACOBUS a regno excludendus fuisset, alii Regis vindictam; alii ruinam religionis Reformatae, quae iis *carior esset vita*, proximam timebant; parvus non nisi Catholicorum numerus

kening gerust als een hooger en edeler staatkunde beschouwen, die in het volbrengen van heilige pligten, het best begrepen eigenbelang vindt.” (*Geschied. van de vestiging etc. van de Fransche Vlughtelingen*, p. 331). Cf. et W. E. J. BERG VAN DUSSEN-MULKERK, *de Refugiés in de Nederl. na de herroeping van het Edict van Nantes*.

1) DALRYMPLE, Part I, Book 2.

de novo Rege lactabatur, dum ceteri tantum ardorem regni salutari non convenire putabant 1).

Enimvero, licet JACOBUS statim post fratris mortem in Concilio intimo, postea in Parlamento, solemniter promississet se regni leges, populi jura, et Ecclesiae Anglicae privilegia conservaturum et defensurum esse 2), vehementi tamen ferebatur studio, non tantum religionis Catholicae introducendae, verum etiam summi imperii ac principatus. — Hunc in finem mox cum LUDOVICO, cuius liberalitatem frater saepius expertus erat, de subsidiis agere incepit 3).

Non potuit, quin haec rerum mutatio ipsi Reipublicae Belgarum maximi momenti esset ac periculosissima videretur. — Nonne merito metuendum erat, ne novus Rex cum LUDOVICO arctius se conjuncturus esset, quocum iisdem fere rationibus congrueret? Nonne JACOBUS Rempublicam semper magno odio persecutus erat? Deinde, si Princeps Arausiacus cum JACOBO in gratiam rediret, quid non libertati publicae imminere ab illius auctoritate, Regis amore et auxilio firmata? 4): «Le changement,» scripsit D'AVAUX ad Regem, «qui vient d'arriver en Angleterre, a fait faire beaucoup de réflexions à Mess. d'Amsterdam»; et paulo post: «mais, Sire, je m'apperçus hier au soir, qu'on ne parlait pas de la même manière, qu'on m'a parlé ces jours-ci. Je vois que la mort du Roi d'Angleterre a apporté quelque alteration dans les affaires» 5).

1) Cf. epistola Gallorum legati DE BARILLON, laudata apud MAZURE, II, 29.

2) Cf. MAZURE, II, 20. — DALRYMPLE, P. I, B. 2.

3) Cf. MAZURE, II, 25 cet.

4) D'AVAUX, IV, 294: «Messieurs d'Amst. sont dans une appréhension extraordinaire, que le Prince ne se remette bien avec le Roi d'Angleterre.» Cf. postea pag. 300.

5) Cf. D'AVAUX, IV, 271, 274.

Sed et ipsi Principi novus ille rerum status dubia multa gignebat. — Potuitne ille oblivisci, quid ipse antea egisset de socero excludendo? Nonne merito timere debebat, ne JACOBUS sua vice eum a successione arceret? Praeterea, in Belgio non deficiebat materies controversiis et dissensionibus. Opulentissima et potentissima urbs Hollandiae, incitata a DAVAUXIO, a foedere cum LUDOVICO ineundo nondum omnino aliena erat. — Exigebat igitur politica ratio, ut conaretur GULIELMUS JACOBO denuo gratus fieri; quo facto, mox foedus, cujus ope LUDOVICO resisteret, se inire posse sperabat. Misit igitur in Angliam familiarem Nobilem quemdam ¹⁾, qui eius nomine Regem congratularetur et cum eo de reconciliatione ageret: Regi omnibus rebus satisfacere paratum se esse dixit, excepta tamen religione. Quin etiam rogante JACOBO, Ducem MONMOUTHUM a latere suo movit et quosdam praefectos militares Anglos dimisit; cum Rege ipse litterarum commercium instauravit: epistolae utrimque datae plene erant, sive sinceris, sive falsis asseverationibus pietatis et benevolentiae ²⁾.

Quidquid sit, insuper missi sunt ab Ordinibus Gener. legati extra ordinem EVERARDUS VAN WEEDÉ, Toparcha a DYKVELD ³⁾ et VAN WASSENAER, Toparcha a DUIVENVOORDE, qui cum

1) Ouwerkkerk; vid. DALRYMPLE, *Memoirs*, T. II, p. 115.

2) Cf. MAZURE, II, 178 sq. »et l'on ne trouve réellement dans les documents diplomatiques, aucune trace, qui puisse faire soupçonner, que jusque-là, et même longtemps après le Prince d'ORANGE ait eu d'autre dessein, que celui d'empêcher l'exclusion de la Princesse sa femme.»

3) Perhibet DAVAUXIUS (IV, 333) DYKVELDIUM specialia et secreta mandata habuisse, ut Anglis sincerum Principis animum conservandae et tuendae religionis Reformatae testificaretur: »ce fut, inquit, dans cette ambassade, qu'il jeta les fondements de l'entreprise, que nous avons vue eclater trois ans après.» — Quod audacius dictum et for-

Rege pristina foedera renovare tentarent. Cui legationi DAVAUXIUS frustra impedimenta struxerat, et quanti ipse LUDOVICUS tale quid metueret, nos docent memorabilia legati: » Le Roi me manda, que ma *principale occupation* devoit » être d'empêcher, qu'il ne se fit aucune alliance avec le » Roi d'Angleterre et les États Génér., et que, *quoique je » ne puisse plus user de menaces, ni employer pour cet » effet les mêmes moyens, dont je m'étois servi par le » passé, je ne manquerois pas néanmoins de bonnes raisons » à dire à ceux, qui avoient le plus de part au gouver- » nement de la ville d'Amsterd. et à tous les autres bien- » intentionnés, pour les détourner de cette alliance ¹⁾.*»

Supcravit difficultates FAGELIUS et vetera foedera paulo post confirmata sunt ²⁾.

Gravi illa rerum conversione agitabantur plures quoque Europae Principes. Ita Elector Brandenburgicus legatum FUCHSIUM rursus misit, cui inter alia hoc mandatum erat, ut moneret Amstelodamenses temporibus consulere et dissensiones componere ³⁾. Huic ita se adjunxit FAGELIUS, ut uterque magnam partem habuerit in dirimendis litibus ⁴⁾.

Nec poterat GULIELMUM et FAGELIUM fugere, quanti interesset Electorem, veterem socium, cum Republica quam maxime conjunctum habere ⁵⁾. Omnem igitur operam tali

san non ad hanc, sed ad posteriorem DYKVELDI legationem pertinere videtur.

1) Lettre du Roi 10 Mai 1685 (*Négot. V, 2*), Lettre du Roi 9 Août 1685 (*V, 114*).

2) Cf. WAGENNAAR, l. l. 303.

3) Vid. PUFENDORFIUS, l. l. 1222: *sut interna Reip. concordia reparatur.*»

4) Cf. D'AVAUX, V, 100.

5) Cf. D'AVAUX, V, 109: »les États Génér. ne souhaitant point de faire aucune nouvelle alliance avec l'Electeur de Brand., tout le se-

foederi dederunt, ita ut, quidquid studii attulisset DAVAUXIUS, tandem concluderetur pactum, mense Augusto 1685, quo Belgae residua quaedam debita solvere promittebant ¹⁾, et foedus a. 1678 iterum in duodecim annos continuabatur ²⁾.

Interea Rex JACOBUS legem oblivionis in Anglia edidit, qua tamen multos exceptit, quorum in Civitatibus foed. pars refugium quaesiverat, qui ut *expellerentur et traderentur*, Anglorum legatus SKELTON strenue rogavit ab Ordinibus Gener. sic ut debebant e foederibus: docet nos DAVAUXIUS FAGELIUM huic rei fortiter obstitisse, eumque declarasse se potius mori velle, quam jus asyli violare ³⁾. Huius rei tamen in actis publicis nullam mentionem invenimus; quamquam decreverunt Ordines Holl. exsules expellere quidem, non vero tradere ⁴⁾.

cret de cette affaire n'est qu'entre le Prince d'ORANGE, le Pens. FAGEL et les Sieurs FUCKS et DAMERONGUE."

1) Cf. D'AVAUX, V, 95: »Il est à présumer qu'on ne lui donnera pas une si grosse somme, sans se tenir bien assuré de lui."

2) Vid. D'AVAUX, V, 125: »On m'apprit que le Pens. FAGEL avoit proposé aux députés des États Génér., de proroger ce Traité jusque à la fin du siècle; que les députés, qui étoient au Prince d'ORANGE, et qui avoient été avertis par le Pens. FAGEL, y avoient donné les mains; que le député de Groningue s'étant excusé sur ce qu'il n'osoit agir sans ordre de ses supérieurs, le Pens. FAGEL s'étoit fort emporté contre lui; qu'il lui avoit temoigné le préjudice, qu'il faisoit par là aux États Génér. et lui avoit déclaré, que s'il s'opiniâtroit davantage, il alloit conclure avec six députés, et qu'il conclurroit même avec cinq, plutôt que de laisser cette affaire indéécise." — Cf. WAGENAAR, l. l. 292, 298. — PUFENDORFIUS, l. l. — DEMONT, l. l. p. 111.

3) Cf. D'AVAUX, V, 19: »le Pens. FAGEL opinant le 18 sur le mémoire (scilicet legati SKELTON) déclare en pleine assemblée des États Génér. qu'il aimeroit mieux être pendu dans la grande place, que de consentir que l'on saisisse aucun des Anglois, qui se sont réfugiés dans ce pays."

4) Cf. *Resol. v. Holl.* 18 Mey 1685.

At vero Rex securus corona frui non potuit. Notae sunt invasiones Ducis MONMOUTHII filii naturalis CAROLI II, in Angliam et Comitis ARGYLE in Scotiam. Postulante Rege tres Anglorum et Scotorum turmas, quae apud Civitates foed. stipendia merebant, et Princeps et FAGELIUS ei obsequendum esse statuerunt ¹⁾. Quin Princeps ipse se obtulit summum praefectum in JACOBI exercitu contra MONMOUTHUM.

Huius rei causa in promptu est. Princeps enim, sive non ignoraret expeditionem, sive omnino ei alienus esset, pati non potuit MONMOUTHUM Regis titulum affectare et legitimi filii defuncti Regis nomen usurpare.

JACOBUS, hisce seditionibus sedatis, crudeli modo in eorum participes saevit; et a Parlamento magna annua pensione in vitam accepta, mox pro lubitu regere incepit: Catholicos in Consilium vocare, a motis Reformatis: sibi asserere jus primum praefectos militares jurejurando fidei solvere, dein alios: Catholicis omnia munera dare, posthabitis ceteris: tribunal erigere Ecclesiasticum, quod a CAROLO I in aeternum abolitum fuerat ²⁾.

1) Cf. *Resol. v. Holland* 6 Juny 1685: »De Raudpension. heeft uyt den name en van wege Syne Hoogheid ter Vergadering voorgedragen, — — dat Syne Hoogheid, considereerende dat het XIV. articul van het Tractaat in July 1667 tot Breda gesloten, den Staat obligeerde tot het zenden van secours, ook tegens Rebellen, dog tot kosten van den eisscher, en dat het V. articul van het Tractaat in Maart 1678 geslooten, mitsgaders het I. van de separate articulen van dien, het secours, dat desen Staat aan die Majest. schuldig was, hadde gereguleert op ses duizend man, ten laste van den sender te onderhouden, van opinie was geweest, dat men syne Maj. daarin soude behooren te believeen, maar daarop echter geen Resolutie hadde willen nemen, voor en al eer deselve was verstandigt van de meeninge en intentie van haer Ed. Gr. Mog. desen aengaande.» Cf. *Resol. v. Holl.* 9 Juny et 5 July 1685.

2) Cf. MAZURE, II, 147 sq.

Hisce rebus quam maxime in odium et suspicionem populi pervenit. Accedebat quod Catholici sacrorum suorum dominationem in aeternum stabilire cupientes, MARIAE, uxoris GULIELMI, exclusionem meditabantur, bene intelligentes eam numquam religionem suam mutaturam esse, cum eius maritus religionis Reformatae acerrimus defensor et vindex haberetur; exclusa MARIA, ad regnum vocare volebant minorem natu filiam ANNAM, nuptam Principi Daniae, quam facilius ad Romanam religionem convertere sperabant ¹⁾.

Dum ita Anglorum animi suspensi tenebantur, JACOBUS magnam operam dare incipit rebus maritimis, classem parare, portus munire, omnes res bello gerendo necessarias instruere. Clamabant Catholici brevi bellum fore cum Civitatibus foed. in ipso Belgio rumor erat, Regem clam foedus iniisse cum LUDOVICO ²⁾. Sane metuendum erat, ut induciae Gallos inter et Hispanos atque Imperatorem duraturae essent ³⁾.

Ipsa LUDOVICUS non parum attulerat ad augendum hunc metum; nam cum fuit fama, Regem Hispaniae Belgii provincias dotem daturum esse Principi Bavariae, mox per suum legatum severum libellum offerendum curavit, quo se tale quid non passurum declaravit; paulo post lite orta

1) MAZURE, II, 37.

2) Cf. BURNET, II, 384. — WAGENAAR, I. I. 346. MAZURE, II, 165.

3) Scripserant enim VAN WEEDE et WASSENAER jam antea: »dat een van ons met den Grave van MIDLETON in discours geraeckt synde, Syn Ed. sigh so verre belieft heeft uyt te laten, dat men hier al lange bedagt was geweest, dat misschien de gemaeckte Treves de volle 20 jaren niet en souden bestendig blyven." — Cf. epist. ^{4 May}/_{24 April} 1685. in *Diario Legatorum* M. S. (quod liberalitati debeo viri ampl. J. A. GROTHE) De his litteris dixit DAVAUXIUS (*Négoc.*, V, 4): »Il n'en faut pas davantage au Pens. FAGEL pour faire croire, que le Roi d'Anglet. a connu à quelques (propositions) de votre Maj., qu'Elle vouloit s'emparer des Pays-Bas."'

cum Hispania, non tantum classem bene paratam miserat, sed Batavorum quoque bona detinere via facti jussit: qui nuntius civium animos, imprimis Amstelodamensium, vehementer commovit ¹⁾.

Haec perturbatio aucta est cognita pugna navali, commissa inter duas naves Belgicas et aliquot Gallorum ²⁾: praeterea jam diu aegre ferebant Batavi quod, spreto foederum auctoritate, Galli sibi competere dicebant navium perscrutationem earumque publicationem, si continerent res hostium, etiamsi non expressis verbis prohibitas (contrebande). Nimirum haec agendi ratio cum jure gentium, quale Batavi sibi etiam a parte Galliae stipulari solebant, pugnat, secundum quod vexillum amicum tegere deberet res etiam hostium ³⁾.

Jam igitur manifeste erat, quam vere vaticinatus esset olim FAGELIUS, a°. 1683 in magistratu Amstelodamensi ita locutus: »ende wat kan voor eene Republique als dese, »schadelyker als soodanige staet syn, in dewelcke — — — » — — — niemant notable partyen van Koopmanschappen »derst aenslaen, omdat hy niet weet of hy die sal kunnen »debiteeren ende uytvoeren, niemant scheepen in zee derft »zenden, omdat hy niet weet in 't voorjaar of hy die in »den zomer, of hy die in de herfst, of hy die in den »wiuter, en in den winter of hy die in 't voorjaar sal »kunnen t'huys krygen, sonder pericul te loopen van door »vyanden daarvan ontset te sullen worden ⁴⁾».

Frustra Ordines Gener. de hisce injuriis querebantur,

1) D'AVAUX, V, 259: »Cette lettre a fait ici un terrible bouleversement.»

2) Cf. WAGENAAR, I. I. 320. — DE JONGE, *Gesch. van het Nederl. Zeev.* III, II. pag. 412 ssq.

3) Vrij schip — vrij goed. Art. 34 et 35 foederis cum Gallia icti d. 27 April 1662.

3) Vid. *Resol. v. Holl.* 24 Nov. 1683.

frustra ipse D'AVAUXIUS Regem strenue monebat, ne nimis Belgarum mercaturam vexaret, et aliquid concederet eorum postulatis ¹⁾).

FAGELIUS neque hanc occasionem neglexit, ut Amstelodamenses a Gallis penitus abalienaret ²⁾).

Sed et rebus futuris prospiciens, foedera cum vicinis quibusdam gentibus, ut auxilium in promptu esset, caute renovavit. — Primum cum Electore Brandenburgico, dein quoque cum Succis ³⁾; cui posteriori foederi, eius opera, mox idem Elector accessit, ita ut Triplicis foederis memoriam revocaret ⁴⁾).

Quae pacta viam parasse dicenda sunt celebriori Unioni, quae nomine Augustani Foederis, quia Augustae Vindelicorum condebatur, inclyta est ⁵⁾. Nam neque Imperator, neque Hispaniae Rex, neque Imperii Principes se pacto induciarum satis tutos arbitrati sunt a LUDOVICI insidiis et dominationis cupidine. Scilicet, mortuo CAROLO Electore Palatino (m. Majo a. 1685) sine prole, affinis Dux Neoburgensis in regnum successerat; LUDOVICUS tamen pro Ducis Aurelianensis uxore ⁶⁾, quae erat soror defuncti Electoris, partem successionis petiit, etiamsi illa solemniter omnibus juribus renuntiavisset ⁷⁾; et recusante novo Electore, se armorum vi usurum esse minabatur.

1) Cf. D'AVAUX, IV, 309, 311, 327.

2) Cf. D'AVAUX, V, 288: »Le Pens. FAGEL dit dans l'assemblée de Hollande que le Roi n'avoit équipé une grande flotte, que pour détruire le commerce des États Génér.»

3) 12 Jan. 1686. — Cf. WAGENAAR, l. 1. 325. — DUMONT, l. 1. p. 122.

4) *Resol. v. Holl.* 22 Maart 1686.

5) Medio anno 1686.

6) Dux Aurelianensis eam duxerat post mortem prioris uxoris, quae erat Princeps Angliae.

7) Vid. actum renuntiationis apud DUMONT, T. VII, P. I, pag. 151 ssq.

Erat autem illud Augustanum foedus, defensionis causa ictum inter Imperatorem, diversos Imperii Principes et Reges Hispaniae ac Sueciae, contra quoscumque, qui hostiliter Imperium aggredierentur¹⁾.

Ne mirum tamen cui videatur, quare Civitates foed. non huic foederi accesserint, Amstelodamenses quippe volebant aliquid facere, quod iram LUDOVICI excitare posset²⁾.

Constat tamen illud foedus magnam partem Principis et FAGELII alacritate perfectum esse³⁾. Et quam vehementer Imperator ceterique Germaniae Principes cupirent Civitatum foed. accessionem ad illam Societatem, efficitur ex epistola VALKENIERI (17 Jun. 1686): »houdende dat syne
»Excell. den Heer graaf VAN WINDISGRATS hem hadde uit een
»brief van S. Keizerl. Maj. den 8 deser — — — voor-
»gelezen en gecommuniceert, — — — dat men de Heeren
»Staten Generaal tot dato niet hadde na Augsburg geinvi-
»teert, om dat sy geen landen in het Ryk besitten; — — —
»— — — maar nademaal wy, sulcks ongeagt, aan onse
»Commissarissen, die wy derwaarts gesonden hebben, ge-
»last hebben, dat sy daarheen soude arbeiden, dat ook
»gemelde Heeren Staten Generaal ten minste het acces daar-

1) Cf. DUMONT, T. VII, P. II, p. 131 sq.

2) Scripsit DAVAUXIUS (V, 320): »mais le Pens. FAGEL ayant sondé Mess. d'Amsterd. et quelques autres personnes, y a trouvé tant d'éloignement à consentir à une pareille chose, qu'il a empêché le Sieur FALKENIER (VALCKENIER, Reip. legatus Ratisbonae) d'en faire la proposition.»

3) Cf. F. V. RAUMER, *Gesch. Europa's* VI, p. 233. — Hoc faciebat quod legatus in actis Ordinum Hollandiae d. 18 Jun. 1686: »Ontvangen een missive van den Resident VALKENIER tot Regensburg, den 10 deser loopende maand Juny, versoeckende, tot verrigtinge van syne particuliere affaires, voor een korten tyd een keer herwaarts te mogen doen.»

»toe mogt werden opengelaten; alzoo kont gy,» ita pergit Imperator ad WINDEGRATS, »ook aan den Hollandschen Minister bekend maken, *dat wy gaarne zien souden, dat hy zich ook naar Augsburg mogte begeven, en dit heilzame werk helpen bevorderen* ¹⁾.» — Noluerunt tamen Ordines Hollandiae rei se immiscere, ita ut vetuerint VALKENIERUM se Augustas Vindelicorum conferre ²⁾.

Et certum est, VALKENIERUM Reipublicae legatum, etiamsi nullo mandato esset munitus, Augustam Vindelicorum se contulisse, peregrinandi specie, ibique sine dubio ex jussis Principis et FAGELII negotio favit ³⁾.

Nec vero FAGELIUS minus attente observabat res Angliae. Belli apparatu, quem fecerat JACOBUS, sapienter usus est, ut Ordinibus Holl. justum metum injiceret, et eos exsuscitaret e lethargo. Ita docet nos DAVAUXIUS, FAGELIUM non tantum apud Ordines orationem habuisse, qua iis periculum ostendit, nimis asseverationibus JACOBI fidem habendi, sed in privato quoque conventu cum Amstelodamensibus, de dubia rerum conditione colloquia instituisse ⁴⁾. Ac revera consilia Regis magis magisque patefiebant. Dimiserat Comitem ROCHESTER, qui noluit fidem religionis mutare, et ex Hiberna decedere jusserat CLARENDONUM, utrumque fratrem prioris uxoris, avunculum MARIAE. Unde Princeps facile intellexit, periculum revera in mora esse, ideoque sua valde interesse, quemdam

1) Vid. *Resol. v. Holl.* 25 Juny 1686.

2) Ibidem.

3) Cf. epistola LUDOVICI ad DAVAUXIUM 11 Jul. 1686: »Quoique le Sieur FALKENIER n'ait pas ordre d'aller a Augsbourg, il n'a pas laissé de faire ce voyage, sous le prétexte d'une simple curiosité, mais en effet pour séconder l'intention de ceux, qui voudroient exciter de nouveau troubles, et qui croyent tirer de grands avantages de sa venue.» — D'AVAUX, V, 306.

4) Cf. D'AVAUX, VI, 16 sq. 25.

in Anglia habere sibi devinctum, qui vel cum Rege ageret, vel, hoc negotio male procedente, vires et auctoritatem factionum ibi diligenter observaret. Hunc in finem FAGELIUS, oratione habita, proposuit legationem extra ordinem, quae de vero fine classium ac ceterorum apparatus inquireret, et Regi sinceram Civitatum foed. voluntatem testificaretur 1) Quo factum est ut iterum missus sit VAN WEEDE, cui geminae epistolae credentiales datae sunt, altera cum titulo legati extraordinarii, in altera nullius eius rei mentio facta est 2).

1) Vid. *Secrete Resolutie van Holl.* 15 Jan. 1687; »De Raadpensionaris heeft nyt den naam en van wegen S. Hoogheid de Vergaderinge voorgedragen, dat hooghgem. S. Hoogh., considereerende den tegenwoordige toestand van saaken, en wel specialyk in Engelandt, en namentlyk de preparatien, die aldaar werden gemaakt, en nog continueerden, om tydelyk met een considerabel aantal van scheepen in zee te kunnen komen; — — — — dat daarenboven uit Engelandt selfs van die geene, die den Staat wel waren geaffectioneert, overquamen verscheyde advisen, behelsende de bekommering en sorge die sy hadden, dat de voorschreve Equipage op desen Staat wel soude mogen syn aangesien; dat S. Maj. niet duisterlyk hadde te kennen gegeven niet ten beste te syn vergenoegt, soo over 't gunt in Oost-Indien — — — was gepasseert, als het gunt in desen Staat was voorgevallen, omtrent het uitsetten van eenige Persoonen, voor Rebellen verklaart; dat men aldaar trachte op te haalen oude gepasseerde saaken, om de ingesetenen deser Landen te incommodeeren over schulden, voor date van de Unie gemaakt, en meer andere dingen; — — — gemeynt hadde, dat den dienst van den Lande vorderde, immers dat het van utiliteit soude kunnen weesen, dat — — iemandt als Extraord. Envoyé derwaarts wierde gesonden, soo om sich op de voorschreve saecken te beter te informeeren, als om tegens S. Maj. te betuygen de genegtheid die den Staat heeft om met deselve in eene goede en opregte vrundtschap te leven, en die meer en meer te doen aangroeyen.» — Vid. *Resol. van Holl.* 18 Jan. 1687. — *Resol. v. h. Ho. Mog.* 20 Jan. 1687. Cf. D'AVAUZ, VI, 27.

2) Vid. *Secr. Not. van haer Ho. Mo.* 7 Febr. 1687: »Is nae voor-

Nemo certe tam aptus fuit huic difficili legationi, quam EVERARDUS VAN WEEDE Toparcha a DIJKVELD: vir enim fuit omnibus artibus aulicis et summa prudentia civili excellens, deditus Principi, amicus tamen non adulator 1). Accedebat, quod jam antea in Anglia plurimum familiaritate usus erat, et Regi ipsi gratus existimabatur; neque ignorasse videtur consilia secreta Principis, nam fertur jam tum cum ANNA, MARIAE sorore, de successione in regnum egisse 2); et ita feliciter rem gessit, ut, GULIELMO Rege facta, BURNETUS publice professus sit, statuam erigendam esse in eius honorem 3).

Inter ea quae DIJKVELDIO incumbabant officia, ei mandatum erat, ut clero Anglicano sincerum Principis animum conservandae religionis Reformatae testificaretur, et dissentientibus ceterisque seclis, ne Catholicis quidem exceptis, promitteret tolerantiam cultuum. 4).

JACOBUS interea eam quoque longe vero diversam medi-

gaande deliberatie goetgevonden en verstaen, dat aen den Heere VAN DIJKVELD, by haer Ho. Mo. den 20 der voorleden maent gecommiteert, om in qualiteyt van haer Ho. Mo. Exs. Envoyé naer Engelandt te gaen, ten sine in de voorsz. Resolutie vermelt, sullen werden medegegeven dubbele credentialen, d' eene met expressie van den character van Exs. Envoyé, en d' andere sonder expressie van den voorsz. character, om hem daervan te bedienen, als hy Heere v. DIJKVELT in Engelandt gekomen synde, sal oordeelen en bevinden best te syn.'

4) Vid. *Tijdschrift voor Oudheden van het Bisdom, de Provincië en de Stad Utrecht*, 1847, EVERARD VAN WEEDE, door Mr. G. W. VREEDE.

3) Cf. *Verbaal van WIJSEN*, in opere *Gesch. en letterk. Mengelwerk viri doct. J. SCHELTEMA*, T. III, P. II, pag. 151 sq.: »WIJSEN verneemt hoe DIJKVELT, hier te voren zijnde, ook heimelijk met de Princesse van Denemarken gesproken hadt, en de opvolging met haar geregeld, zoo dat men het al van toen af op de kroon hadt toegelegd»

2) Cf. WAGENAAR, XV, 354 et *Verbaal v. WIJSEN*.

1) Cf. BURNET, II, 416. — MAZURE, II, 180—187. — WAGENAAR, I. I. 351 ssq. Haec secreta mandata confecta erant a BURNETO. Hic

labatur, nempe eo consilio ut auferentur omnia obstacula, quibus Catholici muneribus arcebantur. Quum vero facile intelligeret, Parlamentum tali indulgentiae numquam faurum esse, et jam multorum constantiam expertus esset, Regis iram spernentium, suo Marte ineunte a^o 1687, et in Scotia et in Anglia, omnium sacrorum proclamavit libertatem. Hocce factum, quod aliis temporibus justissimum esset, si ex veris aequitatis et caritatis Christianae principiis profluxisset, in illa summa populi suspitione JACOBI invidiam auxit. Quin etiam omnes sectae, quae olim ab Ecclesia Anglicana male habitae erant, statim se conjunxerunt cum ea, sperantes fore, ut eo modo Regis et Catholicorum insidias superarent.

Ille DYKVELDIUS igitur, de conciliatione Principis et Regis in dies magis desperans, Regem a Jesuitis frustra avertere conatus, cum factione contraria agere instituit. Non sine magno vitae discrimine, cum plurimis Nobilibus Principis consilia communicavit, eosque strenue adhortatus est, ut fortiter Regi resistere pergerent. 1).

enim erat exsul Anglicus, qui, ubi JACOBUS regnare coepit, relicto patriae solo, in Civitates foed. se contulerat, ubi Principis familiaritate gaudens, multa colloquia cum eo, FAGELIO, DYKVELDIO, habuit de rerum statu in Anglia, et certe non parum contulit ad res feliciter gerendas. Omnem dedit JACOBUS operam ut impetraret ab Ordinibus Gener. deditionem huius viri. At consecutus erat BURNETUS Jus Civitatis Amstelodami.

1) Memorabilia sunt PETRI BURMANNI verba in Orat. funebri de EVERARDO V. WEEDE habita, (a. d. III Kal. Julias MDCCII) »quid non exhausit periculosi laboris hoc tempore DYKVELDIUS? saepe in tempesta nocte ignotis sibi et insidiosis in locis, cum primi ordinis Senatoribus coibat. Nihil discriminis refugiebat, ut dubios in GULIELMI partes attraheret, bene animatos confirmaret. Horret animus, quoties ingentis periculi, quod aliquando adiit, meminerim. — — — — — Suspectum tamen legatum furoris et sceleris Regii satellites, quia ob

Conjurati illi erant HALLIFAX, SHREWSBURY, DEVONSHIRE, DANBY, NOTTINGHAM, MORDAUNT, RUMSAY, HERBERT RUSSEL, Episcopus Londini, alii, ne exceptis quidem Principe Daniae eiusque uxore. Hi arcanum epistolarum commercium habebant cum GUILIELMO, et ab illis scripta est inelyta illa invitatio, qua Princeps tandem in Angliam venit ¹⁾).

Inter exsules, qui in Civitatibus foed. illis annis degerant, fuerat IConsultus quidam Scotus, JACOBUS STEWARTUS, qui consuetudinem familiarem contraxerat cum FAGELIO, aliisque Principi amicis. FAGELIUS, fide ei habita, cum eo de negotiis publicis saepe deliberaverat. Deinde in Angliam redux, ibique benigne a Rege acceptus, blanditiis atque artibus Catholicorum victus, ad regias partes transgressus est. Huius opera usus est JACOBUS, ut converteret Principem ad probandam legum poenaliu de religione abrogationem. Scripsit STEWARTUS varias epistolas ad Consiliarium, ad quas primum FAGELIUS non respondit. Ad Princeps, cognito hoc commercio, mox eum respondere iussit, ut omnes, inquit, Reges et Principes Catholici sciant veram meam sententiam, et ne existiment, me eorum ruinam meditari ²⁾. Scripsit FAGELIUS celebrem epistolam illam, quae singulari arte confecta esse merito habetur, quaque Principis opinionem clare et manifeste exposuit: »Principem eiusque uxorem abhorrere omnem persecutionem, religionis causa; eos nullo modo alienos esse a justa Catholicorum tolerantia, quali gauderent in Civitatibus foed.; ita eos probasse temperamentum legum poenaliu, ea tamen condi-

sanctitatem legationis publice vim inferre non sustinebant, clam veneno tollendum censebant, Regique jam scelus adprobaverant." Vid. *Orationes* P. BURMANNI, p. 76.

1) Cf. MAZURE, II, 201; III, 9, 11.

2) Cf. BURNET, II, 449.

lione, ut integrae servarentur eae leges, quibus Catholici omnibus muneribus et Parlamento arceri solerent."

Erant enim hae leges poenales duplicis generis; erant, quae derivarentur a temporibus Reginae ELISABETHAE, leges durae et crudeles in Catholicos; has obrogare omnino aequum esse; aliae leges poenales communes erant cum aliis dissentientibus, tum Catholicis, ita ut nemo nisi qui Ecclesiae Anglicae esset addictus, ad numerum pervenire posset. Has leges Princeps eiusque uxor tantum conservare volebant, utpote cum Regni totius statu jureque publico nexu indissolubili conjunctas.

Sed et ipsius FAGELII animus cognoscitur ex illa epistola: »wat myn zelf aangaat, ik ben altydt geweest, en ben als »nog krachtig tegen diegene, welke een Christen wil- »den vervolgen, omdat hy van de publyke en vastge- »stelde religie verscheelt, en ik hoop door Gods genade »altydt in dat verstant te continueren; — — — maar ik »moet bekennen, dat ik nooit heb kunnen begrypen, hoe »iemandt, die hemselve belydt een Christen te wesen, en »die sync religie vry en sonder aanstoot mag plegen, het »geoorlooft voor hem kan achten, om de rust van eenig »Koningryck of Staat te disturbeeren, of de Constitutien »'t onderste te boven te keeren, om alsoo self in bedie- »ningen geadmitteert te worden, en dat die wetten, waarin »de securiteyt en rust van de vastgestelde religie bestaat, »souden omver gestooten worden ¹⁾."

1) Vid. epistola ipsa in appendice. Litt. D. Vid. quoque apud DUMONT, l. l. 151. Cf. BURNET, II, l. l. MAZURE, III, 66 ssq. WAGENNAAR, l. l. 358. Cf. epistola legati DE BARILLON ad Regem; »Il court ici une lettre, imprimée en Anglois, du Pens. FAGEL à un Ecossois, nommé STUART; — — le roi m'en a parlé avec ressentiment et aigreur. Il est vrai, que cette lettre est un véritable libelle, et est écrite avec artifice, pour gagner les non-conformistes. Elle contient tout ce qui peut

Haec Principis sententia Imperatori perquam placuit, qui promisit apud Papam, id agere, ut hic sua auctoritate uteretur ad flectendum JACOBI animum ¹⁾. Nihilominus Rex, incitatus a Jesuitis, iratus GULIELMO, mox falsum devulgavit rumorem, Principem abrogationem legum poenaliū probasse. Tum hic, ut manifestaret veram suam mentem, contra Regis et Catholicorum fabulas, epistolam FAGELII, versam in linguas Latinam et Anglicam, edi jussit; cui in Anglia respondit libellus quidam, qui inscribatur: *Parlamentum Pacificum*, cum approbatione Comitum SUNDERLANDI, quo monebatur epistolam FAGELII non jussu Principis scriptam fuisse, et longe aliam opinionem GULIELMUM et MARIAM fovere ²⁾.

Quis non miretur hanc audaciam, vel potius impudentiam? nam SUNDERLANDUS epistolarum commercium STEWARTUM inter et FAGELIUM non ignorabat, et Regi ipsi praelectae erant FAGELII literae. Bene multi igitur qui Concilio regio interessent negotii conscii erant. Quapropter FAGELIUS indignabundus fortiter et aperte cum Anglorum legato de illis calumniis questus est: »Je vois," ita scripsit in libello oblato ALBYVILLAE, »que dans un escrit, autorisé par un acte pu-

alléguer de plus spécieux et de malin, pour empêcher la révocation des lois pénales et du test." (MAZURE, III, 71).

1) Vid. BURNET, I. I. — MAZURE, III, 70.

2) Secundum VAN WIJN, hic libellus scriptus est a quodam NORLEY: vid. ad WAGENAAR, p. 359. — Legimus inter alia in interpretatione Belgica: »Men behoord minder op de redenen van desen brief, als op den Koninklyken tytel, waarmede men hem bekleet heeft, te letten. Indien we de reedenen van den Heer FAGEL niet wederleggen, dat is omdat wy deselve kunnen verschoonen, alhoewel wy syn verwaandheyt, die hy toont te hebben, met een opgeraapt en niet gemagtigt schrift, de naam van hare Koninklyke Hoogheyt Mevrouw de Princesse van Oranjen in 't opschrift te doen dragen, niet kunnen vergeven."

» blic, on traite cette lettre de supposée, quoyque Sa Maj.
 » et mesme toute la Cour sachent la verité de l'affaire, et
 » que d'ailleurs je l'ay avoué icy à vous, Monsieur, comme
 » au Ministre du Roy, et de mesme à tous ceux qui, m'en
 » ont parlé. Mais ce qu'il y a de plus fâcheux à mon es-
 » gard, on m'y accuse d'avoir abusé du nom de leurs Al-
 » tesses, — — — — — comme si j'estois personne à me servir
 » d'une fourbe si infame et d'une fausseté indigne à toutes
 » personnes d'honneur, et cela dans une affaire de la dernière
 » importance 1).”

His non contentus, paulo post quoque quaedam episto-
 larum STEWARTI fragmenta edidit, addita quadam apologia 2).
 Praeterea hanc occasionem arripuit, ut ipsae Civitates foed.
 huic liti immiscerentur. Scripserat enim auctor *Parlamentii*
Pacifici Batavorum Rempubliam initium cepisse a seditio-
 nibus. Huius injuriae Ordines Generales reparationem pos-
 tularunt, quam tamen numquam dedit Rex 3).

Interea JACOBUS, aegre ferens magnam Anglorum militum

1) FAGELIUS hocce libellum publici juris fecit addita praefatione, in qua rem exposuit. Vid. appendix Litt. E. Ex epistola D'AVAUXXII ad Regem, quam MAZURE citat, (III, 104) patet, quam aegre Consiliarius hanc injuriam tulerit: fertur enim dixisse: „Je ne souffrirai jamais que l'on cherche à me deshonerer. Si le roi d'Anglet. s'attaque à moi davantage, il se repentira de m'avoir poussé à bout. J'ai entre les mains des pièces, que je produirai en temps et lieu. Je montrerai à toute l'Anglet., à quel prix le Roi de la Grande-Bretagne, demandoit au Prince d'ORANGE son consentement à la revocation du test: et peut-être ces révélations ne feront pas un très bon effet pour lui. J'espère que les États et le Prince d'ORANGE me permettront de me justifier ainsi, mais dussent-ils s'y opposer, et dussé je par là perdre mes emplois, je ne souffrirai pas, que l'on me perde d'honneur.” — Cf. D'AVAUX, VI, 139.

2) Vid. in appendice Litt. F.

3) Cf. MAZURE, III, 102. — VAN WIJN ad WAGENAAR, p. 367. — Vid. *Resol. v. h. Ho. Mo.* 9 April 1688.

copiam in Civitatibus foed. stipendia merere, et facile intelligens, quanti pretii aliquando forent Principis, statuit secum milites illos in Angliam revocare. — Quo vero obtentu uteretur? — Nulli tumultus compescendi, nullumque bellum cum Gallis ei gerendum erat, qua deficiente conditione, ex pactis cum Britannia olim initis, turmae revocari nullo jure poterant ¹⁾. Nonne illas turmas repetens videbatur Civitatibus foed. bellum indicere?

Huic igitur, GULIELMO et FAGELIO auctoribus, Ordines Generales reditum militum recusantes, haec reposuerunt: »dat deselve »genegen waren en bleeven de Tractaten, tusschen Syne »Maj. en dese Staat intercederende, opregtelyk en volko- »mentlyk te observeeren en na te komen; — — — dat »deselve nagezien hebbende de voorsz. Tractaten, en alles »wat omtrent het erigeeren van de voorsz. Regimenten is »gepasseert, niet vinden dat of de voorsz. Tractaten of »eenige andere conventie, capitulatie, of wat het ook soude »mogen wesen, haar verbind, of in eenigen deele engageert, »om de voorsz. Regimenten in het geheel, of voor een gedeelte aan hoogstg. S. Maj. te moeten laten volgen ²⁾».

Praeterea missis epistolis ad singulas Hollandiae urbes, FAGELIUS probare illis conabatur, Regis petitionem a belli indictione non longe abesse ³⁾.

Aucta est hoc contentione mutua JACOBI et GULIELMO diffidentia. — Cui mox accessit perlatus nuntius de graviditate Reginae, dein de natalibus Principis Walliae.

Quod si antea plures Nobiles Angli clam cum Principe de expeditione in Britanniam suscipienda egerant, jam hic verus,

1) Cf. MAZURE, III, 101 sq.

2) Vid. *Resol. v. Holl.* 12 Feb. 1688. — *Resol. v. h. Ho. Mog.* 13 Mart. 1688. — WAGENAAR, XV, 392 ssq.

3) Cf. D'AVAUX, VI, 134. — v. WIJN ad WAGENAAR, XV, 392.

vel suppositus Reginae partus, de quo varii rumores in vulgus spargebantur, immensam vim in totum populum exseruit; crevit itaque in dies conjuratorum numerus, cum in Anglia, tum in Scotia. Neque sumptibus pepercisse dicitur GULIELMUS, quibus novas partibus suis vires adderet. Ita misit e familiaribus quemdam, qui Regi de natalibus filii gratularetur, quique ex Anglia redux, epistolam Principi exhibuit, a nonnullis Optimatibus missam, qua GULIELMUM precabantur, ne iter suum differet 1).

Igitur Princeps, qui, audita DIJKVELDIJ relatione, consilium ceperat cum exercitu in Angliam proficiscendi, rem exsequi secum firmiter statuit, qua in re, quis majus ei auxilium praestare poterat, quam cogitationum et arcanorum ejus conscius FAGELIUS 2)?

1) Cf. WAGENAAR, l. l. 412. — D'AVAUX, VI, 187: »Une personne fort de mes amis et en qui je pouvois prendre une entière confiance, me vint avertir, qu'il venoit de chez le Thresorier du Prince D'ORANGE, qu'il avoit trouvé fort yvre, et qu'ayant parlé ensemble de plusieurs choses, il lui avoit demandé, ce qu'il disoit des beaux presens, qu'avoit eus M. DE ZULSTEIN. Ce Thrésorier crut, que son ami lui parloit des presens, que ZULSTEIN avoit eu à faire en Anglet, de sorte qu'il lui repondit, qu'il étoit en effet surpris, quand il voyoit sur son registre la quantité d'argent, que ZULSTEIN avoit tiré sur lui pendant qu'il étoit en Anglet. — On ne peut avoir de preuve, »ita pergit D'AVAUXIUS,» plus naturelle, ni plus certaine, que celle là, que le Prince D'ORANGE travaille actuellement à se faire des créatures à force d'argent, pour former un parti contre le Roi d'Anglet.»

2) Quanto revera auxilio Principi fuerit FAGELIUS in expeditione Anglica paranda, liquet ex memorabilibus WITSENI, legati ad Regem GULIELMUM: »de Koning is dikwijls somber, zwaarmoedig, onpasselijk, »en schijnt in Engeland niet, hetgeen hij in Holland was, — hij mist »hier de voortvarendheid van FAGEL.» — Vid. apud SCHELTEMA, Op. laud., T. III, Pars II, p. 153. Paulo post idem narrat Regem dixisse: »mocht de Raadspens. eens opzien, wat zou hij zeggen van de »veranderlijkheid deezer natie, ik heb het hem wel voorspeld; maar hij

Quam ab initio inde suscepti muneris rebus maritimis dederant operam, eandem post pacem Neomagensem continuo impenderunt GULIELMUS et FAGELIUS. Sed fere semper colluctabantur cum ignavia Provinciarum, quae tributa negligenter solvebant: unde a°. 1685 cum Ordinibus Holl. de hac re fortiter questus est FAGELIUS dicens: »dat door »de zeemagt deser Landen al bereids was, en verder ge- »bragt stond te werden tot soo grooten verval, dat den »Staat in tijd van eenigen nood sig daarvan l' eene male »soude vinden gefrustreert, tot een irreparabel nadeel van »den voorsz. Lande en de goede ingesectenen van dien 1).» Non destitit igitur hortari Ordines et Collegia Archithalassica, ut tam gravi negotio sine mora prospicerent. — Argumento uti solebat imprimis necessitate conservandae mercaturae. Ac sane huic imminabant non contemnenda pericula. A°. 1686 tanta erat piratarum Africae Septentrionalis audacia, ut in mare Britannico hostiliter naves Belgarum aggredierentur. Rex JACOBUS, proh pudor! iis veniam dedit in portibus insulae Vectis (Wight) praedas captas vendere. Hoc omni juri gentium adversabatur, et res inaudita erat, hostes nominis Christiani talem veniam obtinere a Rege Christiano. Unde FAGELIUS tota mente invigilans navigationi tuendae, in concione Hollandiae exposuit: »van wat nadeelige consequentien, het soude konnen »syn, soo ten respecte van de Koopvaardy Scheepen van »de ingesectenen van dese Staat, althans sonder convooy »in zee zyude, als ten reguarde van eene groote menigte »van scheepen, die jegenswoordig in de zeegeten deser »Provincie in gereedschap liggen, — — — — en echter

»wilde het niet gelooven.» — E quibus verbis patet, FAGELIUM Principi expeditionis suasorem fuisse. Vid. l. l. 157 sq.

1) Vid. *Resol. v. Holl.* 17 Meij 1685.

» uit vreeze van de voorsz. Corsairen hare reize niet dur-
 » ven onderneemen, en specialyk ook van soo veele arme
 » Christen menschen, als op de genomen scheepen tot sla-
 » ven werden gemaackt, indien daar jegens de noodige hulp-
 » middelen niet tydelyk worden geapliceert ¹⁾.”

Uti FAGELIUS rei maritimae strenue incumbibat, ita quo-
 que augendo aerario operam, quam posset maximam, dedit.
 Nam praeter alia tributa extraordinaria, quae ferri voluit,
 usus est portoriorum, quae Belgice *Convoyen en Licenten*
 vocari solebant, locatione (admodiatie), qua dicitur adeo
 pecuniae abundantia crevisse, ut triplo reditus publici aucti
 sint ²⁾.

Sed ante omnia necesse erat Principi, florentissimam Hol-
 landiae urbem suis consiliis fautricem habere, quae etiam
 nunc, a DAVAUXIO agitata, nondum Gallorum partes prorsus
 deseruerat ³⁾.

Qua in re ipse LUDOVICUS Principem mox iuvavit, latis
 edictis, quae invectionem halecum aliarumque mercium
 Batavarum vel prohibebant, vel novis impositis portoriis
 premebant ⁴⁾. FAGELIUS hoc usus id agere studuit, u

1) Vid. *Resol. v. Holl.* 12 Julij 1686. — *Res. v. Ho. Mo.* 7 Junij 1687. — Vid. epistola FAGELII ad fratrem HENRICUM, in qua de agendi ratione JACOBI questus est, in appendice Lit. G.

2) Vid. *Resol. v. Holl.* 3 Aug. 1686, 6 Decemb. 1686, 3 Junij 1687. — *Res. v. h. Ho. Mo.* 7 Junij 1687.

3) Vid. DAVAUXII, Epistola d. 26 Oct. 1687, (*Négociat.* VI 100 sq.)
 » Le Sieur HUDDE, me donna là-dessus les plus fortes assurances, que
 je pusse souhaiter, et je puis assurer V^{re} Maj., que — — — on n'a
 jamais tant fait paraître de bonnes dispositions et de cordialité, que
 Mess. d'Amsterd. en temoignerent ce jour-là; les quatre Bourgem-
 tres de concert me porterent la santé de la bonne union entre V^{re} Maj.
 et la République, à la confusion de tous ceux, qui la veulent traverser.”

4) Vid. *Resol. van Holl.* 11 Sept. et 26 Nov. 1687.

odium in Gallos magis magisque flagraret, et Ordinibus Gener. auctor fuit ut repressalias ederent, et portoria in vina aliasque e Gallia in Civitates foed. invehendas merces auferent¹).

Sed intra haec subsistendum non esse, FAGELIUS bene videbat, qui in Collegio Ordinum Hollandiae delegatorum (Gecommitteerde Raden) consilia Principis de expeditione in Angliam primum sub fide silentii patefecit, deinde vero et paucis e Magistratibus Amstelodamensibus, quibus prae aliis fides habebatur, aperienda esse existimavit. Igitur negotium communicatum est cum JOANNO HUDDE, CORNELIO GEELVINK, et NICOLAÛ WITSEN, Amstelodami Consulibus, nec non vir consummatae experientiae HOB DE WILDT, Collegio Archithalassico ab Actis. Hi tamen non ita statim expeditioni favebant, putantes rem nimis arduam esse, et Republicae vires superare. — Praeterea, qui hasce deliberationes clandestinas memoriae mandavit, WITSENS arbitrabatur, religionis causam Deo relinquendam et a Deo defendendam esse. FAGELIUS tamen hunc virum in Principis partes adduxit, variis e sacra scriptura allatis exemplis, quibus ostendebat Civitatum foed. hanc causam esse et Principis; »ita” inquit, »majores nostri Rempublicam condiderunt religione »utentes fundamento².”

Neque his actis diu dubia mansit Amstelodamensium sententia, cujus rei testem habemus legati Gallici epistolam, datam media aestate a' 1688 (29 m. Julii):” que Messieurs »d'Amst. ne s'opposoient plus si fortement aux desseins du »Prince d'ORANGE, par la prevenion ou ils étoient, que l'on »avoit resolu en France et en Angleterre de détruire leur

1) Vid. *Resol. van Holl.*, 27 Aug. 16 Oct. 1688. WAGENAAR, l. 1. 380. — D'AVAUX, VI, 98, 111, 138, 153, alia.

2) Vid. WAGENAAR, l. 1. 425 ssq.

»Religion, et sur tout leur commerce. Que dans les assem-
 »blées les plus secretes du Conseil de Ville d'Amst., on ne
 »parloit que de ce dessein, et qu'on tenoit cela pour une
 »chose très assurée; qu'ils croyoient donc qu'il valoit mieux
 »agir plutôt, que plus tard, et ne pas attendre que le roi
 »d'Anglet. fut plus en état de leur faire du mal." 1).

GULIELMUS ita, magna pecunia comparata, et primariis
 Amstelodami magistratibus in suas partes ductis, mox
 magnam sensim paullatimque numerum navium bellicarum
 instrui et ornari jussit, quod fieri poterat sine consensu ad
 hoc ab Ordinibus Gener. dato; aderat etenim major earum
 pars jam parata, et Summo mari Praefecto incumberebat ex
 officio mercaturam et navigationem tueri. — Huic rei tri-
 buendum videtur, quare fere nihil de omni hocce apparatu
 maritimo, memoratum inveniamus in documentis publicis 2).
 Secretum totius negotii tam bene servatum est, ut ipse
 D'AVAXIUS, etiamsi quid suspicaretur, veritatem tamen cog-
 noscere non potuerit. Putabat LUDOVICUS quoque classem desti-
 natam esse auxilio Suecorum contra Danos 3).

Praeterea talis erat temporum conditio, qualis facilem prae-
 beret causam, securitati Reipublicae invigilandi et armaturae
 defendendae. Mortuo enim MAXIMILIANO Electore Coloniensi,
 qui et Episcopus Leodii, Monasterii et Hildeshemii fuerat,
 Imperator et LUDOVICUS mox novae Electioni, utrimque favere
 inceperunt. Jam vero nemo est, qui non intelligat, quanti
 momenti Civitatibus quoque foed. et Hispanis esset, qualis
 ibi Elector crearetur. Recens adhuc erat memoria anni 1672,

1) Cf. D'AVAX, VI, 175 sq.

2) Vid. J. C. DE JONGE, *Gesch. v. h. Ned. Zeemeezen*, T. III, II,
 pag. 436.

3) Cf. D'AVAX, VI, 136, 149.

quantum mali Principes, territorio nostro adjacentes, afferre possent, si Gallorum partes sequerentur. Et eadem ratio, quae Ordines Generales, Hispanos et Imperatorem movebat, ut prouiderent in Ducem Bavariae, LUDOVICUM impellebat, ut GULIELMUM FURSTENBERGIUM, praeferrat, cuius obsequium in Gallis iam superioribus annis manifestum fuisset.

Interim memorabili ineunte hocce anno, supremum diem obiit senex Elector Brandenburgicus, successitque filius FREDERICUS III, qui semper quam maxime GULIELMUM coluit, et quocumq; mox Civitates foed. novum foedus inierunt, quo pristina, facta cum patre eius, renovata sunt¹⁾. Missus erat BENTINGIUS, unus in paucis amicus Principi, velut congratulationis causa. Jam ante obitum Electoris, DAVAEXIUS Regem monuit, foedus parari, ex quo ille exercitum mitteret in Ducatum Cleviae, qui tueretur fines Reipublicae: »cette démarche, »scripsit, étoit encore dans la vue, de »faciliter son passage en Anglet, afin que ces troupes de »l'Electeur de Brandenb. et les autres, qu'il avoit dessein »de faire venir, rassürassent les États Génér. et leur donnassent lieu de donner leurs troupes au Prince d'ORANGE, »sans craindre d'être attaqués du coté du Rhin.»²⁾

BENTINGIUS mox jussu Principis, nullis tamen Ordinum Generalium mandatis munitus, se contulit ad Principes Hassiae (Cassellas), Hanoverae, uti et ad Duces Cellanum et Guel-

1) Vid. foedus apud DUMONT, l. l. 156.

2) D'AVAUX, VI, 127. Cf. epistola 31 Maji 1688. »J'appris de très bonne part, que l'Electeur de Brandenb. (filius) avoit prié le Prince d'ORANGE, de lui envoyer quelqu'un de confiance, et que c'étoit sur cela que M. BENTING étoit parti; je ne doutai point, que ce fut pour lui confier les desseins du Prince d'ORANGE, qu'il n'avoit communiqués qu'à l'Electeur son père (*Négociat* VI, 156). Cf. HELWING *Gesch. des Brandenb. Preuss. Staats* p. 757.

pherbytanum, et cum hisce de praestandis auxiliis egit ¹⁾. Promiserunt hi singuli mox magnam militum copiam, ut Civitates foed. securae essent ab omni invasione hostium, dum Princeps in Angliam proficisceretur.

Ita etiam cum Suecis Princeps egerat, de mittendis sex millibus hominum.

JACOBUS neque monitis legati, quem Hagae habebat, neque, LUDOVICI consiliis fidem ullam dabat; frustra LUDOVICUS ei exercitum, classem obtulit; recusavit, dicens se nihil metuere. Longius tamen vera mens Principis eum latere non poterat. Legatus igitur ejus, libello oblato, de fine omnis apparatus bellici quaesivit. Eodem tempore DAVAUXIUS jussu LUDOVICI, declaravit amicitiam, quae JACOBUM inter et LUDOVICUM intercederet, non sinere eum descedem esse, si bellum pararetur contra Angliam.

FAGELIUS, hoc libello lecto, indignationem non continuit, talem audaciam ferendam non esse exclamans ²⁾. Paulo post in arcano Ordinum Holl. conventu orationem habuit, qua vivis coloribus exposuit, quot quantasque injurias LUDOVICUS Belgis intulisset: eum id perpetuo egisse, ut amicos et foederatos Reipublicae in suas partes converteret: bellum instare, nec amplius differendum: »dat syne Hoogh.

1) Cf. D'AVAUX, VI, 174, 234. — BURNET, II, 434. Ipse BURNETUS egit cum duce Hanoverano, qui uxorem duxerat cognatam Genti STUARTIAE, et per eam Duci facile suavit, ut faveret expeditioni GULIELMI. Vid. ibidem.

2) Vid. D'AVAUX, VI, 227: »Le Pens. FAGEL en fut au desespoir, car étant entré aux États Génér. dans le moment que je sortois, et ayant lu avec le dernier emportement mon mémoire, il dit à chaque période, que cela étoit faux, que cela étoit impertinent, qu'il ne falloît plus se laisser menacer de la sorte, qu'il fallait faire des recrues et armer encore par mer plus puissamment qu'ils ne faisoient.»

»geoordeelt hadde, dat het meer als tydt was, dat den Staat
 »soude mogen conserveeren de goede Vrunden en Gealli-
 »eerden, die deselve nog was hebbende, en sigh voorts
 »stellen in een postuyr, van niet schielyk te konnen werden
 »overvallen, indien denselven Staat genoodsaack soude
 »mogen werden, eenige Resolutien, die min aangenaam
 »moghten wesen, tot hare redding te neemen; dat syn Hoog-
 »heyt wetende, wat onderscheyt dat er was tusschen oude
 »troepen, ende die maar van nieuws werden gelicht, en
 »wat moeyte het in heeft, nieuwe lichtinge te doen, soo
 »wannecr men in actueele vyandschap is, hadde gecon-
 »venieert, met eenige Fursten en Princen van het Duyt-
 »sche Ryk, om van deselve eenige militie over te nemen,
 »te weeten, van Syn Churf. D. van Brandenb. ses duysent
 »man, van haare Furst. D. van Cell en Wolfenbuttel
 »vier duysent man, en van Syne Furst. D. van Wirten-
 »bergh duysent man..” 1)

Querebatur FAGELIUS de violata plus semel a delegatis
 silentii fide; Principem enim hanc ab causam hacc omnia
 clam egisse, ne, iis cognitis, Gallia et Anglia impedi-
 mento forent. 2).

Orationem FAGELIUS ita absolvit: »dat syne Hoogheyt,
 »mitsgaders de Heeren haar Ed. Gr. Mog. Gecommitteerden,
 »geconsiderceert hebbende alle de demarches, soo wel by
 »syn Koningl. Maj. van Vranckryck als van Groot-Brittan-

1) Vid. *Secr. Res. v. Holl.* 18 Sept. 1688.

2) »Hoe weinig secretesse gevonden werdt in de saaken, de Re-
 geeringe van de Lande concerneerende, soodanigh dat tot het nyterste
 schandaal, soo wel van veele van de Regenten, als van seer veel
 goede ingesectenen en Patriotten niets secret blyft, wat in haar Ed.
 Gr. Mog. vergaderinge werdt geproponeert, verhandelt en geresol-
 veert.” — *Ibidem.*

»nien gehouden, dat het vuur soo naar op de Frontieren
 »van desen Staat begint te branden, en dat Religie, Vry-
 »heid en Navigatie, Commercie, en het gansche welvaren
 »van den Lande daardoor in seer groot gevaar soude kon-
 »nen geraken, eendraghtig van advise waren geweest, dat
 »de jegenswoordige conjuncture van tyden en saeken ver-
 »eyschte, dat den Staat zich stelde in postuur van defensie,
 »en om alle insultes te kunnen afweeren, en oock genoegh-
 »saam alle eendrachtigh, dat de voorsz. Troupen, ten voor-
 »schreeve getale hoe eerder soo liever overgenomen en in
 »dienst van den Staat soude mogen worden gebraght." ¹⁾

Quo majus vero et promptius auxilium ab Imperatore,
 necessitate urgente, impetrare posset GULIELMUS, pax Germa-
 niam inter et Turcas componenda erat. Hunc in finem pro-
 posuit FAGELIUS, ut meditationem suam Ordines Generales offer-
 rent, mitterentque virum acerrimi ingenii JACOBUM HOP, aliis
 legationibus magna cum laude functum, »om door goede
 officien de vrede tusschen de Turkschen Keiser en Sijne
 Roomsche Keizerl. Majest. te trachten uytte wercken." ²⁾
 Quod et factum.

Quibus omnibus FAGELIUS ita animos civium confirmavit,
 ut expeditioni Principis in Angliam aures facile praerberent ³⁾.

1) Ibidem. *Vidd. Secr. Resol. v. Holl.* 22 Sept. et 9 October 1688. —
Resol. v. h. Ho. Mo. 4 Oct. 1688.

2) *Vid. Secr. Resol. v. Holl.* 23 Sept. 1688. Jam superiore anno
 scripsit D'AVAUXIUS 19 Sept. 1687: »Je fus informé des efforts, que le
 Prince D'ORANGE et le Pens. FAGEL firent dans ce temps là, pour
 porter l'Empereur à faire la paix avec le Turc, et s'offrirent pour être
 mediateurs (*Négociat* VI, 94).

3) Testem habemus D'AVAUXIUM dicentem: "La constitution de ce pays est
 »telle à présent, que la plus grande partie de la prov. d'Hollande souhaite
 »la guerre, les uns parce qu'ils sont au Prince, les autres à cause de
 »la Religion, et les derniers à cause du commerce, dont on leur fai
 »esperer le rétablissement par une guerre" *Négociat*, VI, 206.

Non erat igitur, quod Principis consilia diutius Batavis celarentur. Quapropter FAGELIUS gravem et eloquentem orationem habuit, qua pericula ostendit, quae religioni Reformatae et libertati Europae imminerent; talem esse rerum conditionem, qualis non nisi belli calamitates ominaretur. Demonstravit ea esse tempora, quae omnino flagitarent Principem mare cum exercitu trajicere, adjectis tamen hisce memorabilibus verbis: "dat syne Hoogh. geene intentie » hadde, om of den Koningh van den Troon te helpen, of » sich van Engeland meester te maken, maar alleen om te » besorgen, dat door de convocatie van een vry Parlement — » de gereformeerde Religie mogt geraken in seekerheyt en » buyten gevaar van oppressie, de natie gerust gesteld van » dat die by haar vryheit en gerechtigheden sal worden ge- » maintineert, en de inbreucken daar inne gedaan gecorri- » geert, opdat alsoo den Koning en de Natie mochten leven » in een goet verstandt, en aan haar Vrienden en Gealli- » eerden, en specialyk aan desen Staat te nutte te zyn." 1)

Quibus argumentis moti Ordines Hollandiae, itemque Ordines Generales mox consensum dederunt, promiseruntque omne auxilium et opem ei ferre, 2).

Ita FAGELIO maxime impellente, ejusque indefessa alacritate celebris expeditio processit.

Sed et ipsis Britannis solemnibus declaratione accurate exponendae erant rationes, quae iter in Angliam suasissent. Cujus instrumenti confectio non potuit non FAGELIO mandari, sive soli, sive in consilium adhibitis, qui inter profugos Anglos imprimis peritia et doctrina valerent. Quin etiam, ne videretur in tam ponderoso negotio ali-

1) Cf. BURNET II, 515. — Vid. *Secr. Resol. v. Holl.* 29 Sept. 1688. Vid. oratio in appendice. Litt. H.

2) Ibidem.

quid neglectum, aut imprudenter actum, missus est libellus in Angliam, antequam typis vulgaretur, ut de eo iudicium ferrent illi, qui Principis partibus faverent ¹⁾). Et omnino hoc documentum summae artis indicia continet; argumentatio erat clara et perapta, quae indignationem omnium populi ordinum in JACOBUM incitaret, vel augetet ²⁾).

Ita quoque Ordines Generales peculiari scripto omnibus legatis exterarum gentium patefecerunt rationes, quibus ducti auxilium praestarent Principi profecturo in Angliam ³⁾).

Pervenimus ad ultimum publicae FAGELII vitae actum. Principi Ordinibus Holl. valedicenti ita respondit, ut auditores lacrymas continere non possent: »hebben haer Ed. »Gr. Mog. hooggem. S. Hoogh. hertelyk bedankt voor alle »beneficien en weldaden, die desen Staat soo menigvuldig en by soo veel en soo bekommerlyke gelegentheden »heeft genooten en ontfangen, dat de gedagtenisse van »dien en een respectueuse erkenenisse van deselve, »nooit uyt haar gebeugenisse sullen kunnen werden uit- »gewischt: dat sy van herten hadden gewenscht meer »magt en meer gelegendheid te hebben, om haer opregte

1) Quod de futuro Cancellario Angliae Lord SOMERS affirmat CAMPBELL (*The Lives of the Lords »Chancellors* IV, 90). »the Prince's declaration which came out soon after — if not framed by SOMERS, certainly had his previous approbation." — Cf. BURNET II, 510. »The declaration that the Prince was to publish came to be considered. A great many draughts were sent from England by different hands; all these were put in the Pensioner FAGEL's hands who upon that made a long and heavy draught, founded on the ground of the civil law, and of the law of nations. That was brought to me to be put in English."

2) Declaration of WILLIAM HENRY, by the Grace of God Prince of ORANGE, &c. Of the Reasons inducing him to appear in arms in the Kingdom of England, for preserving of the Protestant Religion and for restoring the laws and liberties of England, Scotland and Ireland.

3) Vid. *Resol. v. h. Ho. Mo.* 28 Oct. 1638.

» liefde en genegentheyf voor syne Hoogh. te mogen be-
 » wysen, en haar nooit sullen laten verveelen, al wat in
 » haar vermogen is, by te brengen tot executie van de voorsz.
 » Entreprise, door welke daar Ed. Gr. Mog. ook aan haar
 » zyde niet anders beoogen, als de conservatie van de voorsz.
 » Protest. religie en de vryheid en liberteyt van het Engel-
 » sche Volk: God den Heer Almagtig hertgrondelyk bid-
 » dende, dat die goedertierenlyk soo een eerlyk en soo een
 » regtvaerdig dessein met syn zegen wil begenadigen, en
 » tot een goed einde brengen; en de Persoon van hoog-
 » gem. S. Hoogh. in goede gezondheid en prosperiteit be-
 » waren ¹⁾.

Non erat in fatis gloriosae expeditionis suasorem et auc-
 torem superstitem fore GULIELMI triumpho; obiit FAGELIUS
 d. 15 mensis Decembris diem supremum ²⁾.

1) *Resol. v. Holl.* 26 Oct. 1688.

2) Memorat vir cons. DE JONGE, in opere *Gesch. v. h. Nederl. Zeev.* (T. III. II. p. 469 in notis), relationem quendam ARNOLDI VAN ZUYLEN VAN NYEVELT, qui erat inter aulicos Principis et qui memoriae prodidit, FAGELIUM obiisse: »sonder ooit te hebben gehad de omstandige tydinge van ons landen in Torbay, en het verder voorgevallen op de mars naar London, waarna, zoo men my zeide, hy by uitnemendheid had verlangt.»

FINIS.

APPENDIX.

Litt. A.

Ad pag. 20.

*MISSIVE van den Raadpensionaris J. DE WITT
aen de Heeren FAGEL ende VAN DER NIEUBURCH,
den 29 February 1668.*

EDELE GESTRENGE HEEREN!

Gisteren laet in den avondt is alhier eerst overgebracht UwEd. paquet van den 24 deses, ende tegelijck mede derselver missive van den 26 daeraenvolgende. Ick hebbe de voors. missiven met de bylaegen, tot de eerste specterende, aendachtiglyck overlezen, ende vinde my verpligt UwEd. hooglyck te bedancken voor de pertinente en omstandige informatie van 't gene zich aldaer toegedragen heeft. Het schynt daerwt prima fronte, dat de heeren Gedeputeerde Staten al met wat animositeit ende eenzydigheit geprocedeert hebben. Hlyden UwEd. gezamelyke missive aen haer Hoog Mogende, mitsgaders die aen den heer Griffier RUIJSCH gelesen synde, de heer UNCKEL op de tour van Vriesland presiderende, soo heeft daerop voor die sessie geene conclusie connen geformeert worden: hebbende de heeren gedeputeerden van Vrieslandt de voors. brieven en bylaegen overgenomen, ende seer groote oppositie gemaackt, selfs tegens het geadviseerde van eenige provincien, dat de voors. brieven ende bylagen behoorden gestelt te worden in handen van Commissarissen, om te adviseren, wat UwEd. rebus sic stantibus, tot wtvoeringe van haeren last 'tzy aldaer, 'tzy in de provincie van Stadt en Landen soude behooren te werden gerescribeert. Door welcke woorden, alhoewel aen 't provinciael recht van Vrieslandt geen het alderminste prejudicie geleydt wierde, soo is echter noch daerop, vermits de krachtige oppositie van de heeren gedeputeerden van

Vrieslandt, ende dat het seer laet geworden was, de dispositie wtgesteld tot morgen.

Haer Hoog Mogende last, tot vordering van de poincten van equipage, werving ende approbatic van 't gehandelde met Engeland sal UwEd. al over eenige dagen toegekomen syn, daerwt UwEd. sullen bespeuren, dat onze gedachten alhier met die van UwEd. seer overeengestemt hebben.

Haeg den 29 February 1668.

P. S. van den 1^{en} Marty.

Huyden is my nog toegecomen UwEd. missive van den 28 February, gelyck oock derselver publieke depeche van gelycken date haer Hoog Mogende wel is gewerden; ende is oock huyden op UwEd. voorgaende depeche van den 14 daerbevorens noch gearresteert de conclusie, copielyk hiernevensgaende, daerby gevoecht de aantekeningen by Zeelant en Vrieslant daerop gedaen. Waarmede etc.

Ex Archivo Regni; (minut missiven van den Raadpensionaris DE WITT a^o. 1668).

Litt. B.

Ad pag. 52.

MISSIVE geschreeven by de Gedeputeerden van Hun Hoog Mog. aan de absente Leeden van de Regeering van de Provintie van Utrecht, na dat de presente Heeren uit hunne bedieningen waren gezet.

De Hoog Mog. Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden hadden voor deeze, tot haar uiterste droefheid en leedweesen verstaan; dat de vyanden van deezen Staat hadden geoccupeerd verscheiden importante Vestingen deezer Landen, in veel weniger daagen, als onze voorouders jaaren hadden besteed, om die tot securiteit en veiligheid der goede Ingezetenen te acquireren en te vestigen, en dat zy haar ook onder ander mees-

ter hadden gemaakt van de Provincie en de Stad van Utrecht, dat het voorsz. verlies voor haar veel smertelyker is geweest, niet alleen om de groote peryklen, in de welke de nog overige Provincien daar door zyn gestort geworden, en de schadelyke desolatie en de devastatie van moorden, branden en ruïneren van menschen, huizen, landen en gewassen, die dezelve Provincien hebben moeten uitstaan, maar ook om dat de voorsz. plaatzes, die haar aan den vyand overgegeeven hebben, niet een druppel bloed ten besten hebben gehad voor de conservatie van het algemeene lieve Vaderland, de vrye oefening van de Christelyke Gereformeerde Religie en Vryheidspanden, by de voorouderen zoo hoog geacht, dat dezelve daarvoor lyf en goed met de uiterste geneegenheid, hebben opgezet, en die daar op van God den Heer Almagtig zoo zeer gezegend zyn geweest, dat dezelve, tegen alle apparentie van menschelyke hoope, staande gebleeven zyn, en nademaal dezelve God de waapenen van den Staat onder het hoogwys beleid van den Heere Prince van ORANGE, en die van de Geallieerden, als nu wederom gezeegend heeft, dat de voorsz. vyanden genoodsaakt zyn geworden de hooggemelde Provincie van Utrecht te evacueeren en te ontledigen, ende die alzo wederom by de Unie gekoomen zynde, hooggemelde haar Hoog Mog. met rypheid van raden te overdenken ende overweegen hebben, wat dezelve in justitie en regtvaardigheid met de meeste moderatie en bescheidenheid schuldig zyn te doen, aan de geenen die haar uiterste devoir aangewend, of daar in gemankeert hebben; dat dezelve mitsdien ook kennisse van het voorsz. voorval hebben gegeeven, aan de hooggemelde Heere Prince, met verzoek dat zyn Hoogheid aan haar Hoog Mog. daar op wilde laten toekoomen, deszelfs hoogwyze consideratie en advys; dat de zaaken gehouden mogten worden, buiten alle prejuditie of præoccupatie; dat ook gemelde haar Hoog Mog. goedgevonden hebben, dat wy ons zoude transporteeren na de gemelde Provincie van Utrecht, om door minnelyke inductien, ende was het van nooden, ook door kragtige en efficaeuse middelen te persuadeeren, de Heeren, voor dezen de Regeeringe van die Provincie bekleed hebbende, dat dezelve van haare exercitie van de Staaten, ampten, officien of bedieningen,

die zy voor deezen hadden bekleed, by provisie, ende tot de voorsz. nadere dispositie zoude onthouden: Zoo hebben wy niet kunnen mankeeren, om den last, ons by hooggemelde haar Hoog Mog. opgeleid, te volvoeren, ende hebben ook dat geluk en dien zegen gehad, dat wy daarinne alhier met groote minzaamheid hebben gereussert, op 't verzoek van de gemelde Heeren by acte aan yder van haar ter hande gestelt, verklaart hebbende, dat het zelve was onverminderd, en zonder het alderminste præjuditie van de Privilegien en Voorregten, die de voorsz. Stad en Ingezeetenen van dien in het particulier, mitsgaders zoodanige verdere defensie, als yder van de gemelde Heeren in het byzonder zoude competeeren. Wy hadden ook ten zelfde einde doen sommeeren U Ed. met meeninge, om de voorsz. onze orders by U Ed. insgelyks af te leggen: dan nademaal U Ed. absent is, zyn wy genoodzaakt denzelve daar van by Missive kennis te geeven, en in de naam van hun Hoog Mog. op het ernstigste te verzoeken, dat U Ed. zig van de exercitie van den Staat of bedieninge, te vooren by dezelve bekleed, by provisie ende tot nadere dispositie toe, onverminderd en zonder præjuditie als vooren, wilt onthouden. Wy en behoeven daar toe niet veele reedenen ofte argumenten te gebruiken, maar sulen van U Ed. een acquiescement verwagten, zonder dat U Ed. ons zult necessiteeren, om verdagt te moeten weesen op andere middelen, die wy tusschen die geene, die zoo goede en oude Bondgenooten zyn geweest, geerne zaagen geeviteert. Wy zullen hier op ten spoedigste en uiterlyk binnen drie daagen naar de receptie dezès, tegemoed zien U Ed. rescriptie, omme te moogen dienen tot onze informatie.

Ende ondertusschen zullen wy U Ed. in de bescherming Godes beveelen en blyven.

UTRECHT $\frac{17}{27}$ Novemb. 1673.

U Ed. Dienstwilligē Dienaaren,

(was ondertekend)

J. GEELVINCK. CASPAR FAGEL.

W. VAN CROMMON. B. GEMMENICH.

SCATO GOCKINGA.

Historiesch Verhaal van de onwettige behandeling de Provincie en Stad van Utrecht aangedaan; in de jaaren 1672, 73, 74. (In Appendice p. 131).

Litt. C.

Ad pag. 53.

*MISSIVE van Haar Hoog Mog. aan de Staaten van
Vriesland en Stad en Lande, noopende het her-
stellen der Provintien, die overheerscht zyn ge-
weest; in dato Maart 1647.*

EDELE MOGENDE HEEREN!

Het is niet als uyt de uysterste beweeginge van ons gemoet, dat Wy U Ed. Mog. moeten representeeren, den deplorabele toestand van de Provintie van Utrecht, mitsgaders van de Steeden en Plaatsen van Gelderland en Over-Yssel, die al bereits onder de macht van de Unie gekoomen zyn, en die eerst door de vyanden van den Staat in de grootste ongelegenheid, armoede en miserie gebragt zynde, naderhand door de langwylige cessatie van hare Regeeringe, dese haare immineerende ruine staan te sullen accompleeren, soo niet door eene spoedige herstellinge daar inne sorgvuldiglyk wierde voorsien: dat ons dan bewoogen ende genecessiteert heeft onse gedagten te laten gaan, hoe en op wat wijze de aangroeiende desordres in de voorsz. Provintien, Steeden en Plaatsen, in welke door het voorgemelde defect van Regeeringe, naar behooren geene straffe nochte correctie geexerceerd kan werden, in haare verdere voortgang sullen konnen werden gestuyt, en die Provintie bij gevolge in staat gestelt, van deese haare presente en onvermydelyke ruine te konnen overwinnen, en daaromme goed gevonden, met eene klare en naakte representatie van het generaal verval in de Justitie, Politie en Finantien, die door de voorschreeve cessatien in de Provintie, en voorschreeve Steeden en Plaatsen, van dag tot dag grooter staat te werden, de respective Provintien instante-lyk te verzoeken, van hare Advysen en Resolutien t' onzer Vergaderinge ten spoedigste te willen inbrengen, gelyk dan, dien conform, eyndelyk op den 9 deses, de Heeren Gedeputeerden van de voorgemelde Provintien hare principale Advysen, rakende de herstellinge van de Provintien van Gelderland, Utrecht, en

Overyssel, t' onser Vergaderinge geopend hebbende, wij, mits de discrepantien daar inne vervat, goetgevonden hebben deselve door een goed aantal van Gedeputeerden uyt de respective Provincien te laten examineeren, de discrepante consideratien, in dezelve gevonden werdende, te concilieeren, ook daar over te hooren en in te nemen de hoogwijze consideratien en het advys van Zyne Hoogheid den Heere Prince van ORANGIEN, die dan daarover met hooggemelte Heeren Gedeputeerden op heeden, in een langduurige conferentie en opereuse besoigne geweest zynde, eindelyk tot herstellinge van de voorgemelde drie Provincien heeft geformeert dit bygaande advys conciliatoir, dat Wy versoeken, dat by U Ed. Mog. in dier voegen, en soo als 't selve ter neder gestelt is, sonder eenig 't minste uytstel mag werden geampteert, en alsoo een einde gemaakt aan de ruinen en desastres, die in de voorgemelde Provincie van Utrecht, door het voorsz. defect van Regeeringe, hoe langer hoe grooter staan te werden, en die in der daad, niet als met de alleruyterste onsteltenisse en droefheid moeten werden aangezien. U Edele Mog. kunnen neffens ons wel considereeren, dat het van eene groote difficulteyt, soo niet onmoogelykheid, wesen soude dat men, behoudens de respecten en digniteyten van de voorgemelte drie Provincien, generaelijk in alles souden kunnen voldoen aan de sentimenten en opinien van de respective Provincien. En dat daarom, om de zaak tot een eenparig besluit te brengen, aan de gedagte consideratien van d' een wat toegedaan en van de andere wat afgenoomen sal dienen te werden; sonderlings, dewijle bij dit langwylig uytstel van eene herstelde Regeeringe in de voorsz. Provincien, noch die swarigheeden koomen, dat deselve daar door, soo niet voor altoos, ten minste voor een langen tyd, onbekwaam gehouden en gemaakt werden, om, neevens de voorsieninge van hare particuliere en domestique Interessen, te versorgen het generale Intrest van de gemeyne Unie, die sonderlings door het defect van de voorsz. Regeeringe staat te sullen lyden, en in lange niet sal kunnen komen te participeeren aan het genot, van 't gene de voorgemelde Provincie van Utrecht, mitsgaders Steeden en Plaatzten, tot soulagement van de sware lasten, met welke de respective Provincien voor deese

swaare Oorlog soo jammerlyk werden gedrukt, in redelykheid geoordeelt sal worden te moeten contribueeren: want behalven dat de voorsz. Provincie, Steeden en Plaatsen van nu af aan, soo door het generaal verval, soo in de Steeden selve, als ten platte Lande, genoegsaam onbekwaam gemaakt werden, ook in 't herstellen van huysen, en het cultiveeren en bouwen van landen geene luste nog resolutie en kunnen scheppen, vermits door het gebrek van eene goede en wel gereguleerde Justitie en Politie, de Ingeseetenen in onzekerheid werden gehouden, of daarvan yets soude kunnen profiteeren, soo word door het langer continueeren van dit *interregnum*, de ongebondentheit, miserie en verwoestinge ten platte Landen en in de Steeden, daar geen respect nogte ontsag is, van dag tot dag des te grooter, ja soodanig, dat sy by langer continuatie capabel sal weesen, om in korten de ruine en totale ondergank van die Provincie, Steeden en Plaatsen, aan welkers conservatie den Staat in 't gemeen soo zeer geleegeen is, gansch en gaar te perfectueeren, sulks dat wy geene expressie van regtvaardige klachten over de ruine en ongeleegentheit van die Provincie, Steeden en Plaatsen, die ten tyde van hare welstant niet gemeriteert hebben van de Bontgenooten in deser wyse getracteert en als geabandonneert te werden, en kunnen uitvinden, of de eygentlyke en miserable gestalte komt de waarheid en rechtvaardigheid deezer klagten nog te surpasseeren; dat dan ons te meerder necessiteert, Uw Ed. Mog. op 't allerserieuste te versoeken, dat doch tot voorkominge van 't generaal verderf en de uysterste devastatie van de voorsz. Provincie, Steeden en Plaatsen, deselve haar hoe eer soo liever, conform dit bygaande concept conciliatoir gelieven te verklaaren, (en liever aan haar gesustineerde wat toegegeeven), als door langer deliberation, op sich laden de smerte en droefheid van soo veele duysende zielen, welkers verderf met geen pen te beschryven, en niet als te gelyk door een spoedige herstellinge van Regeeringe, en miraculeusé toevloed van Godes genadigen Zegen te helpen en te reparueeren sal zyn. Wy willen dan hopen, en van de gewoone justitie en equiteyt van Uw Ed. Mog. verwagten, dat deselve haar omtrent het voorschreeve project conciliatoir, soo wel spoediglyk als satisfactorlyk sullen

gelieven te verklaren, sonderlinge, dewyle wy het selve van soo veel billykheid achten, dat de respective Provincien na reedelykheid haar genoegen daar in kunnen en behooren te vinden, en alsoo de goede Ingeseetenen van de voorsz. Provincie, Steeden en Plaatsen eeniger wyse beneemen de rechtvaardigheid van hare klagten, van dat sy, door het traineeren en langer uitstellen haarer herstellinge, geprecipiteerd staan te werden in den staat van de allernuyterste desolatie, die door eene goede en prompte resolutie dient te werden geprevenieert, en sulks te meerder, dewyle onses oordeels, na de nature en gelegenheid deser sake, niet stuksgewyse, nog anders als in 't voorsz. concept conciliatoir staat vervat, met eenige vrugt ofte dienst, soo wel voor de gemeynte en Staat, als de voorsz. Provincie, Steeden en Plaatsen geprocedeert sal kunnen werden. Wy sullen dan hier op Uw Ed. Mog. resolutie ten allerspoedigste te gemoet sien etc.

Historisch Verhaal s. 1. (In App. p. 145).

Litt. D.

Ad pag. 155.

BRIEF geschreven door den Heere Pensionaris FAGED aen Mr. JAMES STEWARD Advocaet; behelsende 't gevoelen der Prince en Princesse van ORANGE, wegens 't afschaffen van de Test ende Penale Wetten.

MYN HEER.

Moeit my geweldig, dat myne onpasselykheyt my zo lang verhindert heeft om die Brieven te beantwoorden, in welke gy zo ernstig versogt te weten, wat het gevoelen van hare Hoogheden was, wegens 't afschaffen van de *Penale Wetten*, en byzonderlyk wegens den *Test*. Ik bid UE. dat gy U zelven gelieft te verzekeren, dat ik duidelyk met UE. omtrent deze zaak zal handelen, en zonder cenige achterhoudinge, dewyl UE. zegt dat uwe Brieven met kennis en verlot des Konings geschreven wa-

ren. Ik moet UE. dan rondelyk verzekeren, dat hare Hoogheden dikwyls hebben verklaart, en in 't particulier tegen den Marquis DE ALBEVILLE, zyn Majesteys extraordinaris Envoyé aan dezen Staat, dat zy van opinie zyn, *dat geen Christen om zyne Conscientie behoort vervolgt, of om dat hy van de publyke en vastgestelde Religie verscheelt, qualyk gehandelt te worden:* en dat zy daarom wel kunnen consenteren, dat men de Papisten in Engelant, Schotlant en Yrlant toelaat in hare Religie te continueren, met alzo veel vryheyd, als haar van de Staten in deze Provinciën wert vergunt, in welke zy, 'tgene niet kan geloochent worden, een volkomene vryheyd van Conscientie genieten. En wat de Dissenters aangaat, hare Hoogheden consenteren niet alleenlyk, maar keuren van harten voor goet, dat zy een volkomene Vryheyd zouden genieten, tot de oeffeninge van hare Godsdienst, zonder eenige ontrustinge of verhinderinge, opdat niemant vermag haar op dien voet de minste verstoringe aan te doen.

En hare Hoogheden zyn overbodig, ingevallen het zyn Majesteit goet zal dunken 't zelve te begeren, om hare gewilligheid te verklaren tot medebehulpzaamheit in 't vast stellen en bevestigen van deze vryheit; en zy willen naar al haar vermogen dezelve beschermen en verdedigen, en om de taal van Vredens Tractaten te gebruyken, zy willen dezelve bevestigen met hare *Guarantie*, waarvan UE. in den uwen gewag gemaakt heeft. En indien zyn Majesteit het verder geraden zal vinden om te begeren dat zy met hem concurreren in 't afschaffen der Penale Wetten, zy zyn er gereet toe, mits conditie, *dat die Wetten in haar volle kragt blyven, waar door de R. Catholyken uyt beyde de Huysen des Parlements, en buyten publyke bedieningen, het zy Kerkelyke, Civile, of Militaire gesloten worden,* beneffens alle die andere Wetten, die de Protestantsche Religie confirmeren, en dezelve in veyligheyd stellen tegen alle de desseyneyn er Roomsch-Catholyken.

Maar hare Hoogheden konnen 't vernietigen van den Test niet consenteren, of van die andere Penale Wetten laatst gemelt, dewelke tot securiteyt van de Protestantsche Religie strekken; dewyl de R. Catholyken daar geen ander nadeel by lyden, dan

dat zy uyt de Parlemen ten, of publyke bedieningen gesloten worden: en dat de Protestantse Religie daar door voor alle deseynen der R. Catholyken tegen dezelve of de algemene veyligheyd beschut is. En nog de Test, nog die andere Wetten kunnen gesezt worden eenige strengheyt te behelsen tegen de Rooms-Catholyken ten opzigt van hare Conscientien; zy zyn maar alleenlyk Provisiën, waar door de Leden van 't Parlement gequalificeert of bequaam gemaakt worden om dat Officie te bedienen: en door welke zy voor God en de Menschen moeten verklaren, dat zy de Protestantse Religie voorstaan; zulks dat dit alles niets meer in heeft, dan om de Protestantse Religie voor alle schade te behoeden, die zy van de R. Catholyke zoude mogen ontfangen.

Hare Hoogheden zyn van gedachten geweest en denken als nog, dat niet meer dan dit behoorde begeert of van haar verwacht te worden. Dewyl door dit middel de Rooms-Catholyken en haar nakomelingen voor eeuwig in veiligheid sullen gestelt zyn van alle ontrustinge in hare personen of goederen, of in de oeffeningen van haar Religie, en dat de Rooms-Catholyken hier mê behoorden voldaan te zyn, en 't Koningryck niet te ontrusten, om dat zy niet kunnen tot zittinge in 't Parlement geadmitteert worden, of in eenige Bedieningen komen: of om dat die Wetten in welke de securiteyt van de Protestantse Religie voornamelyk bestaat, niet afgeschafft zyn, waar door zy soud en mogen in staat gestelt worden, om deselve den nek te breken.

Hare Hoogheden geloven ook, dat de Dissenters volkomen genoeg en sullen scheppen, wanneer sy voor eeuwig beschut zyn voor alle perykel van geturbeert of gestraft te worden, om de vrye exercitie van haar Godsdienst, onder eenigerley pretext.

Dewyl dan hare Hoogheden haar selven so positivelyk over deze materie hebben verklaart, soo schynt het my seer klaar toe, dat sy wel verre zyn van eenigsins een verhandering van de bevrydinge der Dissenters voor de rigeur der Penale Wetten te wesen: dewyl zy gereet zyn om haar uytterste vlyt te betonen tot vaststellinge daar van: ook trachten sy in geennedeel de Rooms-Catholyken de oeffening van hare Religie

te ontnemen, mits conditie dat deselve zedig en sonder eenige pompe of prael gemenageert worde. Wat myn selfs aangaat, ik ben altydt geweest, en ben als noch krachtig tegen die gene, welke een Christen wilden vervolgen, om dat hy van de publyke en vastgestelde Religie verscheelt: en ik verhoop door Gods genade altydt in dat verstant te continueren: want aangesien dat ligt, waar mede de Godsdienst onse gemoederen verlicht, na myn begrip van saken, suyverlyk een effect van Godts barmhartigheyt jegens ons is, so behoren wy, acht ik, Gode alle mogelycke dankzeggingen op te offeren, voor zyne goedertierentheyten aan ons bewesen, en medelijden te hebben met die gene, welke noch in dwalingen zyn opgesloten, gelykerwys God sich over ons ontfermt heeft; God den Heere ondertusschen ernstiglyk biddende, dat hy de sodanige in den weg der Waarheit gelieft te brengen, welke daar van afdwalen, terwyle wy alle sachtsinnige en vriendelyke methoden in 't werk stellen, om haar weer te recht te brengen.

Maar ik moet bekennen, dat ik nooit heb konnen begrypen, hoe iemandt, die hem selven belydt een Christen te wesen, en die zyn Religie vry en sonder aanstoot mag plegen, het geoorlooft voor hem kan achten, om de rust van eenig Koninckryk of Staat te disturberen, of de Constitutien 't onderste boven te keeren, om alsoo self in Bedieningen geadmitteert te worden, en dat die Wetten, waar in de securiteyt en rust van de vastgestelde Religie bestaat, souden omver gestoten worden.

't Is klaar dat de Gereformeerde Religie door de genade Godts en de Wetten van 't Landt, die door 't besluyt van den Koninck en 't Parlement zyn gemaakt, de publyke en vastgestelde Religie van Engellant, Schotlant en Yerlant is, en dat er door die Wetten voorzien is, dat niemand tot een zitplaats in 't Parlement kan geadmitteert worden, of tot eenige publyke Bedieninge, dan diegene welke opentlyk verklaren, dat zy van de Protestantse Religie, en geen Rooms-Catholyken zyn; 't is ook door die Wetten voorzien, dat de Protestantse Religie voor altoos in het toekomende geseecureert mag wezen, voor de deseynen der Rooms-Catholyken tegen dezelve; in al 't welk ik niet kan zien, dat deze wetten eenige strengheyt in zich heb-

ben, 't zy tegen de persoonen of tegen de goederen dergene welke die Test niet kunnen doen, die tegen de Rooms-Catholyke Religie stryden; alle de inconvenientien die haar hier uyt kunnen ontstaan, is, dat haare persoonen, haare middelen, en selfs de oeffening van haare Religie voor haar verzecker zynde, sy alleenlyk geen part in de Regeeringe, noch in Officien van eenige aangelegenheyt kunnen hebben, zo lang haare Consciencien haar niet veroorloven, om de Test te doen; en 't staat haar niet vry om iets te doen dat tot prejuditie van de Gereformeerde Religie is.

Dewyl dan, gelyk ik UE. albereyts heb gezeyd, hare Hoogheden gereed zyn, om met zyn Majesteyt te concurreren tot het afschaffen dezer Penale Wetten, waar door de luyden aan geldboeten en andere straffen onderworpen zyn; zo bemerk ik dat 'er geen andere zwarigheyd wegens 't vernietigen der gemelde Wetten resteert, dat alleen deze, dat eenige wilden hebben dat men de Rooms-Catholyken capabel sou maken tot alle publyke Ampten en Bedieningen: en dat by gevolg die alle herroepen zouden worden, welke de Protestansche Religie voor de desseynden der Rooms-Catholyken in veyligheyt hebben gesteld; daar ter contrarie anderen ter zelve tyd niet minder yverig zyn voor het maintaineren van de Wetten in haar volkomen vigeur; oordelende dat de voornaamste securiteyt van de vastgestelde Religie in de ongeschondene preservatie van dezelve bestaat.

't Is zeker, dat 'er geen Koninkryk, Republyk, of eenigerhande vastgesteld Lichaam, of Vergadering is, in welke daar geen Wetten voor de Veyligheyt daar van zyn, die tegens alle aanslagen, welk de gemeene rust verstooren, voorzien, en die zoodanige conditien en qualiteyten voorschryven, als sy zullen oordeelen noodzakelyk te wezen voor alle, die Bedieningen sullen komen te hebben in dat Koninkryk, Staat of Corporatie; en niemant kan pretenderen, dat hem eenig ongelyk geschiedt, om dat hy niet tot eenigh employ geadmitteert wort, terwyl hij de vereyschte conditien en qualiteyten niet voldoet.

Het kan ook niet ontkent worden, dat er een groot onderscheyt aan te merken is in de conduite van de Gereformeerde

Religie en de Rooms-Catholyken tegens malkanderen: Want de Rooms-Catholyken zyn niet te vrede met de Gereformeerde van alle Officien van profyt of belang uyt te sluyten, maar onderdrucken absoluyt de gehele exercitie van die Religie, en vervolgen alle die gene, die daar belydenis van doen zeer strenglyk: en dit doen zy in alle die plaatsen daar 't veylig en zonder perykel is, om die strengheyt in 't werk te stellen. En 't bedroeft my dat wy tegenwoordig zo veel beklaglijke exempelen dezer strafheyt voor onse oogen hebben, welk op zo veel differente plaatsen op een en dezelfde tijdt in practyck gesteldt wordt.

Ik zou daarom blyde zyn, dat men my een eenige goede reden toonde, die een Protestant welke Godt vrees, en zich aan zyn Relige laat gelegen zyn, zou kunnen bewegen, om tot het vernietigen van die Wetten te consenteren, welke door de Authoriteyt van den Konink en 't Parlement zyn besloten, en die nergens anders toe strecken als tot securiteyt van de Gereformeerde Religie, en de Rooms-Catholyken 't vermogen benemen om deselve om te keren. Dese Wetten leggen geen geldboeten nog straffen op; en sluyten de Rooms-Catholyken alleenlyk uyt van een part in de Regering te hebben; die anders, soo sy tot eenige Employen geraken, nootsakelyk moeten het daar op aanleggen, om hare party te doen toenemen, en meer credit en macht daar voor te verkrygen, 't welk, uyt het gene wy dagelyks bespeuren, ons mochten doen besluyten, dat ten hoogste periculeus voor de Gereformeerde Religie zou syn, en tot desselfs grote schade uytvallen; overmits in alle plaatsen, die welke in publyke Bedieningen syn, natuerlyk die Religie, van welke sy syn, min of meer favoriseren. En wie sou dan willen onderstaan, my of iemant anders te persuaderen, om te tragten haar Hoogheden, die Godt zo verre geeert heeft, als haar tot voorstanders van syn Kerk te maken, daar toe te brengen, dat zy souden approberen of consenteren tot zaken die zo schadelyk syn beyde, de Gereformeerde Religie en de publyke veyligheit. Nochte kan ik, Myn Heer, met uw oorlof, eenigsins toestemmen 't gene UE. begrypt, namelyk, dat dit geensins tot prejuditie van de Gereformeerde Religie sou strekken.

Ik weet wel, dat het in 't gemeen wordt gesezt, dat het getal der Rooms-Catholyken in Engeland en Schotland seer inconsiderabel is, en dat sy maar van een seer gering getal van plaatsen van vertrouweidit possessie hebben: hoewel nochtans selfs in dit geval het in Yerlandt heel anders is. Doch UE. sal my noodsaeckelyck moeten toestaan, dat indien haar getal kleyn is, het onredelyck sou wesen dat de gemeene rust, ten gevalle van soo weynigh personen sou geturbeert worden, bysonderlyck wanneer haar soo een groot faueur gebeuren mach, gelyk de vrye oefening van haar Religie sou wesen: en by aldien haar getal grooter is, dan isser so veel te meer reden, om voor haar bedugt te zyn. Ik geloof inderdaad dat de Rooms-Catholycke, so als de saken nu staan, geen groote lust sullen hebben om in publyke Officien en Bedieningen te zyn, noch ook niet dat sy eenige aanslagen op de Gereformeerde Religie sullen voor hebben, so wel omdat het tegen de Wet is, als om de groote ongelegentheden die zy daar door t' eeniger tydt over haar personen en goederen souden mogen halen. Echter indien 't bedwang den Wet eens afgelicht was, men sou haar wel haast in de Regeering sien, en de voornaamste Officien en Plaatsen van aangelegentheit souden in haar handen worden gestelt: Ook soude het zyn Majesteyt swaar vallen haar hier in tegen te staen, hoe stantvastigh hy ook sou mogen wesen: want sy souden hem sekerlyck hardt daar toe aandringen, en het aan den Koning representeren als een saak, waar in syn conscientie geraakt was; en als zy in possessie van de publycke Officien zyn geraakt, wat sal er dan voor de Protestanten overblyven, die de ondersteuning van de Wet niet meer sullen hebben, en maar weynigh aanmoediging van sulke Magistraten te verwachten hebben. En aan de andere kant blyckt het soo klaar, wat advantagien de Rooms-Catholyken hier by souden vinden, om dus van alle bedwangh ontslagen te wezen, dat het maar tyt verspillen zou zyn, dit te willen bewyzen. Ik en kan, nog wil ook niet twyffelen aan de sinceriteyt van zyn Majesteits Intentien, en dat hy anders niet in deze zaak beoogt, dan dat alle zyn Onderdanen in alles dezelfde Voorregten en Vryheden mogten genieten. Maar de klare reden, zo wel als de experientie van alle eeu-

wen, zo van de tegenwoordige als verledene, betonen genoegzaam, dat het onmogelyk voor de Rooms-Catholyken en Protestanten zal wezen, wanneer zy in Plaatsen van belang en Publyke Bedieningen te zamen zyn vermengd, om dan onderling vreedzaam te leven, of goede correspondentie te onderhouden. Maar zy sullen sekerlyk altoos jaloers over malkanderen zyn: want de grontregels en maximen van die twee Religie zyn zo strydig tegen malkanderen, dat ik niet beseffen kan, hoe 't in de magt van eenigen Prince of Koning zoude kunnen wezen, om die suspicien en onlusten, die zeer ligt op alle voorvallen zullen ontstaan, onder te houden.

En belangende uwe vreese, dat de Dissenters niet van de Penale Wetten die tegen haar zyn gemaakt, zullen verlost worden, ten zy de Test desgelyks ter zelve tyt ingetrokken wort; dit zou waarlyk een groot ongeluk voor haar wezen; maar dat zal men de Rooms-Catholyken alleen moeten wyten, die liever willen gedogen, dat zy en hare nakomelingen onder het gewigt der Penale Wetten gedrukt blyven, en voor de haat van de gantsche Natie bloot staan, dan soodanig beteugelt wesen, dat zy niets souden kunnen ondernemen tegen den vrede en securiteyt van de Protestantse Religie; en versteken zyn van dat gering voordeel (zo 't anders zo mag gerekent worden,) van een part in de Regeering en de publyke Employen te hebben: daar nochtans in alle plaatsen van de Werelt dit altoos het voorregt is geweest van die Religie, welke door de Wet bevestigd is. En zeker die aanslagen van de Rooms-Catholyken behoorden zo veel te meer suspect gehouden, en door de Protestanten tegen gewaakt te worden, om dat zij sien dat de Rooms-Catholyken, selfs wanneer zy noch onder de strengheit van de Penale Wetten leggen, egter trachten Zyn Majesteyt te persuaderen, dat hy de Protestanten nootzaakt, of zy willen of niet, om die securiteit die zy, voor hare Religie hebben, te dissolveren, opdat hy also een weg mag openen om de Rooms-Catholyken tot de Regeering en de publyke Ampten te brengen; in welk geval daar voor haar geen ander onderstandt zoude overblyven, dan 't geene van een Rooms-Catholyke Regering te verwagten stont.

't Moeten dan zeer onbescheidene Persoonen zyn, welke haare Hoogheden de inconvenientien die daar uyt mogen resulteren, zouden willen wyten; dewyl zy haar zelve zo vryelyk over dit subject hebben verklaard, en dat zo veel ten voordeele van de Rooms-Catholyke zelfs: aangezien het vast stellen der zaken aan dit Point hapert, dat men haar Hoogheden niet daar toe kan brengen om zaken te consenteren, die zoo contrari zyn tot de Wetten alrede in wezen, en zo periculeus en schaadelyk tot de Protestantsche Religie, gelyk als het toelaten van de Rooms-Catholyken in de Regering, en Plaatsen van aangelegentheit, mitsgaders 't afschaffen van die Wetten, die anders niet kunnen uytrechten dan de Protestanse Religie voor alle de desseyen der Rooms-Catholyke tegen dezelve in veyligheyd te stell^{en}, zoude wezen.

UE. schryft *dat de Rooms-Catholyken in deze Provincien niet uytgeslooten zyn van Bedieningen en Plaatsen van belang.* Maar daar in is UE. geweldig geabuseert. Want onze Wetten sluyten haar expres by naame uyt van eenig deel in de Regeering, en van alle Employen zo in den Staat als Justitie van ons Land. 't Is waar, ik weet niet dat er eygentlyk een Wet is, die haar uyt Militaire Bedieningen sluyt: want dat zou inderdaadt streng geweest zyn, dewyl zy in de eerste oprechtinge van onzen Staat, met ons aanspanden in 't verdedigen der algemeente vryheyd, en ons gedurende den oorlog treffelyken dienst deden, en daarom wierden sy niet buyten de Krygsbedieningen geslooten: want de algemeene veyligheyd leedt geen last daar door, eensdeels om dat het getal dergenen, die in onze Troupen in dienst waren, niet groot was, en ten anderen omdat onzen Staat alle ongelegenheden, die daar uyt zouden hebben ontstaan, lichtelyk kon voorkomen, 't welk zo gemakkelyk niet had kunnen geschieden, indien de Rooms-Catholyken mede een part in de Regeering, en in de Politie of Justitie van onzen Staat was vergund geweest.

Ik ben ten hoogsten verzekerd, en zou daar goed bewys van kunnen geven, dat er niets is 't welk haare Hoogheden zo zeer begeeren, als dat Zijne Majesteit gelukkig, en in volkomen vertrouwen met zyne Onderdanen mag regeeren, en dat zyne On-

derdanen van Zyn Majesteyts vaderlyke affectie t' hunwaarts gepersuadeerd zynde, gereed mogen wezen om na hun uysterste vermogen haaren schuldigen plicht aan hem te bewyzen. Maar haar Hoogheden zyn in haare conscientien overtuygt, dat de Protestantsche Religie en de veyligheyd van de Natie aan een zeker perykel zouden geëxponeert zyn, indien de Test, of die andere Penale Wetten, waarvan ik dikwils mentie heb gemaakt, zouden afgeschafft worden: en daarom kunnen zy daar toe niet consenteren, noch met Zyn Majesteyts wille concurreren; want zy geloven dat zy veel aan Gode te verantwoorden zouden hebben, indien de consideratie van eenige tegenwoordige voordeelen haar zoude vervoeren, om te consenteren en concurreren in zaken, welke zy gelooven dat niet alleenlyk gevaarlyk, maar ook verderfslyk voor de Protestantse Religie zouden zyn.

Haer Hoogheden hebben altoos een seer profondeste eerbiedigheyt aen Syn Majesteyt bewesen, en daer in zullen zy t' allen tyde volharden, want sy considereren haer selven daer toe verbonden te zyn, zo wel door de Wet Gods, als die der Nature. Maer dewyl de saeck die nu in handen is, geen relatie heeft tot het maecken van nieuwe Wetten, maer tot een totale afschaffinge van die, welke albereeds door den Konink en 't Parlement zyn gemaect, zo kunnen zy niet zien, hoe men van haer kan verwagten, dat zy tot zo een afschaffinge zouden consenteren, waarvan sy billick sulken afkeer hebben, als zynde een saeck die strydig is tegen de Wetten en Costuymen van alle Christen-Staten, zoowel Papisten als Protestanten, die niemant in de Regeering of publyke Bedieningen toelaten, dan sulke die professie doen van de publycke en vastgestelde Religie, en die zorg dragen om deselve voor allerley aanslagen te secureren.

Ick acht het onnodigh UE. te vertoonem hoe krachtig Haer Hoogheden zich aen syn Majesteyt hebben gedevoevert, waer van sy zoodanige reele blycken hebben gegeven, die alle woorden te boven gaen; en sy zyn geresolveert om in deselve plicht en affectie te continueren, of liever deselve te vermeerderen, indien 't mogelyck is.

Ick ben

Myn Heer,

UE. &c.

Novemb. 4. 1687.

Non potuit quin hac occasione pugna nasceretur opinionum. Edebantur diversa opuscula, quae vel acta JACOBI defendebant, vel epistolam FAGELII laudabant. De illo, cui *Parlementi Pacifici* titulus erat, jam supra diximus. Memorabilis est quoque libellus quidam, cui titulus lingua gallica »*Réponse à la lettre supposée écrite par Mons. FAGEL Pens. de Holl. à Mons. JAKUES STEWART etc. traduite de l'Anglois, Londres 1688*, quo refutabatur sententia FAGELII et probabatur JACOBI agendi ratio.

Nec minoris momenti sunt duae epistolae, quarum altera continebat *Reflexions sur la lettre de Mons. FAGEL*, quam BURNETO tribuit MAZURE (III 75); altera scripta erat à une personne de qualité, qui sera apparemment membre du prochain Parlement. Utraque ex Anglica lingua versa 1).

In priore epistola (*Reflexions sur la lettre de Mr. FAGEL*) hoc judicium de libello, qui FAGELIO tribuitur, ferebatur; »On »doit pardonner aux Catholiques Romains de ce qu'ils font tous »leurs efforts, pour faire passer cette lettre pour une imposture; »il est de leur intérêt de le faire, et rarement manquent-ils à »cet intérêt, quelques indirectes que puissent être les méthodes »qu'il faut mettre en pratique, pour parvenir à leurs fins. *Il est »certain que cette lettre traverse plusieurs de leurs projets, et »même ceux dont ils se promettoient le plus.* Mais je ne conçois »pas bien, comment aucun Protestant parmi nous peut douter »que cette lettre ne soit véritable; il y a de certaines choses qui »portent avec elles les caractères de ce qu'elles sont. Cette lettre »est de cet ordre.....Premièrement la lettre ressemble »parfaitement à son auteur; le sujet en est de grand poids et »fort important, le raisonnement solide, le stile grave, concis et »clair, comme celui d'un homme du barreau. Elle a partout »un certain air, qui montre aussi bien la Religion et l'humeur »de son auteur, comme le sujet et la manière de le traiter mar- »quent sa capacité et son jugement. Or quiconque connaît Mons. »FAGEL, doit convenir que toutes ces qualitez forment son caractère. »En second lieu, vous avez pour croire que cette lettre est de

1) Vid. SYLVIVS I. XXV, ubi alia ejusdem generis opuscula citantur.

»Mons. FAGEL, toutes les raisons que l'on peut avoir pour croire
 »toute autre chose que l'on n'a point vue, à sçavoir l'affirmation
 »constante de personnes d'une probité reconnue, qui viennent de
 »Hollande qui s'accordent toutes en cela, et nous en assurent.
 »Mons. FAGEL l'a avoué à plusieurs gentils-hommes Anglois, et
 »plusieurs personnes tant ici qu'en Holl. sçavoient il y a deux
 »mois que cette lettre avoit été écrite; — il ne faut pas tant de
 »temps pour découvrir une imposture, particulièrement comme
 »celle-ci, qui ruine les desseins du Parti triomphant."

Litt. E.

Ad pag. 157.

MISSIVE by den Heere FAGEL, Raedt-Pens. van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Hollandt en West-Vrieslandt, aan den Heere Marquis D'ALBYVILLE, Extraord. Envoyé van S. Konink. Majesteyt van Groot Britannien.

Hebbende voor af een aanspraecke aen den Bescheyden Leser, over het subject van den Brief by syn Wel-Ed. op den vierden November 1687, aen Dr. STEWART in Engeland geschreven.

(In 's Graven-Hage, by JACOBUS SCHELTUS, Ordin. Drucker ten dienste van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt Anno 1688).

BESCHEYDEN LESER.

Ick GASPAR FAGEL, de eer hebbende van te bekleeden de Bediening van Raedt-Pensionaris van de Edele Groot Mogende Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, kan niet naerlaten U. E. bekend te maecten, dat Ick van de maendt van July des voorleden jaers seshien-hondert seven en tachtigh af, door den Heer Advocaet JACOB STEWART, seer yverigh ben versocht, om aen hem te willen overschryven Synce Hoogheys, ende Haere Koninghlycke Hoogheydts sentimenten omtrent de abolitie van

den Tets ende Poenale Wetten, soo die in Engelant werden genoemd; dat ick van die materie niet geerne yetwes op het papier willende brengen, omdat ick wist dat de sentimenten van hare Hoogheden niet over een quamen met die van Syné Majest. den Koningh van Groot Brittanniën, en sodanig schryven derhalven was van groote delicatesse, en daerom dat schryven dilayerende, des te krachtiger daer toe ben aengemaent, met byvoeginge, dat die aanmaningen geschieden met kennisse ende aggregatie van hoogst-gedachte Majesteyt: Dat ick dan eyndelyck op het goetvinden van haer Hoogheden hebbe geconcipteert den Brief, by my den vierden November desselven jaers aen den gemelten Heer STEWART geschreven; dat ick dien geconcipteerden brief aen Syné Hoogheydt hebbe gesonden, ende van deselve ordre bekomen, om die alsoo te laten afgaen, naer dat Syné Hoogheydt den selven Brief niet alleen in het Nederduyts, maer oock in 't Engelsch overgeset, hadde gelesen ende ge-examineert; dat dien Brief in het begin van November aen den gemelten Heer STEWART ghesonden zynde, den selven Heer heeft gerescribeert, dat die, ende by den Heere Grave van MELFORT, ende by den Heere Grave van SUNDERLANDT, ende oock selfs by Syné Majesteyt was gesien, sonder dat hy immermeer heeft geschreven, dat men den selven brief soude willen mesnageren, secreet houden, of besorgen dat die niet gedivulgeert wierdt, of yets diergelycke: Dat dien Brief daernaer in het midden van de maendt van January nyt Engelandt, in het Engelsch gedruckt, herwaerts is overgekomen, ende veel geruchts heeft ghemaect; dat ick my t' zedert het schryven van dien voorsz Brief niet hebbe bekommert, of eenighsints aengetrocken, wat daer tegen geschreven, of in het licht ghebracht is geweest, aen yeder geerne gelaten hebbende de vryheyd van daer omtrent te gevoelen, ende op het papier te brengen, wat hem soude mogen goetduncken. Maer naer dien my is verthoont seecker Engelsch Geschrift, geintituleert, *Parlamentum Pacificum*, gedruckt tot Londen in dit loopende Jaer, oock hondende een permissie om het te mogen drucken, geteekent door den gemelten Heere Grave van SUNDERLANDT, ende dat dat Geschrifte mede brenghet, niet alleen dat dien voorsz Brief by my geschreven, soude zyn een gesuppo

seerden Brief, maer oock dat het gunt ick daer inne hadde gemeldt, van de sentimenten van Syne Hoogheydt ende Hare Koninghlycke Hoogheidt, omtrent de abolitie van de voorsz Test ende Poenale Wetten, buyten kennisse van hooghgemelte Syne Hoogheydt, immers van hare Koninghlycke Hoogheydt, by my geavanceert soude zyn; ende dat ghy, Bescheyden Leser, daer door licht in opinie soudet kunnen komen, of dat dien voorsz Brief gesupposeert ende valsch, of by my buyten kennisse van hoogh-gemelte haere Hoogheden geschreven soude zyn, dewyle het niet apparent soude schynen, dat den Antheur van het voorschreve Geschrift permissie soude hebben gekregen om 't selve te mogen doen drucken, en daer in soodanige onwaerden poseren, indien het Hoff, of hoogh-ghemelte Heere Grave van SUNDERLANDT, geweten soude hebben, dat dien voorschreven Brief waerlyck ende met kennisse van hoogh-gemelte haer Hoogheden geschreven was, soo heb ick niet willen nalaten U daer van te dis-abuseren, ende hiermede bekendt te maecken, dat niet alleen onder my berusten de Brieven door de welcke ick tot het schryven van den voorschreven Brief soo yverigh ben aangemaent, met specifieke expressie, dat die aanmaninghe geschiede met kennisse ende aggregatie van hoogst-gedachte Syne Majesteyt, alsmede dat den voorschreven Brief naer dat die overghekomen was, aen de gemelte Heeren Graven van MELFORT ende van SUNDERLANDT, jae oock aen hoogst-gedachte Syne Majesteyt was getoont, ende dat die midtsdien geen gesupposeerden Brief kan wesen, maer dat ick oock onder my hebbe den Brief, waer by Syn Hoogheydt van my begeert, dat ick dien voorschreven Brief van den voorschreven vierden November aen den gemelten Heer STEWART, neffens een Engelsch Translaet soude laten afgaen, ende dat ick die alle des noodt kan en oock sal laten drucken, ende dat het midtsdien is een seer abusif voorstel, dat de voorschreve Brief soude zyn gesupposeert, daer die waerlyck by my geschreven, erkent ende geadvoneert is, ende dat het is een groove calumnie ende laster, dat het gundt by my daer in is geschreven van de voorschreve Test ende Poenale Wetten, omtrent de abolitie van de voorschreve Test ende Poenale Wetten, geschreven soude zyn buyten kennisse van haer Hooghe-

den, ende dat die calumnie des te evidentier is, om dat meerhoogh-gemelte hare Hoogheden in my een soo vuyle en grove misdaet, als dan soudé zyn een soodanigh schryven van de sentimenten van de selve hare Hoogheden buyten haer kennisse, niet soudén dullen, sonder haer rechtvaerdigh ressentiment, daer over tegen my te toonen, het welck my dan mede verplicht heeft dien-aengaende aen den Heer Marquis van ALBYVILLE, extraordinaris Envoyé van hoogst-gedachte Syne Majesteyt aen desen Staet, te schryven de Missive, hier achter staende, om dat ick met den selven Heer over het schryven van die voorschreve Missive in gespreck ben geweest, lange eer het voorschreve Boeckje, genaemt *Parlamentum Pacificum*, myns wetens, in het licht is gekomen, sonder dat ick my verder aentreck het gevoelen van den Schryver van het voorschreve Boeckje; ende wat syn sentimenten mogen wesen, om dat ick wel weet dat soodanige Geschriften het oordeel van een yeder onderworpen zyn, ende naer een yeders bevattinge, of gepresen of gelaeeckt werden; ende hiervan, Bescheyde Leser, heb ick U willen waerschouwen, met te doen drucken by een bekenden Drucker dit Papier, geteyckent met mijne gewoonelycke Signature, alhier in den Hage, desen thienden April, seshien hondert acht en tachtigh.

(Was geteek.) GASP. FAGEL.

Copie de la lettre escrite par Monsieur FAGEL, Pensionnaire de Messieurs les Etats d'Hollande & de West-Frise, escrite a Monsieur le Marquis d'ALBYVILLE, Envoyé Extraordinaire de Sa Majesté Britannique, auprez de Messieurs les Etats Généraux des Provinces Unies, date le 9 d'Avril 1688.

MONSIEUR :

Il paroist icy un escrit Anglois, imprimé à Londres cette année, intitulé *Parlamentum Pacificum*, avec un Acte d'impression a la teste, signé par Monsieur le Comte de SUNDERLAND, dont je ne puis m'empescher de me plaindre malgré que j'en aye; on y soutient que la lettre, que je escravis à Monsieur STEWARD le 4 Novembre de l'année passée, au sujet du Test

& des Loix Penales, est une pièce supposé, ou bien que je l'aurois faite sans en avoir d'ordre, ou sans en estre avoué de leurs Altesses, ou du moins de son Altesse Royale Madame la Princesse. Ce n'est pas que je pretende entrer dans le detail de cet escrit, pour y rien refuter, puisque ce seroit agir peu conformement & à mon caractere & à mon inclination, qui m'éloignent également de traiter dans des disputes publiques de cette sorte d'affaires; mais vous ne trouverez nullement estrange, que je vous face souvenir que ce n'est point de moy mesme, que je me suis engagé à escrire la lettre dont il est question; bien loin de cela ce ne fust qu'après des instances tres fortes & reiterées quatre mois durant, de la part ou au nom de sa Majesté, que j'y ay donné les mains, & lors qu'enfin je m'y suis porté, ce n'a esté qu'avec toute la precaution, qu'une affaire si delicate pouvoit exiger, en sorte qu'il n'y a dans toute cette lettre aucune periode, dont j'ay peu craindre qu'elle deust déplaire à sa Majesté. Cependant après tout cela je vois que dans un escrit autorisé par un Acte public, on traite cette lettre de supposé, quoy que sa Majesté & mesme toute la Cour sachent la verité de l'affaire, & que d'ailleurs je l'ay avoué icy à vous, Monsieur, comme au Ministre du Roy, & de mesme à tous ceux qui m'en ont parlé. Mais ce qu'il y a de plus facheux à mon esgard, on m'y accuse d'avoir abusé du nom de leurs Altesses, & particulièrement de celuy de son Altesse Royale Madame la Princesse, comme si j'estois personne à me servir d'une fourbe si infame & d'une fausseté indigne à toutes personnes d'honneur, & cela dans une affaire de la dernière importance. Vous ne trouverez pas mauvais, Monsieur, que sur cela je m'en rapporte à ce que vous sçavez, & à ce que vous m'avez tesmoigné plusieurs fois vous mesme, sçavoir que leurs Altesses & particulièrement son Altesse Royale Madame la Princesse vous ont déclaré leurs sentiments au sujet du Test et des Loix Penales, conformement à ce que j'en ay escrit, que vous l'aviez mandé de mesme à la Cour longtemps avant que j'ay escrit cette lettre, & que vous ne concevriez pas qu'elle raison il y pouvoit avoir de m'avoir tant pressé d'en escrire à Monsieur STEWARD; je vous assure que je ne m'offenserois guerre de cet escrit, non plus que de

tout autre de cette nature, ayant assez prevenu, que je ne man-
 querois pas d'estre attaqué sur ce sujet, en quoy il m'estoit
 facile de laisser à chacun la liberté de se satisfaire; mais cet escrit
 s'estant publié sous l'autorité du President du Conseil du Roy
 & Secretaire d'Estat, il y va de mon honneur, que le publicq
 soit detrompé à l'égard d'une accusation si injuste, qu'on m'y à
 voulu faire: J'ay donc creu ne me pouvoir micux adresser qu'à
 vous Monsieur, comme au Ministre de sa Majesté, & comme
 à une Personne parfaitement instruite de l'affaire, dont il est
 question, vous priant que vous vouliez bien en escrire à Mon-
 sieur le Comte de SUNDERLANT; je crois qu'il n'a point veu ou
 examiné les endroits de cet écrit, qui me regardent, & je suis
 très-persuadé aussi qu'à moins de cela, il n'eust point signé la
 permission de l'Imprimeur, car mon dit Sieur le Comte de SUN-
 DERLANT sçait autant que qui que ce soit, que ladite Lettre de
 Mr. STEWARD n'est point du tout supposé, puisqu'il a veu la
 Lettre mesme ou la Copie Angloise, que j'y avois ajousté en
 l'envoyant: il ne doit pas estre moins assuré aussi par vos de-
 pesches & parce que vous avez rapporté de bouche, que leurs
 Altesses, & particulièrement son Altesse Royale Madame la Prin-
 cesse, vous ont plusieurs fois declarées leurs sentimens, a l'égard
 du Test et des Loix Poenales, telles que je les ay escrits dans
 la Lettre à Monsieur STEWARD; ainsi j'ose me promettre de la
 Justice & de la bonté de Monsieur le Comte de SUNDERLANT,
 qu'il voudra bien faire en sorte que l'Acte qu'on a surpris pour
 l'impression de cet escrit soit revoqué, & que l'Autheur d'une
 calomnie si manifeste et si outrageante soit chastié, comme il le
 merite; je ne vous dois pas cacher non plus le dessein, ou je
 suis de faire publier, ce qui c'est passé dans cette affaire, comme
 aussi ce que je prens la liberté de vous escrire maintenant, non
 pas pour entrer plus avant dans l'affaire principale, & moins
 encor pour donner du déplaisir à qui que ce soit, mais unique-
 ment pour mettre mon honneur à couvert contre une calumnie
 si atroce. Je suis,

Monsieur,

Vostre tres-humble & tres-obeissant
 Serviteur,

(Signé) GASP. FAGEL.

Ick ondergeschreve JACOBUS SCHELTUS, Ordinaris Drucker van de Edele Groot Mog. Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, woonende in 's Graven-Hage, attestere ende verklare by desen, dat het boven-staende Geschrifte, midtgaders Copie van den voorsz Brief, geschreven in het Fransch aen den Heere Marquis d'ALBIJVILLE, extraordinaris Envoyé van Syné Koninckl. Majesteyt van Groot Britannien aen dezen Staet, aen my zyn ter handen gesteldt, om gedruckt te worden, door den Heere GASPAR FAGEL, Raedt-Pensionaris van hoogh-gemelte Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt; ende dat ick hetselve op syn expresse ordre ende begeerte hebbe gedruckt, in 's Graven-Hage den thienden April 1688.

J. SCHELTUS.

Litt. F.

Ad pag. 157.

EXTRACT uyt de Brieven op versoehde tyden geschreven door den Heer STEWART, aen een Vriendt ende Correspondent, gemelt in synen Brief gedateert uyt Edenburgh den 8 Mey 1688.

Hebbende voor af een awnspraeck van den Heer GASPAR FAGEL, Raedt-Pensionaris van de Edele Groot Mog. Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt, aen den bescheyden Lezer.

(In 's Graven-Hage by JAC. SCHELTUS A°. 1688).

BESCHEYDE LESER:

In het afgaen van de voorlede maendt van Julius laatstleden, is my onder een simpel convert, door wien weet ick niet, met de ordinaris Post uyt Engelandt toegekomen een gedrukten Brief, die den Heer JACOB STEWARD geseydt wiert aen my geschreven te hebben, uyt Edenburgh den achtsten van de voorlede maendt van Mey, mede deses loopenden Jaers, in antwoort van myn voorgaende Brief van den vyfden November des Jaers sesthien hondert seven en tachtigh, behelsende het

gevoelen van haer Hoogheden den Heere Prince ende Vrouwe Princesse VAN ORANJE, raeckende de abolitie van de Test ende van de Poenale Wetten; ende ben ick seer verwondert gheweest te sien een gedruckt exemplaar van een Brief, die geseyt wierde door den voornoemden Heer STEWARD aen my gheschreven te zyn, ende daer van ick tot noch toe door denselven Heer STEWARD geen geschreven ofte gedruckt Exemplaar bekomen hebbe; of men daer in wel ende naer behooren met my gehandelt heeft, laet ick gaerne aen U oordeel, bescheyde Leser, bevolen.

Wat belanght de materie selfs die in de voorsz. Brief verhandelt wert, te weten de abolitie van de voorsz. Test ende Poenale Wetten, daer van sal ick niet een woort meer spreekken, soo om dat ick gantsch afkeerigh ben van alle Twist-schriften, als om dat ick hebbe gesien hoe seer qualyck men opgenomen heeft 't geen ick over die materie by den voorsz. mynen Brief hadde geschreven, schoon ick het hadde ghedaen met soo veel modestie en respect als ick schuldigh was, en als de importantie van die saecken konde lyden, ende dat ick midts dien seckerlyck te verwachten soude hebben, dat men noch veel qualycker soude nemen, 't gene ick in waerheydt op den voorsz. Brief van den voornoemden Heer STEWARD soude moeten antwoorden; ende gave Godt, ick segge noch eenmael, gave Godt, dat het gene, 't welck zedert den voorschreven vyfden November seshien hondert seven en tachtigh in Engelandt is ghepasseert, my in myne opinie niet hadde gesterckt, maer geobligeert om van gevoelen te moeten veranderen.

Ghy sult, bescheyde Leser, uit den voorsz. Brief van den voorn. Heer STEWARD evidentelyck kunnen sien de calumnie van den Autheur van het Boecxken, genaemt *Parlamentum Pacificum*, dewyle den voorsz. Heer STEWARD in dien voorsz. Brief rondelyck ter neder stelt, dat niemandt beter als Syne Majesteyt van Groot Brittanien wist het gevoelen van Syne Hoogheydt ende van hare Koninglycke Hoogheydt omtrent de voorsz. abolitie van den voorsz. Test ende Poenale Wetten, ende dat het daerom niet noodigh was dat ick het selve gevoelen overschreef, ende dat ick mitsdien daer omtrent in den voorsz. mynen Brief van den voorsz. vyfden November seshien hondert seven en

tachtigh niets hebbe geattribueert ofte voorgesteld, dat niet overeen quam met het gevoelen soo wel van haer Koninghlycke Hoogheydt, als van Syne Hoogheydt, soo als nochtans den voorn. Autheur van het voorsz. *Parlamentum Pacificum* my onbeschaemdelyck heeft soecken aen te wryven.

Ick hebbe myns wetens noyt geschreven ofte gheseydt, dat ick den voorsz. Brief van den voorsz. vyfden November hadde laten drucken; ick soude het oock niet hebben kunnen schryven of seggen, dewyl ick in goeden gemoede verklaren kan, dat ick noyt besorght of geprocureert hebbe, dat den voorsz. Brief gedruckt soude werden, ende dat het eerste gedruckte Exemplaar dat ick daer van hebbe gesien, is gedruckt geweest in de Engelsche Tale, ende uyt Engelandt overghekomen, ick wil evenwel niet ontveynsen, dat ick op het aenmanen van myne goede Vrienden in het afgaen van de maendt Maert mede deses loopenden Jaers, bewillight hebbe, dat den voorsz. Brief in de Latynsche Tale, in de welke die by my geschreven was, ghedruckt soude werden, om dat ick sagh dat de Copie ofte Translatien, die doen al eenigen tydt gedruckt en in alle mans handen waeren, in de Engelsche, Fransche en Duytsche Tale, niet in alles over een quamen met hetgeen ick in de Latynsche Tale geschreven hadde; ghy sult oock bescheyde Leser lichtelyck kunnen begrypen, wat ongelyck den voorsz. Heer STEWARD my doet, wanneer hy seyt dat een Vreemdeling, als ick onkundigh van de Wetten van dat Ryck, sigh niet hadde behooren te bemoeien met de saecken van het selve Ryck, dewyle hy diegene is gheweest, die my alhier in den Hage, ter presentie van synen Vriendt en Correspondent t' mynen huuse over die materie by de drie uyren heeft onderhouden, ende versocht dat ick de voorsz. saecke wel soude willen overwegen, ende Syn Hoogheydt ten besten voordragen, want indien dat soo ongerymt was, waerom quam hy dan met my daerover in een wydluftigh gespreck; en indien ick als een Vreemdelingh, of andersints soo onbequaem was, van over soo een materie te oordeelen, waerom stelde hy my die dan soo breedt voor; ende waerom versocht hy dat ick die saecke rypelyck soude willen overdenken, en de Syne Hoogheydt smaekelyck maken? en waerom

heeft hy syn Vriendt en Correspondent soo moeyelyck gevallen en beschuldigt, dat hy niet yvers genoeg hadde om my daer over aen te spreeken?

Maer boven, al bescheyde Leser, sult ghy U moeten verwonderen over de weynig sinceriteyt die den gemelten Heer STEWARD gebrueckt, wanneer hy seydt, dat hy noyt aen mijn gheschreven, of begeert, ja gewenst heeft, dat ick aen hem over de voorschreve abolitie schryven soude; ick beken geerne dat hy noyt aen my selfs heeft geschreven, ende ick was soo ervare niet in de Engelsche Tale, dat ick my daer van in een saeck van gewigte soude hebben derven bedienen, sonder hulpe van een oversetter, ende het ghebruyck van de Latynsche Tael was my soo gemeynsaem niet, dat ick sonder eenige moeyte my daer in konde expliceren; maer aen syn Vriendt en Correspondent heeft hy meermalen in het Engelsch geschreven; in die Brieven heeft hy verscheyde mael, onder een bedeckten naem, ende eens opentlyck ghenoomt, oock geseyd dat hy aen my selfs al soude geschreven hebbe, indien hy niet hadde geacht, dat het beter was dat hy den voorsz. synen Vrient als een uytlegger van syn schryven gebruyckte; om antwoordt heeft hy menighmael aengehouden, syn Vriendt beschuldigt, dat hy die saeck niet genoeg voortsette, en op Syne Majest. selfs heeft hy hem meer als eens beroepen, ende in syn Brieven soodanige expressien gebruyckt, dat myns oordeels daer nit niet anders konde besloten werde, dan dat syn voornemen niet anders was dan te mogen uytlocken een antwoordt, dat behelsen soude een nette en klare explicatie van 't ghevoelen van hare Hoogheden omtrent de voorsz. abolitie, ende dat hy dat antwoordt verwachtte van yemandt anders dan van den voorsz. synen Vriendt; want waerom soude hy anders syn Vriendt soo seer hebben aangemaendt, om te besorgen een antwoordt van Syn Hoogheydt met redenen bekleedt, indien hy maer een antwoordt van syn Vrient was verwachtende, gelyck gy bescheyde Leser, sult kunnen sien uyt de Extracten van de Brieven aen den voorsz. synen Vriendt, geschreven in de Engelsche, en getranslateert in Duytse Tael, hier achter in beyde de Taelen gedruckt.

Ick sal oock geerne ongeveynsdelyck seggen het ooghmerck

dat ick hebbe gehadt met het schryven von den voorsz. Brief; ick meynde dat ick, professie doende van de Gereformeerde Religie, schreef aen een Vriendt, die voor de conservatie van de selve Religie getoont hadde seer bekommert te zyn: ick vreesde, dat indien ick, naar soo veel pressante aenmaningen, niets en antwoorde, dat men daer uyt occasie soude hebben genomen, om qualyck van haer Hoogheden te spreecken, even als of deselve niet wilden dat men in geschrifte soude vervatten haer gevoelen omtrent de voorsz. abolitie, het welk deselve by monde soo klaer en oprechtelyck hadden geuyt, op dat elck en een yeder soude blyven in twyffelmoedigheyt van de opinie daer in haer Hoogheden desen aengaende waren, aen welke lasteringen ick door myn stil zwygen geen voet heb willen geven.

Den voorsz. Heer STEWARD sal sich niet kunnen beklagen dat ick Extracten hebbe doen maecken en drucken van de Brieven, die soo onder my als onder synen Vrient en Correspondent berusten, om dat hy my genootdruckt heeft aen yder te doen sien hoe onheusselyck hy soo wel met my als met syn Vrient handelt, wanneer hy in den voorsz. Brief seght noyt aen my geschreven of eenigh antwoord van my verwacht of begeert te hebben, oock niet, dat het maer Extracten zijn, dewyle syn Vriendt bereydt is de gansche Brieven te doen drucken, indien hy sulcks komt te begeeren; ende dit is bescheyde Leser 't gheen ick door den druck hebbe moeten publycq maecken tot defensie van myne Eer. Gedaen in den Haghe den vyf en twintigsten Augusti, sestien hondert acht en tachtig.

(geteekent) GASP. FAGEL.

Adjecta sunt huic apologiae diversa epistolarum STEWARTII fragmenta, quae vero cum ad FAGELIUM non pertineant, hic omittimus. Praeterea leguntur apud SYLVIVM L. XXVI.

Litt. G.

Ad pag. 161.

*MISSIVE van den Raadpensionaris GASPAR FAGEL
aan den Griffier HENDRIK FAGEL.*

MYN HEER ENDE BROEDER.

Ick hebbe van desen avont well ontfangen U WelEd. Gestr. missive van huyden, neffens de missive van den heer van CITTERS van den $\frac{1}{2}$ deses, raeckende de conduite, die syne Con. Maj. van Groot Britannien schynt te sullen willen houden in het regard van de Algerinen ende de prinsen by haer op de ingesetenen van desen Staet gemaect. Indien men dese saecke insiet en verstaet te reguleren volgens de Tractaten tusschen hoogstged. Syne Majesteit en desen Staet intercederende, soo is evident en notoir dat Syne Maj^t. selfs en geene van syne onderdanen kunnen hopen, oft gedogen dat verkogt werden eenige van de voorsz. prinsen in het geheel, oft ten deele, selfs niet om uyt het provenu van dien te betaelen schulden, by haer in Engelant gecontracteert, oft te kopen de noodsaeckelykheden, die sy van doen souden mogen hebben, om haer reys naer huys te bevorderen, dewyl de voorsz. Tractaten met duydelycke en seer significante termen hebben geinterdiceert aen alle capers alle faculteyt om de prinsen by haer genomen, op de ingesetenen van desen Staet te gelde te maecken, maer die capers geobligeert daermede wederom zee te moeten nemen. Ende dat het, onder correctie, een seer verkeerde interpretatie aen die Tractaten gegeven soude syn, indien men soude seggen dat de capers tegen den inhouden van dat, eenige van de genome goederen t' haeren behoefte souden mogen verkopen, als sy die tot haer subsistentie van node soude mogen hebben, want dan soude een caper geen gelegentheyt siende om met de genome prijs te kunnen vertieren, soo lang in de haven kunnen blyven leggen, tot dat by het provenu van dien hadde verteert, t'sy met vivres, gages van syn bootsgesellen, equipage van syn schip oft anders, daer nochtans de stipulatie principalyck is gedaen om aen de corsa-

ren te benemen de lust van haer prinsen in wedersyts havenen optebrengen, wetende dat die haer in wedersyts havenen van geen utiliteyt syn, omdat sy die niet te gelde kunnen maecken. En heeft het my dacrom ten aensien van dese rovers toegeschenen van grote utiliteyt, dat men oock de geïnteresseerden moght verbieden de genome prinsen te redimeren en intekopen, omdat sy souden mogen weten dat als sy hier quamen roven, sy een groot water hadden te passeren eer sy t'huys konden keeren, en dan nog souden nemen veel waeren, die by haer van geen utiliteyt souden syn, als wynen en brandewynen, die daer aen de man niet kunnen worden gebracht, sout, olie en andere dingen die by haer vallen en vervolgens van kleynen vaerwert syn, schoon deselve hier in de negotie van consideratie kunnen wesen. Ende sie ick nu dat die gedagten de Turken embarasseren en met haer prysen verlegen maecken. Ick kan aen d'ander syde wel sien, dat als de Con. van Groot Brittanniën niet geneegen is, om hieromtrent de handt te bieden, die Tractaten off well de executie van dien op duysent manieren kan werden gelydeert, met door een interpretatie van dat de Tractaten met de Algerynen gemaect contravenieren aen de Tractaten met desen Staet opgerecht; want dat doen die vooreerst niet, omdat deselve Tractaten, aen de Algerynen alleen toestaende den vryen handel en vryheyt om met haer schepen in de Engelsche havenen te mogen komen handelen, die vryheyt in het generael gegeven gederogert wert door een particalier tractaet, in specie restringerende deselve vryheyt tot schepen by haer op andere vrienden van Syn Maj. genomen, en dat in allen gevallen de Tractaten tusschen Syn Maj. en desen Staet intercederende, posterieur synde aen die met die van Algiers hiervoren syn gemaect, de laetste Tractaten seckerlyck moeten prevaleren aen de eerste; te meer omdat die niet nieuw, maer alleen aen confirmatie van 'tgeen tevoren gesloten was, te helpen, maer wel door hondert artificien voor wesen van de genomen goederen te doen verdwynen voor de oogen van de geïnteresseerden, de schepen van haer behoeften te ontbloten, te doen vergaen, en de eygeners de lust te benemen van daer naer te sien. Indien men nu meynt, dat sulx reëelder is dan de gunst van de Con. hier-

omtrent te winnen en ondertusschen syn mesures te nemen, ick hebbe daer niet tegen dat men by vorige resolutie persisteert, maer indien men aen d'ander syde soude kunnen voor goet aensien, dat de eygenaers sonder resolutie by conniventie het haere sagen te recouvreren, dat men dese complaisance by den Con. seer dede gelden, en sig voor het toecomende precausioneerde, ick soude achten dat men het interest al veel beter soude vorderen. Ick weet wel wat ick hieromtrent denk, maer soude het niet geerne de penne vertrouwen, hoewel ick my niet schame te seggen dat de Engelse myns oordeels ongelyck hebben, maer summum jus dient niet altyt gevordert, en wy hebben, Godt bertert, all bitterder pillen moeten verswelgen als dese syn. Ick soude dan voor myn particulier wel kunnen gedragen tot de consideratien van den gem. heer van CITTERS, te weten van de eygenaers onder de hant te animeren tot de voors. red^e en met eenen aen Syn Maj^t. te doen bekent maecken, dat men het dede op het fundament van misschien de goede correspondentie en vast vertrouwen dat Syn Maj. ons voor het toekomende complete gerustheyt desen aengaende soude geven. Maer schoon dit myn particulier sentiment is, soo soude ick evenwel de heeren Hollantse Gedeputeerden niet raden daerin te adviseren, maer aff te wachten de byeenkomst van haer Ed. Gr. Mog. die tegens aenstaende woensdag compleet sullen vergaderen. Ick hope dat de voorstellingen van den heer VAN AMERONGEN wel sullen kunnen werden uytgesteld tot aenstaende Dynsdag, wanneer ick de eer sal kunnen hebben van met syn Hoog Edel Gestr. te sullen kunnen spreeken. Ick blyve

Myn Heer en Broeder

U WelEd Gestr.

Leeuwenhorst desen
28 Augustus 1686.

Ootmoedige dienaer en geaffectioneerde Broeder,

(*Ex Archivo Regni*).

(*Geteekend*) GASP. FAGEL.

Litt. H.

Ad pag. 168.

*Secrete Resolutie van Holland, Woensdag 29
September 1688.*

De Raadtpensionaris heeft uyt den naam en op speciaale ordre van syn Hoogheyde de Vergaderinge voorgedragen, dat hooghgemelde syn Hoogheyde geconsidereert hebbende den toestandt van de saaken, soo ten opsichte van de Religie als de Vryheyde en het welvaaren van den Staat, die beyde bevondt in een seer periculouse constitutie.

Dat het evident was, dat de Koningen van Vranckryck en Engelandt beyde toeleggh maackten, om de Gereformeerde Religie, was het mogelyck, te dempen.

Dat men in het reguarde van Vranckryck daaraan niet behoefden te twyffelen, dewyle die Majesteyt, een van de alderfondamenteelste Wetten van het Ryck, gedient hebbende, om den civilen oorlogh in Vranckryck te doen verseeeren, te weeten het Edict van Nantes hadde te niet gedaan, en de Gereformeerden gehandelt op een soodanigen maniere als yeder bekent was.

Dat den Koningh van Engelandt met geen minder zele was aangedaan voor deselve Paapsche Religie, en getracht hadde die in syn Rycken, soo veel mogelyck te supplanteeren.

En daar omtrent niet hadde ontsien te manqueeren aan syn belofte, met eede bevestight ten tyde van syn Krooninge, wanneer hy verklaarde de Gereformeerde Religie by haar Rechten en Privilegien en de Ingezeetenen by haar Wetten en Vryheden te sullen maintineeren.

Dat het niet nodigh was daarvan een wytloopigh verhaal te maaken, dewyl alle de Wereldt kennelyck was hoe Syn Majesteyt aan dat alles hadde gemanqueert, soo wel ten aansien van het Ecclesiastieq als Politieq, Justitie en Militie.

Sonder sich daar aan te stooren, dat die Syne Majesteyts conduite in de Natie universeelyck hadde verweckt het uysterste ongenoegen en seer swaare opschuddingen.

Dat daar by noch was gekomen dat ongeluck, dat Syne Majesteyt altoos hadde gehadt een groote ongeneegentheyt tegens deesen Staat, en nu sich noch imagineerde en voorstelde, dat deesen Staat was oorsaake van alle syne ongemacken, en dat Syne Majesteyt het werck aldaar niet soude te boven komen, soo langh deesen Staat eenigh vermogen soude hebben.

Dat Syne Majesteyt die syne gedachten niet hadde verborgen gehouden, maar den Staat opentlyck hadde getaxeert, dat die alhier aanhieldt Persoonen, die beschuldicht waaren van rebelli, en sijn misnoegen ten uystersten getoondt als den Staat refuteerde van hier te doen deslogeeren Persoonen, die toonden, dat sy met Syn Majesteyts permissie uyt Engelandt waaren ver-trocken.

Doenmaals sich selfs soo verre hebbende uytgelaaten, dat Syne Majesteyt seyde rechtveerdige reedenen te hebben, om den Staat daar over den oorlogh aan te doen, indien Syne Majesteyt daar toe inclinatie hadde.

Daarna met uyt den dienst van deesen Staat te herroepen alle de Engelschen en Schotten, in dienst van den Lande weesende, en te verbieden dat niemant sich in haaren dienst soude mogen begeeven, het zy te water het zy te lande, en dat men daar uyt en uyt andere meer voorgevallene saaken niet anders konde besluyten, als dat het Syne Majesteyt niet en ontbrack aan geneegentheyt, maar alleen aan geleegentheyt om syn res-sentiment daar over aan den Staat te betoonen.

Dat het daarenboven bekent was wat nauwe vrundtschap en verbintnisse daar was tusschen de Koningen van Vranckryck en Engelandt, en dat den Koningh van Vranckryck daar van by een expresse Memorie soodanige declaratie hadde gedaan, dat niemant daaraan meer konde twyfelen, en dat het mitsdien geen bedencken konde hebben, of die beyde Koningen souden trachten deesen Staat t' eenemaal te ruineeren en t' onder te brengen, soo haast sy daar toe maar occasie souden kunnen vinden.

Want dat de voorschreeve geneegentheyt van beyde en de voorschreeve alliantie, onder haar albereyds daar zynde, niet anders resteerde als den bequaamen tydt, om die ter executie

te stellen; dat een incontestable preuve daar van was, dat sy beyde albereyds hadden getracht het Huys van Oostenryck te persuaदेereu, dat die deesen Staat soude willen abandonneren, wanneer die aangetast soude werden, voor reeden geevende, dat of wel het selve Huys nu hadde een groot appuy aan deesen Staat, het gemelde Huys dat appuy, dat het aan den Staat soude verliesen, wederom soude winnen aan den Koningh van Engelandt, wanneer die Majesteyt syn saake te boven soude zyn gekomen, daar in hy nu door den Staat eenighlyck verhindert wierdt.

En dan noch aan de Godtsdienst toebrengen dat voordeel, dat de Ketteryen, soo in Engelandt als hier, soude werden geëxterminceert en de Catholycque Religie herstelt.

En of men nu schoon die poursuites hadde gediverteert, dat het niet seeker was, dat het gemelde Huys van Oostenryck altoos by die gedachten, die het nu hadde, soude blyven, dewyl men wiste wat impressie het pointet van Religie en Ketterye deede op het gemoedt van de Pausgesinde Princen en Staaten.

Dat de ongeleegentheyte en troubles, die nu in Engelandt waaren, den Koningh wel hielden buyten postuur, om yets nadrukelycks tegens den Staat te onderneemen, maar dat het oock seeker was, dat die niet konde blyven in dien toestandt daar in de selve waaren, en dat noodtsaakelyck een van beyde soude moeten gebeuren, of dat den Koningh, het zy dan op de eene of op de andere maniere, het werck in Engelandt meester soude worden, of dat de Natie het meesterschap soude betoomen.

Dat, soo wanneer den Koningh meester soude mogen worden sonder of met oppositie, den Staat aanstondts de Macht van Engelandt soo wel als van Vrancryck op het lyf krygen soude.

Door dien, als geseydt is, de intentie en verbintenisse daar weesende, den Koningh van Engelandt alsdan sich soude konnen bedienen van de Macht van syn Ryck, om de voorschreeve intentie en verbintenisse werckstelligh te maaken.

Of indien de Natie oppositie doende, de saake te boven soude mogen raaken, dat die dan het werck wederom souden schicken en brengen in den Staat van een Republicq.

En dat de experientie van voorigen tydt wel hadde aange-weesen wat den Staat van soo een Republicq te wachten soude

hebben, en dat de conditie van den Staat by die veranderinge nu ter tydt noch veel erger soude vaaren, dewyle de voorschreeve Natic ten uystersten verbelght soude zyn, om dat deselve Natic in soo grooten noodt van den Staat genegligeert in haar Religie en Vryheyt aan het uysterste gevaar geëxponeert gelaaten was, schoon de selve Natic met reeden hadde mogen vertrouwen, dat deesen Staat haar alle hulpe en assistentie soude hebben gedaan, daar ter contrarie, de saaken in Engelandt wel uytvallende, den Staat aldaar soude hebben een groot appuy, en de saaken van de Wereldt kunnen werden gebraght in een soodanige constitutie, dat, menschelyckerwyse gesproocken, de Gereformeerde Religie soude kunnen erlangen een seer groote sekerheyt, en den Staat by haar vryheyt en welvaaren werden geconserveert.

En indien de saaken aldaar al niet t' eenemaal souden mogen succedeeren, dat die dan evenwel den Koningh van Vranckryk souden obligereen, om een groot gedeelte van syn macht en vermogen te employeeren in Engelandt tot hulp van die Majesteyt, en alsoo te minder in postuur soude zyn, om deesen Staat en andere elders te vermeersteren.

Want dat het indisputabel was, dat die Majesteyt den Koningh van Engelandt soude assisteeren, en dat sulcks uyt de Memorie by den Heere Graave D'AVAUX, den 9 deeses aan haar Hoogh Mog. overgegeeven, duydelyck genoeg bleeck.

In voegen dat syne Hoogheyt hadde gemeyndt, dat de voorschreeve saake moeste worden geconsidereert op vierderleywyse, als eerst, dat den Staat en Syn Hoogheyt sich met de saaken in Engelandt niet quaamen te moeyen, en dat die bleeven in onrust, wanneer den Staat sekerlyck van Engelandt niets soude kunnen verwaghten, en alleen met haar Vyanden soude moeten collecteeren, sonder dat die van de zyde van Engelandt eenige diversie te vreesen souden hebben.

Ten tweeden, dat den Koningh, het geen ten uyttersten te apprehenderen was, meester werdende op de een of de andere wyse, den Staat sekerlyck van Vranckryck ende Engelandt beyde soude werden aangetast.

Ten derden, dat den Staat en syn Hoogheyt sich de saake

souden aantreken, en die soude werden van een goet succes, wanneer den Staat seekerlijk de grootste advantages, mensche-lyckerwyse gesproocken, soude bekomen, te weten van in rust en vrede, en in een goede seekerheyte te sullen geraaken, die men seedert de Nimmeeghsche niet hadde gehad.

Of oock wel ten vierden, dat de saaken niet soude mogen gelucken, wanneer dan noch den Koningh van Vranckryek geobligeert soude weesen den Koningh van Engelandt te assisteeren, en een gedeelte van syn maght en vermogen tot die assistentie moete gebruycken, met te minder forces elders soude kunnen ageeren.

Dat syne Hoogheyte noch daarenboven hadde geconsidereert, dat deesen Staat professie doende van de Gereformeerde Religie, conscienties halven niet konden afzyn, sulcks toe te brengen aan die geene van de selve Religie waaren, en soo openbaar tegens soo solemneele gedaane beloften, daar in niet alleen grooten indraght quaamen te lijden, maar pericul te loopen van daar van te werden ontset.

Dat syn Hoogheyte ook niet konde noch wilde ontveynsen syn particulier interest in deesen met het interest van den Staat te concurrereeren, en dat het selve interest hem obligeerde de Engelsche Natie te hulp te moeten komen, en sich met haar een en het selfde lot te onderwerpen.

Dat yeder wist wat expectantie haar Koninghlycke Hoogheyte, en syn Hoogheyte selfs konden hebben op de successie aan de Kroon, en hoe seer zy, als Princen zynde van de Bloede, daar by waaren geinteresseert, dat de disputeren tusschen den Koningh, en de Natie haar niet moghten sluyten buyten de Kroon, en dat evenwel voor haar Hoogheden niet anders te waghten was, als dat, of den Koningh de saake soude mogen te boven komen, wanneer de Gereformeerde Religie seekerlijk soude werden onderdruct, en de maght van het Ryck vallen in handen van de Papisten, dewelcke dan die geene, die zyn souden van de Gereformeerde Religie, seekerlijk van de successie souden uytsluyten, gelyck zy voor deesen in Vranckryek hadden gedaan, den Koningh HENDRICK de vierde.

Of indien den Koning soude mogen succumbeeren, dat de

Natie alsdan de gansche Koninghlycke Familie soude buyten sluyten, om dat die van de selve Familie haar in haar oppressie niet en hadden geassisteert.

Dat syn Hoogheyd ook meynde dat de constitutie van de saaken in Engelandt het selve alsnu ten kragtighsten aanrieden en een goede hoope van succes beloofden, dewyle de gantsche Natie niet alleen hadde de uytterste aversie van het Hof, sich in soo veelderhande saaken vondt gechoqueert, maar daar van gansch zoo openbaare blycken, dat die in het ooge van een yeder moeten loopen, dat vervolgens die occasie nu waargenomen moesten worden, of indien men die nu voorby liet gaan, dat alsdan de selve occasie seer beswaarlyck weder te bekomen soude zyn, dewyl de Natie in haar yver soude verswacken, als die soude sien, dat men sich haarder niet aantrock of oock andersints haar hoope op hulpe van buyten verliesende, en door het Hof beter tractement ontfangende, light tot seer verseerde mesures soude konnen werden gebraght; dat syn Hoogheyd tot geen particulariteiten konde komen, maar menschelyckerwyse met veel seekerheyd sich een goede uytkomst moghten belooven.

Dat syn Hoogheyd derhalven geresolveert was, onder Godes genadigen zegen, de voorschreeve Natie, tot conservatie van de Gereformeerde Religie, haar Vry- en Gerechtigheden te hulp te komen, en de saake aan te vangen op syn en haar Koninghlycke Hoogheys naam.

Dat syn Hoogheyd geen intentie hadde, om of den Koningh van den Troon te helpen of sich van Engelandt meester te maaken, maar alleen om te besorgen, dat door de convocatie van een vry Parlement, beroepen na de Wetten van Engelandt en gecomposeert van soodanige Persoonen, die na deselve Wetten daar toe zyn gequalificeert, de Gereformeerde Religie mocht geraaken in seekerheyd en buyten gevaar van oppressie, de Natie gerust gestelt, van dat die by haar Vryheid en Gerechtigheeden sal werden gemaintineert, en de inbreucken, daar inne gedaan, gecorrigeert, op dat alsoo den Koningh en de Natie mochten leven in een goed verstandt, en aan haar Vrunden en Geallieerden, en specialyck aan deesen Staat, te nutte zyn.

Dan, nademaal Syn Hoogheyd het voorschreeve werck niet

konde by der handt neemen sonder de krachtige hulpe van deesen Staat, dat Syn Hoogheyt derhalven versocht dat den Staat haar Hoogheeden in een soo rechtveerdige saack, en daarinne den Staat selfs soo merckelyck was geinteresseert, de behulpsaame handt souden willen bieden, en met haar Volck en Vloote assisteeren, niet willende of pretendeerende sich daar van anders te bedienen als auxiliair, en dat syn Hoogheyt het selve oock van de goede gunste en genegeenthey van den Staat onfeilbaarlyck was verwachtende.

Waarop gedelibereert, cet. —

THESES.

I.

Re in solutum data evicta, creditor actione utili ex empto agere debet.

II.

Pignoris, propter obligationem naturalem dati, conceditur persecutio.

III.

In Jure Justiniano dolus bonus non exstat.

IV.

Administratio portionis legitimae liberorum patri adimi et curatoribus dari non potest.

V.

Depositarius usuras debet a tempore, quo pecuniam in suum usum convertit.

VI.

Minus probandum, quod PROUDHON defendit, legatarios disjunctos habere accrescendi jus.

VII.

Statuere possumus ex art. 504 C. M. totum naulum deberi, si magister navis, venditis mercibus, cum emolumento domini rem bene gesserit.

VIII.

Si merces, quae in aliam navem translatae fuerant per culpam magistri, in navigatione perierunt, damnum ad creditorem nautici foeneris pertinet.

IX.

Contractus, qui inter navis exercitorem intercedit et magistrum, magis est locationis conductionis operarum, quam mandati.

X.

Qui adminicula adhibet, quibus delictum consummari nequit, ab omni poena liberandus est.

XI.

Ut infanticidium adsit, non requiritur, ut infans natus sit vitalis (viable).

XII.

Qui proprias aedes solitarias incendit, eo animo ut lucrum inde faciat, non incidit in poenam art. 434 C. P.

— —

XIII.

Quicumque admissio delicto, sed postea, proclamata lege oblivionis, denuo admittit delictum, non dici potest repetiti delicti reus ex Juris Criminalis principiis.

XIV.

Jus postliminii in Republica Belgii foed. violatum est, cum Provinciae Trajectina, Gelria, Transisalanania a^o. 1674, pulsus hostibus, in Unionem aliis conditionibus sunt receptae.

XV.

Falso GULIELMO III et FAGELIO imputatum est quod consulto res maritimas neglexerint.

— —

XIII

The following table shows the results of the experiments conducted during the year 1887, and is intended to give a general idea of the amount of water which can be evaporated from a given quantity of water in a given time.

XIV

The following table shows the results of the experiments conducted during the year 1887, and is intended to give a general idea of the amount of water which can be evaporated from a given quantity of water in a given time.

XV

The following table shows the results of the experiments conducted during the year 1887, and is intended to give a general idea of the amount of water which can be evaporated from a given quantity of water in a given time.